

D.

ZABAVNA KNJIŽNICA

MATICE HRVATSKE.

SVEZAK CLXV—CLXVIII.

TOMIĆ:

ZA KRALJA — ZA DOM.

DIO PRVI.

U ZAGREBU.

TISAK KARLA ALBRECHTA.

1894.

ZA KRALJA — ZA DOM.

HISTORIČKA PRIPOVIEST IZ XVIII. VIEKA.

NAPISAO

JOSIP EUGEN TOMIĆ.

DIO PRVI.

(PRETORIJANAC.)

U ZAGREBU.
NAKLADA „MATICE HRVATSKE".
1894.

MINISTERSTVA ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ
SLOVANSKÁ
KNIHOVNA
V PRAZE

ZA KRALJA — ZA DOM.

I.

Karlo grof Baćan, ban hrvatski, ljubimac dvora i kraljice Marije Terezije, imao je da proživi tužne godine na izmaku svoga banovanja. Jedna nezgoda za drugom dizala se nad njegovom glavom poput crnih oblačina, iz kojih se sipa na zemlju tuča, ili udaraju biesni gromovi.

Puk već nije mogao da podnosi teretâ, koje su navaljivali na nj komora i neobuzdana vlastela. U svojoj očajnosti uzeo sviet misliti o silovitu odporu proti gospodi i vladajućemu redu. Prvi se digao narod u banskoj krajini. Dodijao mu vojeni red, koji je zahtievao, da ide pod pušku najjači, najzdraviji naraštaj, — dodijao mu i zulum njegovih oficira, koji su od uboga puka grabili i otimali, što su samo mogli. Kad se je narod toga radi htio potužiti, uhvatiše u Beču njegove poslanike i poslaše ih u Zagreb, gdje su bačeni u tamnicu. Vidjevši to puk, skočio listom razjaren na noge i latio se oružja. Od straha pred pučkom osvetom pobjegoše oficiri sa svojih kumpanija u utvrdjene gradove, a naroda se na hiljade utaborilo kod Komogovine. Doznavši ban za tu bunu, pošalje k ustašam saborsko povjerenstvo, koje je imalo izpitati njihove tegobe i umiriti ih. S težkom mukom pošlo to za rukom saborskoj go-

spodi. Ajde, puk se nekako primirio i razišao se svaki k sebi. Ipak njihova vodju Todora Kijuga uhvate bečki generali lukavštinom i u tamnicu ga bace, gdje bi i glavu izgubio bio, da se nije umio mudro obraniti. Bilo je i drugih progona i jada radi ove bune, jer i sada još čuje se u narodu oko Gline i Kostajnice rieč: „Bog nas čuvaj Kijugove punte!"

Tri godine za tim pobuniše se Vlasi u varaždinskoj krajini, ne mogavši podnieti silu generala Guicciardia, koji je narod svakojakimi daćami globio, da sebe obogati. Kad je general htio da nametne narodu daću za novu monduru, pobuni se sva generalija i buntovnici pohvataju svoje oficire, koje su okrutnim načinom smaknuli, a mrtva im tjelesa užasno nakazili. Kad je carica Marija Terezija dočula za ovu bunu, posla onamo maršala grofa Neuperga. Ovomu podje za rukom ustanak sretno utišati. Glave pobune dade što pogubiti, što u dosmrtnu tamnicu baciti, a ostali narod morade iznova da položi prisegu vjernosti.

Još se ne bijaše pravo utišala buna u generaliji varaždinskoj, kad al se pobune kmetovi oko Kalnika. Lozinka im bijaše, da vole svi poginuti, nego nositi jaram gospodski. Oni vole svi pod krajinu, nego da tlaku rade za kopunare (vlastela, koja su kopune od kmetova dobivala), koje da treba sve popaliti i poubijati. Kao skakavci polete ogorčeni kmetovi za svojim vodjom Mihaljem Kušićem. Nakanili su najprije udariti na Varaždin, onda upasti u Zagorje, a odovud se oboriti na izvor svega zla i jada njihova, na grad Zagreb, koji će obsjesti, razoriti i svu gospodu u njem potući. Buntovnici porobe i popale nekoliko plemićkih dvorova u križevačkoj okolici i

stanu napredovati prama Varaždinu. U osam dana opljačkaše i sa zemljom sravniše preko trideset plemićkih dvorova. To bijaše tek početak. Činilo se, da bi ta nova buna mogla nadkriliti i samu Gubčevu bunu, koja je živjela u uspomeni velikaša i plemića hrvatskih. Plemstvo obuze neopisiva strava i sve, što je moglo, nagne bježati u gradove, ponesavši sobom, što se je na brzu ruku spasiti moglo. Ali i u gradovih zavlada velik strah i užas. Vojske ne bijaše nigdje u ono mirno doba. Gradjani su morali pod oružje, da čuvaju gradove. I sam biskup zagrebački utvrdio se što je bolje mogao u svom dvoru. da odoli bujici seljačke navale, ako bi do toga došli. U času najveće pogibelji spreme se na buntovnike dvie vojske. General Josip grof Drašković diže na noge svoje ljude i slobodnjake iz Ludbrega, ter u družtvu s ostalimi plemići udari na ustaše. Doskora očisti grofova vojska Podravinu od buntovnika i spasi grad Varaždin od prieteće pogibelji. Nekoje poglavice budu povješane, a ostali moradoše priseći vejrnost kralju i pokornost zakonom kraljevstva, našto ih pustiše kući.

Drugu plemićku vojsku povede na buntovnike podban kraljevine Ivan Rauch, veliki župan zagrebačke i križevačke županije. U njegovoj vojsci bijahu mnogi plemići, Turopoljci i slobodnjaci iz Zagreba, a i kostajnički krajišnici. Da odsieče buntovnike od Zagorja, gdje bi se mogli opasno pojačati nezadovoljnimi zagorskimi kmetovi, utabori se podban u Bisagu, odkud je vijao i hvatao ustaše izmedju Zagreba i Križevaca. Biesna plemićka vojska raztjera brzo neuredjene seljačke čopore. Množinu pohvata ih oko Lonje, od kojih nekoje pogubi, a na stotine

ih opet u Zagreb i u druge gradove u tamnicu odpremi. Podbanove čete poubijaše, ili razagnaše na sve strane uzplahireno seljačtvo, njegove kolibe upališe, a imovinu razgrabiše. Velik dio križevačke županije i dobar komad zagrebačke kao da je izumro. Osim mrkih garišta, koja su označivala nekadanja prebivališta seljačka, nisi vidio ni ljudskoga stvora, ni blažčeta na tom velikom pustom prostoru. I samoj gospodi činilo se užasnim, što rade podbanove čete, što više okriviše javno i samoga podbana, da si je množinu pliena, seljačke imovine, prisvojio i na svoja dobra odpremiti dao.

Nemiri u Hrvatskoj i zulumi vlastele i gospode dodijaše već kraljici Mariji Tereziji. Znala je ona, da se seljačtvo ne buni od obiesti, već da ga na to sili nesnosni pritisak vlastele. Pravedna kraljica posla zato u Hrvatsku grofa Mihalja Althana, podpredsjednika češke dvorske kancelarije, komu je pridana komisija, da iztraži uzroke buni i sva nedjela, što su ih i gospoda i kmeti počinili u tom nemiru. Grof Althan došao je s velikom vlasti u Zagreb, gdje je s cielom komisijom odsio u biskupovu gradu i tu iztragu vodio.

Češki grof postupao je strogo i bezobzirno. Ako su i buntovni kmetovi težko oćutjeli njegovu ruku, on je i vlasteli zadao gorkih jada. Plemenita i poglavita gospoda morala su s uhvaćenimi ili okrivljenimi kmetovi zajedno dolaziti pred komisiju, koja je jedne i druge suočice izpitivala, jednim i drugim na izmjenu sudila. Podban Ivan Rauch i podžupan Rafaj budu lišeni svojih časti, velike i mnogobrojne tražbine vlastele radi naknade pretrpljene štete u posljednjoj pobuni ne bijahu priznane, mnoga vlastela

dobiše ukore i stroge opomene, a nekoja budu i u tamnicu bačena. Takova poniženja nije još doživjelo plemstvo ove kraljevine, pa da mu je bar sudjeno po običaju i zakonu kraljevstva, nego ni to, već mu je sudilo po posebnih naputcih povjerenstvo, u kom su sjedjeli gotovo sve sami tudjinci.

Uz sve nevolje, što ih je podnieti imalo, seljačtvu odlanu, kad je vidjelo, da ima i nad plemićkom vlasti druge, jače. Seljaci se uvjeriše, da kraljica materinskim okom motri njihovo biedno stanje i da ih uzima u zaštitu. To je pobudilo pouzdanje i samosviest u kmetstvu. Usuprot plemići ostaše silno pokunjeni. Sada su jasno vidjeli, da odzvanja njihovoj neograničenoj vlasti i da će doskora sliediti i jači pritisak. Mnogi ugledni plemići, koji su mislili raditi u kraljičinu smjeru, steći si tim zasluga, pa se onda uzviti na visoka dostojanstva i časti, — izgubiše svu nadu. Vidjeli su i još više čuli, da je kraljica silno ozlovoljena na hrvatsko plemstvo, a ban Karlo Baćan javno je govorio, da ga je stid biti na čelu zemlji, gdje je prvi stalež tako osramoćen i ponižen. Radi posljednjih dogadjaja bijaše ban grof tako ogorčen, da je tvrdo odlučio prvom zgodom zahvaliti se na banskoj časti. Izaslanstvo Althanovo još je najviše uvriedilo njegov ponos. Mimo bana poslaše u zemlju tudjince, da učine red. A što je onda ban? Što su zakoni kraljevstva? Ovu pečal krio je ipak ban Baćan u sebi, misleći, da ne bi bilo uputno rogoboriti u vrieme, kad se sve više krši moć plemstva i staleža, a raste ugled i vlast dvora. Nu odstupiti svakako je nakanio, samo je čekao zgodan čas, da izvede tu svoju nakanu. Nije baš dugo morao čekati. Kraljica Marija Terezija dobro je uvidjala, da nevoljno stanje

seljačtva u Hrvatskoj i ti česti nemiri potječu samo od prevelike premoći vlastele i plemstva nad kmetovi, premoći, koja je ustavom i pravicami staleža ujamčena. To se je imalo promieniti, imala se je u prvom redu oslabiti snaga plemstva. Grof Althan dosta je dugo sjedio u Zagrebu, da je mogao proučiti sve te odnošaje, pa zato dobije nalog od kraljice, dok je još boravio u Zagrebu, da izradi novo ustrojstvo hrvatske kraljevine.

Ban grof Baćan znao je za tu misiju, pa se je zakleo, da će odstupiti istim časom, kad bude proglašeno to novo ustrojstvo. Doskora puče kraljičina odluka. U Hrvatskoj budu uvedene županije kao i u Ugarskoj. Velike župane imenovao je ne ban, već kruna, kao svoje pouzdanike. Županije bijahu vlastne pod svojim pečatom dopisivati s krunom i odgovarati na kraljevske dopise. Što će onda tu sabor? Sav narod u Hrvatskoj osjeti, kamo to smjera. Divide et impera! — primiećahu stari pravičari hrvatski, znajući, da se u županijah nikada ne će dati postići sloga duhova, koja se je obično postizavala u saboru, kongregacijah kraljevine.

Isti dan, kad je proglašena odluka kraljičina o novom ustrojstvu u Hrvatskoj, položi svoju bansku čast Karlo grof Baćan u ruke kraljičine. Izvinjavao se pred krunom, da su mu sile malaksale kraj tolikih nemira i briga, kako da ih svlada i zakonu zadovolji. „Novo ustrojstvo“, govoraše ban na dvoru, „sigurno će izazvati veliko nezadovoljstvo i odpor u čitavoj kraljevini, a ja ne osjećam snage u sebi, da se već ma s ikim borim“.

Kako se je varao ban Baćan, ako je u istinu tako mislio! Novo ustrojstvo primiše, doduše, vrlo

nemilo u zemlji, ali ne bijaše nikoga, tko bi se usudio bio ustati na obranu starih pravica kraljevstva. Što da opravi plemstvo, koje je otolič tako poniženo i rad toga malodušnim postalo! Moglo je i gore doći, mišljahu mnogi i svaki uvuče sapu u se. Puno više trli su si glavu, tko će da bude ban poslije Karla Baćana? Hrvatska imala je tada dosta ljudi, koji bijahu puno zaslužni i za krunu i za svoj narod.

General Josip grof Drašković bijaše muž bez prigovora, vidjen na dvoru, ugledan u vojsci, štovan u svem kraljevstvu. On je najviše doprineo, da je kalnička buna u zametku ugušena. Bio je kao stvoren za bansku stolicu.

Isto takav muž bijaše Krsto Oršić, obrstar banskih krajišnika, zlatni vitez i nedavno na grofovstvo uzvišeni velikaš hrvatski. Pa onda bijaše tu i Nikola grof Erdödy, čovjek liepih sposobnosti, koji je mogao s punim pravom očekivati, da će možda na nj pasti izbor kraljičin. Njegovi predji bijahu bani i banski namjestnici u kraljevini, velikaš je od starine, slavna imena, bogat, na dvoru u milosti, a u zemlji pun upliva i ugleda.

Zaista kruna nije bila u neprilici, da nadje Hrvata bana, koji bi bio čovjek na mjestu možda i u težih još prilikah, nu ovaj put činilo se, da se na dvoru ne računa s hrvatskimi velikaši. Savjetnici krune bijahu uvjereni, da u Hrvatskoj može učiniti red samo čovjek, koji je dvoru pod svaku cienu odan, a u kraljevini nema nikakovih sveza i tjesnijih odnosa bud s kojom od tamošnjih uglednih porodica. Karlo grof Baćan, odstupivši ban hrvatski, dobi nalog od kraljice, da nadje takova čovjeka i kraljici ga predloži za svoga nasljednika u banskoj časti. Duhovi u

Hrvatskoj bijahu silno uzbudjeni i napeti od očekivanja, tko li će zasjesti na upražnjenu bansku stolicu.

Rujan godine 1756. bijaše na izmaku. Liepa, krasna jesen ovjenča dobru, plodnu godinu Bilo je žitka u izobilju, kukuruz zdrav i zreo čeka svaki dan, da ga trgaju i kući voze, a trsovi puni su jedra, sladka groždja. Bit će, ako Bog da, berbe i sladka mošta, kakova sviet davno već ne pamti. Zadovoljstvo vidi se svakomu na licu: i plemić i jadni kmet raduju se plodnoj godini. Makar i ne diele bratski trud i prirod, bit će svakomu dosta, i zato jedni i drugi hvale Bogu na daru i blagoslovu. I stoka je imala dosta krme, pa i žir je urodio kao šuga. Sve je, kamo pogledaš, na utjehu rataru i težaku, a jesen je tako liepa i blaga, da nije ništa pokvariti kadra. S mirnim i zadovoljnim srcem očekivaše sviet skoru zimu i buduću godinu.

Pod konac rujna iste godine oko zapada sunca jurila je dosta velikom brzinom golema kočija od Velike Gorice prama Kurilovcu. Na baku sjedio je kočijaš s jednim kaptolskim slobodnjakom, a u kočiji sám na udobnu sjedalu otraga zibao se ugojen prečastni gospodin. Bijaše to Juraj pl. Malenić, kanonik i štilac zagrebačkoga kaptola. Na toj cesti vidjevan je često, jer u nedalekom Kurilovcu, u staroj svojoj plemićkoj kuriji, živi mu rodjeni brat, poglaviti i plemeniti gospodin Mihalj Aleksandar Malenić, drugi podžupan slavne županije zagrebačke. Prečastni lektor zagrebačkoga kaptola nije doduše tako često pohadjao svoga plemenitoga brata, kao ovaj njega, ali je ipak više puta u godini počastio vicekomešku srodnu porodicu odličnim svojim posjetom.

Mimo prolazeći seljaci duboko se klanjali gospodinu lektoru i sokrivene glave osmejkivali se sa svim počitanjem, kao da mu hoće dati na znanje, da znadu, kamo se vozi prečastni gospodin, komu je ova vožnja iz Zagreba u rodno gniezdo vanredno prijala.

Njegovo pronicavo, puno živosti oko nasladjivalo se slikom rodnoga kraja, gdje je proživio najljepšu dobu svoga života, prvu svoju mladost. Na okolo uz cestu sterale se prostrane strni, gdje su se pasla goveda, a iz strni ovda onda uzlietale šarene prepelice, prava napast za lovca, kakav je bio već za mladosti gospodin lektor. Mislio je on tom zgodom, kako bi bilo s dobrim ptičarom zadrti u strništa i potražiti tuste jarebice s pilići, kako je radio nekada za svojih mladih dana. Al kada je to bilo!

Dok je gospodin lektor razmišljao o lovskih dražih, stvore se u jedan put pred njim polja s kukuruzom, koji je ove godine na horu dozreo i sada ga trgaju. I to ga sjeti sretne mladosti, kad je u vlasteoskom dvoru svoga otca dočekivao puna velika kola, natrpana zrelim kukuruzom. Kako je onda veselo bilo u kući, kako se je gostilo, pilo i pjevalo do kasne noći; sjetio se, kako su plemići i plemkinje kurilovečke iz uglednih obitelji pomagale ljuštiti kukuruz, kako se je jedan put u takovoj prilici nešto dublje zagledao u crne oči jedne svoje vršnjakinje, koja nije bila po ćudi ni otcu ni majci njegovoj, pa kako ga je baš radi toga ozlovoljeni otac „otjerao u popove“. Prečastni gospodin, sjećajući se toga doživljaja, uzdahnu duboko i bio bi postao možda i sentimentalan preko mjere, da ga nije iz njegovih sanjarija prodrmala nova jedna slika. Na rubu šume, a uz cestu, igrahu se s velikom bukom mali svinjari na kocke

i to, ne imajući novaca, za ćuške, koje je podnositi morao onaj, koji bi izgubio. Baš kad je mimo jurila kočija lektorova, imao je jedan od njih da ćuškom plati svoj dug, nu dječak se stade prepirati i otimati. Nekoji od družbe skoče i pograbe ga, drugi opet uzmu ga braniti. Porodi se u čas obća tučnjava, koja se je valjda bez velike nesreće svršila. Kimajući glavom i smijući se provezao se kanonik dalje, dočim se je slobodnjak na baku još neko vrieme ogledavao na svinjarsko bojište i glasno se smijao.

U to se pokaza i Kurilovec, srce Turova polja. Kočija se zaustavi pred jednokatnom plemićkom kurijom, kojoj su ulaz krasila dva visoka jablana. Slobodnjak skoči hitro s baka, ter pomože prečastnomu gospodinu sići s kočije. Kanonik se bješe jedva sprtljao iz karuca, kad al mu već idjaše u susret brzim korakom i gologlav vremešan gospodin, prosjede kose, puna, energična lica. Bijaše to sam gospodar dvorca, gospodin Mihalj plemeniti Malenić, substitutus vicecomes zagrebačke varmedjije, brat lektorov.

Razširenih ruku dočeka podžupan brata, s kojim se u lica poljubi.

— Liepo je, da si došao! — govoraše domaćin, vodeći kanonika u dvor. — Ima nas više gore i svi se raduju, da si došao.

— Sjutra ti je imendan, — reče kanonik, — a ti znaš, da sam taj dan uviek tvoj gost. No, ovaj put sam došao dan prije, jer ti imam dosta važnih stvari kazati.

— Mislio sam to odmah, kad sam te ugledao na cesti — . . . primieti podžupan, otvoriv vrata od palače, gdje je za stolom, pijući i pušeći, sjedjelo

malo družtvance. Lektor unidje i pozdravi glasno i srdačno prisutnu gospodu.

— Laudetur Jesus Christus, ugledna gospodo!

— Na sve vieke! — odvrate gosti i stanu se pozdravljati s došljakom.

Ti gosti bijahu sve sami dobri znanci kanonikovi. Bijaše tu Juraj Jelačić, prisjednik sudbenog stola zagrebačkoga, starčić crna lica i crna, prosjeda brka, a gotovo sasvim siede kose. Onda predsjednik toga sudišta i kraljevski savjetnik, velemožni gospodin Baltazar Magdalenić, vlastelin u Dubravčaku na Savi, čovjek osbiljan, nu gladkih, otmenih načina, kao najfiniji kavalir. Treći bijaše četnik kod banskih krajišnika Krsto Vojković, silna, golema ljudina, ali prijazna i simpatična lica. Napokon našao se tu i vlastelin iz Lomnice Pavao Modić, muž u najboljih godinah, uzrastan i plavokos, širokih pleća i junačkoga držanja. Vidi mu se, da je služio u vojsci, nu prije dvie godine povrati svoj častnički patenat, bivši kapetanom kod husara, i vrati se na svoje imanje.

Polag u drugoj sobi sjedjelo je opet drugo družtvo. Gospodja podžupanica sa svojom kćerkom Lucijom prela je na kolovratu. Tu je gospodjama kratio vrieme razgovorom domaći sin mladi Ivica Malenić, rhetor u gimnaziji zagrebačkoj, pripoviedajući o svojih djačkih alotrijih tako živo, kao da recitira izvrstno naučenu lekciju. S lakim posmjehom na licu slušao ga mlad čovjek, kakovih dvadeset i četiri godina, momak visoka, jaka uzrasta i vanredne ljepote. Bijaše to sin gospodina predsjednika judicijarske tabule Ignacij Magdalenić, najzorniji za cielo mladić u kraljevstvu, za kojim su mahnitale ženske, gdje god bi se pokazao. Sa svoje ljepote bijaše on poznat ne

samo u Hrvatskoj, nego i preko Drave, gdje je osvojio mnogo nježno srce, boraveći na raznih plemićkih dvorovih u zaladskoj i šomodskoj varmedjiji. Slušajući pričanje pusta discipulusa pogledao bi Nacio čestoput postrance na mladu Luciju, milo i krasno djevojče, jedinu kćerku Malenićevu. Bijaše joj istom petnaest godina. Imala je bujnu plavo-pepeljasto kosu, čije su se gojne plete sjedećoj djevojci po podu vukle. Lice joj bijaše bielo poput mlieka i nahukano kano prozirnim, ružičnim rumencem. Bijaše to pravo cvietak u pupoljku, koji treba još neko vrieme, da se izvije na sunce i razvije svoju krasotu. Lucija bijaše već sada na glasu radi ljepote svoje, a mladi ljudi voljeli su ju medju sobom zvati „turopoljskom golubicom". Taj naziv je djevojci baš i dolikovao, jer bijaše vanredno blage i krotke ćudi, umilna poput golubice. Njezina majka, Rosina rodjena plemenita Mešić, uživaše u liepom svojem čedu. Lucija bijaše zjenica njezina oka, njezin život. Samo da joj Bog da dobra i valjana muža, i sretan brak. To bijaše najvruća želja skrbne matere, koja se je svakdan molila i zavjete iste činila, da joj Bog izpuni tu želju.

Gospodin kanonik i stric, pošto se je pozdravio s gospodom u palači, koraknu sada i u gospojinsku sobu, gdje svakoga po svom običaju pozdravi. Domaćicu poljubi u čelo, Luciju pogladi po kosi i potrepta po ramenu, svoje kumče Juricu sdrma šaljivo za uho, a mladomu Naciju Magdaleniću pruži ruku, govoreći „servus, servus", pri čem je ujedno uzmicao i uzmaknuo natrag u palaču.

Kad se je gospodin lektor vratio u palaču medju svoje znance, salete ga gospoda pitanjem, kao iz jednoga grla:

— Quid novi (što nova)?

— Quid novi ...? — ponovi pitanje lektor, pogledavši tobože kao u čudu prisutnu gospodu. — Čudim vam se, gospodo! .... Vi ste jamačno već pili u zdravlje novoga bana ...?

Gospoda se sgledala medju sobom, kao da pita jedan drugoga: možemo li mu vjerovati?

Gospodin lektor bijaše poznat šaljivčina, pa nije čudo, ako dobri njegovi znanci nisu u prvi mah vjerovali, da ozbiljno govori. Uza to se je prečastni gospodin počeo i malko smiešiti, motreći uzbudjenost, smetnju i radoznalost plemenite gospode.

— Dostoji li se tvoja prečastnost šaliti, ili je istina? — upita lektora poluglasno prisjednik Jelačić.

— Ovaj put nema šale; mi dobismo bana, gospodo! — reče kanonik i polagano se posadi na stolicu. — Habemus papam!

— Koga, koga? — upitaše svi, kao u jedan glas.

— Polako, gospodo! ... — govoraše lektor sa smješljivim, bezazlenim licem. — Ja znam, tko je... Ne biste li ga vi pogodili?

Gospoda se počela opet sgledavati. Znali su oni doduše za sve nove kandidate banske časti, ali ih bijaše toliko, i toliko sjajnih, pa uglednih kandidata, da je svaki od njih mogao biti imenovan banom hrvatskim. Zato se od prisutnih nitko ne usudi da očituje svoju misao. Tko zna, ne bi li to moglo danas sjutra škoditi. Vremena su bila kritična, vrlo kritična. Za svaki šušanj u kraljevini znao je odmah ban, i kraljica u Beču. Trebalo je, dakle, uvući dušu u se i šutjeti.

Lektor pogleda s nekim sarkazmom izpod oka predsjednika judicijarne tabule, velemožnoga gospo-

dina Baltazara Magdalenića, najvećega diplomatu u kraljevstvu pa i u ovom malom družtvu:

— No, magnifice domine, praeses et consiliarie, što vi mislite?

— Ja ništa, reverendissime! — odvrati posve ravnodušno savjetnik kraljevski, ne promienivši ni jedne crte u licu. — Ti si donio ovamo važnu viest i mi čekamo, da ju čujemo od tebe.

— Da, da, Gjuro! — umieša se domaćina, podžupan Malenić. — Čemu da pogadjamo i nagadjamo nešto, što je već gotovo.

— Vidim, da baš niste osobito radoznali — primieti lektor. — Tim bolje! . . . To je izvan svake sumnje, da ni jedan od nas, što smo oko ovoga stola, nije postao banom.

— To je ipak žalostna stvar! — našali se četnik Krsto Vojković i udari u smieh, a s njim i ostalo družtvo.

— Pravo imate, da se smijete, gospodo! . . . I ja se smijem s vama . . . — produži lektor. — Ali ih ima, koji se ne će smijati . . . Ima ih nekoliko u kraljevstvu, koji će vrlo žaliti, da je postao hrvatskim banom . . . grof Franjo Nadaždi . . .

— Nadaždi . . .? — ponoviše gosti poluglasno. Velim poluglasno, jer se je ta viest već mnogo prije njegova imenovanja pronosila u Hrvatskoj i to odlikovanje, što ga je kraljica namienila svomu vjernomu i zaslužnomu podmaršalu, nije moglo nikoga osobito iznenaditi.

— To je već zaporedo treći ban, koji nije sin ove kraljevine . . . — primieti assessor Jelačić, zasuknuvši si zlovoljno brkove.

— General Drašković bio bi izvrstan ban, pa

ima i velikih zasluga ne samo za krunu, nego i za domovinu — prihvati Modić. — Da ne bijaše grofa Draškovića, zlo bi bili prošli u zadnjoj pobuni kmetskoj oko Križevaca.

— Da, da, Drašković! mislilo se i na nj — uze govoriti lektor s nekim izrazom ironije u licu. — Dapače i on sam nije zaboravio na se. Valjda čuste, da je nedavno bio u Beču. On je doduše govorio, da je otišao upitati se kod dvora, kad ima krenuti u tabor, pa da se tom prigodom zahvali kraljici na imenovanju za velikoga župana križevačkoga, — nu zna se izvjestno, da je radio za se, da postane banom...

— I ne htjedoše ga...? — uleti četnik Krsto u rieč kanoniku.

— Ne!... — zakima glavom lektor.

— Što imadu proti njemu? — upita Vojković.

— Ne znam. Valjda nisu htjeli uvriediti Erdöde, jer je njihova porodica silno radila o tom, da grof Nikola Erdödy postane banom. Iz te porodice ne bijaše već dugo ni jedan ban, a iz Draškovićeve bio je još nedavno grof Ivan hrvatskim banom...

— Naš locumtenens grof Adam ne će se radovati, kada čuje tu viest — umieša se sad u razgovor domaćin. — On je za stalno držao, da će biti banom.

— O njem rekoše, da je još premlad za toliko dostojanstvo. Inače je u milosti kod dvora — reče lektor. — Može i na njega red doći... Ta, molim vas, gospodo, — produži kanonik, ustavši sa stolice, — tko bi mogao zadovoljiti tolike želje! Banska je stolica visoka, sjajna, nalika kraljevskomu priestolju. Je li čudo, ako se mnogi bore, da na nju sjednu, kad se uprazni! I ovaj put bilo je velike borbe, mnogo kandidata. Neki su preporučali podmaršala

grofa Palfy-a, ali je Nadaždi imao jaču stranku za se. Uplivna dvorska partaja radila je za Antuna grofa Grasalkovića, predsjednika komore, nu ovaj ne htjede. Ali od svih najgore prodje stari general, grof Karolyi, koga su nekoji takodjer preporučali za bansku čast. Siromah Karolyi! . . . — I lektor se uze sladko smijati.

— Šta je s njim? — upitaše radoznalo gosti.

— Vrlo smiešna stvar! Čuvši kraljica, da bi i on htio postati banom, razsrdi se i reče: Nipošto, . . . grof je pijanica . . . — Lektor udari opet u smieh. I drugi prisutni stanu se glasno smijati.

— Šta, — govoraše kraljica, — da pijanicu pošaljem za bana u Hrvatsku, gdje Hrvati i onako rado piju, gdje je i sâm viceban na glasu pijanica . . .

Lektor se je htio da zaguši od smieha i ostalo družtvo udari u grohotan smieh. I sam diplomata Magdalenić smijao se je tako od srca, da je sve jecao.

Viceban hrvatski bijaše u ono doba Adam Najšić, čovjek ne upravo loš, ali na daleko poznat kao ljubitelj vina i kao stari član Patačićijanske pinte. I sama kraljica znala je za tu njegovu kriepost.

— Ubogi Adam! — govoraše kroz smieh četnik Krsto, tarući si svilenim rubcem suze, koje su mu od smieha navrle na oči.

— Čujte do kraja! — prihvati opet rieč lektor. Ne, govoraše, ne ću za bana čovjeka, koji rado pije. To bi bilo liepo banovanje! Tu bi se neprestano samo pilo, dok drugi moji narodi u ratu s Prusom krv svoju toče. I tako propade grof Karolyi, a naš amicus Adam dobio i preko volje lekciju, da ne treba ni putovati u Beč ad audiendum verbum.

Praeses Magdalenić, čuvši ove zadnje rieči ka-

nonikove, u tren se poozbilji. Vidjelo mu se na očima, da je neka misao poput striele proletjela njegovim mozgom. Htio je da odmah pristupi k lektoru i da ga nešto upita, nu svlada se i ostade mirno na svom mjestu.

— Koji je tvoj izvor ovih glasova, amice Gjuro? — upita kanonika assessor Jelačić, vršnjak njegov od djetinjstva.

— Za bana reče mi sam biskup — odgovori lektor, — koji je danas dobio štafetu iz Beča o imenovanju novoga bana. Ostalo pripoviedaše mi sub rosa kanonik Krčelić . . .

— I ono o vicebanu? — upita Modić.

— I to! — potvrdi kanonik.

— Krčelić je spletkar i šarlatan — primieti mrko Jelačić. — Tko zna, nije li od pizme prišio onu krpicu vicebanu?

— Krčelić je obično o svem dobro obaviešten — odvrati lektor. — Ne bi čovjek mislio, kakove sveze taj čovjek imade.

Magdalenić se nije mogao dulje suzdržati. Ono, što je htio u sebi da zatomi, provalilo je na polje.

— Ti dakle držiš, reverendissime — progovori konsilijar lektoru tihim, rek bi svečanim glasom, — da se je kraljica u istinu onako izrazila o vicebanu?

— Ja sam o tom podpuno uvjeren — odgovori lektor. — To isto pripoviedao je na kaptolu i barun Stjepko Patačić, kad se je nedavno vratio iz Beča, gdje je izviestio o kmetskih nemirih u Moslavini, kamo ga staleži poslaše kao komisara.

— Ako je to istina, — prihvati rieč Krsto Vojković, — onda naš dragi Adam stoji na slabih nogu.

— Kako to mislite, gospodine četniče? —

upita naglo predsjednik Magdalenić, a oči mu se zakriesiše.

— Ja mislim, — odgovori četnik, — da on ne može ostati vicebanom, ako kraljica ima takav sud o njem. Sada dolazi u zemlju novi ban, koji će sigurno važnih naputaka sobom iz Beča ponieti. Tko zna, ne će li medju naputci biti i taj, da ne potvrdi dosadašnjega vicebana u njegovoj časti?

— Istina je! — potvrdi Modić. — Najšić bi najbolje učinio, da se zahvali na časti prije, nego dodje novi ban.

— Toga on ne će učiniti, — primieti u kratko lektor.

— Ne? — upita poluglasno Magdalenić.

— Ne, odvrati lektor. Vele, da ga je na to nagovarao barun Patačić, ali viceban se nije dao u to uputiti. Rekao on barunu: ako sam ja pijanica, onda su svi Hrvati pijanice, a Hrvatska sva jedna krčma. Zar mi itko može spočitnuti, branio se viceban, da ja više pijem od drugih? Toliko, koliko pijem ja, pije i biskup i njegov kaptol, piju velikaši i plemići i sva gospoda naše kraljevine...

— Nema krivo viceban! — reče Krsto Vojković. — A da to odmah i posvjedočimo, molim vas, gospodo, natočite si pune čaše, ovako kao ja do vrha, pa kažimo iskreno i bratinski, da Bog poživio sjutrašnjega godovnjaka, miloga domaćina podžupana Mihalja Malenića. Vivat!

— Vivat! — kliknuše gosti i u čas zveknuše prazne čaše na tvrdu hrastovu stolu.

— Hvala, gospodo i braćo — zahvaljivaše domaćin, pa držeći punu čašu u lievoj ruci, idjaše od

jednoga gosta do drugoga, grleći ga desnom rukom i ljubeći u lice.

Poslije ove zdravice produže gospoda razgovor o novom banu i javnih poslovih kraljevine. Okrenu za tim pričati o ratu s Prusi i o trajućoj vojni, u kom su razgovoru vodili rieč ljudi od zanata: četnik Vojković i kapetan Modić.

Sav taj razgovor nije ni malo zanimao gospodina predsjednika i savjetnika Magdalenića. Palo je u oči svim, kako sjedi u družtvu, ne govoreći ni rieči, niti pazeći išta na to, što se je u družtvu govorilo i pričalo. Bijaše duhom svojim odsutan, znao Bog gdje!

Četnik Krsto baš je pričao, kako se sprema, da odmah s proljeća buduće godine krene u tabor u Češku sa svojimi Banalci, kad li u jedan put praeses Magdalenić, očito uzbudjen i raztresen, ustade sa stolice i okrenuvši se prama lektoru, upita ga iz nebuha:

— Oprosti, prečastni prijatelju! Zaboravio sam te nešto pitati . . . Je li grof locumtenens u Zagrebu? . . .

Gospoda se u čudu sgledala radi toga pitanja. Što se to vrze po glavi velemožnomu kraljevskomu savjetniku . . .? Nema sumnje, da se je nešto važna zarodilo u mozgu njegove velemožnosti.

— Prije tjedan dana vratio se je iz Beča u Zagreb — odgovori lektor, motreći pronicavim okom savjetnika.

— Hvala ti! — reče mirno ovaj i sjede opet na svoju stolicu.

Četnik Vojković uze dalje pripoviedati o svojih pripravah za polazak na vojnu. Govorio je tako živo i pričao tako zanimivo, da sada nitko nije ni uzimao

na um gospodina kraljevskoga savjetnika, koji se je nemiran sad ovako, sad onako namještao na stolici. U jedanput izvadi iz prsnoga džepa omašnu zlatnu uru i pogleda na nju.

— Sedam sati . . . . . ! — promrmlja poluglasno kraljevski savjetnik, — pa je već i sunce zapalo . . . — To rekavši ustade i reče glasno:

— Gospodo, ja idem! . . . Izvinite!

— Tako naglo? — upita ga domaćin. — Mogao bi bar večerati s nami?

— Hvala, ne mogu! . . . Kasno je već . . .

— Ta mjesečina je kao dan . . . — uleti mu u rieč Jelačić. — Pa napokon možeš kod nas prenoćiti, magnifice!

— Nipošto, obećao sam ženi, da ću se na večer svakako kući vratiti — branio se savjetnik. Rekavši to podje k vratima druge sobe, gdje mu je bio sin u družtvu s gospodjami.

— Nacio! Mi ćemo kući! — priviknu otac sinu.

Mladić ustade odmah sa stolice.

— Zar već? — jave se kao u jedan glas domaćica i kći joj Lucija.

— Kasno je! — odvrati kratko savjetnik. — Kaži kočijašu, da odmah zapregne.

Nacio, ne rekavši ni rieči, podje odmah da učini, što mu je otac zapovjedio.

— Ali, gospodine susjede! — Stade se sada poput maloga mačeta ulagivati gospodična Lucija strogomu otcu. — Zašto nam uzimate Nacija? . . . On bi mogao liepo prenoćiti kod nas i sjutra se vratiti . . . — Govoreći to držala je Lucija savjetnika za desno rame i molećim, nježnim okom gledala mu u lice.

— Ne, drago diete! — reče joj s ozbiljnim licem stari Magdalenić. — Nacio ne može tu ostati. Ja sam svojoj supruzi obećao, da ćemo se obadva večeras još vratiti.

— Dobro! Ali neka Nacio sutra opet dodje. Imat ćemo tolike goste. Cielo Turovo polje bit će u našem domu! ... Zar bi bilo liepo, da od vas nitko ne bude? . . . govoraše kao na dušak mlado djevojče.

— Moj sin ne može sutra ovamo doći — reče donekle zlovoljno Magdalenić, komu se je na licu vidjelo, da bi volio biti već na kolih, nego u kući svoga plemenitoga susjeda. To medjutim nije smelo djevojku, već ona uze i dalje zanovietati:

— Zašto ne bi mogao doći? . . . Valjda se ne ljutite na nas ... Jesmo li vam se čim zamjerili? ...

Gospodin se savjetnik milostivo nasmieši.

— Kako to pitate, Lucijo? ... Ja da se na vas ljutim! Vidim, da vam moram sve kazati ... Čujte dakle: Sutra zorom valja mi krenuti u Zagreb, da sazovem u vieće moju judicijarsku tabulu ... Stvar je prešna, jer smo dobili novoga bana ...

— Al Nacio ne ide s vami?

— Ne, on ima ostati doma ... Njegova majka slaba je zdravlja, ... netko mora da bude uza nju. Da li sada uvidjate?

— To je posve pravo! — umieša se sada u taj razgovor gospodja podžupanica. — Nacio je jedinac, pa treba da bude uz bolestnu majku. Nemoj, drago diete, dosadjivati gospodinu susjedu. On zna najbolje, što radi.

U to se vratio Nacio u sobu.

— Zapreženo je! — reče kratko i uze se vrlo

finim načinom opraštati s gospodjami, a onda i s ostalom gospodom. To isto učini i otac, koji je bio kao na iglah, kad je u ime „sretna puta“ imao slušati podulju zdravicu susjeda svoga i domaćina Malenića.

Dok je trajala ta peroracija, uhvatila je Lucija priliku i približila se Naciju.

— Gledaj, da sutra dodješ do nas! — reče mu tiho.

— Vidjet ću! — odgovori mladić, ne znajući za ono, što mu je malo prije otac s njom govorio.

— Ljutit ću se na te, ako ne dodješ! — zaprieti mu se nestašno djevojče.

Nacio se nasmieši, a djevojka se odšulja opet k materi.

Malenićevu zdravicu, koju je on uzvišenim glasom svršio, prihvate gosti glasnim „vivat“ i kucanjem čaša. Predsjednik tabule zahvaljivao smješljivo i ponizno gostom, premda bi volio bio, da ga je minula ovaj put ta oproštajna čaša. Ali ajde, on ju izkapi do dna, pa se u isti čas stvori na pragu sobe.

— Laku noć, gospodo! — Nakloni se predsjednik duboko svim i izadje brzo na triem sa sinom. Domaćin ga odprati niz stube u dvorište, gdje je već čekala zaprežena kočija predsjednikova.

Sin i otac posjedaju brzo u kočiju, bič pucnuo i oni odjuriše cestom prama Dubravčaku.

— Što je to danas s našim susjedom? — upita Malenić svoje goste, vrativši se u sobu medju njih.

— Nešto mu u jedanput nije pravo bilo — primieti Modić. — Kako je samo zamišljen bio.

— Možda ne bi ni težko bilo pogoditi, o čem je mislio — smrsi onako izpod brka assessor Jelačić.

— No, pa da čujemo, Gjuro? — Okrenu se prama assessoru četnik Vojković.

— Tko zna, ne ide li mu vicebanija po glavi? — reče ravnodušno Jelačić.

Lektor Malenić zlorado se nasmija.

— Naš magnificus Bolto ima uviek visoke idejale — reče kanonik prama četniku. — Ja bih i sâm gotovo rekao, da mu se vrze ta misao po glavi.

U to stupe u sobu dvie sluge i jedan od njih pokorno javi, da su došli prostirati stol za večeru. Gospoda se na to sklonu u drugu sobu, gdje su još dalje razpravljala o vicebaniji i njezinih kandidatih.

II.

Bilo je još posve rano, kad je velemožni predsjednik judicijarne tabule i kraljevski savjetnik Baltazar Aleksandar Magdalenić, zamotan do nosa u bundu, sio sutradan u svoju kočiju, da se vozi u Zagreb.

Sunce se ne bješe još rodilo i samo se je iztok liepo žario od jutarnjega rumenila. Nad Savom titrala je prozirna i svietla maglica, a hladno povjetarce igralo se vrbom i rakitom na savskoj obali. U Dubravčaku na Savi bijaše tada prevoz, poznat pod imenom „Zlatni brod“. Zašto se je tako zvao, nije nam tradicija sačuvala, nu prevoz taj bijaše upravo takav, kao i svi drugi prevozi na Savi. Prevozar dubravčački nemalo se začudi, ugledavši gospodsku kočiju, kako juri k prevozu, a u njoj glavom stari gospodin, koji nije običavao nikad tako rano putovati. Mora da se je nešto vanredno dogodilo, pomisli

prevozar, otrvši si rukom široke prosjede brčine, koji mu bijahu mokri od jutarnje vlage.

— Jesi li spreman, Martine? — priviknu iz kočije predsjednik.

— Jesam, vaša milosti! — odviknu prevozar, skinuvši šešir s glave.

Prevoz se tisnu od obale i za nekoliko časova bijaše gospodin predsjednik na drugom kraju. Bivši na cesti potjera kočijaš konje, koji poletješe svom brzinom put Zagreba. Mali cinkuš na tornju sv. Stjepana baš je zvonio u osam sati, kad je kočija predsjednikova stala pred njegovom kućom u gornjem gradu u Visokoj ulici.

Gospodin je predsjednik imao danas mnogo posla ovršiti. Morao se žuriti, da sve svrši, što je doma smislio bio. Prvi mu posao bijaše, da se preobuče u svečano odielo. Nakanio je poći do biskupa i druge velike gospode, zato je morao prije svega misliti na dostojnu vanjštinu.

Još prije nego se je počeo oblačiti, pošalje slugu po bilježnika judicijarne tabule, gospodina Nikolu Škrlca, mladjega brata protonotara kraljevine Petra Škrlca Lomničkoga. Bilo je već odavna potrebito, da se sastane u vieće judicijarna tabula, jer se je nagomilalo mnogo parnica, koje je trebalo riešiti, što brže riešiti, jer vrag ne spava, a novi ban, točan i savjestan u službi kao svaki vojnik, mogao bi nešto dublje i pomnije zaviriti u poslove judicijarne stolice, pa bi sve zlo palo na predsjednika, ako ne bi bilo reda.

Predsjednik je baš oblačio na se dolamu od ljubičasta baršuna sa zlatnimi gajtani i opervaženu oko vrata, kad je gospodin bilježnik Nikola Škrlec Lom-

nički stupio u sobu. Bijaše to muž u tridesetih godinah, visoka, umna čela i fina lica, na kom je počivala mirna, osbiljna blagost. On i njegov brat Petar, protonotar kraljevine, bijahu prve glave svoga vieka u inteligenciji hrvatskoj, pa su ih toga radi obćenito uvažavali i štovali. Nikola bijaše duša i stup judicijarne tabule, koji je u njoj red držao, za sve mislio, a skoro i za sve radio. Stari ašešori tabule, kad nisu znali naći puta iz zamršene kakove parnice, dolazili bi bilježnika pitati za savjet, a ovaj, plemenit i dobroćudan kako je bio, proučio bi stvar do kraja i napisao svoj „votum“, koji je u tabuli vazda jednodušnim odobravanjem priman bio. Zato su i predsjednik i prisjednici tabule svoga bilježnika svakom prigodom u zviezde kovali i ne dao Bog, da bi mu se itko i najmanje zamjerio.

— Oprostite, carissime amice, da sam poslao po vas; ali stvar je vrlo prešna! — Progovori predsjednik bilježniku, obuhvativ ga ljubezno objema rukama za ramena, kao da ga grli.

— Stojim na službu, magnifice domine! — nakloni se bilježnik, kimnuv olako glavom.

— Već je dugo, što nismo držali sjednicu tabule — reče predsjednik. — Moramo ju sazvati u najkraćem vremenu.

— Možda za mjesec dana? — Upita notar.

— Slobodno, što prije, to bolje. Odmah prvih dana mjeseca studenoga.

— Možda na dan sancti Emerici? — Predloži bilježnik.

— Neka bude! Priredite sve, što je potrebno, a gospodi assessorom, koji slučajno nisu u Zagrebu, pišite u moje ime, da ne zaborave na stare parnice.

— Bit ćete služeni, domine magnifice! Da li još što zapoviedate!

— Ne, ništa više; hvala vam! Odgovori predsjednik, pa stiskajući toplo ruku bilježniku i klanjajući mu se ljubeznim smieškom izprati ga iz sobe.

Gospodin preosjednik dade si sada doručak donieti, danas po drugi put, jer je prvi put već u Dubravčaku doručkovao. Nu to je putem vrlo hitro probavio, pa ga je želudac opominjao, da je prazan.

Oko jedanaeste ure izadje predsjednik na ulicu i podje u stan protonotara Petra Škrlca, ali mu tu kazaše, da je malo prije otišao u biskupov dvor, kamo su ga pozvali.

— Sigurno je nešto neobična! — pomisli predsjednik i podje na to u stan bivšega banskoga namjestnika grofa Adama Baćana, da se upita, kad bi mogao doći pred gospodina grofa. Na veliko svoje čudo čuje, da je i grof namjestnik otišao k biskupu.

— Nema sumnje, da je neka konferencija! — govoraše poluglasno predsjednik sam sobom. — Konferencija, a bez mene...! Baš idem ravno u biskupov grad, da vidim, šta je.

Zlovoljan i zamišljen požuri se predsjednik prama kaptolu. Nije ni znao, kako se je u jedan put stvorio pred vratima biskupova dvora, gdje je na straži stajao vugrovački slobodnjak, koji je na vojničku pozdravio došljaka, vidjevši mu na nosu, da mora biti velik gospodin.

U malom predsoblju biskupove sobe za primanje našao je predsjednik samo livriranoga na francuzku sobara biskupova, koji je složenih otraga ruku stajao pred nekakovom svetom slikom i buljio očima u nju,

premda ju je svaki dan gledao i sit jê se već nagledao.

Opazivši predsjednika, duboko se nakloni.

— Je li njihova ekscelencija doma?

— Na službu! — odgovori sobar, — ali nisu sami.

— Tko je kod njega? — upita izvjedljivo i nestrpljivo predsjednik.

— Ima više gospode, čini mi se, da imadu konferenciju — reče sobar. — I grof locumtenens je tamo.

Predsjednik naćuli uho i uze slušati. Iz odaja biskupovih čuo se prilično glasan žamor, iz kojega se nije moglo ništa razabrati. Nečiji stentorski glas ipak je nadglasivao sve.

— Hm! ... To je Bužan! — promrmlja predsjednik. — Zar ne, — okrene se k sobaru — i gospodin banske tabule assessor Bužan jeste unutra?

— Na službu!

— I gospodin protonotar Škrlec?

— I on! — potvrdi sobar i odmah produlji: — Onda je tamo prepošt Puc, kanonik Paxi i gospodin viceban ...

Predsjednik se namrgodi i pošeta gore dolje po sobi.

— Na mene su zaboravili! ... — govoraše sam sobom. — Ili je stvar tako prešna, da me nisu mogli pozvati ...?

Gospodinu Baltazaru nije to nikako išlo u glavu. Da bar zna, kakova je to konferencija, o čem li viećaju najuglednija gospoda kraljevine. Mora da je nešto osobito važna, kad je i sam grof locumtenens prisutan.

— Ne znaš li, prijatelju! — okrenu se u jedan put predsjednik k sobaru, — o čem viećaju gospoda?

— Ne mogu služiti .... meni nije nitko ništa rekao — odgovori smješljivim licem sobar, a gospodin predsjednik čisto se zastidi sam pred sobom, da ga je neobuzdana ljubopitnost na to pitanje navela.

Jedno vrieme stajaše predsjednik sred sobe, razmišljajući, što bi uradio? Bi li tu u predsoblju čekao, dok se konferencija svrši, pa da onda ode k biskupu, s kojim je svakako odlučio govoriti?... Ne!... kad bude svršena konferencija, gospoda će se sva vraćati kroz to predsoblje, gdje on čeka. Ne bi li to smiešno izpalo? Sigurno bi ga motrili porugljivim posmjehom, misleći o njem u sebi: nepozvani čekaju pred vratima! A oni bijahu pozvani i viećahu s biskupom o važnoj stvari. Ne, tu nasladu ne ću uštiti gospodi! pomisli predsjednik. Najbolje ću učiniti, ako odem i opet se vratim, kad bude konferencija gotova. Da, tako ću učiniti, rieši se predsjednik i prihvati svoju zlatom s vrha okovanu trstiku, koju bješe pri dolazku uslužni sobar spravio u jedan kut.

— Ja idem, — reče predsjednik sobaru — ali ću se vratiti. Dodji mi javiti, kad bude gotova konferencija. Bit ću kod biskupova sekretara.

— Bit ćete služeni! — nakloni se sobar i otvori vrata odlazećemu predsjedniku.

Konferencija kod biskupa trajala je još čitavu jednu uru, za koje vrieme bijaše predsjednik judicijarne tabule kao na iglah u pisarni biskupova sekretara, koji je gledao da što bolje zabavi velemožnoga gospodina, opazivši na njem, da nije najbolje volje i da je vrlo, upravo za čudo raztresen, osobito od časa, kad mu ni sam biskupov sekretar nije znao kazati, radi čega je sazvana konferencija.

— Do biesa! — mišljaše zlovoljno predsjednik,

— još je moguće, da ni od biskupa ništa ne ću saznati. Mora da je stvar veoma tajna, kad ni sekretar ništa ne znade.

Poslije duga, nesnosna čekanja otvore se napokon vrata sekretarove sobe i biskupov sobar javi gospodinu predsjedniku, da su gospoda otišla i da ga njegova ekscelencija čeka.

Predsjednik se požuri kucajućim srcem u biskupove odaje. U visoku naslonjaču od žutoga gobellina sjedjaše za mramornim, mozaikovanim okruglim stolom biskup zagrebački Franjo Thauzi, redajući pisma, koja su neuredno razbacana ležala na stolu. Bijaše to čovjek oko šestdeset godina, riedke i vrlo fine kose, koja je malo siediti počela. Lice biskupovo bijaše simpatično, ali obično, bez izraza duhovitosti ili veće inteligencije.

Kad je predsjednik unišao u prvu sobu, ustade biskup sa stolice i brzim korakom podje po mekom sagu u susret dostojanstveniku.

— Domine magnifice, dobro mi došli! — pozdravi biskup klanjajućega se predsjednika i pruživši mu ruku, odvede ga u svoju sobu, gdje ga posadi sebi ob desnu na naslonjač. — Vi ste, čujem, čekati morali? — započe biskup razgovor.

— Došao sam u nevrieme! Bila je konferencija — odgovori predsjednik, na čijem se je licu moglo opaziti, da je pikiran.

— Da, imasmo mali dogovor! — prihvati biskup rieč. — Sazvao sam na brzu ruku gospodu, koja su se baš desila u Zagrebu . . . Žao mi je, da vaše gospodstvo bijaše baš odsutno, inače . . .

— O molim! — uleti predsjednik biskupu u rieč — ja sam uvjeren . . . — ali ne dovrši svega, što bi

još bio imao reći. Bio je silno ozlovoljen, što hasni tajiti!

— Na mene nije, pravo rekavši, stvar ni spadala — produži biskup. — Imalo bi više smisla, da je grof locumtenens sazvao tu konferenciju, nu on ne htjede. Reče, da je prestao biti namjestnikom banskim onim časom, kako je novi ban imenovan. Uvriedjen je, jer nisu njega imenovali banom, a bio je dobar za locumtenensa više godina u dosta težkih prilikah. Ja ga razumijem. Item, grof Baćan ne htjede da sazove konferenciju, već umoli mene, da ja to učinim...

— O čem se radi, ako je slobodno znati? — upita predsjednik, koji je sve nestrpljiviji postajao, slušajući obširno pričanje biskupovo.

— Zašto ne . . . ? Imala se je izabrati deputacija, koja će u Beču pozdraviti novoga bana u ime kraljevine. Neki su od gospode htjeli, da to bude velika, sjajna deputacija, nu većina bijaše proti tomu. Čemu te parade? Pa napokon mi ga u Hrvatskoj pravo ni ne poznajemo. Vidjet ćemo, tko je i kakav je. I ja nisam bio za veliku deputaciju, a grof Baćan po gotovo ne. Složismo se, dakle, ipak u tom, da bude mala deputacija, ali sada se porodi novo pitanje, koliko da ih bude u poslanstvu? Jedni su htjeli, da ih bude šest, drugi četiri, neki opet samo tri. Napokon pristade većina na moj predlog, da ih ide samo dvojica, jedan od duhovne, a drugi od svjetovne strane. I grof locumtenens bio je za to. Pa tako izabrasmo dvojicu od prisutne gospode . . .

Predsjednik slušaše sada s najvećom napetošću.

. . . — Kanonika Paxi-a od duhovne strane, a od svjetovnjaka protonotara Škrlca . . .

Moglo se opaziti na predsjednikovu licu, da je

zadovoljan s tim izborom, osobito mu je pravo bilo, da ide Škrlec, jer s njim se nije kanio natjecati. On će ili ostati meštar (tako su u ono doba zvali protonotara) ili će ga na još višu čast pozvati k tabuli kurijalnoj u Budim. Samo da nije Bužan, substitut Malenić, ili drugi takav, koji bi mu kadar bio mrsiti račune, kad bi se radilo o većoj časti.

— Tko će voditi to malo poslanstvo? — upita predsjednik, zadovoljno se smiešeći.

— I na to smo, dakako, mislili — reče biskup. — Molili smo grofa locumtenensa, da on predvede gospodu, ali se grof izvinjavaše silnimi privatnimi poslovi, a bit će — uze biskup tišim glasom govoriti — da ga to mrzi, jer ipak se ne da tajiti, da je ponižen . . .

Predsjednik ne reče ništa, već pokima samo glavom i smiešeći se gledaše u lice biskupovo, koji opet nastavi dalje pričati:

— Mi se dosjetismo uzroku, s kojega se grof nećka i pristadosmo na njegov savjet, da naši poslanici umole u Beču njegova rodjaka grofa Teodora Baćana, da ih on predvede novomu banu, komu će tada poslanici izručiti pozdrav i poklon naroda i preporučiti poslove kraljevstva. Tim se i razidosmo . . . No, a kako vam služi zdravlje, domine magnifice, — okrenu biskup govor na drugo, — dugo već nisam imao sreće vidjeti vas kod sebe Imate li mi možda što kazati o mojoj založnoj parnici?

Biskup, naime, imao je veliku parnicu sa zelinskim plemićem Domjanićem radi zaloga biskupskoga praedija Biškupca, radi čega je više puta u godini dosadjivao predsjedniku judicijarne tabule, moleći ga, da stvar uskori.

*

— Sazvao sam sjednicu na dan sv. Emerika, — odgovori predsjednik. — Bit će moja briga, da i ta parnica dodje tada na red. Taj assessor Jelačić nije za ništa. Žao mi je, da sam baš njemu predao tu parnicu. Bavi se samo lihvom i ide kojekuda blago kopati, mjesto da parnice rješava.

— Blago kopati . . . ? — pitaše u čudu biskup. — Što mislite tim reći?

— Ni više, ni manje, nego što sam kazao, — odgovori predsjednik. — Njegova pohlepa za novcem ide tako daleko, da mu nije dosta, što lihvom grabi novce, već ide po noći na samotna mjesta, te kopa blago. To vam je živa istina. On toga ni ne taji. I meni je priznao, da se bavi tim nečistim poslom.

— Što govorite? — čudio se biskup sveudilj.

— Svašta se o tom pripovieda. Ima i groznih stvari, produži predsjednik, vidjevši, da biskupa to pričanje zanima. — Kažu, da je prije četiri godine s nekim zagrebačkim gradjaninom Sošićem, s kojim je u družtvu lihvario, išao kopati blago u pustu gradinu Medved. Jedna mu baba rekla, da tamo ima blaga. Ta dvojica povedu sobom dječaka kakovih deset godina, sirotu bez otca i matere, i odu kopati. Da li su šta našli, nisu li, to se ne zna, ali se zna, da je od onoga vremena nestalo toga dječaka, koga je sav Zagreb poznavao, jer su ga milostivi ljudi kao sirotu uzdržavali. Mnogo se o tom i mnogo ružna govorilo. Jedni su kazivali, da su ova dvojica dječaka umorili i upotrebili njegovu krv, da do blaga dodju; drugi su opet s užasom tvrdili, da ga je za kopanja djavo odnio, a treći, što će valjda istina biti, da ga je pri kopanju zemlja zasula . . . Bilo, kako mu drago, toga je dječaka nestalo, a istina je

i to, da je gospodin assessor dugo vremena u velikom strahu živio. Nije ni zavirio u Zagreb, nego je, hineći bolest, boravio neprestano na svom dobarcu Orešju . . .

— I stvar je sretno prošla? — pitaše biskup.

— Sretno je zaspala, — reče predsjednik. — Za sirotu dječaka nije se nitko brinuo, niti je tko suda tražio radi njega. Pa onda bojali se ljudi dirati u stvar, u koju je zapleten tako ugledan gospodin . . . Tako je stvar zaspala. Ali se pamti ta crna historija, a mrlja na imenu toga plemenitoga gospodina ostat će i preko groba.

— Per amorem Dei! — uzkliknu biskup, — meni je sada gotovo grozno znati, da se moja parnica nalazi u rukû takova čovjeka.

Predsjednik se nasmieši.

— Neka bude umirena vaša ekscelencija s te strane. Moje oko bdije nad tom parnicom, a gospodin assessor ne će je bez mene riešiti. O tom neka bude uvjerena vaša preuzvišenost.

— Ja se sasma pouzdajem u vašu dobrohotnost, magnifice amice! — reče biskup, naklonivši se predsjedniku. — Radi se o trideset tisuća forinti, koje ne bih rado izgubiti, a mislim, da sam u pravu. Budite uvjereni, da možete uviek računati na moju zahvalnost.

— Vaša blagonaklonost, excellentissime, slobodi me, — govoraše suztežući se nekako predsjednik, — da vas već ovom prilikom nešto zamolim.

— Izvolite samo, care amice! — reče biskup s velikom spremnošću, uhvativši predsjednika za ruku. — Meni će biti vanredno milo, ako vam uzmognem čim poslužiti.

Predsjednik se nasmieši ljubkim smieškom i progovori poluglasno:

— Ja držim, da ćemo s novim banom doživjeti i novih stvari. Bit će po mom sudu raznih promjena, novih časti i odlikovanja . . .

— Jeste li možda šta čuli? — upita naglo biskup, koga je u obće svaka novost veoma zanimala.

— Još ništa, ali se o nekih visokih ličnostih koješta priča — odgovori predsjednik. — Exempli gratia pripovieda se o našem vicebanu, da kraljica nema najbolji sud o njem. Drži ga za veliku pijanicu.

— Da, Patačić je donio taj glas iz Beča, — primieti biskup, okrećući veliki briljantni prsten na prstu. — Mora da ga je netko na dvoru ozloglasio.

— Moguće! Toliko stoji, da gore nije dobro opisan. Moglo bi se dogoditi, da ga novi ban ne potvrdi u toj časti . . . — reče predsjednik, motreći pronicavim pogledom biskupa, od koga je želio čuti, što misli o toj stvari.

— Nema sumnje, da ga novi ban ne mora potvrditi u časti, ako ne će . . . Moglo bi biti, da će dobiti od kraljice naputak glede toga . . . Sve je to moguće . . . A, molim, zar bi vaše gospodstvo željelo, da dobije tu čast? — upita na koncu biskup.

— Želim ju, excellentissime! — odgovori odlučno predsjednik. — Moje sadanje dostojanstvo i moje zasluge ovlašćuju me na to, da se smijem natjecati za vicebaniju. Bio sam tolike godine častnikom u banalu, vojevao sam u nasljednom ratu, a sada kao predsjednik judicijarne tabule služim dugi niz godina vjerno i pošteno. Malo ih ima tako zaslužan curriculum vitae . . .

— Sigurno, magnifice amice! — reče biskup.

— Nikoji od sadanje visoke gospode nema prednost pred vami . . . O tom nema pitanja. Ja dapače držim, da možete posve lako postati vicebanom . . . Nu, što onda, ako novi ban potvrdi Najšića . . .?

— Onda ne tražim ništa . . . Ali bude li se radilo o vicebaniji, onda je moja najpokornija molba, da se vaša preuzvišenost zauzme za me kod novoga bana — moljaše ponizno predsjednik. — To je već od vajkada, da se banovi naši u svih važnijih pitanjih sporazumievaju s biskupom zagrebačkim, osobito, ako nisu sinovi ove zemlje i ne poznadu naših odnošaja. Ja sam uvjeren, da će novi ban i radi podjeljenja novih časti govoriti s vašom preuzvišenosti, a u tom slučaju . . . — predsjednik ne dovrši, što je htio kazati, nego zaključi svoju preporuku vrlo ceremonielnim naklonom, koji je puno jasnije tumačio njegove misli, nego li najživlja rieč.

— U tom slučaju imat ćete u meni najodlučnijega zagovornika, — reče iskreno biskup, pruživši ruku predsjedniku, koji ju s dubokim, ponovnim naklonom prihvati. — Ima li vaša velemožnost još koju želju?

— Ne, samo to molim, da ovo, o čem smo govorili, ostane —

— Tajnom? — upade biskup u rieč predsjedniku. — To se zna. Ratne se osnove drže uviek tajnimi, a i tu će doći do borbe i rata, — dodade šaljivo biskup, ustajući sa svoga mjesta.

Predsjednik se još jedan put toplo preporuči crkvenomu dostojanstveniku i zadovoljan ode iz biskupova dvora.

Poslije objeda pohodio je predsjednik bivšega locumtenensa grofa Baćana, protonotara Škrlca i

velikoga župana Ivana Jurčića. Svagdje je gledao, da si što jasnijom učini situaciju, koja je mogla biti osudnom po njegovu budućnost.

Isti dan vratio se na svoje imanje Dubravčak. Putem bijaše se riešio, da će se odmah, čim bude gotova berba i trgatba kukuruza, preseliti s porodicom u Zagreb. Nastalo je kritično vrieme i trebalo je biti na oprezu, a to je samo u Zagrebu moguće.

— Gdje je Nacio? — bijaše prvo, što je progovorio predsjednik svojoj ženi, unišavši u sobu i skidajući sa sebe zimsku kabanicu, krznom podstavljenu.

— U Kurilovcu, dragi Bolto! odgovori blagim glasom gospodja, zatvarajući molitvenik, iz kojega se dosele Bogu molila.

— A ja sam mu rekao, da ima ostati kod kuće, kod tebe! — primieti zlovoljno predsjednik.

— Pusti ga, molim te! — ublaživaše dobroćudna žena svoga muža. — Mlad je, teži za zabavom. Nije me doduše molio, da ide onamo, ali sam mu vidjela na licu, da mu je dugočasno samomu, pa sam mu dozvolila, da odjaše poslije objeda u Kurilovec.

— Na pijanku! — primieti još zlovoljnije predsjednik. — Tamo i nema druge zabave. Eto se već mrači, a njega jošte nema. Neka se samo nahladi i oboli . . .

— Obećao je, da će se prije noći vratiti.

Predsjednik ne reče ništa na te rieči, već smrknuto podje u svoju sobu.

— Ah, šta ćemo! — uzdahnu gospodja predsjednikovica, gledajući za mužem. — Jedinac je, nije čudo, ako je u brizi za nj.

III.

Dok je gospodin predsjednik u Zagrebu obilazio veliku gospodu, dotle je u Kurilovcu bilo živo i veselo. Čitavo se Turopolje diglo u goste gospodinu substitutu podžupanu, plemenitomu Mihalju Maleniću, da pod njegovim krovom veselo proslavi njegov imendan.

Osim jučerašnjih gostiju sabralo se dosta novih. Došao je gospodin pl. Arbanas iz Gornje Lomnice, pa pl. Plepelić iz Plesa, obadva s čitavom porodicom, častna gospoda župnici iz Velike Gorice, Odre, Dubranaca i Brezovice. Nije izostao ni stari Juraj Pogledić, umirovljeni kostajnički obrstar. Odkako je u miru, ide on obično u lov i u goste. A što bi drugo pametnije radio u svoje stare dane! I gospodin zrinjski zapovjednik, banalski podpukovnik Baltazar Bušić izkazao je ovaj put čast svomu plemenitomu bratu, što mu je upravo zgodno bilo, jer je prije tri dana došao na svoje dobro, dobivši vindemialni dopust na mjesec dana.

Kad je Nacio dojahao u Kurilovec, bijaše gospodsko družtvo u najvećem razmahu. Već u dvorištu čuo je velik žamor, smieh i povike. Mužki i ženski glasovi miešali se u bučni sklad ili nesklad, kakav možeš čuti samo u veselu družtvu.

Mladić podje žurno u dvor.

— Nacio! — dovikne mu odozgo veseli, mili glasić. Bijaše to Lucija, koja je stajala kod otvorenoga hodničkog prozora. Nacio pozdravi rukom djevojku, koja se je s njegova dolazka tako uzradovala i poleti uz dosta trošne drvene stube u gornji kat. Navrh stuba čekala ga Lucija, prieteći mu prstom.

— Mislila sam već, da ne ćeš doći! . . . Jesi li objedovao? . . . Gibanica, koju tako rado jedeš, bijaše upravo izvrstna . . . Hoćeš li založiti? . . . Ja sam spravila za te . . .

— Ne, hvala Lucijo, ja sam već objedovao! Ali što si tako rumena u licu? Sva goriš . . . — govoraše joj umiljato Nacio.

— Pomagala sam majci u kuhinji . . . Bilo je mnogo, mnogo posla, al sad smo gotove, sad ćemo se liepo zabavljati. Ajde, Nacio! — rekavši to, povuče djevojče mladića za ruku prama palači, gdje su gosti sjedili. Unišavši u predsobu, gdje su stajale sluge, dvoreći oko stola, vide, da su nadošli baš na svečanu peroraciju.

Prečastni gospodin lektor, komu se je ugojeno lice već žariti počelo, govoraše u slavu novomu banu. Uznositom latinskom rieči, po tadanjem običaju, slavio je lektor velike i neumrle zasluge novoga bana za priestol i domovinu, njegova junačka djela na bojnom polju, pa njegov čelik-značaj i čist kao sunce privatni život. Silnom emfazom završi lektor svoj govor, kličući: vivat banus! „Vivat, vivat!“ — odazvali se svi i kucajući se u zdravlje banovo zapjevali burno:

Vivant arma Majestatis,
Vivat banus cum Croatis . . .

Istom kad su izpjevali tu „poklonstvenu“ pjesmu, osvrnuše se gosti na pridošlicu. Nacio išao je klanjajući se od jednoga do drugoga i stiskao pružene mu u pozdrav desnice. Gospodin Krsto Vojković, koji je još od jučer vinen bio, latio mladića za ruku i pritisnuo ga na stolac kraj sebe, natočivši mu vina punu veliku čašu, kakove su onda u običaju bile.

Ravnatelj stola, perpetuus u Malenićevu dvoru, velikogorički župnik i susjed opazio to odmah budnim svojim okom i pozvao pridošlicu, da po starom običaju pozdravi plemenitu i uglednu gospodu. Nacio se bez prigovora lati čaše i rekavši kratak pozdrav izpi ju do dna. Bio je ugrijan od hitra jahanja, pa mu je baš dobro došla ta čaša pozdravnica, kao da si ju je naručio bio. Ali da i nije toga bilo, mladić je dobro poznavao sva pravila stola i znao je u prilikah junački potezati iz čaše, jer u dvoru njegova otca bijahu česte gostbe, gdje je i on, kao domaći jedini sin, imao priliku vježbati se u vinskih megdanih.

Iza njegovih ledja stajala Lucija, promatrajući iskrenom djetinjskom zlovoljom i mrkim pogledom družtvo, u koje je zapao netko, koga je tako željno očekivala.

Stojeći tako jedan čas, prignu se u jedan put k uhu Nacijevu i reče mu poluglasno:

— Dodji skoro k nam! — (htjela je naime reći: k nam djevojkam).

— Odmah ću doći . . . — odgovori glasno Nacio odlazećoj djevojci.

— Boga mi ne ćeš, moj sokole! — reče Krsto Vojković, oponašajući način govora svojih banskih krajišnika. — Ti spadaš medju nas, a ne medju babe.

— Ali mene zovu mlade djevojke — primieti smješljivo Nacio.

— Čuo sam, čuo. Ima vremena, dospjet ćeš! A sada pij! — I opet uspe Naciju punu čašu vina.

I to nije minulo revnoga ravnatelja stola. Sjetio se namah svoje dužnosti i nazdravio „dragomu prihodniku“, požalivši pri tom, što nema sreće, vidjeti

u svom družtvu dičnoga i najvećega štovanja dostojna mu otca.

— Da zbilja, je li vaš gospodin otac kod kuće? — prihvati brzo rieč lektor.

— Otac se je jutros odvezao u Zagreb — reče Nacio.

Lektor kimnu znamenovno glavom, da se je jedva opaziti moglo. Onda se okrenu kraj sebe sjedećemu assessoru Jelačiću i prišapnu mu u uho tiho, da nitko drugi nije mogao čuti, jednu jedinu rieč:

— Vicebanija!

— Uhm! — zamumlja assessor u znak, da je razumio lektora.

— U službenu poslu? — zapita malo za tim assessor, čija je sudbina bila u mnogočem spojena sa zvaničnim položajem predsjednika judicijarne tabule.

— Mislim. Govorio je nešto, da kani sazvati sjednicu tabule prvih dana studenoga ... — odgovori Nacio.

— Do vraga! — smrsi zlovoljno izpod brka assessor, valjda zato, jer je imao sijaset parnica, koje su u njega ležale pod prašinom, a sada će ih morati riešiti. Gospodin assessor postade od toga nekako zlovoljan. Sam je bies naveo Nacija, da je išao spominjati o sazovu sjednice, pa baš u času, kad se je družtvo najveselije razmahalo, a i sam gospodin assessor bio u najugodnijem razpoloženju.

Kad je malo za tim neutrudivi ravnatelj stola nazdravio „po treći put“ godovnjaku, njegovoj „srcem i grbom“ plemenitoj supruzi i dobroj djeci, uzdanju i radosti svojih roditelja, okosnu se gospodin assessor, koji je i onako biò osorljive ćudi, na perorirajućega ravnatelja stola, prigovarajući, da se je, ko-

liko se on sjeća, samo jedan put pilo u to ime, i da je ovo sada druga zdravica godovnjaku.

Gospodin assessor bijaše žestoke naravi i pravdaš na glasu, ako je trebalo i grub, da te Bog čuvao, pa zato nije čudo, ako je svojim rogobornim prigovorom posve smeo i u kozji rog natjerao bezazlenog i dobroćudnog ravnatelja stola, koji se nije ufao ni pisnuti, da suzbije nepravedni prigovor, nego je nesigurnim, gotovo molećim pogledom okrenuo se prama Krsti Vojkoviću, kao da ga pita: „quid nunc?“.

Krajiški četnik snašao se odmah i oštroumno namjestio bateriju ironije, koja je imala ušutkati goropadnoga zanovetaoca.

— Ja mislim — progovori Vojković svojim gromkim glasom, ustavši sa stolice, — ja dapače i znam to, da se u to ime sada po treći put nazdravlja i pije. Ako se gospodin assessor ne sjeća druge zdravice, to je njegova stvar. Bit će valjda da je on na Medvedgradu kopao blago, dok smo mi drugi pili . . .

Vojković, koji je sve to govorio ozbiljnim licem i strogim glasom, kao da kori pred frontom niže od sebe častnike, udari u grohotan smieh, kad je bio gotov. Čitavo družtvo pridruži se njegovu grohotu. Bio je baš gromovit smieh.

Jadni assessor nije znao, što da uradi, kamo da gleda. S četnikom Krstom nije bilo šale. Malo je koga rodila majka, koji bi se usudio s njim ili na šake ili na sablje. Znao je to dobro assessor, pa je mislio, da će biti najbolje mučati. Mučanjem se vrag ubija.

Napomena četnikova o kopanju blaga na Med-

vedgradu prorazila ga poput žarke striele. Još, još, da je govorio o kopanju blaga u obće, — ta on nije nikad ni tajio, da se bavi kopanjem blaga — ali samo da nije spomenuo Medvedgrada, s kojim su bila u savezu mukla i potajna natucanja o nestavšem dječaku, o zgodi dakle, koja mu je trista jada uzrokovala.

Pa nada sve taj grohotni smieh četnikov i čitavoga družtva! To ga je peklo. Al što ćemo? Ljudi su već takovi, da se sa zloradosti najsladje smiju. Posrne li tko jezikom, pa bubne nešto nezgrapna, smiešna, sve će udariti u grohotan smieh. Potepeš li se, ili oklizneš, pa se opružiš kako si dug i širok, eto ti sladka smieha i tim sladjega, čim se takova šta desi osobi, koja puno drži do sebe i svoga dostojanstva.

Tako se desilo i uglednomu gospodinu assessoru, kad se je spomenulo nešto, što ga je ponižavalo u očima svieta, što ga je sav njegov viek smetalo.

Tko ga je dobro motrio, kad su pale one zlokobne rieči, mogao bi opaziti, kako je gospodin assessor dva tri puta biesno zažagrio očima, kako su mu brčine zadrhtale, a mišice u obrazima izpod oka trznule. Nu on je šutio, — šutio, kao da mu je tko usta olovom zaliepio. Nema sumnje, gospodin je assessor ovaj put progutao dobačenu gorku pilulu. Sjedio je niem i blied u licu, a to je opomenulo goste, da bi pametnije učinili, ako što prije prestanu hihotati.

I učiniše tako. Na to bi bila nastala obća tišina, nesnosna i vrlo neugodna stanka u veselu družtvu, da nisu u isti čas, kako se je slegao grohot, uljezle u sobu sluge, noseći lule i pune glinene posude s

finim požežkim duhanom, koji se je u ono doba u svakoj gospodskoj kući najradje pušio.

— Hvala Bogu! — uzkliknu dobro ugojeni gospodin vlastelin pl. Arbanas. —Jedva sam dočekao!

Govoreći to, gotovo iztrže sluzi iz ruke lulu i poče ju brzo puniti biranim duhanom.

— Požežki, je li Mihalju? — upita puneći lulu domaćinu.

— Da, požežki je! — potvrdi domaćina Malenić.

Svi mužkarci prihvatiše se sada lula i za čas vijahu se u gostinjskoj dvorani pramenovi mirisava dima.

Kao po dogovoru poustajaše gospodje sa svojih sjedala. Gdje se puši i dimi, tu im nije mjesta. One će sada otvoriti svoju siestu i pozabaviti se svojim načinom. Nije ih nitko zaustavljao. Kad gospoda počnu pušiti i udare u svoje razgovore, često vrlo pikantne i začinjene, onda je najbolje, ako gospodje ustanu, pa se pristrane u sobu, gdje su same za sebe.

Malu zabunu, koja je nastala u družtvu, upotrebi i Nacio, pa i on polako ustade sa stolice, kad su se gospodje digle na polazak, i odšulja se gotovo neopazice s njimi u drugu sobu. Tu ga je već nestrpljivo čekala Lucija i njezine vršnjakinje, crnomanjasta i živa temperamenta gospodična Agata Plepelićeva, gojna, jaka djevojka od kakovih 20 godina, pa onda Angjelina Arbanasova, nježna, bljedolika i vitkostasa djevojka, s velikim crnim očima, s kojih je bila na glasu. Izkusni mužkarci proricali su, da će se od nje razviti ljepota prvoga reda, čim se udade . . . Kud će ljepša preporuka mladoj djevojci za udaju?

— Ha, Nacio! — viknuše veselo u jedan glas

Agata i Lucija, kad je mladić unišao k njim u sobu, i pritrče k njemu, dočim je Angjelina ostala stojeći na svom mjestu, pogledajući na Nacija svojim velikim očima, kao da vreba.

— Hodi sjedi i založi jabučnjače, koju sam spravila za te! — govoraše Lucija, vukući Nacija k malomu stoliću do prozora, na kom je bio poklopljen tanjur.

— Jedi, Nacio, znam, da si gladan! — moljaše Lucija, odkrivši tanjur. — Vidjet ćeš, kako je izvrstna . . .

— Nisam gladan, al tebi za volju malo ću okusiti — odgovori Nacio, režući tjesteninu.

Sve tri djevojke posjedaše oko Nacija, željeći se zabavljati.

— Mi bismo se nešto mogli igrati, je l' te, Nacio? — reče gospodična Agica, kojoj vruća krv nije već dala mirovati.

— Svakako . . . Morat ćemo nešto početi, da nam veselo prodje vrieme . . . Ja i onako ne mogu dugo ostati — reče Nacio.

— Ah, kako bi bilo, kad bismo mogli plesati! — uzdahnu Agica.

— Bez muzike . . . — primieti kratko Nacio.

— Gle, mogli ste, — prihvati brzo rieč živahna Agata, okrenuvši se k Luciji, — skrbiti za muziku. Bilo bi dosta dva guslača i jedan cimbalista iz Zagreba . . . Kako bi se sada liepo plesalo . . .

— Ah, ja još ne znam plesati! — reče na to Lucija s iskrenom tugom. — Zar ne, Nacio, ti ćeš me ove zime naučiti plesati?

— Drage volje, ako ne odem na vojsku . . . — odgovori mladić.

— To bi još trebalo, da samo još vi odete — — razsrdi se Agica. — Onda ne bismo imali baš ni jednoga mladića u Turovu polju . . .

— Ali, kad svi idu, bila bi sramota, da ja doma ostanem . . .

— Molim te, šuti o tom, — umieša se u rieč Lucija čisto zlovoljno, slušajući lude za nju osnove Nacijeve. — Ti ćeš doma ostati, tebe ne će mama tvoja pustiti u vojsku.

Nacio se glasno nasmija, ali ne reče ništa. Smijao se, jer je mala kazala istinu bez okolišanja. Istina je bila, da je Nacio već više puta htio u vojsku, videći kako idu pod barjak kraljevstva toliki i toliki mladići hrvatski iz najboljih porodica. Ali majka, njegova brižna i njega sliepo ljubeća majka, znala je svaki put pomrsiti mu osnove. Jedinca sina, jedinu svoju radost, na kom će ostati ugledno ime i pleme, pa da ga žrtvuje kraljici u cvietu života? . . . Ne, toga nije moglo pregorjeti njezino materinsko srce. Njezine suze uviek su pogasile bojne želje u mladićevoj duši.

— Hoće li novi ban davati plesove? — zapita iznenada Angjelina do nje sjedeću Agatu, gledajući pri tom Nacija, na koga je u istinu to pitanje upravljeno bilo. Nacio podiže oči s tanjura i postrance pogleda Angjelinu, koja na to obori oči k zemlji i malko porumeni u licu.

— Ja ne poznajem novoga bana! — odgovori Agata. — Što vi mislite, Nacio?

— Stoji do toga, hoće li novi ban u Zagrebu prebivati, ili ne će. Sada je kod vojske, gdje ga tamo jako trebaju, a dok bude kod vojske potreban,

ne će ga biti u Hrvatskoj. Onda dakako ne će biti ni plesova u banskih dvorih.

— Šteta za Baćana. Takovih krasnih zabava ne će davati više ni jedan ban — govoraše Agata sva zanesena.

— Razumjela je to Baćanka — primieti Nacio. — To je sve njezina zasluga bila. Vitežka žena.

— I ona odlazi! — reče tiho Angjelina, okrenuta licem prema Agati.

— Da, i ona će otići — potvrdi Nacio.

— Zar ne, naši mladi kavaliri vrlo će žaliti za njom? — upita licemjerno Agata Nacija, i poče se na to glasno smijati, dočim se je podmukla Angjelina samo znamenovno smiešila, gledajući si u krilo. Lucija se počela takodjer smijati uz Agatu, ali da bi ju tko upitao bio, zašto se smije, ne bi znala kazati uzroka.

Ali Nacio je dobro znao, zašto se djevojke smiju. Agatine rieči bijahu strjelica, na njega naperena.

U posljednje se vrieme govorilo, da je vragoljasta i u ljubavi nezasitna Tereza Baćanka, liepa supruga banskoga namjestnika Adama Baćana, velikom milosti, možda i više nego milosti, odlikovala mladoga Magdalenića. U potaji govorilo se dapače, da je gotovo došlo radi toga do dvoboja medju Nacijem i kapetanom Banalaca Kulmerom, stalnim milostnikom liepe Tereze, koja je umjela zapriečiti krvavi sukob medju svojim miljenicima.

Nacio, prestavši jesti, turi lagano tanjur od sebe, pogleda posve mirno Agatu i reče:

— Pravo velite, svi će kavaliri žaliti za njom, jer Baćanka bijaše duša svega života bolje klase.

Bez nje će taj život izdahnuti; kad ona ode, bit će opet sve mrtvo i dosadno, kao prije nje.

— Nacio! — ču se u to krupan, gotovo mužki glas gospodje Plepelićke, ugojene, visoke žene kojih četrdeset pet godina, ali još uviek svježa, rumena lica i svježih ustnica, iznad kojih su pri kraju probijali crni brčići. — Jeste li čuli, Nacio, no ja bih htjela, da se nešto igramo... Vi znate sijaset svakojakih igara . . .

— Da, da, igrajmo se nešto! — viknuše djevojke.

— Zaloga? — upita Nacio.

— Ne marim . . . — ja se još i sada rado cjelivam — reče Plepelićka, uhvativši snažnim rukama za ramena Nacija i pošteno ga prodrma.

— Mužkaraca nema dosta! — primieti Nacio.

— Eh šta, ima ih puna soba! — odvrati gospodja i podje u gostinjsku sobu. Za kratak se čas vrati, vodeći izpod jedne ruke siedog pukovnika Pogledića i plešivog župnika iz Dubranaca.

— Ha, ti starci! . . . Brr! — strese se Agata! Tko bi se s njimi cjelivao? . . .

— Evo mužkaraca! . . . Trebate li još? smijaše se Plepelićka, držeći izpod ruku svoje starce.

— Mi bismo se rado cjelivali, mlade gospodične! — reče šaljivo pukovnik. — Zar ne, gospodine župniče?

— Dakako, dakako! — potvrdi župnik, izvadivši iz džepa omašnu burmuticu, iz koje je punu žličicu najfinijega varaždinca zagrabio i strpao u svoj debeli nos, koji bijaše prilično prljav od burmuta.

— Fuj! — šaptnu Lucija Angjelini, — ja toga župnika, Boga mi, ne ću poljubiti.

— Što će nam ti starci? — progovori sada An-

*

gjelina posve tiho i povjerljivo Luciji. — Gdje su naši dječaci, tvoj Jurica? . . .

— Gle zbilja, gdje je Jurica? — reče na to glasno Lucija i pristupi k prozoru, koji je u dvorište gledao. Ha, eno ga, odmah ću ga zvati.

Dolje u dvorištu igrao se mladi Jurica Malenić riža sa goričkim kapelanom, malim, sićušnim i poput vjeverice žustrim čovuljkom. Njihovu igru pratili su s najvećom pozornošću mali Plepelići i Arbanasi, koji su od udivljenja zaniemili, vidjevši, kako je Jurica Malenić sa tri udarca: semel . . . . bis . . . . ter! dotjerao riž od jednoga kraja vrlo prostranoga dvorišta na drugi.

— Jurica . . . gospodine kapelane! — priviknu Lucija s prozora igračem, — dodjite gore, da se igramo zaloga!

— Zaloga...? — ponovi dolje Jurica i malo za tim baci batinu iz ruke i odtrča s kapelanom u dvor. Ta nova za onda igra, gdje se je moglo do sita cjelivati i grliti, bijaše svuda vrlo obljubljena. Nije čudo, ako su se Jurica i kapelan odmah kanili riža, da se mogu zabaviti u ljepšoj, zanimljivijoj igri.

Mali Plepelići i Arbanasi jedva su to dočekali, jer sada su se mogli oni poigrati riža. S velikom vikom započeše igru, vičući iz svega grla: semel... bis . . . ter . . . !

Ovi su se sigurno od svih najbolje zabavljali. A što je najviše vriedilo, bijaše to, da ih nitko nije nadzirao ni pazio na njih. Mogli su se po volji pravdati, dapače i potući, ako bi nuždno bilo, sve ovako liepo na samu i bez odgovornosti.

U to vrieme projurio je dvorištem brzim korakom assessor Jelačić. Izašavši iz dvorišta, okrenu se

prama dvoru i zaklonjen plotom zaprieti pesnicom:
— Lurco, maledicte canis! — Promrmlja jarostno i ode pravcem u svoju kurilovečku kuriju.

Bilo bi suvišno spomenuti, da se je ta prietnja ticala četnika Vojkovića, koji je assesora onako ujedljivo posramio pred čitavim družtvom.

Uvriedjen u živac, ostavio je assessor, neopažen ni od koga, plemenito družtvo, preporučiv se jedino domaćinu, koji je uzalud gledao, da ga umiri i udobrovolji.

Medjutim je mješovito družtvo gospodja i gospode odpočelo igru, u kojoj su se svi složili. Igrali su se pošte. Tra-ra! Tko je? Pošta. Odkuda dolazi. Iz Zagreba. Kamo ide? U Sisak... To je bar lako upamtiti, i tko je iole samo pazio, nije trebao da dade ma i samo jedan zalog.

Pa ipak bila je za kratko vrieme puna hrpa zaloga. Gospodja Plepelićeva, do koje je sjedio kapetan Modić, govoreći joj u uho kojekakve pikantne stvari, koje je ona vrlo rado slušala i sladko im se smijala, — morala je svaki čas dati po kakav zalog. Ili je dala kriv odgovor, ili u obće nije znala, što bi odgovorila. Taj Modić svu ju je pomiešao. Sav nakit njezin bijaše već založen, naušnice, narukvice, prsteni i koraljni djerdan s vrata. Svu ju oplieniše.

Plešivi župnik dubranački bio je takodjer loše sreće. Njega je ta igra tako zanimala, da je kraj sve vike i smieha dremucao. Bies djevojke uhvatile bi tu zgodu i došle poštom pred župnika: Tra-ra! Mjesto odgovora upita starac jedan put: — Što ste dostojali kazati? — To je dakako izazvalo velik smieh i starac morade dati zalog.

— Dajte, dajte zalog, gospodine župniče! — tražila je Agata Plepelićeva.

— Molim, molim, bit ćete odmah služeni — govoraše župnik u neprilici, tražeći u svih džepovih, ne bi li našao kakav predmet za zalog. — Vjere mi, nemam ništa, baš ništa, gospodično!

— A vaša burmutica? — primieti vragoljasta djevojka.

— A, — te ne dam . . . nipošto; — branio se župnik sa svom odlučnošću. — Trebam ju svaki čas...

Napokon iza duga traženja izvadi iz džepa kesu, u kojoj nadje probušenu cvanciku.

— Evo, probušena je doduše, al po tom će se znati, da je moja! — reče pružajući djevojci srebrenjak.

Dok je ta igra trajala, gospoda su u gostinjskoj sobi neprestano pušila i pila.

Gospodja domaćica bila je jedina ženska u tom mužkom družtvu. Ona je sjela uz brezovičkoga župnika i razgovarala se s njim o gospodarstvu i kućanstvu, o djeci svojoj, rodbini, družini, riečju o svem, što se je nje najbliže ticalo. U ono vrieme obično su gospodje vodile razgovore o takovih stvarih. Takav im bijaše odgoj i takova naobrazba, nizka doduše i primitivna, ali su zato bile sretne i zadovoljne, ne poznajući života ni finoga tona otmenog stranog družtva.

Od prisutnih gostiju predloži netko, da bi bilo dobro malko se pokartati.

— Ja sam za to! — javi se prvi četnik Vojković, rumen poput raka u licu. Sigurno mu je već dozlogrdilo piti.

— I ja, i ja! — jave se gospoda Plepelić i Arbanas.

— A gdje je Jelačić? Hej, assessore! — vikaše četnik.

Domaćin pristupi k četniku i tiho mu prišaptne u uho: — Otišao je!

— Zar zbilja? . . . Valjda se ljuti na me? — reče četnik.

— Silno si ga uvriedio! . . . Tko mu spomene medvedgradsku zgodu, taj ga za srce ujeda.

— Ha, ha! — smijao se četnik grohotom. — Pa što za to; sav sviet zna, da je assessor velik ugursuz. Zar da ga gladim i da mu se laskam?

— Ali pred drugima . . .

— Pravo imaš! — reče četnik. — Trebalo je, da imam obzira prema družtvu. Nu moraš znati, da sam već treći dan vinen. Kad se malko na koga proderem, odmah mi je lakše . . . Do biesa, već mi je dosta . . . Sutra zorom idem k svomu tastu u Lužnicu, da se oporavim od tih vinskih bataglija.

Malo družtvo kartaša pristrani se u spavaću sobu i uze se kartati marijaša. Igrali su s velikom pasijom, što se je moglo suditi po bučnom govoru kartaša i neprestanom zvečanju srebrena novca po stolu.

Samo nekoliko gostiju, a medju timi bijahu domaćin i domaćica, pa domaćinov brat lektor, ostaše u gostinjskoj sobi, gdje su si sjedeći za stolom, ili šećući po sobi gore dolje, razgovorom vrieme kratili.

Lektor je neko vrieme sjedio za stolom kraj domaćina, a onda u jedan put ustade i poluglasno reče bratu, da izadje s njim na triem.

— Jučer, — započe lektor, — nisam nikako

mogao uhvatiti zgodu, da ti povjerim nešto, što se najbliže tiče tvoje osobe. Taj Vojković držao me se neprestano kao sjena, pa je i noćio sa mnom u istoj sobi. Slušaj me dakle: Prije dva tri dana bio sam kod velikoga župana Juršića i on mi reče, da će držati restauraciju, čim bude ban instaliran.

— I ovdje tako misle ... — primieti domaćin.

— Vidiš, dakle!.. Sada je vrieme, da radiš za se ... Dakako radit ću i ja, ali i ti moraš upeti sve svoje sile ... Stvari ne stoje baš najbolje ... Častnici županije i plemstvo nisu zaboravili, da nisu u skupštini izabrani, nego samo po bivšem banskom namjestniku Adamu Baćanu imenovani podžupan, substitut ...

Mihalj Malenić očito se pokunjio. U taj je čas osjećao, da puno ne vriedi ni protekcija najviše osobe, ako nije bila u suglasju sa zakonom i starim običajem. Kad su podžupana Rafaja svrgli s njegove časti, jer je za kalničke kmetske pobune grabio i kmetovsku i plemićku imovinu, ostade županija zagrebačka bez podžupana. Banski namjestnik grof Baćan mislio je, da je vlastan to mjesto sam popuniti, pa imenova substitutom podžupanom Mihalja Malenića, do nedavna kapetana kod banskih krajišnika, koji je, kad je buknuo rat s Prusi radi Šlezke, položio čast i vratio se na imanje. Bivši je kapetan govorio, da je to učinio radi slaba zdravlja, nu tomu nije nitko vjerovao, jer gospodin kapetan bijaše jaka ljudina, a zdrav kao kremen. Bila je jamačno istina u govoru, da je brižna supruga nagovorila svoga muža, da se zahvali na vojničkoj časti, od koje je i onako imao više štete, nego koristi, pa da se vrati na svoje imanje, gdje može liepo i mirno živjeti i

brinuti se za svoju djecu. Gospodin Mihalj Malenić posluša pametnu svoju ženu, zahvali se na kapetaniji i vrati se u zabitni svoj Kurilovec. Kad je povjerenstvo pod grofom Althanom podžupana Rafaja maknulo s njegove časti, pade lektoru Maleniću na um vrlo pametna misao glede svoga brata. Zašto da ne bude on podžupanom? .... Veliki župan, komu bi pripadalo pravo u iznimnih slučajevih postaviti podžupana i mimo skupštine, ne bijaše imenovan. U tom slučaju može i banski namjestnik podžupana imenovati. A namjestnik je grof Adam Baćan, s kojim je Mihalj pl. Malenić više godina služio u banskoj krajini, koji mu je bio i prijatelj. Gospodin lektor, što je smislio, to i pokuša. Ode k banskomu namjestniku, a taj primi milostivo molbu prečastnoga kanonika. Vojničkom brzinom, štono vele, preko noći, imenova locumtenens Mihalja pl. Malenića namjestnim podžupanom zagrebačkim. To imenovanje iznenadilo je svu županijsku gospodu i sve plemstvo, medju kojimi je takodjer bilo dosta aspiranatâ za uglednu ovu čast. Prigovaralo se, da toga banski namjestnik nije smio učiniti bez skupštine ili je morao bar saslušati „columnae“ županije, velike sudce i redovitoga bilježnika, koji od vajkada bijaše „os et calamus comitatus“ (usta i pero županije). Još više od toga zamjeralo se locumtenentu, da je imenovao podžupanom čovjeka, koji je mogao biti sposoban i zaslužan u vojsci, ali koji se nikada nije bavio javnimi poslovi kraljevstva i županije, niti imao ikakovih „meritâ“ na tom polju. Još gore od svega toga bijaše tajno govorkanje, da je lektor žutimi, zvonećimi cekini kupio svomu bratu podžupansku stolicu. Žalostno je, da je tomu glasu svatko vjerovao i nitko

ga ne smatrao klevetom. Veliko i malo znalo je, da je banski namjestnik, koji je sa svojom veselom i raztrošnom ženom vrlo razkošno živio, uviek bio u novčanih neprilikah, da je pravio dugove i primao mita, gdje je samo mogao. Grof locumtenens znao je za sve te prigovore, ali si je malo glavu trô radi govora ljudi, koji bijahu nemoćni proti njemu. I namjestni podžupan nije hajao za to, da ga plemenita braća krivo gledaju, a pravo o njem govore. Mislio je gospodin Mihalj: ljudi će se neko vrieme srditi, psovati locumtenenta i mene, bit će i kivni na me, ali s vremenom će se sve to zaboraviti. Ali slušajući sada, što mu brat govori, poboja se ozbiljno, da njegovi protivnici nisu zaboravili na njegov rovaš.

Pokunjio se i zamislio, kad ga brat sjeti pogibelji, koja mu prieti od županijskih častnika i plemstva, kada dodje do restauracije.

— Da ostane grof Adam Baćan namjestnikom, — produži lektor, — bio bi nam lahak posao. Ali svi govore, pa i on sam kaže, da će doskora otići iz Hrvatske i da samo čeka zapovied od dvora . . .

— A biskup? . . . — primieti iz tiha podžupan — on ti je dobar i milostiv . . .

— Da, biskup mi je dobar, — potvrdi lektor — on bi ti pomogao, — nema sumnje — ali se sve bojim, da me je već netko drugi kod njega pretekao . . .

— Opasan . . .?

— Ako iza njega stane biskup s velikim svojim uplivom, bit će svakako opasan, — odgovori lektor.

— Tko je taj? — upita zlovoljnom izvjedljivošću podžupan.

— Lukač Novosel, prvi podžupan županije požežke, — reče otajstveno kanonik, obzirući se po

triemu, na kom osim njih dvojice nikoga nije bilo. — Valjda si već šta čuo o njem. Bio je izprva gospoštijski fiškal i kao takav oženio se s jedinicom bogata plemića. S njom je baštinio liepo dobarce u našoj županiji, a od tog vremena ne da mu bies mirovati. Petit altiora (teži za sve višim)! Izposlovao si najprije plemstvo, onda podžupansku čast u Požegi, nu sada nije ni tim zadovoljan, već vreba na zagrebačku vicekomešiju. Dakako, to je drugačije mjesto. Uviek si u najodličnijem kolu, velika i najveća gospoda vide te svaki dan, govore s tobom, zovu te i traže, eh dakako, ako iole vriediš, možeš se lasno i mnogo više uzpeti. Tako računa gospodin Lukač i zato je došao u Zagreb i tu sjedi već tjedan dana u dvoru biskupovu, koji ga vrlo odlikuje i gleda da mu ugodi . . . Kanonik Paxi, najveći pouzdanik biskupov, povjerio mi sub rosa, da je Novosel samo zato u Zagrebu, da si osigura izbor za prvoga podžupana . . .

— A što . . . što je biskup dužan tomu Novoselu, da ga tako pomagati kani? . . . . — počeo se žestiti sada već vrlo ozlovoljeni godovnjak.

— Ima razloga, — prihvati brzo rieč dobro upućeni lektor, — da mu bude zahvalan. Gospodin Lukač Novosel išao je na ruku biskupu, kad je kupio polovicu dobra Stražemana, u županiji požežkoj, od baruna Vebera; on mu je istu ljubav učinio, kad je kupio drugu polovicu Stražemana od Ignacija Vojkovića . . . Novosel mu je namaknuo kmetove i kolone, pa osnovao selo Biškupce; on je tim imanjem osobno i upravljao — dakako, ne zaboravljajući ni na svoju kesu. Taj isti Lukač, bivši dominalni fiškal, ide biskupu silno na ruku u parnici, koja se je „ob

defectum statutionis“ zametnula medju biskupom, fiskom i prijašnjim vlastnikom Vojkovićem . . . Sada valjda uvidjaš . . .

— Nimalo! — odgovori gotovo srdito podžupan. — Ako Novosel toliko vriedi biskupu u požežkoj županiji, onda bi biskup morao raditi o tom, da ostane tamo, gdje je.

Lektor nijekajući zakima glavom.

— Nije tako, dragi Mihalju! . . . . Ako biskup uzkrati svoju podporu Novoselu, onda ga je ozlovoljio. Gospodin Lukač ostat će doduše u Požegi, al onda ne će mariti za biskupove interese. Biskup ima pronicavo oko. Postane li Novosel danas podžupanom zagrebačkim, može za kratko vrieme njegovom zaštitom postati, . . . no recimo . . . predsjednikom judicijarne tabule, kod koje Tauzi ima više zamašnih parnica . . . Sadašnji predsjednik, naš susjed Bolto, star je i slaba zdravlja; kombinacija ne bi bila loša po biskupa . . .

Podžupan se namrgodi. Sve, što mu je dosada brat njegov govorio, bijaše kobno, zloguko za njegovu budućnost.

— Brate Gjuro, ti me samo mučiš svojim pričanjem — reče podžupan gotovo osorno. — Volio bih čuti od tebe, što imam činiti, da se održim . . . Moram ti iskreno priznati, da mi ne bi ugodno bilo odstupiti i onda živjeti posve u zabiti neuvažen i negledan . . .

— Dakle čuj, što imaš činiti! — upade mu u rieč lektor. — Nastoj, da što više plemstva predobiješ za se. Ako je biskup jak, plemstvo je još jače, bude li složno. Zaputi se u Prigorje, obadji plemiće oko Sv. Ivana i Moravča, kreni u dolnje Zagorje, pa

se navrni i u pokupski kraj, gdje te nije već odavna bilo. Govori sa svakim, budi ljubazan i prijazan, a ne zaboravi u zgodan čas preporučiti se za buduću restauraciju... Naše ljude možeš laskanjem najlakše umekšati i predobiti za se. Onda je potrebno, da otvoriš širom vrata svoje kuće, da daješ često gostbe i s bliza i s daleka pozivaš gospodu u goste. To će ti podići ugled. Uztrebaš li novaca, kaži mi . . . Ja ću ti sve učiniti i sam ću raditi za te, gdje samo budem mogao . . . . Treba točkove dobro namazati, prije nego u kola sjedneš. To ti je moj savjet . . . .

Rekavši to lektor, uhvati zamišljenoga brata izpod ruke i obojica se vrate u gostinjsku sobu.

Tamo su našli sve, kako su ostavili; i kartaši u pobočnoj sobi još su se uviek bučno kartali, ne zaboravljajući pri tom ni na pune čaše, koje su im vrlo uslužne sluge svaki čas punile i zapunjavale. Gospoda kartaši bijahu dobre volje, svi izim gospodina Ivice Plepelića, vlastelina plesanskoga, koji je ovaj put silno gubio, Njegova omašna kesa, koja bijaše puna srebrenjaka, kad je sio za stol, ležala je sada gotovo prazna na stolu. Prokleti marijaš pozobao mu sav novac. Sreća mu se nije ni jedan put nasmiešila i zato izjavi igračem, da će igrati dotle, dok posve kesu ne izprazni, ali onda da ustaje od stola. Bio je baš zlovoljan, da je sve kuhalo u njem. a u takovu razpoloženju prestaje već biti igra igrom.

Tim se bolje zabavljala gospodja Amalija, supruga Plepelićeva, igrajući se pošte u trećoj sobi. Kako je tu bilo veselo i kako se je u vas glas smijalo i žamorilo! Baš malo prije osudili ju radi jednog zaloga, da mora pasti u zdenac. Taj izkup vrlo su rado primala gospoda i gospodje, koji su imali volje

cjelivati se. I gospodja Amalija spadala je medju takove, pa je veselo skočila sa svoga mjesta, te klekla nasred sobe.

— Ne zaboravite na me! — šaptnu joj Modić na polazku. Amalija se samo nasmiešila.

— Padoh u zdenac! — reče glasno, dignuvši u vis razširene, gojazne svoje ruke.

— Kako duboko? . . . — upitaše ju.

— Šest hvati! — odgovori smijući se koketno Amalija.

— Šest cjelova . . . ! — primieti tiho Angjelina Luciji, koja se bezazleno nasmija.

— Dubok zdenac! . . . — opazi opet župnik, što je izazvalo novi smieh u čitavom družtvu.

— Tko će da vas izbavi? — glasilo je drugo pitanje.

— Gospodin župnik! . . . — viknu kao iz busije Lucija, prije nego je gospodja Amalija mogla imenovati onoga, koga je sama željela.

— Hvala, hvala! — branio se župnik, mašući rukom, s koje se je vijao veliki modri rubac žepni.

— Ne će vam se cjelova? — upita ga Amalija lukavim, ironičkim pogledom.

— Ja volim šnjofati — odvrati starac, pa udari prstima po poklopcu svoje omašne burmutice, iz koje izvadi i srknu čestitu dozu burmuta.

— Kad ne ćete vi, molim gospodina Nacija! — požuri se izustiti gospodja Plepelićka.

— Ali mama! — oglasi se sada gospodična Agata tonom, kao da hoće kazati materi: zar te nije sram, da se ideš cjelivati s tako mladim čovjekom, komu bi mogla biti mati.

Medjutim se gospodja Plepelićka držala, kao da

nije čula te rieči svoga djeteta, nego je s ljubaznim smieškom na licu čekala Nacija, da preda nju klekne.

Nacijo se učtivo nakloni i podje prama sredini sobe.

U taj čas pojavi se na vratima s batinom i šeširom u ruci gospodin Plepelić, koji je malo prije ustao od kartaškoga stola, spravivši u džep praznu, praznacatu kesu na veliki smieh svojih drugova, koji su ga operušali.

— Malka, mi idemo! — prodere se zlovoljno Plepelić, vidjevši, kako mu se žena liepo zabavlja.

— Čekaj bar, dok ju izvučemo iz zdenca! — okosnu se Modić na supruga, žmignuvši pri tom ugursužki jednim okom.

— No, Nacijo! — viknu sada gospodja Plepelićka mladiću, koji je neodlučan usred sobe stajao, ne znajući, što bi uradio. Čuvši ipak energični poziv gospodje, klekne k njoj, ruke se razširiše i njih dvoje poljubi se šest puta u usta.

— Sada je u redu! — rekoše neki od mužkaraca.

— Već je zapregnuto! — priviknu s nova Plepelić svojoj ženi i okrenuv se ljutito, smrsi nešto izpod brka, od čega su se mogle razumjeti samo dvie, glasnije iztisnute rieči: „babe“ i „cjelivati“.

— Idemo, idemo! — javi se napokon gospodja Plepelićka, ustajući uz Nacija s mjesta, gdje je klečala. — Ajdemo, Agatice!

Trebalo je gotovo četvrt ure, dok su mati i kći dobile natrag svoje zaloge i dok su nakit na se pometale.

Mati se spremala zadovoljna i vesela na odlazak, nu kćerka bijaše upravo zle volje. Ni da bi jedan zalog izkupila bila, pa mora otići, a druge će ostati

i liepo će se zabavljati. Taj otac! Al s otcem ne bijaše šale, ni razgovora; kad je jedanput nešto odredio, valjalo se pokoriti.

Plepelićevi odvezoše se prvi kući. Za njimi nešto kasnije odoše Arbanasovi, pa župnici, odoše Pogledić i Modić, a medju posljednjimi oprosti se s Malenićevimi i Krsto Vojković, koga je zrinjski zapovjednik Bušić pozvao k sebi u Orle na „kiselu juhu" od odojčeta, što se nije moglo tako lako odbiti.

Posljednji spremi se na odlazak Nacio, koji je morao prije Luciji tvrdo obećati, da će doći u berbu u Opatiji, gdje su Malenićevi vinograd imali. Uzjahav na svoga žerava, pojuri Nacio oštrim kasom kući, jer mu se činilo, da je već okasno.

Malenićevi ostaše sami s lektorom, koji će kod njih prenoćiti, a sutradan vratiti se u Zagreb.

— Kako si se zabavila, ljubičice moja? — pitala domaćica svoju mezimicu, kad su bile same.

— Jako dobro, mamice! Ja nisam imala ni jedan zalog . . . . Nikako me nisu mogli uloviti — hvalilo se bezazleno djevojče. — Ali gospodja Plepelićka morala je založiti sav svoj nakit . . .

Mati se samo nasmiešila, misleći u sebi: dobro je, dok si takova!

Već se mrak uhvatio. U Malenićevu dvorištu sve se spremalo na mir i počinak. Samo u drugom, donjem dvorištu, kamo su cieli dan vozili kukuruz, bijaše još živo i veselo. Čeljad, koja je ljùštila kukuruz i medju kojom su dakako bili i lektorovi momci — kočijaš i slobodnjak — nije mislila tako rano leći na počinak. Dobro su večerali i ljudski se vina napili u slavu sv. Mihalja i današnjega godovnjaka, pa im se rači sada lako djelo uz razgovor, šalu i pjesmu.

Moglo je biti ponoć, a tamo u drugom dvorištu čuo se još uviek žamor i monotono pjevanje ženskinja:

Oj divojko, draga dušo moj'—oj!

IV.

Došla je zima, kruta, suha zima. Narod je doduše mirnom dušom čekao prirod buduće godine, jer prošla jesen bijaše puna svega obilja, ali je ipak zabrinutim srcem mislio na budućnost. Na sjeveru prostrane carevine Habsburgovaca kupile se i gomilale strahotne ratne oblačine. Jednoglavi pruski orao zaletio se smjelo i odvažno na dvoglava orla austrijskoga, a to je zlo po manje narode. Stara je u nas poslovica: „Kada se velike ptice pobiju, onda manjima perje leti“. Tako se mislilo u ono doba u Hrvatskoj i to mnienje ne bijaše krivo. U kraljevstvu bijaše sve bez glave i srca. Staroga reda i obožavanih pravica nestajalo je iz dana u dan, — plemstvo i puk tužili se na velike terete, što ih moraju nositi zbog neprestanih ratova, za koje ne bi marili znati, ako bi se sudilo po starom pravu kraljevine; — domovina je pociepana, u svakom kraju drugi je gospodar, — a banska čast pobliedjela kao mjesec izpod mrka oblaka. Nesigurnost u zemlji zavladala je na sve strane. Svaki čas tražili se „reclutae“ (rekruti), koje su morali hvatati i turati u redovitu vojsku. Činili su to i carski oficiri i domaće velmože, koje su skupljale vojne čete, da priteku u pomoć priestolu i da steku zasluga. Tko je samo mogao, gledao je da umakne toj gorkoj sudbini. Lako je bilo vojnikovati u prijašnje vrieme, kad se je išlo u boj od srca i s dobre volje, — ali sada, kad te love i vežu

kao niemu živinu, pa da te onda muče i razpinju, dok budeš čitav soldat po Daunovu regulamentu! Ta voljeli su momci uskakati u šume i planine, postati razbojnicima i lupežima, nego li se podati težkomu udesu vojničkomu onoga doba. Tako postadoše od ljudi, koji su mislili, da mogu mirno živjeti na svojoj grudi zemlje, pošteno hraniti svoju porodicu, pa davati caru i vlastelinu što je njegovo, — najveći zlotvori i pokore ljudskoga družtva.

Sve te nevolje težko je osjećao i podnosio narod u Hrvatskoj, ali što da čini? Kada su na prag priestolja banule teže i preče neprilike, zar će se maleno kraljevstvo usuditi, da se potuži i potraži lieka svojim ranam?

Nevidjene dosele vojne pripreme, koje su bivale u Hrvatskoj sredinom godine 1756., sokolile su izprva svakoga, da će se vojna, spremana na Pruse, brzo i sretno dovršiti, a onda da će biti prva briga urediti javne poslove kraljevstva. Koliko je samo vojske otišlo iz Hrvatske i vojne krajine! Još mjeseca srpnja iste godine otišao je k vojsci u Češku Grof Krsto Oršić, pukovnik, i podpukovnik Nikola Grličić s kapetani Matlekovićem, Botičkim i Tolnajem. Odveli su sobom preko dvie tisuće banalaca. Malo kasnije za ovima ode u tabor pukovnik Gavro Škrlec i s njime podpukovnik grof Petar Sermage. Lički pukovnik Vella i njegov podpukovnik Laudon povedoše do pet hiljada junaka, same pješadije iz karlovačke krajine na ratište. Barun Mitrovski sliedio ih sa hiljadu konjanika. I varaždinska je krajina odpremila u rat svoje sinove. Pukovnici Mihaljević i Brentano privedoše vojskovodji Daunu do pet hiljada po izbor vojnika.

Prije svih ovih požurili se na bojište generali grof Drašković, Petazzi i Beck, koji su prvi svoje čete uvježbali i početkom srpnja 1756. krenuli s njima iz domovine.

Mladi plemići jatomice su hrlili u bojne čete, znajući, da im je tu najljepša prilika, da mogu još više proslaviti svoja plemena i stjecati priznanja i odlikovanja svietle carice.

Oni su veselo otišli u povodu glasne ratne trublje i muklih talambasa, ali oni, koji su ostali iza njih kod kuće, njihovi roditelji i svojta, bijahu u neprestanoj brizi i strahu hoće li im se opet na krilo vratiti njihovi mili poletarci, sva njihova nada i ufanje?

Neveselije od mladih plemićkih oficira polazile su u novu vojnu čete krajišnika, tako zvani prosti vojnici. Suvremena kronika bilježi o njih, da su iz domovine odlazili sjetno, neveselo, kao da slute veliko zlo, koje ih čeka u tudjini.

I doista, bojno kolo nije se po caricu sretno zavrtjelo. Pruski kralj Fridrik II. doznao je za vremena tajnim putem, da se carica Marija Terezija silno sprema, kako da mu natrag uzme dio Šlezke, koja mu pripade draždjanskim mirom god. 1745. Pruski kralj doznade i to, da carica sklapa vojne sveze s Rusijom, Saskom i samom Francuzkom, starim svojim dušmanom, samo da tim sigurnije skrši prusku moć i dragu svoju Šlezku iznova spravi pod habsburžko žezlo. I sama Švedska pristupila je tomu savezu, nadajući se odtuda koristi za se.

Kad je vidio kralj Fridrik, da se je gotovo sva Evropa urotila proti njemu, odluči ne čekati, dok na nj udare savezne vlasti, već on udesi navalu na njih. U jesen 1756. godine, kad nitko ni slutio nije,

provali u Saksonsku sa 70.000 vojske, obsjedne Dražđjane, pa i samu saksonsku vojsku, koja se bješe namjestila u tvrdom taboru kod Pirne.

U Beču izgubiše glavu. Carica odredi, da se na vrat na nos ide u pomoć Saksoncem. General Braun požuri se s velikom vojskom, da oslobodi saksonsku vojsku iz škripca. Čuvši za to kralj Fridrik, krenu carevcem u susret u Češku, sukobi se s njimi kod Lovosica i razbije ih. Malo je trebalo, da nije uništio svu austrijsku vojsku. Nesretnu bitku kod Lovosica započeli su hrvatski banalci i čete iz karlovačkoga generalata. Borili se, kao uviek, hrabro i junački, nu što hasni hrabrost, kad vodstvo ne valja! Težko nogama pod ludom glavom! Ostalo na bojištu na stotine pustih krajiških kapa, ostalo mnogo udovica i sirotčadi u krajini.

Suzbivši carevce, vratila se pruska vojska natrag k obsjednutim Saksoncem, koji se napokon, ostavljeni od svih, moradoše predati kao sužnji Prusu pobjeditelju. Kralj Fridrik podloži Sasku svomu žezlu, u njoj odluči zimovati, a s proljeća udarit će odtuda u Češku, ako ga možda još prije ne izazovu na bojno polje.

Nije se mario bojati toga. Carica Marija Terezija i njezini saveznici imali su čitavu zimu pune ruke posla, da se valjano spreme za budući rat u proljeću. Zima god. 1756. smatrala se s obiju strana kao neko primirje, koje se je samo sobom nudilo.

To se vrieme upotrebilo na bečkom dvoru, da se urede najprešniji javni poslovi. Pomislilo se i na Hrvatsku, ali ne zbog njezinih potežčica, već radi novo imenovanoga bana. Bilo je već vrieme, da bude po starom običaju kraljevine umješten u svoje do-

stojanstvo, da drži „spravišće“ kraljevstva i u njem uredi najpotrebitije stvari.

Kad se je izaslanstvo kraljevine, protonotar Škrlec i kanonik Paxi, mjeseca listopada 1756. poklonilo novomu banu i ponudilo mu po naputku dvora kapetanat kraljevine, koji je novi ban radostno odmah i primio, objavi grof ban gospodi izaslanikom, da je odredio za svoje ustoličenje dan 24. studenoga.

S tom viešću vratili se izaslanici u Zagreb, gdje se je za tu novost već znalo bilo. Biskup je Tauzi dobio medjutim previšnji dekret, kojim se imenuje kraljevskim povjerenikom kod banove instalacije.

Za mjesec će dana doći ban u sredinu svoga naroda i sjesti na staroslavnu stolicu hrvatskih banova. To je u životu naroda znamenit čin, slavio se svečano od pamtivieka, pa će i sada da ga dostojno proslave. Medju staleži i redovi nastala žurba i gibanje. Trebalo se spremiti, kako valja, za tu svečanost. Velikaši izaći će pred bana po starom običaju sa kićenimi banderiji, a i ostalo plemstvo gledat će da zasja starim sjajem na toj narodnoj svečanosti. Ako je koji od plemića bio u neprilici radi novaca, a trebao novo sjajno odielo ili gizdava jašca, kakova je mogao naći samo u velikaških ergelah, moralo se to iz oka iz boka nabaviti. Neki prodaše, koliko su trebali od svoje imovine, što su mogli: vino, žito, stoku itd., a bilo je i takovih, koji su čitava predija založili bogatašem, samo da dodju do novaca.

Već poslije dvadesetoga studenoga počeli su strani gosti vrviti sa svih strana u stari Varaždin. Putovalo se na kolih i na konjih, a i pješice, ponajviše plemići armaliste, koji se od obična kmeta nisu

nikakovom boljom sudbinom razlikovali, osim tim, da su bili prosti od robote.

Dan prije instalacije banove, dne dvadeset i trećega studenoga, bijaše već sve na okupu. Glinski pukovnik Zedvic prispio je oko podne toga dana u Varaždin sa hiljadu banalaca, koji su imali izkazati počast novomu banu, kao svomu gospodaru. Mislilo se, da ovaj put ne će biti regulaške vojske, da pozdravi novoga bana, jer to ne bijaše po starom običaju. Onda je samo veliko i malo plemstvo činilo počast banu i uveličavalo svečanost ustoličenja. Ali grof Adam Baćan, locumtenens, držao je, da bi se upravo njemu moglo zamjeriti, ako bi izostala vojnička počast. Kad je bila njegova instalacija za banskoga namjestnika, došla je po njegovoj odredbi u Zagreb četa banalaca, puno veća od ove, što ju je sada doveo u Varaždin pukovnik Zedvic. Šta bi dvor, šta bi sviet rekao, da je smatrao suvišnim vojničku počast banu Nadaždiju, kad ju je sebi od rediti mogao! A osim toga bijaše novi ban slavan vojskovodja, čije je ime slovilo u svoj carskoj vojsci, pa koji je počast od vojske kao malo tko zavriedio.

I tako dodjoše banovci u Varaždin, mokri kao pokisnuli parcovi i blatni do koljena. Putovali su po najružnijem vremenu, u neprestanoj sitnoj, hladnoj kiši, koja je po sniegu mirišala. Na ulazu u Varaždin dočeka svoje banovce locumtenens grof Baćan, praćen svojim pobočnikom Dragoniem i gradskim kapetanom. Uz trubljavinu i udaranje talambasa, pa uz pratnju silne svjetine, domaće i strane, udje umorna četa u grad i zaustavi se na Kapucinskom trgu. Banski namjestnik bješe zapovjedio, da im se ovdje naprave vojnički šatori, da bude sva četa na okupu i da ne

padne na teret gradjanom, koji su i bez vojnika imali pune kuće stranaca i gostiju.

Dostojanstvenici kraljevine, koji bijahu kod kuće, u Hrvatskoj, a ne bijahu zapriečeni bolešću ili inim kojim važnim razlogom, dodjoše u punom broju. Viceban Adam Najšić, koji je s tjeskobnim srcem očekivao svoju sudbinu, da li će, naime, biti potvrdjen za vicebana, ili ne, bijaše već više dana u Varaždinu. Tako i zemaljski pjeneznik Ivan Bužan, pa protonotar kraljevine Petar Škrlec, veliki župan zagrebački Juršić, predsjednik judicijarne tabule Bolto Magdalenić i mnoga druga ugledna lica.

I biskup Tauzi, kraljevski komesar, koji je imao da ustoliči novoga bana, došao je dva dana prije instalacije u Varaždin i odsio tu u svojoj kući. Došlo je s njim i više kanonika, zastupnika zagrebačkoga kaptola, a na čelu im prepošt Puc i lektor Malenić. I drugo odlično svećenstvo nije uzmanjkalo. Uzprkos ružnu vremenu i zlim putovom dodjoše biskupi bosanski i sriemski, dočim je senjski radi neprestane bure doma ostao.

Sve se diglo i spremilo, da slavno, po starom običaju pozdravi novoga bana.

Samo je nešto u oči padalo i svakojako se tumačilo. Od domaćih velikaša nije gotovo nitko došao k ovoj slavi. Velikaških gospodja i kćeri bilo je doduše vidjeti, ali gospode nigdje. Jedini Patačići dodjoše svi, koliko ih je bilo. Ali od Draškovića, Erdödy-a, Keglevića i drugih velikaških prvaka ne bijaše nikoga k toj svečanosti. Neki su mislili, da se je to tek slučajno dogodilo, a drugi su opet tvrdili, da je navlaš tako dogovoreno i učinjeno. Govorilo se izprva potajice, a poslije otvoreno i glasno,

da su prve hrvatske porodice ovom prigodom htjele pokazati, kako su uvriedjene, da se nije na njih obaziralo, kad se je tražio novi ban Hrvatskoj poslije Karla Baćana.

I susjedi štajerski izostaše ovaj put. Kad bi se u Varaždinu obdržavala banska instalacija, uviek su došli k svečanosti velmože i vitezi iz Štajera, da posvjedoče svoje prijateljske osjećaje prama hrvatskim svojim susjedom. Činilo se, kao da su sada bili u dogovoru s domaćimi uvriedjenimi velikaši.

Nikomu nije ta odsutnost tako prijala, kao velmožam Patačićem. Oni su jedini od svih velikaša došli na poklon banu, pa se nadaju, da će si to novi ban dobro upamtiti i gdjekojega člana njihove možne porodice ogrijati svojom milosti.

Pa napokon što treba tû nekolicine uvriedjenih velikaša, da bude instalacija slavna i sjajna poput nekadašnjih? Na okupu je sva službena Hrvatska i bezbrojno plemstvo, medju kojim ima ih na stotine pregalaca za častmi i odlikami, koji se žele ulaskati novoj glavi kraljevine.

Banski namjestnik grof Adam Baćan, koji je upriličivao priprave za doček i ustoličenje banovo, bijaše vrlo dobre volje. Već sada mogao je vidjeti, da je vladalo mnogo veće učešće i oduševljenje, kad su njega g. 1753. najsvečanijim načinom ustoličili u Zagrebu. To mu je uvjerenje godilo, pa je zato mirnom dušom naredjivao, što treba, da svečanost bude što dostojnija.

Dan prije uvoda sazvao je banski namjestnik na dogovor prisutne velikaše, dostojanstvenike i uglednije članove plemstva i višeg svećenstva. Bilo je više stvari, o kojih se moralo viećati, važnih i manje

važnih. Prije svega trebalo je izabrati deputaciju, koja će na granici kraljevstva pozdraviti novoga bana. Da si slavna konferencija ne razbija puno glave tim pitanjem, predloži namjestnik u nju: Stjepana baruna Patačića, zagrebačkog kanonika Josipa Galjufa i još dva plemića. Konferencija s „aklamacijom“ prihvati jednodušno taj predlog.

Zatim je trebalo odabrati mjesto, gdje će staleži i redovi pozdraviti bana na gradskom teritoriju prije nego pojaše u grad. Namjestnik grof Adam odabrao je za to mjesto na optujskoj, tako zvanoj, cesti, dobar puškomet daleko od grada. Kad je banski namjestnik uvjerio visoku gospodu, da je to najzgodnije mjesto za „tentorium pro salutando bano“,* pristade konferencija i na ovaj predlog namjestnikov.

Sada je došla na red nešto škakljivija stvar. Imali su se odabrati uglednici, koji će kod samoga ustoličenja banova držati starodavna banska „insignia“, zastavu naime i žezlo. U takovih je zgodah nosio uviek viceban zastavu. Ali sada pravo govoreći ni nema vicebana. Dosadašnji viceban Adam Najšić položio je svoju čast odmah, kako se ban Karlo Baćan zahvalio na banskom dostojanstvu, i njegove se „valediktorije“ (oprostno pismo) pročitale u saboru. Po starom običaju imao je svaki ban pravo imenovati si vicebana. Karlo Baćan imenovao je poslije Ivana Raucha svojim vicebanom Najšića, nu tko zna, hoće li ga novi ban potvrditi, kad ne mora. Bilo ih je, koji su mislili, da će ban Nadaždi iz nova imenovati Najšića, čovjeka, koji je obnašao najveće časti u kraljevstvu, koji je i dugo služio, a

* Šator za pozdrav bana.

u vicebanskoj časti bez prigovora se ponio. Drugi su opet mislili, da si ban Nadaždi ne će izabrati za vicebana čovjeka, o kom se je kraljica onako ružno izjavila. Pače neki su pod izvjestno tvrdili, da je ta čast već obećana velikomu županu zagrebačkomu Juršiću, koji bijaše čovjek uman i pravedan, i radi toga uvažen kod dvora i u narodu. Ali i bez toga se znalo, da ih ima više, koji su vrebali na to dostojanstvo. Dosta je, ako spomenemo assessora tabule banske i pagadura kraljevine Ivana Bužana, inače intimusa Najšićeva, pa predsjednika judicijarne tabule Magdalenića, koji je već biskupa Tauzija molio za posredovanje, a osim te dvojice bilo je i drugih uglednih plemića, koji su pomišljali na to dostojanstvo. Sve je ovo sklonulo vicebana Najšića, da je već dan prije očitovao namjestniku i drugim svojim prijateljem, da ne će nositi kod ustoličenja banske zastave, kad ne zna, što novi ban s njim namjerava. Bilo bi rugla i smieha, govoraše Najšić, da danas zastavu nosim, a sjutra da ju ban drugomu izruči.

Locumtenens grof Adam Baćan mislio je, da će ipak najpametnije učiniti, ako predloži, da dosadašnji viceban, koji je „de facto“ tu čast neprekidno obnašao, nosi bansku zastavu, — a ne htjedne li, da se izabere za tu ceremoniju čovjek, koji nije ni u kakvoj kombinaciji za vicebaniju, jer bi inače mogli lakovjerni staleži i redovi pomisliti, da je za tu čast kandidat onaj, koga će banski namjestnik konferenciji predložiti.

Ta po sebi neznatna kandidacija ceremonijara očekivala se s najvećom napetošću, kao da Bog zna kakova velika sudbina kraljevstva stoji do toga.

Gospodin locumtenens sve je bio dobro promislio prije, nego li je slavnoj konferenciji dao na razpravu to zakučasto pitanje. On je dapače, kao u dva prva pitanja, imao i u ovom trećem svoj predlog, pa je preporučio uglednoj gospodi, da dosadasnji faktični viceban, plemeniti i velemožni gospodin Adam Najšić, nosi kod ustoličenja bansku zastavu. Konferencija pozdravi burnim „vivat“ namjestnikov predlog. Nu tim se nije stvar svršila. Adam Najšić ustao odmah sa svoje stolice i, kad su povici u dvorani prestali, izjavio mirno i odrešito, da liepo zahvaljuje gospodi i njegovoj ekscelenciji banskomu namjestniku, ali da se ovaj put ne može pokoriti obćenitoj, kako vidi, želji. Razlozi da su gospodi već od prije poznati i on da ih ponavljati ne će. Neka samo gospoda drugoga biraju.

— Koga dakle . . . ? — pitaše namjestnik smiešljivim licem svoju okolinu.

Plemstvo i gospoda iz varaždinske županije natisnuli se oko namjestnikove stolice i stali mu razlagati, da bi najpravednije bilo, da nosi zastavu podžupan varaždinski, kad se već ustoličenje drži u sjedištu varaždinske županije.

— Želite Nikolu Bedekovića, gospodo? — pitao ih namještnik, razmišljajući o toj stvari i neodlučno oklievajući.

— Da, podžupana Bedekovića! Neka zastavu nosi Bedeković . . . Bedeković . . . Bedeković . . . Vivat Bedeković, vivat! — vikaše varaždinska stranka, dižući sve burniju graju za svoga kandidata.

Namjestnik izmahnu rukom u znak, da bude tiho, i reče:

— Dakle, kad gospoda žele, neka nosi bansku

zastavu gospodin podžupan Bedeković, a žezlo — požuri se odmah na to predložiti, — mislim, da će biti najdostojnije u ruci gospodina banske tabule assessora i konsilijara Ivana Bužana . . .

Ivan Bužan, koji se bješe malo prije mrgodio radi Bedekovićeva izbora, udobrovolji se umah s takove preporuke, kojoj, dakako, ni slavna konferencija nije odoljeti mogla.

— Bužan, Bužan! — povladjivaše glasno skupština namjestniku, a Bužanu se zadovoljno smiešilo lice i on se kićeno naklanjao kako banskomu namjestniku, tako i slavnoj konferenciji.

Tako se riešilo i ovo škakljivo osobno pitanje na obće zadovoljstvo. I sam Adam Najšić bijaše zadovoljan, znajući, da varaždinski podžupan Nikola Bedeković, čovjek dobar i valjan, ali slaba uma i volje, ni ne sanja o vicebaniji. Njega ne će sigurno banska zastava, koju će nositi kod ustoličenja, zaraziti pohotom za visokim dostojanstvom, niti će ikomu drugomu pasti na um, da bi dobričinu Nikolu držao za čovjeka, sposobna za vicebanstvo.

Poslije toga izbora razmota namjestnik oveće pismo i, gledajući neprestano u nj, uze govoriti:

— Gospoda će mi sada dozvoliti, da im pročitam i prisegu, koju će novi ban položiti u ruke kraljevskoga povjerenika prigodom svečanoga ustoličenja. Moram odmah upozoriti gospodu, da formula prisege nije dojakošnja i da ima u njoj bitnih promjena, koje su bez znanja slavnih staleža i redova ovoga kraljevstva učinjene. Zato sam ovlašten, da gospodu u ovoj konferenciji upoznam s novom formulom banske prisege . . .

Namjestnik pročita na to sam obrazac te pri-

sege, naglašujući pojedine stavke, koje bijahu nove i umetnute. Konferencija slušala je pozorno čitanje namjestnikovo i na licu pojedinaca moglo se opaziti začudjenje i zlovolja.

U prisezi bijaše medju inim stavka, da ban „prisiže vjernost caru i kraljici, ter njihovim u kraljevstvu budućim nasljednikom“, koja je stavka izazvala žamor presenećenja u dvorani.

Ovakove prisege nije polagao još nijedan ban hrvatski pred svojim narodom. Kada je namjestnik pročitao prisegu, reče lukavim smieškom na licu:

— Gospoda su sada čula! — i smota opet pismo, položivši ga preda se na stol. Zatim se nehajno nasloni na stolicu, motreći utisak, što ga je učinila nova prisega medju prisutnici. Utisak taj bijaše vrlo nemio i nepovoljan. Gospoda poustajala sa svojih mjesta i kupila se u hrpe oko uglednijih i umnijih ličnosti, od kojih su mogli čuti pametnu rieč o toj stvari.

— Quid nunc? — pitao jedan drugoga.

— Gdje je protonotar, što kaže odvjetnik kraljevstva? pitahu mnogi, tiskajući se do protonotara Škrlca, koji je već okružen bio gustom hrpom najuglednijih članova konferencije.

— Ta se prisega protivi našemu ustavu! — izjavi se odlučno veliki župan Juršić, stojeći uz protonotara. — Nije li tako, Petre?

— Dakako, da se protivi! — potvrdi protonotar. — Tà sami vidite!

— Ja mislim, — govoraše Juršić, — da bi ban imao najprije priseći vjernost kraljici, kao zakonitomu našemu vladaru, a onda istom caru kao suvladaru.

— To bi odgovaralo našemu pravu! — reče protonotar. — Ali zar da tražimo promjenu prisege? Sada je već i kasno, a pro secundo mogli bi nam odvratiti odozgo, da je svejedno, tko se u formuli prvi napominje, car ili kraljica, a glavno da je to, da ban jednomu i drugomu vjernost prisiže. Napokon mogao bi se naš odpor i krivo tumačiti, mogli bi, naime, uputiti kraljicu, da je naš prigovor proti formuli prisege uvreda za njezina prejasnoga supruga i suregenta. Toga nam ne bi nikada oprostila. Zato, držim, da će biti najbolje, ako o toj prisezi ništa javno ne govorimo.

Gospoda se pokunjiše, slušajući razlaganje protonotarovo. Pobojaše se, da bi sbilja svojim protivljenjem uvriedili kraljicu. To, što je protonotar rekao svojoj okolini, pronosilo se od jedne hrpe k drugoj i tako je sva konferencija saznala razloge, s kojih tumač i branitelj pravica kraljevstva drži, da bi najpametnije bilo pustiti, da ban prisegne po formuli, kako je poslana.

Malo po malo stala se gospoda vraćati na svoja mjesta, sporazumjevši se prije toga, da će se kaniti prigovora.

Namjestnik grof Baćan izpravio se sada na stolici i, gledajući gospodu oko sebe, upita:

— Ima li tko od prisutne gospode šta primietiti glede ove prisege?

Sve je mučalo . . .

— Gospoda primaju, dakle, tu prisegu bez prigovora? — pitaše iz nova namjestnik.

I opet je sve mučalo.

— Qui tacet, ubi loqui deberet, consentire videtur! (Tko muči, gdje bi govoriti imao, čini se,

da pristaje) — reče na pol šaljivo namjestnik. — Stvar je u redu. Novi ban položit će kod ustoličenja svoga prisegu po ovoj formuli.

Na to namjestnik diže konferenciju i zahvali gospodi, koja su na dogovor došla.

Namjestnik grof Baćan ne bijaše zadovoljan s pokornim držanjem konferencije radi nove formule banske prisege. Njemu bi povoljnije bilo, da je konferencija odklonila tu prisegu, pa da je tražila, da se novi ban zaprisegne po staroj formuli, kao i njegovi toliki predšastnici. Iskreno govoreći, on je želio, da novi ban, koga su njemu na poniženje odlikovali tim dostojanstvom, doživi ustavnih neprilika već kod nastupa banske časti. Nu do toga, kako vidjesmo, ne će doći.

Izašavši prvi iz dvorane, uze namjestnik izpod ruke baruna Stjepana Patačića i brzim korakom povede ga na ulicu.

— Nisam mislio, da će biti konferencija tako potištena i pokorna — govoraše namjestnik barunu. — Nije moguće, da vam se svidja ta nova formula prisege.

— Ne svidja se nikomu, — odvrati barun, — ali bojimo se, da bismo svojim prigovorom uvriedili i kraljicu i cara.

— Ah, što! — mahnu rukom namjestnik. — U ustavnom životu nema etikete, kao u privatnom. Nadao sam se, da ćeš bar ti, kao jedini velikaš i neodvisan čovjek, ustati i posvjedovati, ali i tebe je zasliepila mudrost protonotarova.

— Moje protivljenje ne bi pomoglo — reče Patačić. — Svi drugi bili bi proti meni.

— Ta plemićka . . . stoka! — primjeti s pre-

zirom namjestnik i oprostivši se s barunom, vrati se u svoj stan, gdje su ga čekala opet druga lica, s kojima je naredio, gdje će se sutradan banderiji namjestiti i kojim će redom ići kod svečanoga banova uvoda.

Gospoda velikaši nisu doduše osobno došli na banovu instalaciju, ali su zato ipak poslali sjajne i mnogobrojne banderije, da bar s te strane ne bude zamjere. Našli su i mlade plemiće, koji će mjesto njih voditi banderije, najsjajniji ures svake banske instalacije.

Napokon svanu željno očekivani dan dvadeset i četvrtoga studenoga 1756., dan svečane instalacije bana Franje grofa Nadaždija.

Bijaše baš ružan dan. Hladna, sitna kišica, koja je već prije tri dana padati počela, sipila je i jutros gusto i bez prestanka, kao da se je urotila proti svečanosti. Sviet se ljutio na ružno vrieme, nu ono ga ipak nije smetalo, da zadovolji svojoj ljubopitnosti. Već od rana jutra vrvilo je ljudstvo, najviše sami stranci, po gradskih ulicah, da vide sve te pripreme za doček. Izmedju ljudstva žurili se i prolazili svaki u svom poslu plemići i dostojanstvenici, pješice i na konjih, svi u sjajnoj svečanoj odori, — onda plemići armaliste i selišnjaci, opasani svojimi sabljicami, raznoliki banderijalci na konjih i pješice, pa banski častnici, koji su hitali k svojoj četi na kapucinskom trgu, što je imala doskora da krene iz grada prama Dravi. I poštovani „purgari“ varaždinski spiešili su žurno s velikimi luntami pred „varašku hižu“, gdje su se imali povrstati svaki u svoju četu, hrvatsku i njemačku, koje su se i odielom razlikovale. Gospodin gradski kapetan, sjedeći na matoroj bedeviji i imajući uza

se četiri gradska husara, čekao je već tamo nestrpljivo svoje „poštovane", koji se nisu baš točno na vrieme kupili, a bilo je odredjeno, da gradske čete svakako prve krenu prama Dravi. Kako su vriedni meštri većinom pojedince dolazili, imao je gradski kapetan priliku, da se na svakoga, koji je zakasnio, zaleti s konjem i da ga se pošteno napsuje. Već je osam sati izbilo na svih crkvah, a gradske čete nisu još spremne na polazak. Jedva jedvice izkupiše se poštovani meštri, i sada je mislio gradski kapetan, da će gizdavo moći pojahati na čelu čete, kamo je trebao da je već odavna krenuo bio. Već je sve gotovo, samo da podju. Čete su okrenute čelom prama optujskoj strani: zastava se gradska pred njima razvila, kapetan je već trgnuo sablju iz korica i zadnji put gledao, da li je sve u redu, pa da onda zapovjedi, da krenu. Ali u taj čas zatrube trublje i udare bubnjevi u najbližoj blizini. Kapetan se okrene i vidi, da banovačke čete žurnim korakom stupaju na viećnički trg, krećući banu u susret. Na čelu banalaca jahao je sam banski namjestnik s mnogimi častnici u paradi.

Gradski kapetan bijaše sav preneražen. Što će sada da uradi? Bi li krenuo napried ili bi ostao na mjestu, te čekao, dok regulaška vojska prodje. Iz te smetnje izbavi ga brzo banov adjutant Dragoni, koji strjelimice doskaka na konju kapetanu.

— Vi ste vodja ove čete? — upita bahato častnik.

— Na službu! — odgovori ponizno kapetan, s težkom mukom držeći se na svojoj bedeviji, koju su uznemirile glasne trublje i bubnjevi banovački.

— Gospodin banski namjestnik zapovieda, reče na to častnik odrešito, — da počekate sa svojimi čizmari i krojači, dok naše čete prodju.

— Bit ćete služeni! — odgovori kapetan sav sbunjen častniku, koji je medjutim već bio okrenuo konja i odskakao k svojima.

Četa banalaca prodje brzim korakom mimo gradjanske garde, koja je spremna na polazak mirno čekala, dok su dobro uvježbani banovci prolazili i kojekake porugljive krpice prišivali na ledja originalnoj gradskoj četi, u kojoj bi izkusno oko moglo razabrati na svakom pojedinom, kakova je zanata i čim se bavi, kada nije tih glupih parada.

— Napried, ajd! — zagrmi svojim kapetan, kad su posljednji redovi banalaca projurili.

I ajd napried! — Izprva istim korakom i brzinom, kao i banovci, ali čim dalje, sve je postajao tromiji tempo u koracanju, dok napokon nije svaki išao po svom ćefu i navici. U malo da se nisu i redovi sami poremetili.

U kratko vrieme zaosta gradska četa za banovci tako daleko, da su djaci jezuitskoga kolegija, u kom je bila i gimnazija, uhvatili zgodu i pod zastavom sv. Alojzija, zaštitnika djačke mladeži, koju je nosio najveći rhetor, utisnuli se medju varošku gardu i banovce, pa za ovimi uzastopce, držeći se, štono kažu, njihovih peta, uzeli stupati k banskomu šatoru. Mladje su u njih noge!

Varoške gardiste nije to nimalo ljutilo. Gledali su oni mirno, kako su ih pretekli djaci i mnogi banderiji, pače i neki cehovi, pa su se jamačno tješili time, ako i dodju posljednji, da će biti prvi, kad se budu vraćali.

Oko desete ure bijaše sav prostor od grada do banova šatora prepun nepreglednoga svieta, koji se je onamo slegao. Jedni su došli, jer moraju, a drugi

da gledaju, što se svaki dan vidjeti ne može. Baš je šarena slika toga ljudstva, te silesije svieta. Velikaši, plemići, dostojanstvenici, vojnici, svećenici, gradjani, djaci, uhvatili svaki svoje mjesto i stvaraju sliku, koju je doista vriedno vidjeti. Najmanje vidi se seljaka, tužnih kmetova. Oni su ovih posljednjih godina pretrpjeli toliko udaraca od gospode, da već ni za što ne mare, što se dogadja u kolu te omražene gospode. Čuli su doduše i oni, da je kraljestvo dobilo novoga bana, al što zato? Njima će biti zlo kao i dosele, bio ban ovaj ili onaj. Sunce ih ne će ni pod kojim ogrijati. Seljački puk sudio je o toj zgodi poput očajnika, komu je crn izgled u budućnost. Zato se kod te slave vidjelo najmanje lica u seljačkom priprostom ruhu; koji su tamo bili, došli su slučajno, ili jer su dovezli „gospodu“ u Varaždin, pa kada su baš tu, hoće da nešto i vide.

I gospodja nije bilo mnogo na čekalištu. Po kiši i blatu nije ugodno izlaziti daleko izvan grada, i svakako je mnogo udobnije ostati u kući, gdje si, ili uhvatiti zgodno mjesto u ulici, kuda će svi prolaziti, pa tu čekati i vidjeti sve, što se toga dana može najljepše da vidi. Da nije bilo gospodja, ostale bi kuće i ulice prazne, ali ovako bijaše u optujskoj ulci i na viećničkom trgu sve puno ljubopitnoga liepoga spola, na prozorih kućnih i dolje pred kućami.

Sve je liepo i dostojno udešeno za doček, samo da novi ban što brže dodje, ili bar da ta zlosretna kiša prestane. Sve, što je pod nebom, na prostom zraku, stajalo, mrmljalo je i jedilo se radi ružnoga toga vremena. Napokon se smilovao onaj, koji nad nami vedri i oblači, i oko jedanaeste ure stalo se nebo bistriti, oblaci izciedjeni do najtanje krpe pre-

stali kišiti, razišli se. Pokazalo se sunce i razigralo svakoga. Sada je sve bolje volje, sve strpljivije i zadovoljnije, što posvjedočava veseli upravo žamor, što je nastao u svjetini, čim je nad njom granulo sunce, koga više dana nisu vidjeli.

Nije dugo potrajalo, kad li od optujske strane zagrme prangije, jedna, dvie, tri.

To je znak, da novi ban dolazi.

— Jest! — Dolazi! — potvrdiše mnogi, koji su bili na konjih i jasno razabrali, kako cestom jure kočije k varoškoj medji.

Sve se uzkomešalo Banovci, banderijalci, na konju i pješice, gradska četa, cehovi, djaci — sve se to reda i prima zapoviedi od svojih vodja i glavara. Mjesto žamora sada se čula svuda buka i vika sa sveobće uzbudjenosti.

Banski namjestnik s velikom pratnjom častnika i dostojanstvenika kraljevstva stade kraj banova šatora, da tu prvi dočeka i pozdravi bana, koga je onda imao u ime kraljevine pozdraviti protonotar, ili vulgo „meštar“ kraljevstva, Petar Škrlec, svečanim govorom.

Nije prošlo ni četvrt sata, a karuce se banove pojave s druge još četiri kočije u banovoj pratnji. U prvoj se vozio sudac slobodnog i kraljevskog grada Varaždina sa gradskim bilježnikom, koji su bana na gradskoj medji pozdravili i poveli u grad.

U drugoj, sasma novoj bečkoj kočiji, koja bijaše sada otvorena, sjedio je sam ban Nadaždi sa svojim bratom Josipom, carskim pukovnikom, koji je došao, da prisustvuje ustoličenju, i do Maribora bratu u susret otišao.

U trećih karucah vozio se s banovim adjutantom

konjanički general grof Ivan Rhedey de Rhede, najintimniji prijatelj banov od mladosti. On je sa svojom mladom i vrlo liepom suprugom već prije dva dana došao bio u Varaždin, pa se je takodjer izvezo u susret banu.

U posljednjih dviju kočijah bijaše izaslanstvo kraljevine, koje se je ranim jutrom izvezlo pred bana, da ga prvo pozdravi. Nemilim slučajem nije do toga ni došlo. Novi ban ne bijaše o tom izaslanstvu ni obaviešten. Vozeći se opazio je doduše dvie kočije, u kojih su sjedjela gospoda u svečanoj odori, primietio je, da su ostala zabezeknuta, kad je mimo njih, nestavši ni časka, projurila bila njegova kočija, — nu ipak on nije imao povoda, da stane, jer nije znao, tko su ta gospoda i za kakvim poslom idu. Novi ban nije ni znao, da je to izaslanstvo, koje je moralo po starom običaju voziti se pred njegovimi karucami i dovesti ga tik do „tentorija“. Gospoda izaslanici okrenuše u toj nepriliki za banom svoje kočije i pojuriše za njim, stigavši posljednji na čekalište.

Vodju izaslanstva baruna Patačića silno je jedilo, kad je morao kasnije namjestniku i drugoj uglednoj gospodi pripoviedati neugodnu tu zgodu, koja se je gospodi vrlo smiešnom činila.

Banski namjestnik, grof Baćan, kad su se blizu šatora ustavile banove kočije, sjaše brzo s konja i prišavši brzim korakom banovoj kočiji, pozdravi na vojničku bana, koji mu isto tako odpozdravi.

— Baš je ružno vrieme! — reče ban smiešeći se vrlo ljubazno namjestniku. — Ni sunce ga ne može uljepšati.

— Dosta blata! — primjeti namjestnik, prihvativši neizbježivi u takovih zgodah razgovor o vre-

menu i pomože izaći iz kočije banu, koji je imao na sebi sjajnu paradnu uniformu konjaničkoga generala.

Ban i namjestnik porukovaše se srdačno, vrlo srdačno, bar na oko.

— Nosim vam pozdrav od vašega strica, a moga predšastnika, — govoraše ban sladko namjestniku. — On se nada, da će vas skoro vidjeti na odličnom mjestu u carskoj vojsci . . .

— A tako! — izmuca nekako nesigurno namjestnik, komu ta poruka ne bijaše baš ugodna. On je mislio i želio, da ban Nadaždi ne će ostati u kraljevini, jer ga dobro trebaju kod vojske. A sada čuje te poruke, koje mu mrse njegove račune, koje ga dapače vrlo nemilo diraju, jer su mu odmah pali na um toliki dugovi, koje bi morao namiriti prije, nego li ode iz Hrvatske.

Mladi namjestnik banski zbunio se na čas s te poruke, ali joj se i odmah oteo prirodjenom lakomišljenošću kavalirskom.

— Neka izvoli vaša ekselencija ovim nasutim puteljkom do tentorija, da primi pozdrav staleža i redova! — reče namjestnik banu, vodeći ga po širokoj stazi, visoko nasutoj pieskom, do tribune, koja bijaše svečano izkićena zastavami i zelenilom.

Sigurnim korakom podje ban prama tentoriju, a sva svietla gospoda pješice, kao i on, za njime. Novi ban bijaše vrlo simpatična, muževna pojava, junačkoga držanja i izgleda. Moglo mu je biti kakovih četrdeset i osam godina. Bude li u milosti dvoru, i ako ga ne zadesi smrtna kakova nezgoda na polju bojnom ili političkom, uživat će se dugo banske časti.

Urnebesni „vivat!“ nepreglednoga ljudstva zaori,

kad je ban krenuo prama tentoriju i kad je svatko znao, da onaj general, koji onako dostojanstveno i ponosito ide s banskim namjestnikom, koji od početanja nije sasma uzporedo s njim stupao, nije nitko drugi nego — novi ban.

Vojska i varoška garda učini na vojničku počast banu i carskomu podmaršalu, a banderija spustiše svoje zastave.

Odmjerenim korakom uzpe se ban na tribunu, gdje ga je dočekalo nekoliko najuglednih dostojanstvenika. Protonotar Škrlec stupi sad pred bana i prirodjenom si mirnoćom pozdravi ga „kratkim, zrelim i umnim“ govorom, kako svjedoče suvremenici.

Ban se još kraće zahvali i reče gospodi, da će jašući uljezti u grad. Trublje zaore u znak polazka. Nastala silna vreva, žamor i komešanje. Trebalo je dulje vremena, dok su banalci prvi otvorili povorku i uz trubljavinu i udaranje bubnjeva prvi krenuli u grad. Za njimi protisnula se gradska četa, pa djaci, i napokon mnogobrojni cehovi sa svojimi zastavami.

Sada dodjoše napokon na red banderiji. Prvi je išao banderij biskupa zagrebačkoga, konjanički i pješački, onda prepošta Puca, zatim konjanički banderij kaptola zagrebačkoga pod barjakom sv. Ladislava, a za ovim banderij turopoljski, što ga je predvodio kapetan Modić. Iza toga dodjoše na red banderiji velikaša, svaki pod zastavom, na kojoj su sjali golemi plemenski grbovi njihovih mogućih gospodara.

Prvi velikaški banderij bijaše grofova Draškovića, na čijoj se zastavi vide iz krune dižući se dvoglavi orolavi i okrunjeni crni orlovi razširenih krila.

Za tim je jahao banderij grofova Erdödya pod zastavom, na kojoj se u grbu blistahu dvie zlatne zviezde medju dvjema srebrenim riekama, a niže dolje opet izdiže se jelen iz polutočka, stari Bakački grb.

Na čelu toga banderija jaše Nacio Magdalenić. Nijedan od gospode, ni sam ban nema ljepšega hata od Nacijeva. Nedavno, baš za ovu zgodu, kupio mu ga otac za sto dukata iz ergele markeza Perlasa u Ozlju, stare Zrinjanske ergele, gdje su bili najdivniji konji čiste arapske krvi. Milota je bila gledati zorna mladića na biesnu ajgiru, koji je neprestano vrištao i pomamno se propinjao. Samo izvrstan jahač, kao što bijaše Nacio, u koga su onako jake bedre i gvozdena koljena, mogao je jahati tako mamena konjića, kao što bijaše Sultan Nacijev. Nema sumnje, Nacio bijaše u svih banderijih najljepša, najzanimljivija pojava, koja je najviše očiju na se privlačila. Odjeven je bio u staro-hrvatsko odielo sa crvenom bojnom kabanicom, koja mu se je vijala s jakih ramena. U ruci je nosio zlatan šestoperac iz oružnice Erdödyanske, šestoperac, koji je visio sa sedla Hasanpaši bosanskomu u znamenitoj bitci kod Siska, gdje je ban Tomo Bakač-Erdödy god. 1593. Turke slavno pobiedio i gdje je i sam Hasan-paša poginuo.

Iza Erdödyanskoga banderija pojavi se zastava drugog opet banderija sa zlatnimi okrunjenimi zmajevi u grbu. To je banderij grofa Keglevića.

Za time zaredaše banderiji drugih velikaša: grofa Baćanija iz Ludbrega, baruna i grofova Patačića, markeza Perlasa iz Ozlja i još nekojih velmoža. Posljednji bijaše banderij kraljevine, što ga je pod zastavom kraljevstva s grbovi Dalmacije, Hrvatske i Slavonije vodio podban Adam Najšić. Najprije su

jahali plemići armaliste, ne stojeći ni u kakovoj javnoj službi, onda plemići selišnjaci, posjedujući jedno selište, zatim predijaliste kraljevine. Ovi i selišnjaci išli su pješice, a bilo ih je kao mravlja. Nosili su na sebi starodavno odielo, kakovo su njihovi predci običavali nositi u ovakovih zgodah: tamnomodre kratke dolamice i uzke hlače, crne šube na glavi, a oko pasa male sabljice u rdjastih koricah. Gazili su kao i drugi pješački banderiji po najvećem blatu i vodi, uprljani i poštrapani do koljena, da ih ne bijaše liepo ni vidjeti.

Odmah iza banderija kraljevine jahao je ban sa velikom pratnjom, u kojoj bijahu svi dostojanstvenici i javni častnici, velmože i ugledni plemići. S desna banu jahao je namjestnik, čineći se vrlo veselim, a s lieva general grof Rhedey. Gospoda su cielim putem najživahnije razgovarala, jašući korakom za Najšićevimi predijalisti.

Sunce je sve toplije grijalo, jer se već približavalo podne. Premda od rana jutra na ulici, sviet je uztrajao čekajući, da može svaki s mjesta, kako bješe uhvatio, vidjeti i pozdraviti novoga bana i nagledati se slave ustoličenja. Ulica, kojom je povorka zalazila u grad, bijaše nagnjetena ljudstvom, da su redovi vojske i banderija jedva prolaziti mogli. Sviet je svuda smjerno i odkrivene glave pozdravljao poglavara zemlje, koji je milostivo zahvaljivao na sve strane.

Na magistratskom trgu imalo se stati, jer tu će novi ban u palači grofova Draškovića odsjesti. Banalci već su se namjestili pred stanom banovim i sada počeše dolaziti na trg banderiji.

Na Draškovićevoj palači vijala se ogromna za-

stava s grbom porodice Nadaždija, u kom se vidi divlja patka s izdignutim vratom u vodi, okruženoj rogozom. Na širom otvorenih prozorih palače stajahu najodličnije gospodje, motreći s velikom ljubopitnošću razvijajuću se svečanu povorku. Na jednom prozoru bijaše Terka grofica Baćan, živahna, liepa žena namjestnika Baćana. Kraj nje stajaše druga jedna ljepotica, plave kose i vatrenih crnih očiju, mlada i svježa. Bijaše to Aranka grofica Rhedey, supruga generala Rhedeya, banova prijatelja. Iza ovih dviju proviravaše nježna, naprahana glavica Marte Grličić, supruge podpukovnika Nikole Grličića, koji je bio odputovao s banovačkimi četami k vojsci u Češku.

Baćanka morala je svojoj prijateljici pokazivati svu poznatu gospodu i sve joj tumačiti, što je vidjela.

U to hrupi i banderij Erdödyanski na trg. Biesno igrajući i djisajući nosio je oznojeni ajgir vodju banderija, komu su se lica žarila od napora, kroteći žestoko živinče. Kad je banderij prolazio baš izpred palače, prope se Sultan stupački i užasno zavrisnu.

— Ah, Bože! .... — zaviknu Rhedeyica na prozoru tako glasno, da je Nacio čuo taj uzklik. Za čas smirio se opet ajgir i Nacio sa smješljivim licem pozdravljaše Baćanku na prozoru, klanjajući se glavom i spuštajući ponovno zlatni buzdovan u znak poklona.

— Poznaješ li ga? — zapita žestoko grofica Rhedey Baćanku, povukavši ju za ruku.

— Koga? upita Baćanka.

— Ma onoga, koji te pozdravlja . . .

— Da što, da ga poznajem . . . , Vrlo ga dobro poznajem . . . Zar ti se svidja . . .?

— Prekrasan momak! — reče sa zanosom Rhe-

deyca, prikovavši svoj pogled na Nacija, koji se je više puta osvrnuo na prozor, gdje je stajala Baćanka s druge dvie gospodje. Tko zna, nije li i njegovo oko zapelo o liepo lice grofice Aranke . . .?

— Ti si sva zanesena . . . upaljena! — primieti Baćanka svojoj znanici, motreći ju izkusnim svojim i pronicavim okom.

— Priznajem, da bi mi taj čovjek mogao postati opasnim . . . vrlo opasnim . . . — govoraše sladko uzbudjena generalica.

— Imaš dobar izbor! — reče Baćanka. — Nu ima ih i više, koje je začaralo to liepo momče, zar ne, Marta? — upita Baćanka iza sebe stojeću gospodju, koja je sav taj razgovor slušala.

— Ne znam, koga misliš, Terezo? — reče Grličićka, čineći se nevještom.

— Nacija Magdalenića . . .! Tako se zove novi tvoj ideal! — Okrenu se opet Baćanka generalici: — Mladić je iz vrlo ugledne porodice, bogat je, jedinac, krasan, kako vidiš, pa nije čudo, da ženske, udate i neudate, za njim luduju. Je li tako, Marto?

— Istina je! — potvrdi Grličićka, pomislivši pri tom odmah na Baćanku, o kojoj se je takodjer govorilo, da joj je Nacio zavrtio glavicom.

— A kakav je u obćenju s gospodjami — pitaše generalica.

— Osvaja jurišem . . . pravi strateg u vojnah ljubavi . . . — odgovori Baćanka.

— Dakle je opasan! . . . Hm! reče generalica nekako zamišljeno, ne znajući ni sama pravo, što govori.

— Opasan i te kako! čuvaj ga se! — opomenu Tereza prijateljicu na pol u šali, na pol u istini.

U to zagrmi prangija sa nasipa staroga varaž-

dinskog grada, jedan put, dva puta, tri puta ... Na taj glas zazvone sva zvona u svih Varaždinskih crkvah. To bijaše znak, da je ban ujahao u grad... Komešanje na magistratskom trgu postaje sve to veće. Banderiji su neprestano pridolazili, a ima ih toliko i tako mnogobrojnih, da ih ne će moći obuhvatiti ne baš veliki magistratski trg. Pred palačom grofa Draškovića, gdje je imao ban odsjesti, uhvatio je mjesto pukovnik Zedvic s banovci, a varoška garda namjestila se opet pred gradskom viećnicom. Banderiji, koji su se za njom redali, namjestili se, gdje i kako su mogli. Kasnije došavši nisu već našli ni mjesta na punu puncatu trgu, pa su se morali proturati na prostrani kapucinski trg.

Napokon pomoli se na trgu viceban Najšić na čelu banderija kraljevine. Vidjevši, kako je trg prenapunjen, pridrža uza se i oko zastave kraljevstva samo plemstvo na konjih, a selišnjake i predijaliste odpravi za drugima na kapucinski trg.

Sada je ostalo još samo nešto prostora, kuda je mogao proći ban sa pratnjom do svoga stana. Čim se je pojavio na trgu, diže se gromovito klicanje. Vojska prezentira mu na počast, trublje i bubnjevi ore, banderija spuštaju svoje zastave, plemstvo maše visoko u zraku kalpacima i sve jače, urnebesnije raste klicanje: „vivat banus!“ Sa prozora mašu otmene gospodje rubcima i pozdravljaju podkralja kraljevine, a njemu se lice sve smieši, ter milostivo i ljubežljivo odzdravlja na sve strane vojničkim načinom i duboko se klanjajući. Sada prvi put osjeti grof Nadaždi, kako je liepo biti glavom kraljevine, u kojoj vladaš u ime i poput kralja, i gdje ti se kao pravomu vladaru izkazuje najveća čast i odlikovanje.

Tim gorčije dojimao se taj prizor locumtenensa Baćana, koji je uz bana jahao. Nehajni smiešak izčeznu sada s njegova lica i nekako ga zaboli u srcu, kad je pomislio, kako su ti isti ljudi istom zgodom njemu kod ustoličenja klicali i oduševljeno ga vodili na bansku stolicu. Istina njegov uvod bijaše mnogo ljepši i sjajniji, bijaše mnogo veće učešće i oduševljenje, ali makar, njemu je težko gledati i ovu slavu, koju su u puno manjoj mjeri spremili novomu banu.

Najugledniji dostojanstvenici i velmože odpratili su bana u njegov stan, gdje im ban zahvali i vrlo milostivo gospodu odpusti.

Locumtenens odvede na to bana k svojoj supruzi, koja je imala da zastupa domaćicu, kad nije nikoga bilo od grofovske porodice Draškovića.

U salonu gospojinskom polag velike dvorane dočeka grofica Baćanka novoga bana, okružena kitom najotmenijih gospodja, koje su došle na tu svečanost, i koje je grofica banu redom predstavila.

Vrlo umiljato zahvali ban grofici na njezinoj ljubežljivosti i poljubi joj ruku.

— Hvala vam, grofice, na tako srdačnom susretu — zahvali ban, duboko se klanjajući.

— Želim vam, dragi grofe, da dugo uztrajete u novoj časti, u koju vas danas uvedoše . . . — reče na to grofica promišljeno . . . — Svakako duže nego li moj suprug . . . — dodade na to posebnim naglasom, koji je bana donekle smeo.

— Vjerujte mi, grofice, da se nisam otimao za tu čast . . . — odgovori grof, gledajući postrance kao da izbjegava pronicavi, čudnovatim smieškom na licu praćeni pogled Baćankin. — Ja sam se tek pokorio volji prejasne naše kraljice . . .

— I svoga brata . . . — pridoda pakostno Baćanka, želeći tim sjetiti novoga bana, da se je najviše s pomoću svoga brata Lava, ugarskoga kancelara, domogao banskoga žezla.

— Moj brat . . . — odvrati na to ban, poozbiljivši se isti mah, — radio je samo to, što mu je kraljica nalagala.

Baćanka bijaše zadovoljna, da je žalac njezinih rieči učinio svoje. Opazila je, da je njezina primjetba neugodno dirnula bana, nu to je ona baš htjela, to joj je osobito godilo. Ženske u obće nikad tako lako ne praštaju, niti zaboravljaju neugodne doživljaje, kao mužkarci.

Oprostivši se vrlo ljubazno s gospodjama, ode ban s namjestnikom u spremljene za njega odaje, da odpočine.

Težki kalpak položi na stol, a mentu s debelimi zlatnimi gajtami i pervazom od kune prevjesi preko visoke jedne stolice. Očito izmučen putom i uzrujan svečanim uvodom, baci se nehajno u naslonjač, zadovoljan, da može koji čas na samu sprovesti.

Sa magistratskoga trga čuo se u sobu glasan žamor. Svečana parada svršena je i sada odilaze s trga vojnici, varoška garda i banderiji. Silna svjetina pratila je odilazeće i dugo je trebalo, dok se je trg pred banovim stanom očistio. Premda je sve već otišlo, što je bilo vriedno vidjeti, ipak je množina ljubopitna ljudstva trgom amo tamo prolazila, nadajući se, da će još šta vidjeti.

I nije se prevarila.

Kad je na trgu postalo mirnije i praznije, odredi ban, da se upregnu kočije, da učini posjet i poklon

kraljevskom komesaru, biskupu Tauziu, komu je taj posjet bio najavljen.

Za kratko vrieme izveze se ban iz Draškovićeve palače u sjajnoj kočiji u družtvu s namjestnikom Baćanom, a za njim jurila je druga kočija, u kojoj su sjedjeli general grof Rhedey i banov brat, pukovnik Nadaždi.

Posjet kod kraljevskoga komesara trajao je dobre pol ure, jer razgovorni biskup imao je koješta toga da pita novoga bana, a opet je i bana zanimalo čuti, kako biskup sudi o nekih važnijih stvarih, koje su se imale odmah urediti.

Tako je došao govor i na „pitanje" o vicebanstvu.

— Što je naumila učiniti vaša preuzvišenost? — pitaše biskup bez okolišanja, znajući, da taj prvi posjet banov kod njega ne može dugo trajati, a stvar se mora danas ili najkasnije sjutra riešiti.

Ban slegnu ramenima.

— Da vam iskreno kažem, — odgovori Nadaždi okolišajući, — nisam još na čistu, što bih uradio. Moram vam priznati, da mi je prejasna kraljica ostavila u toj stvari slobodne ruke. Danas sam prvi put vidio vicebana Najšića i govorio s njim. Moram kazati, da mi je simpatičan. Doduše neobično je rumena lica, što bi kadro bilo potvrditi glasove o njegovoj . . . — i tu ban zastade malko u govoru i nasmija se.

— Znam, što misli vaša preuzvišenost . . . — prihvati biskup smiešljivim licem. — Čuli smo već, da i na dvoru znadu za tu njegovu kriepost . . .

— Dakako da znadu, — potvrdi ban, — ali to bi se još pregledati dalo, samo ako je inače čovjek

na mjestu i ako, — dodade ban s naglasom, — nema od njega mnogo vrstnijih kandidata . . .

— Ti su jamačno već poznati vašoj preuzvišenosti . . .

— Ponešto . . . Dok sam bio još u Beču, govoreno mi je s više strana za velikoga župana Juršića . . . Svi ga hvale, da je vrlo razuman, pravedan i ugledan čovjek . . .

— Istina je, . . . dopuštam, . . . ali ima po mom znanju i drugih lica, koja su isto tako sposobna za tu čast, a možda i zaslužnija od Juršića . . . — primieti biskup.

— Koga misli vaša preuzvišenost? — pitaše ban biskupa.

— Poznato mi je, — odgovori biskup, jedva dočekavši, da može sa svoga stanovišta zaći „in medias res“ — da i predsjednik judicijarne tabule, Baltazar Magdalenić, reflektira na to dostojanstvo . . .

— Magdalenić? — izusti ban, kao da se nečemu dosjeća. — Da, sjećam se! . . . Predstavljen mi je na tentoriju prije moga uvoda u grad. Priznajem, da mu je vanjština vrlo otmena, da osvaja . . . Inače ga pobliže ne poznajem . . .

— Tim ga više poznajem ja! — reče biskup, premećući briljantni krst u svojoj desnoj. — Mogu uvjeriti vašu preuzvišenost, da je to najodličniji dostojanstvenik u kraljevini. Ugledna je, stara roda, bogat i nezavisan, u službi revan i pravedan. Toliko godina obnaša on na obće zadovoljstvo čast predsjednika tabule judicijarne i zaslužio je već odavna veće dostojanstvo . . . Juršić je služio do nedavno pod njim kao prisjednik tabule, sada je imenovan velikim županom, pa zato mislim, da je dovoljno

nagradjen za svoje zasluge . . . Moram otvoreno kazati, da bi to bilo nezasluženo poniženje za Magdalenića, da Juršić postane vicebanom . . .

— Kandidat vaše preuzvišenosti jest, kako vidim — Magdalenić . . .

— Ja se usudjujem, — reče biskup naklonivši se duboko banu, — preporučiti ga milostivomu uvaženju vaše preuzvišenosti.

— Gledat ću, — reče ban, pružajući na oproštaj biskupu ruku, — da udovoljim vašoj želji. Preporuka zagrebačkoga biskupa vriedi mnogo u svih prilikah, često je i odsudna. Ovo kratko vrieme upotriebit ću, da sve dobro razmotrim i razsudim, da se mogu snaći u situaciji . . . Novajlija sam, pa ako bi u čem i pogriešio, morat će mi se izprva kroz prste gledati . . .

Ove izbjegavajuće, neizvjestne rieči banove nije biskup shvatio onako, kako su se imale shvatiti. On u svojoj bezazlenosti bijaše tvrdo uvjeren, da je od bana dobio tvrdo obećanje za svoga kandidata.

Već se je unapried veselio, kako će obradovati Magdalenića preugodnom i velevažnom viesti, koja je imala ujedno uvjeriti njegova štićenika o velikom njegovu uplivu.

Nekoliko časova za tim, što se je ban Nadaždi oprostio s biskupom, odveze se kraljevski komesar u pratnji kanonika Paxia u Draškovićevu palaču, gdje je vratio banu posjet, koji bijaše mnogo kraći, nego li banov kod biskupa.

Tako se svršila slava svečanoga banova uvoda.

*
* *

U večer toga dana bijaše predsjednik Magdalenić u posjetu kod biskupa. Nije on to učinio od obične uljudnosti, nego jer je znao, da je bio ban dulje vremena kod biskupa, pa je od tuda sasma dobro sudio, da je tom prigodom bilo medju njima o koječem razgovora, pa i o vicebanstvu.

Diplomatični predsjednik judicijarne tabule nije htio da prvi svede razgovor o toj stvari, dobro znajući, da će biskup prvi početi o njoj govoriti, ako je o tom bilo razgovora medju njim i banom.

Tako je i bilo. S iskrenom prostodušnošću i zadovoljstvom izpripovjedi biskup dostojanstveniku sve, što je o tom bilo govora medju njim i banom, kako ga je toplo banu preporučio i kako je ban sigurno obećao uvažiti visoku preporuku zagrebačkoga biskupa.

Predsjednik najljepše zahvali svomu mogućemu zaštitniku i zadovoljan, sretan, kao riedko kada u životu, ostavi biskupovu kuću.

U isto vrieme bila je večera u banovu stanu za uži krug. Bijaše tu samo banski namjestnik, banov brat pukovnik, general Rhedey i veliki župan Juršić. Od gospodja bijahu prisutne grofica Baćanka i generalica Rhedeyica.

Poslije večere, koja je trajala kratko vrieme, uze ban izpod ruke velikoga župana Juršića, povede ga u pobočnu sobu, gdje je s njim dugo i vrlo intimno razgovarao o javnih poslovih kraljevine, razpitujući se vojničkom pedanterijom o svem i svačem. Medju tim se je ostalo družtvo u blagovalištu svojim načinom vrlo dobro i vrlo živahno zabavljalo.

Šetajući po sobi sa svojim novim pouzdanikom, kad je od ovoga obaviešten bio o mnogih stvarih,

koje mu bijahu dosele nepoznate, stade ban u jedan put sred sobe i kao iznebuha upita Juršića:

— Molim vas, prijatelju, što sudite vi o predsjedniku judicijarne tabule Magdaleniću? Čujem, da ste služili pod njim, morate ga dakle dobro poznavati . . . ?

— Nije loš čovjek — odgovori Juršić.

— To baš mnogo ne znači, — primjeti ban. — Čovjek, koji želi postići jedno od prvih dostojanstva u kraljevini, mora da u svakom pogledu mnogo, vrlo mnogo vriedi . . .

— Ne razumijem, što mislite tim reći, vaša preuzvišenosti . . . ? — reče Juršić motreći bana u oči.

— Odmah ćete me razumjeti, kad vam kažem, da Magdalenić reflektira na vicebansku čast, — odgovori ban.

Juršić gledaše samo bana, ne govoreći ništa.

— Što mislite o tom, amice? — upita ga ban, želeći čuti sud Juršićev. — Biskup Tauzi silno mi ga preporuča.

— A vi ga imenujte, preuzvišenosti! — reče Juršić tonom, u kom se je mogao razabrati jedva primjetiv prizvuk otresitosti; on bo je u prvi mah mislio, da se je ban već riešio podieliti vicebanstvo Magdaleniću, pa je s toga provalilo u njem čuvstvo uvriedjena ponosa, ili hrvatski jal, jer što hasni tajiti, i pravedni Juršić ozbiljno je pomišljao na vicebaniju tim više, što su ga svi držali najvrednijim za tu čat. Povrh toga čuo je Juršić, da je o njegovoj kandidaciji za vicebanstvo bilo govora i na dvoru, a što se tiče velikaša, ti su mu bili iskreni zaštitnici. Oni su mu najviše pomogli, da je postao velikim županom,

*

pa valjda i sada nisu na nj zaboravili, kad se radi o vicebanstvu.

Čuvši ban savjet Juršićev, pogleda ga začudjeno i poslije kratka mučanja odvrati:

— Da ga imenujem? . . . Hm! . . . Moram vam priznati, da nemam osobite volje . . . Biskup bi mogao još misliti, da je svemoguć i da mu je moć nad mojom . . . Ja imam na misli nekog drugog imenovati . . . Vas!

Juršiću zakucalo srce od uzbudjenosti. Taj čas ne bijaše kadar ni rieči izustiti, već se samo niemo nakloni banu.

— Mnogi su mi za vas govorili, pa i na dvoru vas preporučili mojoj pažnji, — produži ban. — Bez laske moram vam otvoreno reći, da mi se veoma svidjate. To kratko vrieme, što sam mogao danas s vami govoriti, uvjerilo me o tom, da posve zasluženo uživate dobar glas, koji se o vama pronosi . . .

Juršić izmuca nekoliko rieči, zahvaljujući na toliku priznanju. Bijaše sav smeten i uzbudjen, kao čovjek, koji se primakao zadnjemu, najžudjenijemu cilju svojih želja.

— Vi ste, kako rekoh, moj kandidat, — a Najšiću, da ga baš jako ne ozlovoljimo, mogli bismo izposlovati vaše mjesto. Samo vas na nešto upozorujem. Po kraljičinoj zapoviedi odsele će viceban imati stolicu u spravišću poslije velikih župana. To je odredjeno zato, jer je vicebanska čast poslije Raucha razstavljena od časti velikog župana zagrebačkog . . .

— To me ne smeta! — reče Juršić, ne razmišljajući dugo. — On je ipak u javnih funkcijah zamjenik banov.

— Dobro! ... Tada znam, šta imam činiti! — reče ban, pruživši ruku Juršiću.

Zadovoljan preko mjere, vrati se Juršić u svoj stan iz Draškovićeve palače.

Na magistratskom trgu sastane se s predsjednikom Magdalenićem, koji se s Nacijem vraćao sa večere od baruna Patačića.

— Dobar večer, amice Bolto! — pozdravi Juršić „djedjerno“ proti svomu običaju predsjednika, kad ga je u polumraku prepoznao — Kako si?

— Valde bene! — odgovori istim tonom predsjednik. — A ti ...?

— Optime! — odreza Juršić i prijatelji se razstadoše.

— Naš dobri Januš je danas malko dublje u čašicu zavirio! — reče Magdalenić Naciju. — Kako samo goropadno pozdravlja.

Tako po prilici mislio je i Juršić o predsjedniku, a ipak je bio i kod jednoga i kod drugoga ini uzrok, te su se proti svomu običaju onako pozdravili.

U Draškovićevu dvoru odigrao se medju tim, pošto bijaše Juršić otišao, vrlo zanimiv prizor.

— Dragi grofe, — reče Baćanka banu, kad se je vratio u njihovo družtvo, — vi nam morate nešto obećati ...

— Vama, grofice ...? — pitaše ban.

— Meni i momu suprugu!

— Ako je u mojoj moći obećati i obećanje izpuniti, drage volje.

— Samo je u vašoj moći!

— Onda molim ..!

— Radi se o vicebanstvu, — priedje Baćanka na stvar. — Dosadašnji viceban Najšić može biti po-

tvrdjen, a može biti i drugi imenovan. To pravo ima novi ban . . .

— A vi biste željeli, grofice . .? — pade joj u rieč Nadaždi.

— Ja i moj suprug željeli bismo, da Najšić i nadalje ostane vicebanom . . . Je li, Adame?

— Sigurno! — potvrdi namjestnik. — Mi to želimo i molimo tim više, jer ga je moj otac imenovao vicebanom.

— Mi se nadamo, — uleti u rieč Baćanka svomu suprugu, — da ćete imati obzira s onim, što je učinio vaš predšastnik.

— Svakako! — reče ban u neprilici. — Ali priznati moram, da mi je težko s Najšićem. Bit će vam poznato, da nije u najboljem glasu kod dvora.

— Dopuštamo, — reće Baćanka, — ocrniše ga, da je pijanica . . . Nu ja vam velim, da su ga suviše ocrnili. Pa onda se ne smiju zaboraviti njegove zasluge, njegovo dugotrajno službovanje u najtežih prilikah, na najtežih mjestih. I to se mora uvažiti, a u tom pogledu zaostaju za njim svi njegovi takmaci, kojih jamačno dosta imade . . .

— Ima ih, ima! — priznade ban smiešljivim licem. — Čovjek sbilja ne zna što bi učinio?

— Vi ste već obećali, grofe! — umieša se sada u rieč grofica Rhedey.

— Ja mislim, — prihvati odmah na to rieč banov brat, — da je sasma pravedna preporuka grofičina. Nije li tako, gospodine generale? — upita do sebe sjedećega generala Rhedeya.

— Držim, da jest, koliko sam čuo o stvari, — odgovori general.

— Kako bih mogao biti neučtiv, pa ne uvažiti

želju naše mile, liepe grofice, — reče ban nekako oklievajući, a za tim odlučnije dodade: — Vaša želja je moja zapovied. Mislio sam doduše inače učiniti, ali sada se stvar mienja. Najšić će ostati viceban! — Rekavši to, pruži ruku grofici.

— Držim vas za rieč, grofe! — opomenu ga šaljivim tonom grofica.

— Ta je opomena suvišna! — primieti ponešto žacnut ban.

— Hvala vam! — reče Baćanka, opazivši to, i pruži grofu punanu svoju ručicu, koju ovaj poljubi.

V.

Sjutradan bijaše opet sav Varaždin na nogama. Sve je opet, kao jučer, vrvilo po ulicah i trgovih i tiskalo se k banovu stanu na magistratskom trgu. Vojska i banderiji izadjoše opet, a i varoška garda ne izosta.

Dvie sjajne deputacije izabraše gospoda izmedju sebe, od kojih je jedna imala poći po bana, a druga po kraljevskoga komesara, da ih odvede u županijsku kuću, gdje se imalo banovo svečano ustoličenje obaviti.

Dvorana županijske kuće bijaše nagnjetena plemstvom, dostojanstvenici i visokim svećenstvom. Na dugačkoj, za to priredjenoj tribuni sjedjele su najuglednije gospodje, promatrajući ljubopitno pojedina lica u dvorani.

Pred kućom stajaše uparadjena četa banske vojske i konjanički banderij kraljevstva, koga bijaše doveo viceban Najšić. Ostali banderiji bijahu razmješteni neki pred crkvom Franjevaca, gdje će biti

svečana služba božja poslije ustoličenja, a neki na magistratskom trgu pred banovim stanom, kamo će bana odpratiti iz franjevačke crkve. Oko desete ure naviesti glas trubalja i udaranje bubnjeva, da dolazi kraljevski komesar. Za nekoliko časova udje u dvoranu biskup Tauzi u svečanoj haljini od ljubičaste svile, a za njime kanonik Paxi, njegov kanonik-pobočnik. Stupajući dostojanstvenim, odmjerenim korakom i pozdravljajući na sve strane dodje kraljevski komesar do svoga mjesta, ostavši stojeći.

Malo za tim zaoriše opet trublje i bubnjevi. Bio je ban, koji se doskora pojavi u dvorani, praćen namjestnikom grofom Baćanom. Dvorana udari u klicanje, a ban brzim korakom projuri dvoranom do uzvišenoga mjesta kraj stolice komesarove, koje bijaše za nj pripravljeno.

Kad je prestalo klicanje i nastala tišina u dvorani, sjede kraljevski komesar na stolicu, pa, primivši papir iz ruku kanonika Paxia, pročita zanosnim glasom blistateljnu pozdravnu oraciju banu, o kojoj su svi znali, da ju je sastavio kanonik Paxi, čijim se je perjem biskup u takovih zgodah uviek kitio.

Pročitavši dosta dugu oraciju, koju su u dvorani vrlo pozorno slušali, ustade kraljevski komesar sa svoje stolice i poluglasno reče banu: „Sada ću zapriseći vašu preuzvišenost!“

Nova, dosad neobičajna formula prisege, koju je banski namjestnik priobćio gospodi, čitala se danas prvi put pred staleži i redovi i prvi put je hrvatski ban prisizao na prisegu, kakovu je kraljevski komesar čitao novomu banu.

Malodušni i poklapljeni slušali su stališi i redovi novu tu prisegu i stidjeli se sbog vlastite svoje sla-

bosti. Osjećali su sada, kao nikada prije, da je oslabila, pače slomljena moć plemstva, koju su prije držali nepredobitnom.

Krepkim glasom ponavljao je ban rieči prisege, koje mu je biskup i kraljevski komesar s artije čitao, a palo je svim u oči, da je hotomice višim i jačim glasom naglašivao sve novote, koje su po odredbi dvora imale doći u novu formulu prisege. Čim je ban svoj glas uzvisivao, tim su niže stališi i redovi pokunjivali svoje glave. Bijaše to nemala tortura za njihovu ustavnu ćud, koja im je prirodjena bila, ali umrtvena silom jačih okolnosti.

Napokon je i prisega položena u sboru kraljevine, a na to je kraljevski komesar imao da proglasi ustoličenje novoga bana. Podžupan Nikola Bedeković sa zastavom kraljevine i prisjednik banske tabule Ivan Bužan s banskim žezlom u ruci pristupe kraljevskomu komesaru koji uzvišenim glasom objavi slavnim stališem i redovom, da po ovlasti, dobivenoj od svietle krune, umješta u bansku čast i dostojanstvo preuzvišenoga i velemožnoga gospodina grofa Franju Nadaždija, izručujući mu pri tom banska insignija: zastavu, pod kojom će s njime vjerni Hrvati vojevati za krunu i domovinu, pa žezlo u znak vlasti, da kroji pravo i pravicu svakomu u ovih kraljevinah.

Ban Nadaždi prihvati lievom rukom zastavu kraljevine, a desnom bansko žezlo, pa jakim, na vojničku komandu opominjućim glasom izreče latinskim jezikom: „Primam radostno te insignije banske časti, u koju sam umješten, i samo želim, da častne i neokaljane priedju u ruke mojemu nasljedniku, kao što sam ih ja primio iz ruku moga predšastnika!“

Ovo nekoliko rieči bijaše dovoljno da razpali sve prisutne dobroćudne Hrvate u dvorani. „Vivat banus!“ zaori u svoj dvorani, kalpaci se dižu u zrak, izmahuje se rukama, pače neki oduševljeniji trgnuli i sablje iz korica, pa mašu njima u zraku. Oduševljenje je obćenito, a ban se tomu iskreno raduje i klanja na sve strane sjajnomu sboru hrvatske gospode.

S vana čuje se opet trubljavina i udaranje bubnjeva, a s bedema varaždinskoga grada grme topovi. Sve to naviešta „urbi et orbi“, da je ustoličen novi hrvatski ban Nadaždi, koji ima da uvede u život novu dobu pitomijih odnošaja u kraljevstvu.

Čin svečanoga ustoličenja svršen je. To znade većina staleža i redova, jer je prisustvovala nekolikim već banskim instalacijam. Pustiše najprvo da izadju ban i kraljevski komesar, ustupiše dapače prednost i uglednim gospodjam, ali onda nastade prava stiska na vratima dvorane. Svatko je htio da prije izadje, da može osvojiti zgodnije mjesto u franjevačkoj crkvi, gdje je imala biti svečana služba božja.

Uz sjajnu asistenciju odslužio je abacijalnu misu prepošt Puc, a na koncu bude odpjevan „Te deum laudamus“, koju je pjesmu zahvalnicu sva crkva, i crkovnjaci i svjetovnjaci, zanosno odpjevala. Time bi svršena svečanost instalacije. Ostaje još samo sjajni objed, kojim će ban podvoriti slavne stališe i redove, i pučka gostba na prostranom kapucinskom trgu, gdje će se po starom običaju peći vol, pa uz pečeno meso dieliti kruh i vino vojsci, koja je došla na svečanost.

U jedan sat poslije podne počeo je sjajni objed kod bana u Draškovićevoj palači. Svi pozvanici došli

su u svečanom odielu, koje su i kod ustoličenja imali. Dok su gospoda dolazila na trg i ulazila u palaču, čekao je sviet na trgu i ljubopitno promatrao sjajne odore i ta otmena lica nepoznatih uglednika. Čim su prestali dolaziti banovi gosti i kad već nije bilo ništa vidjeti na magistratskom trgu, grnu sva svjetina na kapucinski trg, gdje bijaše vrlo živo i bučno.

Nasred trga, na uzvišenom mjestu, koje bijaše za to udešeno, pekao se na ražnju velik, tovan vol. Oko njega vrzu se mesari, odjeveni u biele, čiste ječerme s lepršećimi crvenimi i bielimi vrpcami na ramenih. Bave se vrlo marljivo oko vola i svaki čas mažu ga suhom slaninom, nataknutom na prutićih, samo da se ljepše žari i da bude vol pečen bez prigovora. Naravno je, da se pri tom poslu i njima lice žari, stojeći ovako blizu vatre i klijuće žeravice, nu zato se oni marljivo hlade studenim vincem, nazdravljajući svaki čas novomu banu i pijući iz punih vrčeva u njegovo zdravlje.

Oko te lomače vrvi u naokolo silna svjetina. Najbliži su banalci vojnici, koji se već sada dogovaraju, kako će odtisnuti sve druge, kad dodje do toga, da se diele banovi darovi. Čuli su oni, da je pečenje i vino samo njima namienjeno, što dakle imadu drugi tu posla, osobito ti Najšićevi predijaliste, koji baš ne izgledaju siti, a da su žedni, to im se na nosu poznaje. I od drugih banderija ima ih sijaset, koji su došli, da vide tu svetkovinu. Njihova gospoda i vojvode pozvani su k banu na objed, a oni su zadovoljni i tim, što su dobili u priprostih gradjanskih kućah, pa će sada gledati, kako se banova vojska gosti i veseli.

Jedva oko tri sata bio je vol pečen, a kako se

je dugo pekao! Mesari skidoše ražanj s vatre i latiše se sjekire i noža. Banski vojnici vidješe, da je sada došao pravi čas i opasaše tako gusto lomaču, da nitko drugi nije mogao do nje pristupiti. I posude s vinom obkoliše oni, jer tko bi ga nasmagao za toliku svjetinu.

U to poče i dieljenje. Sa uzvišena mjesta, gdje su mesari sjekli vola, počeše bacati čitave hljebove i komade voletine medju svjetinu. Banski vojnici vješto hvataju, što se odozgo baca, podmićući ili razširene kabanice, ili široke svoje klobuke, koji mogu puno toga zahvatiti. Drpa se to pečenje zubima, niti se sjeda, niti traži udobnijé mjesto, da možeš mirno založiti. Kod banske instalacije biva tako uviek, a vojska je, Boga mi, gladna i već više dana nije pošteno jela, pa hoće bar sada da si čestito omasti brke.

Predijaliste, koji nisu bili mnogo bolji od seljačke fukare, gledajući kišu božjeg blagoslova i zamirišavši vino, koje su već točiti počeli, polakome se za pečenjem i vinom, pa se uzeše gurati izmedju banovaca, ne bi li i oni šta ugrabili. Nu vojnici iztisnuše ih za čas laktovima i nogama izmedju sebe, vičući im: „Nosite se, hrdje! Nismo mi badava tri dana blato gazili, dok smo ovamo došli. Odatle!“

I predijaliste uzmakoše, vidjevši, da nema šale s lakomom vojskom. Pa da su im bar ponudili čašu vina, ali ni to! .... Nije drugo preostalo, nego da gledaju kao i svi drugi, kako se banovci goste.

Malo po malo postajahu vojnici sve to veseliji. Kad su vidjeli, da se već nitko ne će da otima s njima za vino i pečenje, prostrli liepo kabanice na mokru još zemlju i stali liepo i udobno blagovati,

kao da sù na proštenju. Koji su se nasitili bili, zapališe kratke svoje lule i gledaju samo, kako će se češće dotiskati do desetaka vina, oko koga je bila najveća stiska. Nekoje hrpe bijahu već tako razigrane, da su počele i pjevati i ijuškati.

U istoj mjeri, kako je padalo vino u desetaku, raslo je veselje u banovačkoj četi. Razigrali se vojnici, kano da su u svatovih. Mnogim je već došla volja, da bi zaigrali kolo. Bez kola nema veselja.

— Hej, fajfari! — uze u jedan put vikati brkat stražmeštar. — Gdje ste, pasje vjere? . . . . Ugodite namah svoje svirale, da kolo zaigramo!

„Fajfari“ (trubljači) poslušaše odmah zapovied gospodina stražmeštra, s kojim nema šale. Složiše se njih nekoliko i brzo ugodiše svoje trublje s bubnjevi, pa onda zasviraše „mutlačko kolo“, što ga igraju banovački kordunaši na proštenju i u drugih veselih prilikah.

Vojnici, osobito mladji, skoče na noge i sastavilo se veliko kolo. Neobičan bijaše to prizor za štovane „purgare“ varaždinske i ostale gledaoce. Malo tko od njih bijaše u prilici, da vidi, kako se kolo igra.

Napokon se sviet nasitio gledanja. Nije baš ugodno gledati, gdje se samo jedni te isti zabavljaju, dobro jedu i piju, a svi drugi zjaju, kao da su za to najmljeni. Najzlovoljniji bijahu ubogi predijaliste, koji nisu mogli pregorjeti, da su ih banski „Vlasi“ onako neljudski odpravili, kad je počela frcati s visoka pečena govedina i rumeno vino na pipu briznulo.

Svjetina se počela na hrpe razilaziti svaki sebi, a bijaše već i doba, jer se je već sumrak uhvatio,

a vojnici postajali sve razuzdaniji, da je moglo od šale i do krupna doći.

Dok je na Kapucinskom trgu jenjavala pučka slava, ili ovaj put vojnička, dotle je u palači Draškovićevoj na magistratskom trgu vrelo veselje do najvećega stepena. Sjajni banski objed otegao se, kao da ne će imati kraja ni konca. Duge, zanosne zdravice, u obliku starovječnih oracija, nizale se jedna na drugu, jedan hoćaše drugoga da nadkrili rječitošću, ili klasičnom latinštinom ili naduvenimi frazami o neuzkolebivoj vjernosti prama svietloj kruni, prejasnomu nasljedniku, banu i inim mogućnikom. Kad je bilo zamračilo, planuše golemi svjetionici stotinami svieća, a sada je veselje postalo još toplije, svesrdnije. U svih gornjih prostorijah grofove palače sjedjahu najugledniji, najodličniji muževi svih staleža kraljevine. U najskrajnjoj dvorani bijaše ipak najljepše, najzanimljivije družtvo, komu je predsiedala grofica Baćan, koja je to po izbor družtvo i sastavila. To je gospojinsko družtvo. Oko dugačka stola sjedi kita krasnih, dražestnih gospodja, ponajviše sve mlade, svježe i pune života gospodje. Ovakove i voli grofica oko sebe, jer one stare i ružne samo su na teret družtvu.

Grofica Tereza pobrinula se i za to, da „njezinim gospodjam“ ne bude dugočasno, pa je tako udesila, da je do svake gospodje sjedjela i mužka glava. Bili su u tom družtvu gotovo sve sami mladi kavaliri hrvatski, poznati kao ljubimci, a i štovatelji liepoga spola. Jedini starac bijaše medju tom gospodom barun Stjepan Patačić, koji je sjedio ob desno grofici domaćici. Njoj s lieve strane sjedjaše grofica Aranka Rhedey, a do ove mladi Magdalenić.

Tako bješe naredila sama grofica domaćica, a mladić se tomu vrlo rado pokorio, dobivši tako dražestnu, tako živahnu susjedu. U toj dvoranici bijaše svakako najsladja, najživahnija zabava. Mladi kavaliri vrlo se spretno snadjoše u ugodnoj situaciji s liepim gospodjama, koje su se sada, ne stojeći pod pazkom svojih muževa, vrlo slobodno vladale. Nekoje bijahu već dulje vremena razstavljene sa svojimi muževi, kao eno mlada podpukovnica Marta Grličić, kojoj je muž prije više mjeseci odmarširao s vojskom u Češku. Tko bi joj mladoj i liepoj zamjerio, ako sada vrlo ljubazno i milostivo prima laske i udvaranja mladog banovačkog husara, koji je do nje sjedio?

I Nacio je mislio, da mora kako valja i kako samo on to umije izpuniti svoju kavalirsku dužnost prama svojoj liepoj susjedi. Čim ga je grofica Baćanka predstavila generalici, svojoj prijateljici, prenula se u mladiću volja za ljubavnom pustolovinom s tom liepom Magjaricom. „Predobit ću ju!“ pomisli u sebi, „pa makar još tako težko išlo!“ Mladi kavalir uvjeri se medjutim doskora, da ga taj vitežki posao ne će utruditi. Strastvena i vruće krvce žena nosila mu neobuzdano u susret srce i svoju ljubav.

Grofica Baćanka pogledavaše češće za objedom, kako njih dvoje povjerljivo šapuću, kako se naprahana generaličina glavica intimno priklanja vranokosoj glavi Nacijevoj, kako se, dapače, njihove ruke kradomice izpod stola sastaju. Baćanka se smiešila čudnim smieškom, gledajući tu ljubavnu igru.

U tom smiešku bijaše nešto zavisti i ljubomora, ali i neko zadovoljsvto, jer žene Terezina kova vole gledati, kako i njezine drugarice plivaju u istoj vodi, u kojoj ona već odavna tone.

Vani bijaše već posve zamračilo, kad je ban digao objed. U isti čas učini tako i Baćanka sa svojim družtvom. Dok je ban, praćen biskupom i namjestnikom Baćanom, obilazio otmeniju gospoda u dvorani i s njom se vrlo ljubezno razgovarao, dotle je Baćanka primala poklone od gospodja i mladih kavalira svoga družtva. Došao i Nacio, da smjerno poljubi ruku liepoj grofici.

Baćanka mu uzkrati ruku koketerijom, koja je svojstvena samo gospodjam njezine routine.

— Danas toga ne zaslužujete! — reče liepa žena mladiću strogim licem, ali uz takav ton rieči i izraz pogleda, koji je odavao nedvojbenu simpatiju i poput čarobne verige sputao osudjenika.

— Zar sam što skrivio, vaša milosti? — upita Nacio smjerno, porumenivši malko u licu, dobro znajući, kamo šiba ukor grofičin.

— Vi ste se danas ponašali, kao da ste u listnatoj šumici, a ne u najotmenijem salonu . . . — ukori ga grofica; ali sada se je u istinu ljutila.

— Ali grofice . . . — izmuca Nacio.

— Šutite! . . . Ni generalica nije ništa bolja od vas! . . . No, ja ću i njoj odčitati levite . . .

— Ne, za Boga, grofice! . . . — moljaše skrušeno Nacio. — Ako je u čem pogriešeno, ja sam svemu kriv . . .

— O, ti licemierni jaganjče! — nasmija se Baćanka — Doista, moj dragi Nacio, nisam mislila, da ste tako prevrtljivi . . .

— U čem, vaša milosti?

— No, u ljubavnih stvarih . . . Vi se drugim čim i ne bavite! — primetnu grofica zlobno.

Nacio ne odgovori na tu primjetbu ni rieči.

Njemu se činilo, kao da mu je grofica htjela još milijega nešto kazati, recimo: Vi se i ne umijete drugim čim baviti!

— Zar se srdite, Nacio? — Prihvati Baćanka opet rieč, ali sasma drugim tonom. Njezin glas bijaše pun mekoće, a na licu javio se milostiv smiešak. — Znate li, vi nevaljanče! da sam se i ja srdila, gledajući vas, kako toplo obćite s mojom prijateljicom. Nije tomu davno, da ste tako i sa mnom obćili.

Naciju odlane.

— Istina je, — reče, — da je tako bilo, ali sam morao uzmaknuti pred jačim od sebe.

— Pred Ferdinandom? — reče Baćanka.

— Da, pred barunom Kulmerom, odgovori Nacio. — Uvjerih se, da vam je on ipak najmiliji.

— Najvjerniji, htjedoste reći! — primieti grofica. — U tom nemate krivo, — pa zato ga i najvolim. Takove lake duše, kako što ste vi, koje se ženskim srcem samo titraju — rado uštim generalici.

— Vrlo ste nepravedni sa mnom, — reče Nacio grofici, koja mu je nehajno pružila ruku na poljubac i tim se oprostila s njim.

— Aranko! — priviknu sada Baćanka generalici, koja na to poskoči do nje.

— Što je, Terezo?

— Ma ništa . . . — odgovori Baćanka, uzevši izpod ruke generalicu. — Zovnuh te, da odemo tamo u prisobak, da malko zajedno čavrljamo . . . Je li ti s voljom?

— O dakako . . .! — odgovori raztreseno generalica.

— Ti bi sigurno voljela ostati s Nacijem u družtvu . . . O, ti ptičice, ala te je brzo sokol ulovio . . .

— smijala se Tereza, zamaknuvši s generalicom u drugu sobu.

Medjutim je u velikoj dvorani novi ban govorio s mnogimi uglednici, pokazujući se napram svakomu vrlo milostivim.

Kod jednoga prozora dvorane stajaše viceban Adam Najšić sam, zlovoljno gledajući preda se, čekajući, hoće li ban do njega doći i reći šta o vicebaniji.

Namjestnik Baćan kazao mu je doduše, što im je jučer ban obećao, ali je ipak čudnovato, da mu ban sam ništa o tom ne kaže. U jedan put pade oko banovo na zamišljenoga vicebana, ter on, ostaviv biskupa i namjestnika, brzim korakom pristupi k Najšiću.

Viceban se sbunjeno pokloni banu, koji se je pred njim stvorio.

— Imam vam nešto reći, domine vicebane! — reče ban uhvativši izpod ruke Najšića, što sam nakanio učiniti ... Ja ću vas potvrditi u vicebanskoj časti, ali morate mi nešto obećati . . .

— Što god zapoviedate, vaša preuzvišenosti!

— Temperantiam in potu!* — reče ban u uho Najšiću, koji se je na te rieči malko lecnuo.

— Vaša preuzvišenost valjda ne vjeruje, da sam pijanica? — reče dosta osorljivo uvriedjeni viceban.

— Ne pita se sada, da li to jeste, ili niste, — prihvati ban vojničkom odrešitošću. — Dosta je, ako vam kažem, da i sama kraljica zna za to.

— Čuo sam! Imam to zahvaliti svojim zavidnikom, koji bi željeli sjesti na moje mjesto — primieti gorko Najšić.

---

* Umjerenost u piću.

— Svejedno. Ja vam samo to kažem, — nastavi ban, — da me je kraljica upozorila na ovaj vaš porok i izrično mi kazala, da vas ne imenujem prije vicebanom, dok mi svečano ne obećate, da ćete u buduće — — no vi me razumijete? . . .

— Podpuno, i ništa mi nije lakše obećati, nego to, — reče čvrstim glasom viceban.

— Dobro, ja primam to vaše obećanje, i nadam se, da ćete kao plemić držati rieč, — prihvati ban obećanje Najšićevo i uzevši za tim u ruke zlatni lanac, što ga je viceban nosio oko vrata, nastavi vrlo ozbiljno: — Ne zaboravite pri tom, da nosite ovaj znak previšnje milosti, kojim vas je svietla kraljica odlikovala, dok bijaste još protonotarom. Samo su dvojica u kraljevstvu, koja su „torquide aurea donati“: vaš predšastnik viceban Rauch i vi. Ne bih želio dočekati, da se i vi pokažete nevriednim toga odličja.

Siromahu Najšiću, dok je slušao tu vojničku lekciju, sve je gorjelo lice od unutarnje uzbudjenosti, a prosjedi mu brci počeli drhtati. Htio je nešto da kaže, ali nije mogao. Ban opazi taj dojam svojih rieči i okrenu blažije govoriti.

— Ne zamjerite, što vam tako iskreno govorim. Iskren savjet vazda je najbolji. A sada dosta o tom. U sjutrašnjem spravišću potvrdit ću vas u vicebanskoj časti. — To rekavši, pruži mu ban ruku, a viceban in spe nakloni se duboko dva i tri puta banu, koji se opeta vrati u biskupovo i namjestnikovo družtvo.

Taj razgovor medju banom i vicebanom prilično je dugo trajao. Veliki župan Juršić i predsjednik Magdalenić bijahu sve to vrieme kao na iglama.

*

Sve polako šuljali se njih dvojica sve to bliže mjestu, gdje je ban s Najšićem razgovarao. Kad je ovaj ostao sam, stvoriše se obojica uza nj kao iznenada. Po licu Najšićevu mogli su suditi, da je medju njim i banom bilo važna razgovara. Htjeli su jedan i drugi saznati, o čem je bilo govora, ali nisu u prvi mah znali, kako da počnu.

Prvi zametnu razgovor Magdalenić.

— No, amice Adame! Kako ti se svidja ban?

— Čini mi se, da je pošten čovjek. Svakako pošteniji, nego li mnogi domaći — dodade Najšić s očitim naglasom. Nema sumnje, da je šibao na svoje takmace, koji su ga zaokupili.

— Vojnički karakter! — primieti mudro Juršić, vidjevši, da se Najšić ne upušta u dalji razgovor.

— Ti dakle ostaješ — — prihvati s druge strane lukavo Magdalenić, gledajući čvrsto u lice Najšićevo.

— Ne, ja idem kući! — odreza Najšić, čineći se nevješt, premda je posve dobro razumio smisao Magdalenićevih rieči. — S Bogom, gospodo! — To rekavši protura se viceban izmedju gospode i izpade iz dvorane

— Naš je Adam zle volje! — primieti Magdalenić Juršiću, smijuć se znamenovno.

— Čini se, čini! — potvrdi Juršić.

— Bonum omen! — pomisliše u isti čas oba takmaca za vicebansku čast i razumješe se, otišavši svaki na svoju stranu.

Sjajno družtvo u Draškovićevoj palači postajaše sve malobrojnije i rjedje. Oko desete ure prije ponoći odoše svi. Glasni žamor i zveka sabalja o kamenu taracu objavljaše mirnim purgarom, da se je svršio dugi, sjajni objed kod novoga bana.

Grofica Baćanka, kao domaćica u Draškovićevu dvoru, smjestila je svoju dragu Aranku u sobu do svoje, a svoga gospodina muža strpala u jednu sobu s generalom Rhedeyem.

Gospodje kao Tereza i Aranka imadu uviek sijaset tajna, o kojih vole razgovarati, a to ne mogu, ako ih tko smeta, osobito muževi njihovi. Oni najmanje smiju znati za te zanimljive tajne svojih supruga.

Moglo je biti već blizu ponoći, kad su grofice Tereza i Aranka sjedjele pred ogromnim zrcalom i redile si naprahanu kosu za počinak. Težke su svilene odjeće sbačene, a u zrcalu blistaju samo biela, alabastrova ramena i gojne, nage ruke mladjanih gospodja. Takav posao najbolje je zasladiti ugodnim razgovorom.

— A propos, Aranko? — upita Tereza, razplećući jedan pramen duge svoje kose. — Kamo si nakanila poslije ove svečanosti?

— Ni sama ne znam . . . Moj muž kani se već prekosjutra vratiti u Beč, a onda ide u Češku k vojsci. Sva je prilika, da ću s njim natrag u Beč, jer tko bi u to zimsko doba sjedio samotan na svom imanju.

— A kako bi bilo, da ostaneš kod mene neko vrieme? . . . — upita Tereza generalicu, koja bijaše sva elektrizovana tim pitanjem. — I mi ćemo doduše doskora seliti iz Hrvatske, tako se bar govori, — nu zato bi mogla sprovesti nekoliko ugodnih dana kod mene u Zagrebu . . . Što veliš na to?

— Tvoja mi se ideja veoma svidja, . . . to bi još najvoljela, odgovori Aranka življe kucajućim srcem.

— Bit će nam liepo, — prihvati Baćanka. —

Zagreb nije dakako Beč, ali se može u njem posve liepo živjeti, samo tko to umije.

— Dà, dà, bit će nam liepo ... ti si tako vesela, ljubazna ... govoraše Aranka sva presvojena pomišlju na boravak u Zagrebu.

— Pa onda bit će i on u tvojoj blizini ... pridoda lukavim smieškom Tereza.

— Tko? ... izmuca generalica, zažariv se u licu.

— Ta Nacio, tvoj novi ideal ... Što djetinjiš?

— Ah! uzdahnu generalica, zatisnuvši obje ruke u bujnu svoju kosu vrh glave.

— Što je?

— Ništa ... rekla si moj novi ideal ..., a ja te uvjeram, da će taj mladić biti prvi ideal ... reče Aranka s iskrenom povjerljivošću.

— Ako već nije ...

— I to je moguće ... moram priznati, da me je zanio, očarao ...

— Sigurno nisi od ljubavi pošla za Rhedeya? primieti Tereza.

— Dakako, da nisam ... ta mogao bi mi otcem biti ... Šta ćeš: roditelji moji htjeli su tako, a ja mlada i neizkusna poslušah ih. Govorili mi: bogat je, general je, i ja pristadoh u brak bez ljubavi.

— Je li ljubomoran?

— Dosada nije imao povoda ... Ne smij se, istinu ti kažem ...

— Vjerujem! — reče nehajno Tereza. — Tim bolje, ako dosele nije bio ljubomoran, onda sam sigurna, da će te ostaviti kod mene.

— Ti ćeš ga na to sklonuti. Ti i tvoj suprug?...

— Nemaj brige, to je moja stvar.

Nastala mala stanka.

— Kaži mi Terezo! — započe sada Aranka, — kako ti živiš sa svojim mužem?

— Pa to je bar obćenito poznato, — odgovori posve ravnodušno Tereza. — On živi za se, a ja za se, svako na svoju ruku.

— Ali valjda ne pustinjački? upita lukavo Aranka.

— Ha, ha, ha! — nasmija se iza glasa Tereza. — To bi mi još trebalo. On ima svoje mlade služavke i purgarske kćeri, a ja opet moje mlade kavalire i častnike, koji me obožavaju.

— Tko je sada tvoj sretnik? — zapita vrlo radoznalo Aranka.

— Ti sbilja ne znaš? — reče u čudu Tereza. — Moj chevalier d'amour jest mladi barun Kulmer. Ljubi me i vjeran mi je kao pseto, i zato ne ću da ga mienjam, premda već tri godine stoji u službi moje ljubavi.

— Je li liep?

— I kako liep! Vidjet ćeš, kad u Zagreb dodješ.

— A zašto nije ovamo došao? upita Aranka prijateljicu.

— Jer ga moj Adam ne trpi. Morao je ostati u Petrinji, gdje služi kao nadporučnik. Moj Adam ne mari doduše za me, al ipak biesno mrzi na svakoga, koji meni omili.

— Ne pojmim, kako te je mogao odnemariti tvoj muž, ti si tako liepa i umna . . . Zaista ih je malo tebi ravnih.

— Šta ćeš, zasitio me se . . . Veli, da sam previše gojna, da mu se to ne mili . . . Ti se tomu smiješ, ali je istina . . . Moj Adam je od mladosti

razuzdano živio, a sada je već prenasićen, podpuno blaziran ... — pripoviedaše zievajući Tereza svojoj prijateljici. Vidiš, kako sam pospana! ... Ajdemo spavati, je li draga?

— Da, ajdemo, kasno je! — privoli Aranka i za kratko vrieme postade mračno u toplih ugodnih sobah, gdje su legle na počinak dvie dražestne gospodje.

Pokušale spavati, al nikako nisu mogle da usnu.

— Spavaš li, Aranko? — pitaše Tereza iz postelje.

— Ne mogu nikako da zaspim! – reče Aranka.

— Ne misli na njega, pa ćeš odmah zaspati, — svjetova joj Tereza. — Laku noć!

— Laku noć! ... Ti si pravi djavo! — odvrati Aranka iz svoje sobe i zatisnu usijanu glavicu u meke jastuke.

VI.

Snieg osvanuo sliedećega dana na krovovih varaždinskih kuća i učinio kraj blatnoj kišovitoj zimi. Padao je tako gusto i u velikih pahuljicah, kao da je naumio cio sviet zasuti.

Mnogim, koji su nakanili taj dan odputovati iz Varaždina, ne imajući više nikakova posla ovdje, bijaše ta snježavica vrlo neugodna. Taj dan imali su po zapoviedi svojih gospodara krenuti kući iz Varaždina svi banderiji, svaki na svoju stranu, dočim su banovci još koji dan trebali da ostanu u varošu pred svojimi šatori, dok ban ne kaže, da se i oni mogu slobodno vratiti doma. U čoporih i vrlo neuredno izjahivali su iz grada zlovoljni konjanički banderiji, a pješaci banderijalci grnuše poslije njih, puno

zlovoljniji od onih na konju, kojim je ipak i na sniežnoj vijavici mnogo ljepše i ugodnije. Za kratko vrieme ostao Varaždin pust i miran, kao što je bio i prije ustoličenja. Ostalo je samo prilično gospode, koja će danas držati spravišće s novim banom. Oko devete ure stala se gospoda žuriti u tako zvanu „pretorijansku hižu“ na kapucinskom trgu, gdje je banska tabula, kad bi ročila u Varaždinu, držala svoje sjednice i pravdu krojila, pa gdje su se i sama spravišća često držala, kao što će se i danas tamo po odredbi protonotarovoj držati. Dolazili su, kako tko: neki u karucah, neki na konju, a i pješice. Točno u devet sati dovezao se ban sa namjestnikom Baćanom.

U maloj, dubkom punoj dvorani pretorijanske kuće čekali su staleži i redovi bana. Već jučer čuli su, bivši kod njega na objedu, da kani samo jedan dan držati spravišće, gdje će urediti najprešnije stvari. To isto reče ban i danas, otvorivši kratkim govorom sabor kraljevine i iztaknuvši, da mu je prva briga svojim načinom proučiti stanje kraljevine i da mu za taj važni posao preostaje vrlo malo vremena, jer da ga mogu svaki čas pozvati k vojsci.

Za tim objavi ban staležem i redovom, da će odsele banska krajina pasti u vlast carevu, kao i ostale krajiške generalije, a vojnici da će polagati isto onakovu prisegu, kao i krajiške čete u drugih generalatih krajiških.

Mukli žamor čuo se na to u dvorani, žamor nalik prigovoru. Ban Nadaždi, pobojavši se, da se ne bi podigli glasniji i jasniji prigovori, razloži stališem strogim glasom, da je to previšnja želja i zapovied svietloga vladara, koji za razvitak banske krajine doprinosi ravnim načinom, kao i za druge

pukovnije krajiške. Ban reče i to, da slavni stališi i redovi mogu ovom odredbom biti tim zadovoljniji, čim se znade, da nisu kadri iz kraljevinske blagajne podmiriti troškove za uzdržavanje banske krajine u ovo ratno doba.

Ovo razlaganje nije promašilo svoj cilj. Svi se pokloniše carskoj odluci. I tako bude banska krajina bez prigovora i rogobora izjednačena s ostalom krajinom. I banski krajišnici postadoše kao i drugi carski vojnici, a ban ostade im samo po imenu gospodar i zapovjednik.

Zadovoljan, da je ovo škakljivo pitanje tako gladko riešeno, spomenu ban, da se ima danas popuniti i mjesto vicebana, koje se poslije odstupa njegova predšastnika mora upražnjenim smatrati. Njemu, kao novomu banu, da pristoji pravo imenovati vicebana po svojoj volji. „Sretan sam", reče ban, „da ne moram dirati u odredbu moga predšastnika, koga visoko cienim. Uvažujući kao i on velike zasluge velemožnoga gospodina Adama Najšića za kralja i domovinu, potvrdjujem ga u njegovoj dosadašnjoj časti i postavljam ga iz nova vicebanom ove kraljevine. Vivat vicebanus!"

— Vivat vicebanus! — zagrmi u dvorani, jer Adam Najšić imao je odavna jaku strankû medju stališi i redovi.

Biskup Tauzi sav zabezeknut pogleda bana i promrmlja nešto preda se. Juršić i Magdalenić ostaše pokunjeni, dočim se je Ivan Bužan, motreći ovu dvojicu i poznajući njihove želje za vicebanijom, pakostno smiešio.

— Molim gospodina vicebana, — uze opet rieč ban, pošto se je klicanje utišalo, — da zauzme svoje

mjesto, ali, po izričnoj odredbi kraljičinoj, poslije velikih župana, pošto će odsele čast vicebana biti razdružena od časti velikoga župana zagrebačkog, s kojom bijaše dosele spojena.

Primiše to do znanja bez prigovora, pa i sam viceban ne bijaše tim nezadovoljan.

Poslije toga izruči ban protonotaru Škrlcu svoj banski pečat, zahvali vrlo ljubazno slavnim stališem i redovom, što su se potrudili, da uveličaju svečanost njegova ustoličenja, i proglasi ovo kratko spravišće zaključenim. Na to uze ban kalpak u ruke i brzim korakom ostavi dvoranu; za njim se uz tihi žamor razidjoše i stališi i redovi zlovoljni i pokunjeni.

Istoga dana na objedu kod biskupa bijaše odličan sbor gospode. Medju ostalimi bijahu veliki župan Juršić, predsjednik judicijarne tabule Magdalenić i protonotar Škrlec. Gospodin biskup bijaše sbog imenovanja vicebanova tako uzbudjen, da je smatrao nuždnim, posavjetovati se o situaciji s najuglednijom gospodom kraljevstva.

Držao je za cielo, da će vicebanom postati njegov kandidat, jer mu je to novi ban gotovo kano obećao, a kad tamo! .... Pa to je učinio njemu, zagrebačkomu biskupu, koji je od pamtivieka najčvršći stup kraljevine, matica, oko koje se kupe i kojoj su podložni stališi i redovi ove kraljevine.

Toliko ipak bijaše lukava njegova ekscelencija, da nije ni prije objeda, ni za objedom izazvala razgovor o tom škakljivom pitanju. Jedinomu predsjedniku Magdaleniću, čim je došao u biskupov stan, izjavi visoki protektor, da postupak banov ne zaslužuje poštena atributa.

Velemožni gospodin predsjednik pristade namah

uz taj nazor, kimajući gorko glavom, nu pri tom mišljaše u sebi: „Sada je stvar riešena, a uspjeh je pokazao, da nisi tako moćan, kao što sam mislio i kako drugi misle.“

To je bilo baš ono, što je biskupa Tauzija najviše jedilo u toj stvari. Napokon on bi već pregorio, što je Najšić potvrdjen vicebanom, ta bio je to isto već nekoliko godina, pa zašto da ne bude i dalje, ali njegov ponos, taj je povriedjen. Ban se je očito njime titrao i ruglu ga izvrgao. To bijaše gorko.

Biskup je jedva čekao, da se svrši obilni objed i da može o toj zgodi govoriti s temenjaci kraljevine. Osobito je želio čuti, što sudi o tom imenovanju veliki župan Juršić, o kojem je znao, da je bio u kombinaciji, pa onda protonotar Škrlec, koga svi smatrahu nekim orakulom u viših pitanjih, gdje i kraljevski dvor ima svoju odlučujuću rieč. Nije on uzalud služio tolike godine kod ugarske dvorske kancelarije i to upravo pod banovim bratom, kancelarom Leopoldom, koji je u takovih stvarih uviek imao glavni odvjet.

Poslije objeda, dakle, kad su gospoda poustajala od stola i razišla se po sobama biskupova stana, da povjerljivo o koječem razgovaraju i pušeći dočekaju crnu kavu, koja je u ono doba silno u običaj dolazila, uze biskup Juršića izpod ruke i odvede ga u svoju spavaću sobu, gdje ga na divan posadi.

— Želio sam, amice, — poče biskup, — da povjerljivo s vama govorim o današnjoj zgodi, vi me razumijete?

— O imenovanju vicebana . . .? — upita Juršić ravnodušno bar na oko.

— Tako je . . . — potvrdi biskup, — svi znamo, da ste vi bili kandidat za tu čast.

— Istina je, — reče Juršić. — Još prekjučer mi je ban tvrdo obećao, da će imenovati mene vicebanom . . .

— Revera? — zabezeknu se biskup. — Vama je to obećao . . .?

— Meni da, i to sâm od svoje domisli, jer ja ga ni molio nisam.

— A danas imenova drugog . . . . Kako će se opravdati pred vama? — upita biskup, komu se je sad opet vrzlo po glavi, kako je mogao ban Juršiću osigurati nešto, što je njemu već obećao bio.

— Ban se je već izpričao meni, dakako, vrlo lukavo, — prihvati rieč Juršić. — Reče mi, da bi se moglo kod dvora zlo primiti, kad bi podielio vicebaniju meni, koga je kraljica otolič imenovala velikim županom.

— U tom nema krivo . . . — primieti biskup.

— Da, ali je mogao na to prije misliti i zadobiti privolu dvora, — reče Juršić. — Meni je u ostalom svejedno. Ja sam zato ipak veliki župan zagrebački, a sada bar znam, što imam držati do rieči novoga bana.

— Pravo velite! Danas se je mnogima zamjerio, — govoraše biskup, misleći, dakako, pri tom najviše na svoju osobu. — A što mislite, amice, tko je predobio bana za Najšića?

— Baćanova svojta — nitko drugi, — odgovori Juršić s izrazom prezira u licu.

— Mogli biste imati pravo! — kimaše biskup glavom.

Gospodin veliki župan, premda je hinio pred

drugima ravnodušnost, ne bijaše danas nimalo dobre volje. Doskora svrši on razgovor s biskupom i preporuči se. Biskup potraži na to protonotara Škrlca i povede ga k jednomu prozoru blagovališta.

— No, magnifice domine, što sudite o imenovanju vicebanovu? — upita biskup smiešljivim licem protonotara, kao da govori o stvari, za koju malo ili ništa ne mari.

— To je još najpametnije, što je ban učiniti mogao, — reče promišljeno protonotar.

— Da je potvrdio Najšića? . . .

— Da!

— Concedo, concedo (dopuštam)! — reče biskup, nezadovoljan, što se protonotar ne slaže s njegovim nazorom. — Ali vi ćete mi priznati, da se grof ban nije baš kavalirski ponio u ovoj zgodi . . .

— Kako to misli vaša preuzvišenost? — upita mirno protonotar.

— Da čujete, ali sub rosa! . . . poče sada gotovo šapćući govoriti biskup. — Grof ban, posjetivši me na dan svoga svečanoga uvoda, obećao mi je, da će predsjednika Magdalenića imenovati vicebanom . . .

— A zašto nije održao rieč?

— Pitajte ga! — odgovori srdito biskup. — Nije ni vriednim držao, da dodje do mene, pa da me umoli, da mu vratim zadanu rieč.

— Doista nisam ništa znao o tom! — reče protonotar, koji se je i sam čudio u sebi banovu postupku.

— Jest, to je učinio meni, biskupu zagrebačkomu, prvomu dignitaru kraljevstva! — žestio se Tauzi. — Je li to kavalirski?

— Čudim se zaista . . . — mucaše protonotar, ne znajući, što bi rekao,

— Pa nije to sve! — produlji biskup, sveudilj se žesteći. — Malo prije govorio sam s Juršićem, koji mi reče, da je i njemu još prije dva dana obećao vicebaniju . . . I njega je prevario . . .

— Sigurno je ban imao važan razlog, da je Najšića potvrdio za vicebana, — primieti protonotar.

— Locumtenens ga je okrenuo . . — reče biskup. — Ne zamieram, ako je htio namjestniku nešto po volji učiniti, ali nije smio onako nedostojno sa mnom postupati. Ja mu toga ne ću zaboraviti.

— Vaša ekscelencija dobro bi učinila, da na to zaboravi, — primieti protonotar. — Bit će bolje, ako živite u slozi s novim banom. On će se jamačno izvinuti vašoj preuzvišenosti, pa tim neka bude brisan trag svakoj zlovolji. Ja vam to iskreno savjetujem.

— A s kojega razloga, ako smijem pitati? — upita radoznalo biskup, koji je dobro znao, da protonotar ne običaje u vjetar govoriti.

— Jer bi za kratko vrieme moglo doći na red pitanje, — odgovori protonotar s nekom pozitivnošću, — koje bi se najbliže ticalo osobe vaše preuzvišenosti.

— Moje osobe? . . . Ne razumijem . . . — reče biskup, slušajući s napetom pozornošću protonotara.

— Ja ću se, dakle, jasnije izjaviti . . . — prihvati opet rieč protonotar. — Grof ban ne će i ne može dugo ostati u zemlji... Trebaju ga kod vojske, a tko zna, kako će dugo trajati zlosretni ovaj rat... Moglo bi to ratno stanje dugo, više godina potrajati, jer su gotovo sve vlasti upletene u tu ratnu razmiricu. Ban će biti kod vojske, o tom neka nitko ne dvoumi, a u tom slučaju po zakonih kraljevstva treba da ima ovdje svoga namjestnika . . . Vaša me preuzvišenost jamačno sada shvaća . . .

— Vaša velemožnost misli, da bi u tom slučaju mogao ja postati banskim namjestnikom . . . ?

— To je kao izvjestno! . . . Zagrebački biskupi prvi su kandidati za to dostojanstvo . . . — odgovori protonotar.

— A sadašnji namjestnik, grof Baćan ? — upita udobrovoljeni biskup blagim tonom svoj orakul.

— S njim se ne računa više! vjerujte to meni! Velim vam sub rosa, da se je bolje vladao kao namjestnik, postao bi banom, — ovako ne može ostati ni namjestnikom . . . On će doskora biti pozvan k vojsci . . .

— Vaša velemožnost drži dakle, da bi izbor banskoga namjestnika mogao pasti . . .

— Na vašu osobu, preuzvišenosti! Pa zato mislim, da je mnogo pametnije, da s novim banom liepo u skladu živite. Do njegova predloga svakako mnogo stoji.

— Hvala, velika vam hvala, na iskrenom vašem savjetu, magnifice domine! — reče biskup, stiskajući ponovno ruku protonotaru, koji je okom uvježbana psihologa motrio taj brzi pokret u duši biskupovoj i jamačno ga sažalievao u taj čas.

Pod večer istoga dana dovezao se ban u oprostni posjet biskupu. Bilo mu je sada lakše uvjeriti častohlepna čovjeka, da mu ne bijaše moguće njegova štićenika učiniti vicebanom. Grof ban uvjeravaše povjerljivo biskupa, kako ga je veliki župan Juršić moljakao za tu čast, kako su mu pače toga čovjeka i mnogi kod dvora preporučili, pa u tom škripcu da nije znao ništa pametnijega uraditi, nego da dosadašnjega vicebana potvrdi u toj časti. Samo se kaže, da je biskup našao taj postupak novoga bana

vrlo mudrim, dapače i pravednim, ter ga uvjeravao, da na njegovu mjestu ni sam inače ne bi uradio.

I tako se ban i biskup oprostiše u najboljem sporazumku, kao najbolji prijatelji.

Grof Nadaždi sio je vrlo zadovoljan i dobre volje k večeri u najintimnijem krugu. Bijahu za stolom samo njegovi zemljaci, grof i grofica Baćan, general i generalica Rhedey i banov brat Josip. Ban se je osobito ljubaznim pokazivao prama objema gospodjama, s kojima je udario u nestašne šale, dopuštajući si izreći i koju dvosmislicu, koje su Terezi Baćanki bile prave poslastice u konverzaciji.

— Vi ste večeras, grofe, vanredno dobre volje? — primieti Baćanka banu.

— Istina je, ali imam i povoda. Tako mi je, — reče ban prama generalu Rhedey-u, — kao da sam izvojevao malu pobjedu nad Prusima. Tako sam zadovoljan. Granici i redovi pokazaše neočekivanu pitomost i susretljivost. Ja sam zaprisegnut po novoj prisezi, a i čete banske krajine polagat će novu prisegu kao i druga carska vojska. To je dvoje želio dvor i tražio od mene, da provedem. Sada je to gotova stvar.

— Svakako će na dvoru biti zadovoljni! — primieti general.

— Onda sam potvrdio vicebanom Najšića, — produži ban, — a tim sam opet ugodio našoj dražestnoj grofici Terezi i grofu suprugu . . .

— U istinu, vi ste nam time veoma ugodili . . . — reče Baćanka, — dočim je locumtenens kimajući glavom odobravao njezine rieči.

— A napokon, — prihvati opet rieč ban, — udobrovoljio sam i biskupa, o kom sam čuo, da se

srdi na me, jer nisam imenovao njegova štićenika vicebanom. Nije moguće svakomu ugoditi . . .

— A tko bijaše štićenikom biskupovim? — upita Baćanka, koju su domaći poslovi veoma zanimali, mnogo više nego njezina supruga.

— Predsjednik Magdalenić! — reče ban.

— Magdalenić! — ponovi Tereza i u taj hip sastali se pogledi njezin i generaličin. — Stari Magdalenić! — opetova lukavo Tereza, htijući time razjasniti Aranki, da se ne radi o Naciju. Obje se grofice na to znamenovno nasmiešiše.

Grofici Terezi bijaše u ovaj čas gotovo žao, da se je zauzela bila za Najšića. Ako bi predsjednik Magdalenić postao vicebanom, moglo bi to koristiti i Naciju, koji bijaše još uviek u rezervi njezinih pohota, . . osoba, kojoj je svakako u srcu dobra bila. Nu sada je stvar svršena i ne da se preinačiti.

— Ti sada, prijatelju, možeš mirno počivati na svojih novih lovorih, — reče grof Rhedey prama banu, — a ja ću sutra odputovati put Beča.

— Tako brzo? — upita ban.

— Moram, naši vojnički poslovi ne dopuštaju mi, da dulje ovdje boravim.

Aranka upre svoj pogled u Baćanku. Ova kimnu glavom, kao da je htjela odgovoriti: razumijem te!

— Ali Aranku, — umieša se sada u rieč grofica Tereza, — nju valjda ne ćete sobom povesti, generale?

— Nego što bi s njom?

— Ostavite ju kod nas, — reče Baćanka. — Mi bismo tako željeli, da neko vrieme kod nas sprovede . . . Zar ne, Adame?

— Da, mi te molimo, Ivane, da Aranku kod nas

ostaviš! — moljaše Adam, koga je Tereza na to pripravila bila.

— Slobodno, ako Aranka hoće! — odgovori nekako kiselo i oklievajući general.

— Nego da hoće, kako ne bi htjela! — prihvati brzo rieč Baćanka. — Kako joj možete staviti pitanje: „želiš li ostati?“ Kaže li, da želi, vi ćete onda to zlo tumačiti i misliti: ne će joj se, da ide sa mnom! Kanimo se toga pitanja, već nam liepo i razgovietno recite, da li nam ostavljate Aranku?

General se nadje u tjesnacu, kao da su ga Prusi obkolili; zazirao je od toga, da ostavi svoju liepu ženicu u ruku ženske Baćankina glasa, a ovamo opet ne bijaše mu lako odbiti ljubaznu ponudu.

— Dobro, neka ostane, ali samo kratko vrieme... — reče general s ozbiljnim licem. — Ja sad idem k vojsci, ali za mjesec dana opet ću se vratiti u Beč. Dotle želim, da Aranku nadjem kod kuće . . .

— No, eto vidite, reče veselo grofica Tereza, — mjesec dana bit ćete kod vojske, a tamo ne možete ženu povesti. Zato je najbolje, da kod nas to vrieme sprovede. Hvala vam, generale! — To rekavši ustade grofica Tereza sa stolice i preko stola pruži ruku naprama njoj sjedećemu generalu, koji joj onako preko mrtva srca ruku poljubi.

Vesele i sretne, da im je tako liepo pošla osnova za rukom, oprostiše se obje gospodje s ostalim družtvom i otidoše u svoje odaje. Tu su još dugo razgovarale, a osobito je grofica Tereza živo prikazivala svojoj prijateljici sve svoje osnove, kako misli s njom sprovesti to kratko vrieme bračnoga dopusta.

Sjutradan u jutro spremio se general na put.

Na polazku uhvatio je ipak zgodan čas, te je mogao reći svojoj supruzi: „Nerado te ostavljam u Baćankinu družtvu! . . . To je žena razkalašena . . . Pazi na svoj i moj glas!“

Sirota Aranka obeća mužu sve i sva, premda je osjećala u sebi, da ne će održati tih obećanja. Stidila se sama sebe; bilo joj je na čas došlo, da bi se odmah s mužem u Beč vratila, nu ta misao proleti poput munje kroz njezinu dušu i ne vrati se više. Stazica, na koju je koračila, tako je liepa i zamamljiva, da joj je nemoguće sada natrag uzmaknuti.

— Sada na posao! — reče Tereza Aranci, kad je generalova kočija projurila preko magistratskoga trga. — Imamo svršiti najprešnije poslove!

Najprije posla ona po adjutanta svoga muža, nadporučnika Dragonija. Ovaj se za čas stvori u grofičinoj sobi.

— Zapoviedate, vaša milosti?

— Čujete, Dragoni! — poče Baćanka. — Morate se jako žuriti, da sve izvršite, što ću vam sada kazati. Prije svega otidjite do pukovnika Zedvica i molite ga, da se odmah potrudi do mene.

— Bit ćete služeni, vaša milosti!

— Onda nadjite, gdje mu drago bio, Nacija Magdalenića i recite mu, da ga očekujem. Neka što prije dodje! . . . Žurite se, molim vas!

— Ništa više? . . .

— Ne!

Dragoni se duboko nakloni i podje da žurno izvrši grofičine naloge. Za po sata najavi sluga pukovnika Zedvica.

— Ah, dragi pukovniče! — podje grofica u

susret ulazećemu pukovniku s milostivim, smiešljivim licem. — Imam jednu molbu . . .

— Koja se, dakako, ne smije odbiti... — primieti pukovnik sa smieškom, po kom je Tereza vidjeti mogla, da pukovnik po prilici naslućuje, o čem se radi.

— Zaista, ovaj put ne! . . . Samo ne ovaj put! govoraše grofica.

— Ja slušam, grofice!

— Moli se dopust za nadporučnika baruna Kulmera na mjesec dana . . . — izusti potihano grofica.

Pukovnik pokima malko glavom.

— Tko moli . . .? — upita gursužki pukovnik, gledajući postrance i pakostno se smiešeći.

— Ta ne mučite me, ja molim, j a! — govoraše grofica, hvatajući pukovnika za ruku.

— Hm! . . . Takovoj petentici ne može se dakako molba odbiti . . . — reče pukovnik. — Ali što će na to kazati grof?

— To je moja stvar! — razžesti se Baćanka. — Što se brinete sada za grofa? Tà dobili ste novoga gospodara.

— Ah, ne žestite se, draga grofice! Nadporučnik Kulmer dobit će dopust, jer vi to želite . . .

— Hvala vam, sto put vam hvala! — reče Tereza stiskujući ruku pukovniku. — Jelte, pukovniče, vi ćete još danas pisati u Petrinju?

— Odmah sada! — odgovori pukovnik, ustavši sa stolice.

— Ah, vi ste zlatan čovjek! — kliknu obradovana Tereza, pogladivši punanom svojom ručicom vremešnoga pukovnika po obrijanu licu.

Smiešeći se i misleći pri tom kojekako o grofici, preporuči se pukovnik i ode, da izpuni molbu Terezinu.

— Jedno je u redu; sad samo da još Nacio dodje! — uzdahnu Tereza.

U to stupi u sobu Aranka, koja je bivši polag u sobi, čula sav razgovor medju Baćankom i pukovnikom.

— Dakle tvoj Ferdinand je osiguran?

— Gotovo sam se bojala, da me ne će taj Niemac uslišati. Nije to prvi put, što sam u njega izmolila dopust za Ferdinanda, pa onda — sada je Nadaždi ban, a moj Adam bez vlasti . . .

— Ipak se je pokazao udvornim . . . — primieti Aranka.

— Čovjek treba da umije govoriti s tim ljudima . . . Ja sam u tom majstorica . . . Nu, gdje je Nacio? . . . Da nije samo već otišao!

— Jučer poslije podne još smo ga vidjele, — primieti Aranka, pobliedivši malko u licu.

— Dà, dà, ali je jutros mogao otići! — reče Baćanka. — Otac je s njim; starca ovdje ništa ne drži, kad nije postao vicebanom!

U taj par čuo se vani na hodniku glasan razgovor i zveketanje sablje.

— To će biti Nacio! — reče Baćanka, skočivši sa svoje stolice i pohitivši k vratima prve sobe.

— Uhvatio sam ga u zadnji čas, vaša milosti! — reče zasopljen nadporučnik Dragoni, stupivši u taj čas u sobu i vidjevši pred sobom groficu Terezu.

— Hvala vam, Dragoni. Sad vas više ne trebam! — mahnu rukom nadporučniku Baćanka povukavši isti mah Nacija za ruku za sobom.

— Gdje ste tako dugo? Imamo važna razgovora s vama, — govoraše Baćanka.

— Nemam mnogo vremena gubiti, — odgovori Nacio. — Naša je kočija zapregena, a moj otac čeka na me. Htjedosmo baš sjesti u kočiju, kad je došao Dragoni po mene.

Tako govoreći udjoše u drugu sobu, gdje se Aranka sretnim licem požuri u susret Naciju. On se nakloni generalici i poljubi joj ruku.

— Vi ste zar za putom! — pitaše generalica.

— Tako je, vaša milosti!

— A mi smo imale drugu osnovu! — umieša se sada Baćanka u rieč. — Prije svega morate znati, da će Aranka ostati kod nas cio mjesec.

— To je krasno! reče veselo Nacio. Ali to sam i slutio, dodade okrenuv se prema generalici.

— Pa ipak se čini, kao da ste htjeli otići iz Varaždina, ni ne oprostivši se s nama . . . — primieti generalica.

Nacio se smete i porumeni malo u licu.

— Moj otac se silno srdi! — izusti oklievajući mladić.

— Na koga? — upita Baćanka, sluteći o čem se radi.

— Na vas, grofice, i na grofa . . .

— A zašto, molim vas? — pitaše grofica, čineći se nevještom.

— Vi ste radili za Najšića, da postane vicebanom, i tako je moj otac propao.

— Da, čula sam, da je želio postati vicebanom. Ali mi o tom nismo ništa prije znali, — reče grofica. — Zašto nam niste za doba o tom govorili?

— Sada je stvar svršena, — reče smiešeći se Nacio.

— I vaš se otac srdi . . . Jako? — pitaše Baćanka.

— Kako vidite, nije se došao ni oprostiti k vama, što inače ne bi učinio . . . — odgovori Nacio. — Što više, ni meni nije dopustio, da se odem oprostiti s vama.

— Siromah! . . . žao mi je, da je tako ozlovoljen . . . — reče iskreno Baćanka. — Ja ću gledati, da se prvom prilikom izmirimo.

— Sad zbilja vidim, da bi vi otišli bili, ne rekavši mi ni s Bogom . . .? — reče s nježnim ukorom generalica Naciju.

— Nipošto! Ja sam bio spreman i u Beču vas potražiti.

— Superbe! — kliknu Baćanka. Nije li to divan chevalier . . . tvoj Nacio?

— Ali Terezo! . . . — okosnu se generalica na svoju prijateljicu, tobože ljutito, nu odmah zatim udari u smieh, jer joj je ipak prijala avansa napram Naciju, koju je suviše smiono, da ne kažemo bezobzirno upriličila grofica Tereza.

— Dakle, čujte me Nacio! — poče sada Baćanka. — Mi smo imale osnovu, da nas vi i Dragoni pratite do Zagreba . . .

— To je sada nemoguće . . . — reče Nacio.

— Znam . . . Vi morate s otcem . . . Pa je napokon u redu, da starca dopratite doma. Ali kad se vratim u Zagreb, da vas tamo nadjem. Mi ćemo vam javiti svoj dolazak.

Nacio se nakloni.

— Dotle, da mi se dobro vladate! — reče iz tiha generalica Naciju u uho.

— Mislit ću samo na vas . . . — odgovori isto tako Nacio.

— Ala ste nespretni . . . — nasmija se Baćanka.

— Dajte si ruke, a onda s Bogom! — komandiraše pokroviteljskim tonom Baćanka.

Nacio poljubi ruku Baćanki, stisnu toplo po više puta ručicu Arankinu i izpade brzo iz sobe.

— Dakle do vidjenja u Zagrebu! — doviknu mu generalica mekanim, uzbudjenim glasom.

VI.

Bijaše početkom prosinca mjeseca, nedaleko od podneva. Zima je jako zakrutila, da se ni stari ljudi nisu sjećali takove studeni. Taj prelaz iz vlažne zime u krutu došao je tako naglo i nenadano, da su se ljudi pobojali, što će od toga nastati. Laki sjever duvao je neprestano sa zagrebačke gore, a sitne pahuljice sniega nisu prestajale padati. Već nekoliko dana nije se vidjelo božjega sunca i svietu postalo nekako težko oko srca. Vrabci, ševe, zebe i druge zimske ptice počele se smrzavati od zime i padati na zemlju. Po tom sudeći moralo je i do gorega doći. Potraje li takova zima i dalje, pojest će štoka svu krmu, a na pašnjake, koji su pod sniegom i ledom, ne će se moći goniti. Očuvao nas Bog od nevolje! — govorio sviet, misleći na Boga u svojoj brizi i strahu. Takove brige nisu medjutim trle gospodina kanonika zagrebačkoga Baltazara Krčelića, koji je u toploj sobi, stojeći pri prozoru, s vrlo zadovoljnim licem motrio, kako na jabuku u dvorištu

njegove kurije sjedaju od glada i zime polumrtvi vrabci i ondje našušureni živkaju.

Baltazar Krčelić, povjestničar i kroničar svoga doba, bijaše svakako čovjek znamenit. O tom nije moglo biti sumnje, da je čovjek „kruto vučen“, kao što ga jedan njegov suvremenik naziva. Uz to bio je i „kruto“ marljiv i darovit, pa nije za to čudo, ako je bio u kraljevini i izvan njezinih granica vrlo poznata i uvažena ličnost. Ali koliko je bilo u njega vrlina, toliko je bilo i mana, radi kojih si je zadobavio velik broj neprijatelja i neprilika. Nada sve bio je sebičan i častohlepan, a te njegove mane nisu imale granica. Već desetak godina on je neprestanim biskupskim kandidatom, bilo ma gdje. Najvolio bi bio dakako, da je poslije biskupa Klobušickoga mogao sjesti na zagrebačku biskupsku stolicu, ali tu iznenada postaviše biskupom Franju Tauzia, dosele bosanskoga biskupa, čovjeka slabih duševnih sposobnosti, ali kod dvora vrlo vidjena. To je zapeklo ponosnoga kanonika, koji je i na dvoru imao svojih zagovaratelja i prijatelja, pa se uprkos tomu vidio u jedan put prevarenim u najljepšoj svojoj nadi. Franjo Tauzi, sjednuvši na stolicu biskupa zagrebačkih, bijaše čovjek najboljega zdravlja i u najljepših godinah, a biskupija sama ima tako liep dohodak, da nije bilo nade, da će se to dvoje tako brzo razstaviti. To je još više ogorčavalo uvriedjenoga Krčelića. Sav svoj život ostao je najžešćim protivnikom Tauzijevim i, gdje je samo mogao, pravio mu neprilika i spletkario proti njemu.

Ali tim si je biskupa i njegovu stranku nakopao na vrat. O Krčeliću pripoviedalo se mnogo ružna, što je u svom zvanju sgriešio, a sve je to biskup

znao upotriebiti za oružje proti odporniku i spletkaru kanoniku. Grdnu parnicu objesiše Krčeliću na vrat, u kojoj je proti njemu uz biskupa najviše radio lektor Malenić. Ako ta dvojica i ne bijahu onako učene glave i previjani ljudi kao Krčelić, ipak su mu zadali vražjega posla i skuhali poparu. Parnica ta bijaše tako sablažnjiva i uspjeh za Krčelića tako nepovoljan, da je morao taj častohlepivi čovjek napokon i sam uvidjeti, da je biskupska mitra za nj nedostižna stvar.

Uvidio je on to, ali se i protivnikom svojim načinom svetio. Sve njihove čine i djela, njihov javni i privatni život, njihove odnošaje u svakom pravcu, sve je to uhodio s nepomirljivom neumornošću taj strastveni i nemirni duh. Ne mogući sam svakamo dospjeti ni zalaziti, držao je za inoša svoga nekaku hulju od čovjeka, koji je poput vižleta svuda njuškao i tražio sve gradske novosti za svoga gospodara. A njegov gospodar znao bi vješto i udesno „urbi et orbi“ saobćiti, što se radi, kako li se živi u najodličnijih porodicah i družtvih hrvatskih. Slani i poput škorpiona ujedljivi epigrami, skandalozne satire bijahu o najuglednijih ličnostih i porodicah razturivane u sviet, koji ih je s najvećom pohlepom čitao i dalje širio. Slutilo se, pače i vjerovalo obćenito, da sve to potječe iz pera kanonika Krčelića, ali previjani kroničar držao se tako nevješt i tako se odrešito ogradjivao proti svakomu sumnjičenju, da ga se nikada nije moglo popasti s prave strane i s otvorenim vizirom. Oni, koje je on ovim načinom uvriedio i izazvao, vojevahu proti njemu istim oružjem. Nu to je još samo tim više izazivalo osjetljivost ka-

nonika, komu taj boj bijaše prava naslada i melem na srce.

U njegovu kuriju na Kaptolu dolazilo je ljudi, koliko nikomu u Zagrebu, obično iz najboljih slojeva. I otmene gospodje znale su počesto zalaziti u Krčelićev kanonički dvor. Ako su imale ma u čem žaliti na svoje muževe, ili drugu mužku ili žensku glavu, ako ih je mučio ljubomor, uvriedjena ženska taština ili šta slična, one bi potražile sveznadara kanonika, koji je strjelicu valjano zaoštrio i tako vješto odapeo, da je riedko kada promašio cilj. Pa onda gospodin kanonik bijaše liep čovjek, finih manira, koji je znao o svem i svačem razgovarati, pa je i vrlo rado govorio, a napram gospodjam bio osobito udvoran i uslužan. Sve je to bilo uzrokom, da su one vrlo rado, možda i kad nije trebalo, kucale na vrata kanonikova.

Radeći i živući tako, činio se je kanonik svemu tomu nevješt. Koga je jučer iz svoje busije težko i nemilo ranio, toga bi sjutradan susretao s najljubaznijim i najnedužnijim licem, kao da se nije ništa dogodilo, što bi on znao i gdje bi njegovi čarobnički prsti upleteni bili.

Tako se je vladao i naprama biskupu Tauziu, koji je bio najmiliji nišan kanonikov. Koliko je o njem razturio u sviet rugaveti, i koliko mu napisao satira i otrovnih epigrama! Pa ipak je svakom prigodom najponiznije susretao biskupa i nedužno mu se smiešio, krijući jedino pred njegovim pogledom sive svoje oči, u kojih je titrao zloradi, pakostni smieh. Taj način još je najviše razjarivao biskupa, koji je dobro znao, da ima posla s najvećim licemjercem i dušmaninom svojim.

Takav bijaše čovjek naš prečastni Bolto Krčelić, koga ostavismo stojeći kod prozora njegove kurije.

Na tornju sv. Kralja odbilo baš jedanaest sati, kad su se otvorila vrata sobe i u nju, ni ne pokucav prije, unišao malen, sićušan čovjek od kojih četrdeset godina. Bijaše sav obrijan u licu, šiljata nosa i malih žacavih očiju, koje su neprestano desno, lievo šibale, kao da uviek nešto traže. Odielo na njem bijaše staro i izlizano, nu sve je to pokrivala široka kabanica, koju je, unišavši u sobu, razgrnuo.

Čuvši nekoga unići, obazre se kanonik i vidjevši došljaka reče:

— A, ti si, Boniface!

— Na službu, prečastni! — odgovori došljak bacivši šubu na stolac, na što je onda stao hukati u ruke.

— Zima? — upita kratko kanonik.

— Užasno. Ni ne ćutim nosa, kao da se je smrzao, — odgovori hukajući Bonifac.

— Šteta bi bila . . . Onda mi ne bi već mogao njuškati po gradu . . . — primjeti sarkastički kanonik.

Bonifac na tu primjetbu samo uzdignu oči u strop i stisnu jako ustne, tako da se je jedva mogla opaziti neka vrst smieška na njegovu licu.

Taj Bonifac bijaše inoš kanonikov, koji je po njegovoj zapoviedi morao obletavati sav grad, svagdje svoj nos imati, u svaku krčmu, pa ako treba i u kuću, velikašku i gradjansku, zalaziti, sve čuti i vidjeti i onda svomu gospodaru koš novosti na krilo iztresti. Za taj posao trebalo je božjega dara, a toga je bilo u Bonifaca, trebalo je novca, a toga je opet imao dosta njegov gospodar, koji je svaki dan svomu vižletu davao srebrenu cvanciku, da može ići u krčme

ili drugamo, kamo se bez novaca zalaziti ne može. Napokon trebalo je i svete mučeničke uztrpljivosti. Tko druge uhodi i pomaže metati na rešeto, nije ni malo vidjena osoba u ljudskom družtvu. Treba joj koješta sitna i krupna podnieti. Izkusio je to dobro prijan Bonifac, koji je ne samo sit mrkih pogleda i grubih rieči, nego se i naužio i bacanja na vrata, pa i batina s tankoga i debeloga kraja. Ali, tko hoće, i tko vrši svoje zvanje s pravom ljubavlju, kano prijan Bonifac, koji je stvoren bio za uhodarsvo i njuškanje, taj i nemile stvari lakim srcem podnosi, samo da može činiti ono, što mu je nada sve milo.

Inače nije se moglo o Bonifacu ništa zla reći. Jedino se je govorilo, da u njegovoj prošlosti ima jedna crna točka, o kojoj mu se nije smjelo ništa spomenuti. Govorilo se naime, da je naš Bonifac bio krojač laik u ivanićkom fratarskom samostanu. Tamo se je zvao Bonifacem, a tako ga je još i sada sav sviet zvao, premda mu je bilo pravo krstno ime Tomaš, kako je i zabilježeno u maticah župe vugrovačke, odkuda je bio rodom. Nema sumnje, da je Bonifac bio fratar laik, pa toga nije ni sam tajio, nu tim je više tajio, da su s njega habit svukli i na cestu ga bacili. Bonifac kleo se i dušom i tielom, zapisujući jedno i drugo vragu, ako je istina, da je on skupe, debele voštanice, koje su stare, pobožne bake darivale u ime zavjeta svetcem i na oltar metale, kriomice k sebi spravljao i zagrebačkim licitarom, kad bi došli na sajam u Ivanić, prodavao. Laž je, velika kao od neba do zemlje, da su ga fratri u toj svetogrdnoj trgovini uhvatili i iz samostana odpravili.

Bilo, medjutim, kako mu drago, toliko je sigurno, da je Bonifac došao, ne zna se kako, u Zagreb, u

poderanu odielu i obrijane na fratarsku glave, pa da ga je kanonik Krčelić uzeo u službu, u kojoj već preko deset godina radi i trpi za svoga gospodara.

— Ima li šta nova? — upita kanonik Bonifaca iza male stanke, izvalivši se u naslonjač.

— Sanjkaju se gospoda... — poče pričati Bonifac načinom, po kojem se je suditi dalo, da već dugo taj posao obavlja. Govorio je kratko i gledajući u strop sobe ili u stienu, a riedko kada u lice svomu gospodaru. Višeputa je navlaš čekao, da i kanonik primieti štogodj, ili da se umieša u njegovo pričanje, pa je s toga znao postajkavati, pričajući svoje novosti. To je učinio i sada, izustivši rieči „sanjkaju se gospoda . . .“

— Sanjkaju? — prihvati lieno rieč kanonik. — Mnogo?

— Bome mnogo . . . — produži Bonifac. — Pun je Zagreb te ladanjske gospode . . .

— Hm! — promumlja kanonik.

— Gospoda rado bi se zabavljala . . . Malo prije odsanjkalo se više kola u Dubravčak k Magdaleniću...

— Tko sve? — upita s interesom kanonik.

— Nisam mogao sve poznati, . . . zakukuljeni su u bunde i u šube... Ali Baćanku sam upoznao... Vozila se u prvih saonicah s barunom Kulmerom . . .

— Po navadi . . . primieti kanonik.

— Za njima vozio se mladi Magdalenić s jednom gospodjom, . . . vrlo liepom gospodjom . . . Bit će valjda ona generalica, o kojoj sam vam pripoviedao...

— Sigurno!

— Onda sam poznao još četnika Vojkovića, koji je jahao uz Baćankine saonice . . .

— I nikoga drugog? . . .

— Bilo je u svem pet saonica, ali su projurile mimo mene strjelovitom brzinom, kao preko leda . . . Nisam nikoga drugog prepoznao . . .

— Baćanka, pa k Magdaleniću! . . . kliknu kanonik, udarivši se rukama po koljenima i ustavši odmah na to sa naslonjača.

— Sviet misli, da se ide praštati s gospodom, jer da ne će dugo tu ostati . . . primieti sada Bonifac, želeći čuti, što njegov gospodar o tom misli.

— Moglo bi biti . . . izusti kanonik, pristupivši k prozoru.

— Liepo su tu živjeli! . . . poče opet Bonifac.

— Na tudji račun! — smrsi preda se kanonik, pomisliv na tolike dugove Baćanove.

U to netko pokuca na vrata.

— Ave! — ozva se glasno domaćin.

Vrata se otvore i u sobu unidje veliki župan Juršić, u licu sav rumen od zime.

— Humillimus servus, reverendissime domine! — pozdravi prihodnik kanonika, pružajući mu ruku.

U isti čas izpade Bonifac iz sobe.

— Dobro došao, illustrissime! Iz Varaždina, je li?

— Da, sinoć sam se vratio . . .

— Ban te je zadržao . . . čuo sam . . . morao si, da mu budeš Mentorom u naših poslovih . . .

— Hvala Bogu, da sam ga se riešio . . . uzdahnu Juršić.

— No, kako ti se svidja? . . . čuju se o njem kojekakovi sudovi . . .

— Nije ni čudo! — reče Juršić, pošetav po sobi, tarući si lice velikim, svilenim rubcem.

— Vojnik . . . šta?

— Da, vojnik, . . . ali šaren . . . odgovori veliki župan. — Čini mi se, da dosele nije baš nikomu ugodio, izim jedinomu Adamu . . .

— Vicebanu? . . . no, taj može biti zadovoljan . . . mnogi se tomu čude . . . tebe je prevario, rekoše mi . . .

— Jeste, ali ne žalim, . . . odgovori Juršić tobože ravnodušno.

— Ali ih ima, koji žale, jer nisu postigli, što su željeli . . . Magdalenić, ha? — pitaše kanonik.

— Da, i on je bio kandidat . . . potvrdi Juršić.

— Tauzijev . . . nasmija se Krčelić.

— Čujem, ali i njega je prevario . . .

— Dakako, i to još kako! — govoraše Krčelić zlorado se smijući. — Bio je i Paxi kod mene i pripoviedao mi, da se je biskup silno ljutio.

— S punim pravom, — reče Juršić, koji je s drugoga stanovišta sudio o stvari. — Po tom možeš vidjeti, kakav je to čovjek.

— A, kakav je s namjestnikom? — pitaše kanonik, opazivši, da Juršić nije voljan slušati dobro poznate žice proti Tauziju.

— Baćan je novomu banu noli me tangere! (ne diraj u me!) — reče Juršić.

— Kako to?

— Sve, što je Baćan radio i činio, naredjivao i odredjivao, sve je to dobro i valjano, ničemu ne može biti prigovora . . . pripoviedaše Juršić.

— Tako? — čudio se Krčelić.

— Sve je nadjeno u redu, — produži Juršić, — premda ima mnogo nereda.

— To sam si mislio . . . Što je s blagajnom kraljevine? — pitaše kanonik.

— Našlo se u njoj čudo! — nasmieši se Juršić.

— No?

— Manjak od dvadeset tisuća forinti . . . Ali sub rosa — reče Juršić kanoniku.

— Dvadeset tisuća! — čudio se Krčelić, što bijaše velik novac u ono doba.

— Toliko je naš pagadur Bužan izdao namjestniku iz kraljevinske pjeneznice za bansku krajinu — pričaše dalje Juršić. Bužan ima Baćanove namire, ali Baćan nema računa o tih hiljadah . . .

— A što ban!

— Ban reče, da je podpuno uvjeren, da je namjestnik te novce upotrebio na ono, zašto ih je tražio . . . Računi da će se već naći . . .

— To je, Boga mi, kavalirski! — primieti zlobno kanonik.

— Naprama Baćanu, da, ali ne naprama našoj ubogoj kraljevinskoj blagajni, kojoj se vazda dno vidi — govoraše Juršić. — Ja sam upozorio bana, da će morati netko odgovarati za taj izdatak, o kom nema računa, a ban mi naprosto odreza, da je to njegova briga . . .

Krčelić se nasmieši.

— Želio bih znati, ne će li mu i privatne dugove platiti, — reče kanonik.

Juršić izmahnu samo rukom, kao da želi pokazati, kako mu je mrzko o tom govoriti.

— Da ne zaboravim! — reče veliki župan, spremajući se na polazak. — Imam ti nešto kazati, što se tebe tiče.

Kanonik se poozbilji.

— Prepošt Puc zahvalio se na časti prisjednika

banske tabule, — reče Juršić. — Njegov nasljednik bit će opet jedan iz kaptola.

— Tko . . . ? — upita kanonik, misleći, da je stvar gotova.

— Sada se istom radi o tom! odgovori Juršić. — Ja sam preporučio tebe!

— Hvala ti! — nakloni se kanonik velikomu županu i izraz zadovoljstva osvoji mu lice, jer za tom časti je odavna već hlepio. Ta čast mogla bi mu pomoći do biskupske palice.

— Ban te poznaje po glasu i vrlo cieni tvoje sposobnosti, — produži Juršić. — Jedino je primietio, da žali, što te lično ne poznaje. Razumiješ li me?

— Imao sam u Varaždin doći, je li? — reče kanonik.

— Tako je! Velika gospoda na sve paze. Medjutim ja sam te odmah izvinio, rekavši, da radi kostobolje nisi smio na put.

— A moj odnošaj prama biskupu?

— I o tom je bilo govora, — odgovori Juršić. — Upozorio sam bana, da ti je biskup neprijazan.

— To jest neprijatelj . . . — primieti kanonik.

— Svejedno! Ban je rekao, da te popovske razmirice na nj ne spadaju. On mi je obećao, da će imenovati tebe assessorom. Da li će učiniti, za to ne jamčim.

— Znam! — reče Krčelić. — I ja ću učiniti svoje. Pisat ću mu u Varaždin i preporučiti se.

— Tim bolje! — reče Juršić, pružajući ruku kanoniku. — S Bogom, reverendissime!

— Servus humillimus, illustrissime domine! —

*

klanjao se kanonik odilazećemu županu, prateći ga do hodnika, gdje se ponovno oprostiše.

*
* *

Noć je, tiha, studena zimska noć. Nad Gričem vije se pun, sjajan mjesec i čarobnim svjetlom obasjava svu okolicu. U gradu je svuda mirno i tiho. Nigdje se u kući ne vidi svieća, samo u banskom dvoru na Markovu trgu razsvietljena su dva prozora. Baćanka ne spava. Ali nije ona sama. Ima uza se malo družtvo. Tu je njezina gostinja Aranka, tu je barun Kulmer i mladi Magdalenić. Malo prije vratili se iz Dubravčaka, pa se sada u toploj sobi uz čašu čaja oporavljaju od studeni, koju su napokon, uprkos tomu, da su bili toplo ogrnuti, poćutili u saonicah.

— Drugi put, — govoraše Kulmer napram Baćanki — ne bih se želio voziti po takovoj studeni.

— Zar vas nije sram? — okosnu se na nj Baćanka. — Vojnik, pa se studeni boji, imajući bundu na sebi!

— A uza se dražestnu gospodju! — primieti Nacio.

— Bravo, Nacio! — povladi Tereza primjetbi Nacijevoj. — Vam sigurno ne pada na um, da se tužite na noćašnju vožnju?

— Nipošto! . . . Ne ću je, dok živim, zaboraviti! — kliknu mladić zaneseno, stišćući Arankinu ručicu.

— Ni ja! prišaptnu mu ona s blaženim smieškom na licu.

— Nacio je mnogo šarmantniji od vas, barune! — ukori Baćanka svoga ljubimca.

— Ti se valjda osbiljno ne ljutiš, Terezo! —

reče barun grofici, opaziv, da su Aranka i Nacio odšetali u pobočnu sobu.

— Ne smiješ u buduće ovako nepromišljeno govoriti. Valjda me nisi nakanio ostaviti?

— Ali, Terezo! Ja, koji ti robujem . . .

— No no umiri se, dragane moj! — ublaživaše ga grofica i pruži mu ruku, koju barun s toplim osjećajem poljubi.

U drugoj sobi kod prozora stajahu Nacio i Aranka. Mladić držaše u obih svojih ruku ručicu njezinu, koju bi svaki čas cjelivao.

— Kako sam sretna uza te, moj Nacio! — govoraše Aranka, upirući snatrene svoje oči u krasno lice Nacijevo. — Vjeruješ li mi?

— Vjerujem! Ove oči tvoje kažu mi, da istinu govoriš.

— A i ti si sretan uza me . . . Ti se smiešiš... nuder reci, jesi li sretan? — govoraše nestašno Aranka, ulagujući se svomu milostniku.

— Koliko sam ti put već rekao, da si mi najmilija od svih . . .

— Nisi li to isto već i drugoj kojoj kazao? — pitaše s ljubomornim osjećajem grofica. — Tereza mi je rekla, da si mnoge već ljubio . . .

— Ni jednu, kao tebe! — odgovori Nacio. — Kunem ti se!

— Ah! . . . — kliknu uzhićena Aranka, zaboravivši se.

— Što ti je, Aranko? — pitaše Tereza iz druge sobe.

— Ništa, što bi bilo? — odgovori Aranka smeteno.

— Je li Nacio uza te?

— Jest!

— Reci mu, da je već hora otići kući ... Jeste li čuli, Nacio?

— Tako rano! — prigovori Nacio vraćajući se iz druge sobe s Arankom, koju je vodio izpod ruke.

— Onda dodjite k nam u družtvo, — reče Baćanka, — jer ću inače kraj baruna zaspati ...

— Danas sam baš nesretan ... — primieti barun Kulmer. — Grofica mi dieli jedan ukor za drugim.

— Kao i moj muž! — našali se Baćanka, ali u toj šali bilo je mnogo istine, jer je doista namjestnik banski grof Baćan, znajući za odnošaj svoje žene s nadporučnikom barunom, diktovao mu dosta ukora i zatvora, često nezasluženih.

Nacio se nasmija izpod brka, a i Aranka činjaše se, da razumije smisao Baćankinih rieči.

— Ajde da viećamo, što ćemo sjutra, prekosjutra i tako dalje ... — povede opet rieč Baćanka.

— Ti nisi nikada u neprilici radi zabava, — primieti Aranka. — Dosele je bio program pun puncat i vrlo zanimljiv.

— Uviek samo u Zagrebu i u okolici! — odvrati Baćanka. — Znamo i drugih zabavišta. Eto Petrinja, Karlovac ...

— Varaždin ... — primieti lukavo Nacio.

— Gdje moj Adam račune polaže, ha, ha, ha! smijaše se Baćanka.

— Ali u Stubici nas nije davno već bilo! — reče barun Kulmer.

— Što je tamo? — upita generalica.

— Kupelj! — odgovori Baćanka.

— Šta će nam kupelj, ta svi smo zdravi ... — primieti generalica. — Pa sada u zimi.

— To je baš zanimljivo, kad nikoga nema! — reče Baćanka. — S proljeća i ljeta grne tamo cielo Zagorje: velikaši, vlastela i šljivari, mužko i žensko, a većinom sve samo dosadno, suhoparno družtvo, stvorovi bez ikakova humora, a imajući neobično mnogo dara za klevete i spletke ...

— Pa tko je tamo gospodar? — pitaše dalje Aranka.

— Krsto Oršić, al sada je u Češkoj kod vojske, — odgovori Baćanka. — Kad dodjemo tamo, bit ćemo mi gospodari. Što mislite, gospodo?

— Kako vaša milost odredi! — reče s naklonom Nacio.

— A vi, barune?

— Vaše družtvo svagdje je sreća za me, — reče barun.

— Vrlo udvorno! — nasmieši se Baćanka kićenoj frazi svoga milostnika.

— Dakle ići ćemo u Stubicu! ... — izreče Baćanka, kao da proglašuje kakav zaključak vieća.

— Samo sjutra ne! — moljaše Aranka.

— Sjutra ne? nu pa dobro ... onda ćemo prekosjutra. Dotle ćeš se odmoriti od velikoga izleta u Dubravčak, reče Baćanka generalici, potreptavši ju rukom po licu.

— Sva sam slomljena od puta ... vjeruj mi! govoraše generalica, tarući si desnim dlanom lievu ruku do lakta.

— Imaš pravo, da si oprezna! . . . Pristajem na tvoju želju, jer sad si na mojoj brizi i ja sam za sve odgovorna ... Je l' te Nacio?

— Vrlo ste dobrostivi, vaša milosti! — odgovori Nacio, komu je u isti mah zaigrao oko usta jedva primietljiv smiešak ... Terezina odgovornost za sve! ... Tko se ne bi tomu nasmiešio na Nacijevu mjestu?

Na tornju sv. Marka poče u taj čas izbijati dvanaest ura.

— Dvanaest! — reče Baćanka, kad je odbilo svih dvanaest ura. — Gospodo, ja vas u milosti odpuštam!

— Idemo! — diže se Nacio prvi na polazak.

— Idemo! — ponovi barun, ustavši takodjer sa stolice.

— Smijem li ti ponuditi noćište? — pitaše Nacio baruna.

— Hvala, noćit ću kod četnika Vojkovića. Tamo se, znam, još kartaju ... — odgovori barun.

Mladi kavaliri preporučili se groficam i izašli iz banskih dvora.

Sjutradan oko podneva bio je Nacio u posjetah kod generalice. Imala je odaje na desnoj strani banskih dvora od ulaza uzimajući. Na lievom krilu stanovala je Baćanka za se.

— Kaži mi, Nacio! — pitaše Aranka Nacija s ozbiljnim licem, kakva je to kupelj u Stubici, kamo bi imali sjutra poći? ...

— Kupelj, kao i druge ... — odgovori Nacio. — Ima ih medjutim dosta, koji misle, da je to vrlo prikladno sastajalište za zaljubljene duše ...

— Tako? ... Onda mi se ne mili tamo ići ... — reče promišljeno generalica. — U obće ima koješta toga, što mi se ovdje ne mili ...

— Kako to misliš, Aranko?... Jesam li ja u čem skrivio?...

— Ne, ne govori o sebi, molim te!... Ali ta Tereza ima čudnovate navike u družtvenom životu... Ona sebe i svoje družtvo meće i preko potrebe na zlobne jezike...

— To nam nije ništa nova! — primieti Nacio posve otvoreno.

— Ali mene vriedja... — prihvati dalje rieč generalica. — Ja stanujem tu, a ona na drugom krilu... Ti pohadjaš mene, a barun poručnik cieli dan sprovodi kod nje... Što će sviet na to reći?...

Nacio pogleda nice u zemlju.

— Nemaš krivo,... uvidjam... — govoraše nesigurnim glasom mladić,... — ali ako želiš, da to bude inače, da sviet ne bude imao povoda zla govoriti, onda tebe radi moram ja izostati...

— Ili ja otići... — izusti neodlučno generalica.

— Ali, Aranko, dušo!... Što ti na um pada? — viknu Nacio s nehinjenim, toplim osjećajem. Ti si u jedan čas sva drugčija postala... Ti nešto kriješ preda mnom... Govori, mila moja, što ti je?...

— Ta rekoh ti već, mrzko mi je Terezino družtvo — odgovori nervozno Aranka. — Ta i ja ljubim, ali, Bože, moja ljubav prama tebi i Terezine pohote, to je razlika kao medju jasnim danom i pomrčinom, kao medju ljubicom i cvietkom bez mirisa. Ja ljubim prvi put u životu; istom odkada tebe vidjeh, rodila se ljubav u mom srcu. Neka je i nedopuštena, neka i griešna, meni je mila i sveta, pa me boli, ako se bezobzirno profanira... Radi toga dodijaše mi Terezine orgije. Ti me sada jamačno shvaćaš, Nacio?...

— Shvaćam te... i odobravam tvoje misli,

Aranko... — reče Nacio s osbiljnim licem, — ali ne shvaćam, odkud na jedan put taj preokret... Ne zamjeri, al ja mislim, da ti je uviek dosele godilo Terezino družtvo...

— Ne tajim, ali sada mi se počinje grustiti, — odgovori iskreno grofica... — Vidiš sinoć, kad si otišao, nisam dugo zaspati mogla... Razmišljala sam o koječem, i o mom mužu, o Terezi, o tebi i o sebi. Početh se stiditi sama pred sobom s ovakova života... pobojah se, da ti ne ću radi toga prije reda omrznuti, pa i ti meni... Odtuda nastade taj preokret u meni, komu se čudiš.

— Što, dakle, želiš od mene? Zapoviedaj, Aranko, tebi za volju kadar sam mnogo toga pregorjeti...

— Ne tražim nikakovih žrtava od tebe, Nacio... Mislila sam doduše u prvi mah, da prekinemo za uviek ljubavni naš odnošaj, ali uvidjeh, da nemam prave snage za to... Odviše te ljubim, a da bih te pregorjeti mogla.

— A ja, misliš li, da manje ljubim? — upade joj u rieč Nacio... — Traži od mene, što hoćeš, samo ne to, da zaboravim na te...

— Ne tražim ništa, nego da pristojnost vlada u našem odnošaju... Otmimo se Terezinoj razkalašenoj volji — moljaše Aranka.

— Pristajem drage volje...

— Sjutra ne idemo u Stubicu, je li?...

— Ne, ja ću još danas leći bolestan u krevet i izviniti se grofici, da ne mogu sudjelovati kod stubičke ekskurzije...

— Kad ćemo se opet vidjeti?... — upita Aranka porumenivši u licu.

— Kad ti dopustiš! — odgovori Nacio, poljubi ruku generalici i uzbudjen izadje brzo iz sobe.

— Ipak žali na me! — primieti Aranka, gledajući za njim kroz suze, koje joj u taj čas navrieše na oči.

A što je bilo krivo, da se je liepa, mlada gospodja, žedna ljubavi, na jedan put smetnula s pravca, kojim bješe udarila? Je li kazala Naciju svu istinu? Nije! Što je, dakle, krivo? Boravak u Dubravčaku! Ljubavnica srela se ondje s majkom. Jedna i druga ljubljaše toga Nacija velikom, strastnom ljubavlju. Na svom zabitnom dobarcu doznala je ipak gospodja predsjednikovica, da je njezin jedinac očarao uglednu gospodju, i ona njega, pa da radi nje boravi neprestano u Zagrebu, u banskih dvorih, u Baćankinu družtvu.

Majci Nacijevoj ne bijaše poćudan taj ljubavni odnošaj. Da je to žensko bar djevojka, ne bi imala majka nikakova prigovora. Ali je ona udata, ima svoga muža, a njezin jedinac kao prikovan sjedi uz nju, ne misleći ni na otca, ni na majku. Težko joj bijaše slušati te novosti, koje joj je gospodja Plepelićka, kao „vjerna i iskrena“ susjeda, prva priobćila.

„Vjerna susjeda“ znala je gospodji predsjednikovici napuniti uši i srce, kako bi liepo bilo, da se njezin Nacio, tako krasan, otmen i bogat plemić, oženi s poštenom djevojkom, i prestane već jedan put zaludjivati mlade lakoumne gospodje. Gospodja Plepelićka znala je pogoditi i najtanju žilicu nježne majke, slikajući joj neopisivo blaženstvo, koje bi uživala u kolu malih unuka i unučica, što bi pomladili drevno plemićko stablo Magdalenića.

— Bude li tvoj Nacio, — govoraše gospodja

Plepelićka, — i nadalje tako živio, on će podivljati. Ti i otac izgubit ćete uzde nad njim i on će se prije reda strmoglaviti u propast. . . . Ne varaj se, draga moja, u tvom Naciju teče očeva krv. Tvoj suprug bijaše krasan čovjek . . . sve su ženske za njim ludovale, . . . a on se svakoj odazivao. Što bi bilo od njega, da se nije srećom namjerio na te, koja si ga predobila plemenitim svojim srcem i ukrotila njegovu pomamu za pustopašnim životom? Nacio je tielom i dušom tvoj Bolto; — kad to znaš, onda je najbolje, da što prije učiniš kraj njegovim pustolovinam.

— Ti mi govoriš iz duše! — reče predsjednikovica, ogrlivši suznim očima „iskrenu“ prijateljicu.

Majci Nacijevoj ne bijaše dakako ni na kraj pameti, da gospodja Plepelićka, govoreći tako, tjera vodu na svoj mlin; a tako je bilo, jer je gospodja Plepelićka držala posve mogućom stvar, da se Nacio oženi s njezinom Agatom, jedrom, zanimljivom krasoticom turopoljskom. Ona je bila čvrsto uvjerena, da bi Nacija do toga dovela, kad bi se samo riešio te generalice, o kojoj je morala priznati, da je puno ljepša i dražestnija od njezine Agate. Dok je ona tu, ne može biti govora o tom, da Nacija uhvati u svoju mrežu.

Savjet gospodje Plepelićke tako se je dojmio sirote predsjednikovice, da je odmah govorila s mužem svojim o toj važnoj stvari. Slušajući ju, gospodin predsjednik samo se je smiešio i napokon, kad je zabrinuta majka svršila svoju jadikovku, rekao joj, da poput Nacija rade svi mladići iz uglednih porodica, samo možebiti ne svi s tolikom „srećom“, kao Nacio. — Pusti ga, — reče gospodin predsjednik,

— neka leti za svojim srcem, neka uživa i trpi, neka gori i bukti — sada je doba tomu životu. Doći će već i njemu vrieme, pa će ohladnjeti i progledati. Onda je hora, da misli na brak. Tako sam učinio i ja, pa držim, da ti nije žao.

Gospodin predsjednik govorio je to od uvjerenja, a imao je tim više povoda da uzme u zaštitu svoga jedinca, jer je dan prije dobio obaviesti od Nacija, da se sprema k njemu Baćanka s odličnim družtvom. To mu je, dakako, laskalo, vrlo laskalo, jer drugi plemići u Turovu polju i Posavini nisu doživjeli toga odlikovanja. Sigurno će mu svi toga radi zavidjeti, pa bila sad Baćanka ovakova ili onakova. Ona je ipak grofica, velikašica prvog reda, žena visokog dostojanstvenika.

Vidjevši gospodja predsjednikovica, da se ne može nikakoj pomoći nadati od svoga muža, komu je dapače kao godilo, da nije jabuka pala daleko od stabla, rieši se da će po što po to govoriti na samu s generalicom. Što je baš htjela da s njom govori, nije predsjednikovica ni sama znala. To će samo sobom nadoći, kad se sastane s onom, koja joj sina otima srcu materinu i tudji ga od rodnoga krova.

Gospodin predsjednik dočekao je Baćanku i njezine goste s vanrednom ljubezljivošću.

Neopisivo blaženstvo osvoji starca, kad ga je Baćanka ogrlila svojim snažnim rukama i izustiv rieči: „U znak pomirbe“ poljubila ga u visoko, umna oblika čelo. Velemožni gospodin predsjednik judicijarne tabule bijaše tolikom milošću liepe i uzvišene gospodje tako potresen, da se je jedva sabrati mogao, te je s najvećom reverencijom poljubio ruku grofici

Terezi. U tom nenadanom ogrljaju prostrujilo mu nešto poput dražestne munjine dušu i tielo, te se je na čas, ali samo na čas, pričinilo gospodinu predsjedniku, da je opet uzkrsnuo u njem mladenački osjećaj i snaga. To dakako bijaše samo trenutačna obmana, al ništa zato, gospodin predsjednik bijaše tako sladko elektrizovan, da je cio dan ostao u najlagodnijem razpoloženju duše.

Samo se kaže, da se je domaćin i naprama gospodji generalici ponio najfinijom, najumiljatijom udvornošću, kako on to samo umije, koji se je tim poslom dugi niz godina mnogo priljažnije bavio, nego suhoparnimi parnicami.

Obje grofice posvetiše najveću pažnju domaćici. Kao po dogovoru natjecale se one, koja će što usrdnije, što milije s njome obćiti. Ali gospodja Terezija, supruga predsjednikova i mati Nacijeva, ne mogaše nikako da uzvrati istom mjerom ljubežljivost svojih uglednih gostinja. Prijazni smiešak, koji je neprestano lebdio na njezinu licu, nije doduše ni sada izčeznuo s njega, ali ovaj put bijaše nekako sapet, usiljen . . . Ona je sve vrieme imala samo na oku svoga Nacija i njegovu obožavanu Aranku. Motrila ju je neprestance i što ju je dulje motrila, uvjeravala se, da je žena neobičnih draži, koje su kadre zaluditi mlada, strastvena čovjeka trajno, nedogledno. To ju je još više zabrinulo radi budućnosti njezina jedinca. Dosele mu je i ona, možda više i od samoga otca, koji se je brinuo samo za zdravlje jedinca sina, gledala kroz prste, ali sada joj se činjaše stvar vrlo opasnom. Mladić je zreo, ima svoju volju i snagu, da radi i preko volje roditelja, a to bi moglo zlokobnim plodom uroditi. Vidjela je gospodja predsjednikovica,

da se njih dvoje vladaju kao svoji i da ih za takove i drugi drže. Za objedom imao je četnik Krsto Vojković da sjedi kraj Aranke, nu uvidjavni četnik posadi sam mladića do njegova ideala, što je, dakako, materi najviše palo u oči. Pa ti nježni pogledi, te sladke rieči i ti tobože slučajni dodiri ruku za objeda! Tko bi samo i posumnjati mogao, da nisu svoji!

Poslije objeda sklonulo se njih dvoje u pobočnu jednu sobu, stavši do prozora, odkuda bijaše izgled na Savu i sniežnu zagrebačku okolicu. Nacio je tu vrlo nježnim načinom, svedjer tihim, molećim glasom govorio nešto Aranci, koja se nećkala i kolebala, ne znajući, što da učini. Mladić je molio groficu, da si na samo „ti“ govore i tim dadu srdačniji biljeg svomu odnošaju. Aranka se izprva tomu opirala, napokon je ipak popustila i pružila mu ruku, rekavši: „Dakle neka bude, ti nevaljanče!“

U taj čas unidjoše u sobu, gdje je bio Nacio s Arankom, Baćanka i gospodja predsjednikovica. Baćanka zametnula odmah razgovor s Nacijem, povukavši ga na stranu.

— Čujte, Nacio, moj Ferdinand sio je, da se karta, molim vas, pripazite... — Zatim su govorili dalje kod prozora.

Aranka ostade medjutim sama s gospodjom predsjednikovicom. Činilo joj se, da stoji pred svojim sudcem poput krivca.

— Vaš dvorac vrlo liepo leži! — poče Aranka u smetnji, ne znajući, što bi drugo rekla. — Liepo je tu stanovati, Sava vam je pred pragom, a tamo dalje imate liepu ubavu ravnicu...

— Liepo bi bilo, draga grofice, — prihvati rieč predsjednikovica, da mi nije tako samotno u tom

dvorcu. Moj suprug u službenom poslu boravi svaki čas u Zagrebu, a moj Nacio, ta vi znate . . . Odkada se je vratio iz Varaždina, nije ga u svem ni tri dana bilo kod kuće . . . Uviek je u Zagrebu . . . . . Tako vam veći dio godine samotujem . . .

Aranka gledaše samo preda se . . . Ona je osjećala, kuda šibaju rieči predsjednikovice.

— Dok mi je jedinac bio mladji, mario je više za rodnu kuću i roditelje . . . Ali sada se sve to više odbija od nas . . . Moj Nacio nije loš mladić, ali je strastven u jednom: ljubi žene, a žena ima svakojakih . . . One udate još su najgore . . . Nemam li pravo? — pitaše predsjednikovica, čineći se nevieštom.

— Istina je! — izmuca Aranka, osjećajući, kako joj krv navire u lice.

— Za čudo je, da se te žene ne stide ljubakati s mladim čovjekom, — produži predsjednikovica, — i da tako malo paze na svoj glas, na čast svojih čestitih muževa i na pristojnost pred svietom.

— Ha, to je suviše jasno rečeno! — pomisli Aranka u sebi i smete se do skrajnosti. — Sigurno ću i krupnijega šta čuti, mišljaše sirota, držeći se jedva na nogama.

Sva sreća, da se je u taj čas vratila k njima Baćanka s Nacijem.

— Aranko! — reče glasno Baćanka, a taj glas je opet osovio klonulu gotovo generalicu. — Gospoda se kartaju. I mi ćemo. Da igramo patience?

— Slobodno! — prihvati brzo i rado generalica, znajući, da se tim izbavlja nemila položaja, u koji bješe dospjela.

— Vi ćete dakako s nama, gospodjo predsjednikovice? — pogleda Baćanka na to domaćicu.

— Hvala, grofice! Kao domaćica ne smijem misliti na igru.

— Tim bolje! — pomislila Baćanka i sjedoše njih troje, da igraju omiljelu igru. Ali Aranka bijaše i za igre i sve vrieme, dok su bili u Dubravčaku, uzbudjena, raztresena i kao izgubljena, tako, da je to Naciju palo u oči.

— Što ti je, Aranko? — pitaše ju, uhvativši zgodu. — Bila si tako dobre volje, kad smo došli, a sada si...

— Nije mi ništa... — govoraše mu Aranka s nesigurnim pogledom. — Nekako mi je studeno. Al to će proći... Budi samo uviek uza me, da ne budem sama!

I Nacio nije sbilja ni jedan čas odstupio od generalice; nije zato bilo moguće, da se gospodja predsjednikovica njoj iznova približi i nastavi nesnosni joj razgovor.

Na polazku, kad se je Baćankino družtvo praštalo s domaćinom i domaćicom, bijaše oproštaj medju generalicom i predsjednikovicom ukočen, gotovo hladan. Aranka izbjegavaše isti pogled Nacijeve majke, koja je, primivši na oprostu generaličinu ruku, gledala joj pronicavo u lice, kao da joj govori: „Ti si me jamačno razumjela!“

Aranci odlanu tek onda, kad je s Nacijem sjela u saonice. Nju i sebe ogrnuo je on velikim skupocjenim ogrtačem od kunovine i obuhvativši ju desnicom oko pasa, privinuo ju k svomu ramenu. U to pucnuo bič kočijašev i njihove saonice poletjele za Baćankinima. Bijaše joj tako sladjahno, tako

rajski u Nacijevu ogrljaju, da je na sve zaboravila, što joj se neugodna dogodilo u dubravčačkom dvorcu.

O tom nije htjela ni da riečce spomene Naciju. To bijaše ono, što je pred njim krila, kako je Nacio pravo slutio. Sramila se, jer se je osjećala poniženom.

Ali priekor Nacijeve majke nije dao pokoja njezinim mislima. Ona je, kako znamo, odlučila, da će ono kratko vrieme, što bude u Zagrebu, skromno sprovesti i da ne će na javu iznositi svoj ljubavni snošaj. Možda će tada i sviet prestati o tom govoriti, a možda će i Nacijeva majka o njoj bolje misliti.

Ni Nacio ne će smjeti tako često k njoj dolaziti, to mu je ona na pol i kazala i time ga ražalostila.

Ah, kako joj je težko bilo, kad je od nje otišao! U malo da nije poletjela za njim, da ga nije vratila i rekla: Ne ljuti se, dodji, kad hoćeš i kad te srce vuče! Ali ipak bijaše tako jaka, da se je ovaj put svladala. Ostala je u sobi i zaplakanim očima naslonila se na prozor, ne bi li bar još vidjela dragoga.

Izišav Nacio na ulicu susrete baš pred banskimi dvori dva dobra znanca, svoja vršnjaka. Jedan od njih, visok, koščunast i crna lica, čitav ciganski tip, bijaše Krsto Stolniković-Bornemisa, a njegov drug, plavokos, ugojen momak, srednje veličine, bijaše Adam Zdenčaj de Zahromićgrad.

— Oh, Nacio! — kliknuše obojica. — Odkuda ti?

— Od Baćanke . . . — odgovori Nacio. — Jeste li dugo u Zagrebu?

— Od jučer, a sjutra selimo dalje! — reče Stolniković.

— Kamo? — upita Nacio.

— U Zajezdu, držat ćemo velik lov na veprove, — reče Stolniković.

— Ne bi li i ti s nama? — prihvati rieč Zdenčaj, — Patačić će se vrlo veseliti, ako i ti podješ s nama.

— Zar je ovdje? — pitaše Nacio.

— Danas je moj gost, naime mladi grof Ivan. Danas dajem u svojoj kući prijateljski objed. Budi i ti moj gost! — ponudi Zdenčaj.

— Ne marim, pa hajdmo! — I sva tri mladića krenuše kroz Mletačku ulicu prama kući Zdenčajevoj, koja bijaše sagradjena na porušenom gradskom zidu, prama zagrebačkoj gori.

Veseo i bučan bijaše taj objed. Nacio bijaše upravo razkalašene volje, da su mu se isti njegovi vršnjaci čudili. Nu tko bi ga pozornije motrio, mogao bi bio opaziti, da je ta dobra, pusta volja usiljena i da ne ide od srca. Nacio je i pio više nego obično. Lice mu se žarilo od rumeni i izgubilo onaj plemeniti i simpatični izraz, koji se je ljepoticam toliko svidjao. Kad se je mrak počeo hvatati, osjeti Nacio, da ga noge težko drže, a glava mu težka i nerazsudna.

Odvukao se do naslonjača, uvalio se u nj i za čas zaspao kao zaklan.

— Requiescat in pace! — zapjevaše mu drugovi iz pogrebnog opiela uspavanku.

— Amen!

Nacio je spavao, a ostalo družtvo nastavilo je pijanku do kasne noći.

Moglo je biti blizu ponoći, kada se mladi ljudi spremiše na polazak, svaki sebi. Probude Nacia. Mladić otvori oči i protare ih rukom:

— Ha, ala sam dugo spavao! — reče, motreći polusneno svoje drugove. — Koliko je sati?

— Bit će skoro ponoć! — Odgovori Zdenčaj.

Nacio skoči na noge. Mogao je posve dobro stajati.

— Dajte mi vode, friške vode! — zamoli.

Inoš, koji je mladu gospodu dvorio, poleti s vrčem u dvorište i donese friške, ledene vode iz zdenca.

Nacio požudno nagnu vrč i uze piti i piti, kao da ne kani prestati.

— Ha, to mi je godilo! — reče nasmiešiv se. — Dakle, sjutra rano krenut ćemo u Zajezdu.

— Nemoj samo zaspati! — opomenu ga grof Ivan Patačić.

— Ne boj se... Kad se radi o lovu na vepre i, ako vas volja, na ženske,... običajem biti vrlo točan... S Bogom, Adame! — okrenu se na to k Zdenčaju. — Ja sam jak, ali tvoje vino je još jače... Želim ti ljubav vratiti...

— Bit će prilike i u Zajezdi! — primieti Patačić.

Mlado družtvo razstade se. Razišli se svaki na svoju stranu.

Brzim korakom krenu Nacio svojoj kući u Visokoj ulici. Bio je posve triezan, ako i nešto sumoran, nu u srcu osjećaše sveudilj još onu gorkost, koju bješe sobom odnio iz banskih dvora.

Legavši kod kuće u krevet nije nikako mogao da usne. Bilo mu je neizrecivo težko u srcu. Osjećao se uvriedjenim, a stvor, koji ga je uvriedio, ne bijaše nitko drugi nego Aranka. Pa kako ga je to uvriedila?... Da samo čujemo!

Aranka se samo titra sa mnom... Ako je nje-

zina ljubav prava, žestoka, kao moja, može li nastati na jedan put takav okret? Je li moguće, da u neobuzdanu, kipuću lavu strasti uspe hladan razbor toliko studene vode? . . . Mišljah već, da sam nagnuo k ustima punu čašu ljubavne slasti, da je do dna izkapim, ali hirovita žena izbi mi ju jednim trenom iz ruke . . . Što da mislim o njoj? . . . Ona je grofica, generalica . . . Gle, to bi moglo biti! . . . Te velikašice nisu kao druge žene; imaju hire i pohote, kojih ni mi plemići uviek ne razumijemo . . . Nije li joj možda samo do toga bilo, da meni, običnomu plemiću, pokaže, kako velikašica umije za čas podložiti svojoj vlasti i najponosnijeg, najzornijeg mladića? . . . Nema sumnje, da joj to bijaše svrha, pa će se, kad dodje u Magjarsku, ili u Beč, hvastati svojimi ljubavnimi pobjedami . . . Da, ja nisam grof, ni barun! . . . Onda bi možda popustljivija bila napram meni, . . . onako, kao što Baćanka napram svomu barunu . . . Al ja sam plemić . . . Nu tko zna, nije li moja plemićka kruna starija od tvoje grofovske? . . . Ha, čekaj, lukava zmijo!

Ovako je sudio, ovako maštao Nacio o opoldašnjem svom doživljaju s Arankom. Kao mahnit bacao se na krevetu, namještajući si svaki čas uzglavlje, na kojem nije nikako mogao naći mira, ni sna. Osjećao je, da je triezan, ali u njegovih žilah kipio je neukrotiv bies . . . Žestoko vino još je radilo u njegovoj krvi, burkajući ju do skrajnosti . . . Više puta skočio je iz postelje i pristupio k prozoru, pa ogorčen i razdražen buljio na čas u gorje, pokrito dubokim blistavim sniegom, i onda se opet bacio na krevet. Sve je kuhalo u njem . . ., a duša njegova, kojom je obladao ljubomor, ili osjećaj uvrie-

djena ponosa, — šta li? — spremala je težku osvetu Aranci, novomu, odurnomu stvoru njegove sujete.

U crkvi sv. Marka zvonilo je jutarnje pozdravljenje Gospi, kad je Nacio usnuo . . . Nije dugo spavao . . . Za rana probudio ga sluga, kako mu je bio noćas, vrativši se kući, mladi gospodin naložio. Sumoran i zlovoljan diže se Nacio iz kreveta i polako se obuče, dok je medjutim sluga spremao stvari za put.

Obukav se, sjede k pisaćemu stolu svoga otca i priredi se, da napiše list Aranci. Mora joj javiti, da odilazi, toliko uljudnosti morao je naprama njoj pokazati; samo kako da to učini? Najteže mu bijaše riešiti se, kako da ju u listu zove? Bi li joj pisao „Vaša milosti“, ili „Gospodjo grofice“, ili „Draga Aranko“ . . .? Ne, ovo potonje nipošto ne, ni za živu glavu . . . To bi bilo poniženje, . . . slabost s njegove strane. Razmislivši dobro, napisa sliedeće redke na papir: „Otišao sam s prijatelji u Zajezdu na nekoliko dana u lov. Do vidjenja. Nacio.“

Nacio je bio vrlo zadovoljan sastavkom te poruke. Njegov sluga, kad se budu oni već odvezli, imao je taj list odnieti u banske dvore i ondje ga predati za gospodju generalicu. Ona sigurno ne će imati dobar dan. O tom bijaše Nacio tvrdo uvjeren, kad je napisao svoju poruku Aranci, a ovamo je opet tobože držao, da ga ona ne ljubi, da se samo titra njime. Pa da nije ljubav hirovita poput djeteta, i smiešna, kad misli, da najveću sbilju stvara!

Baš u čas, kad je Nacio predavao list sluzi i govorio, što i kako ima s njim da uradi, pokuca jako na vrata, i ne čekajući odgovora, unidje Krsto Stolniković-Bornemisa.

— Ajdemo! Naše saonice već te čekaju! — reče Naciju, ne skidajući šube s glave, ni bunde sa sebe.

— Ja sam gotov, — odgovori Nacio i za čas izadju oba iz sobe.

Vani su čekale već troje saonice. U jednih sjedio je grof Ivan Patačić s Adamom Zdenčajem, u drugih imao se je voziti Stolniković s Nacijem, a u trećih sjedio je grofov inoš, koji je imao da pazi na gospodske stvari, koje su složili u ove treće saonice.

— Tjeraj! — zapovjedi grof, kad je vidio, da je Nacio i njegov drug sio u saonice.

Troje saonice spustiše se na to polagano niz Mesničku ulicu ter na „Mesnička vrata“ izadjoše izvan gradskih zidina.

Sada polete saonice najvećom brzinom. Jutro bijaše dosta jasno i samo nešto maglovito. Činilo se, kao da će i sunce malko prosinuti.

Gospoda putnici u prvih saonicah, grof Patačić i mladi Zdenčaj, neprestano se razgovarahu i više se puta u sav glas smijahu.

U drugih saonicah naprotiv ne bijahu gospoda tako dobre volje. Stolniković počeo je skoro driemati, dok je Nacio niemo preda se gledao i mislio o Aranci. Sada na putu počele ga u jedan put salietati blažije misli o njoj. Htio je, da ih se na silu otrese, nu one su sve to žešće na nj navaljivale i napastovale ga. Napokon ga posve osvojiše. Aranka stajaše sada u posve drugoj slici pred Nacijevom dušom i on se uzeo s njome zabavljati. Gledao je njezine iskrene, mile oči, slušao sladke njezine, pune osjećaja rieči, osjećao topli, nježni stisak njezine meke ruke, ćutio, kako joj srce živo kuca na njegovoj grudi... Ne, nije moguće,... ona se ne titra

sa mnom, . . . ona me ljubi . . . — govoraše u sebi Nacio i bijaše mu težko oko srca, da bi bio najvolio odmah se natrag u Zagreb vratiti, ondje poletjeti u banske dvore, . . . pasti na koljena pred nju i . . . nu sad bijaše već prekasno!

Pod večer stigoše mlada gospoda u Zajezdu.

VII.

U grofovskom gradu Zajezdi na okupu je veliko družtvo, koje se je na večer sastalo, da okruni slavu velika, vrlo uspjela lova na veprove, koji je mladi grof Ivan Patačić upriličio u svojoj planini, gdje je gojio tu divljad.

Stari grof, otac Ivanov, liečio je svoju kostobolju u svojoj palači u Varaždinu, pa je tako mladi grof imao priliku, da u svom dvoru sakupi družinu, u kojoj bijahu sama mlada vlastela iz okolice, uz njegove goste iz Zagreba. Lov na veprove ne bijaše u ono doba laka stvar. Rabila je doduše svakomu lovcu puška, ali za očajnu borbu, na koju su biesni veprovi često izazivali lovce, dobro je bilo ponieti sobom i oštri, težki palaš, koji je, ako ti je mišica jaka, kadar razkoliti tvrdu glavu napadnika vepra.

I danas je došlo do takova okršaja. Star vepar, koga bješe nastrielio grof Ivan, poletio kao biesan na najbližega do njega susjeda, na Krstu Stolnikovića, izkusna lovca. Mladi plemić hladnokrvno uze na nišan strjelimice leteću zvier, ali puška — slagala! Razduhanih nozdrva i prieteći užasnim klovima srnu vepar na lovca. Nema mu spasa, ako ne bude kadar obraniti se. Oštri klovi razporit će ga i na svojih šiljcih izbaciti put neba plemenitu nje-

govu dušu . . . Na svu sreću, da je mladi Stolniković bio momak od oka . . . U isti čas sjeti se svoga granatoga plemićkoga stabla i stotinu svojih slavnih predaka . . . Modra krv zakipjela talasom u njem i poput munje bljesnuo težki, oštri palaš nad veprovom glavom. Bijaše udarac dostojan Petra Zrinjskoga, koji je istim načinom, kao golobrado momče, pred kraljem oborio biesna vepra. Razkoljene glave srušio se vepar pred noge mladoga Stolnikovića, koji nije trebao ni drugi put zamahnuti, da dotuče razjarenu zvier.

Krsto Stolniković postade tako junakom lovskoga dana u zajezdanskoj planini, i sve družtvo dosudilo mu lovoriku, koja nije mala stvar u analih lovca od zanata.

Koliko su lovci slavili junačtvo i okretnost Stolnikovićevu, toliko su se smijali nezgodi, koju je imao Nacio, valjan inače lovac. Opredieliše mu stajalište, izpred kojega je morao projuriti vepar. Dobar lovac više i ne traži. Ali Nacio bijaše ovaj put loše sreće. Misleći na svoju Aranku, stajao je niemo na stajalištu, ne pokazujući ni najmanje volje za lov. U to se u jedan put pojavi vepar. Užasno rokćući i odbijajući ubojitim klovima rulju kopova, koja ga je gonila, letio je vepar pravcem izpred Nacijeva stajališta. U zadnji čas prinese Nacio pušku k oku i odape. Ali jao, umjesto vepra pogodi kopova grofova, koji jauknuvši izvali se mrtav u snieg, dočim je vepar odnesao čitavu kožu. Radi te nezgode bijaše mnogo smieha i bockanja u lovačkoj družini, a zloradost bijaše tim veća, jer je ubijeni kopov bio najbolje i za to najmilije lovačko pseto grofa Ivana.

Ni druga mlada gospoda ne bijahu bolje sreće

od Nacija. Adam Zdenčaj ubio je zeca, na kojeg pravi lovac u lovu na veprove ni ne puca; drugi opet nisu ni došli u priliku, da bi i na što pucali. Osim vepra, kojega je palašem smaknuo Stolniković, pala su još tri druga, što ih ubiše grofovi lugari. Nema ništa bez seljačke ruke!

Lovine bijaše svakako dosta. Mladi grof ne samo da će imati izvrstne divljači za skore božićne blagdane, nego će moći i neke svoje prijatelje nadieliti tečnom veprovinom.

Vepra, koji je pao od Stolnikovićeva palaša, prikaza sva lovska družina jednodušno njegovu utamanitelju, da na svom dobru u Kupljenovu pogosti njime svoje prijatelje, neka i oni znadu, kako su došli do izvrstna zalogaja.

U družtvu mladih lovaca vladaše veliko, pravo mladenačko bučno veselje. I mladi grof, zaboravivši na dobrog svog kopova, razigrao se i postao najljubeznijim domaćinom. Zanositom rieči nazdravi „kinču“ svih lovaca, svomu prijatelju Krsti Stolnikoviću, opisavši u zdravici njegovo junačtvo.

Silnom aklamacijom „vivat Stolniković!“ primiše mlada gospoda tu zdravicu i izprazniše duboke srebrene vrčeve.

U Zajezdi, gdje bijaše rodište i sjedište glasovitog družtva „Pinte“, naime družtva glasovitih vinskih doktora i veseljaka, što ga je utemeljio početkom onoga stoljeća Baltazar barun Patačić, stric grofa Ivana, pilo se uviek iz tih srebrenih vrčeva, koji bijahu svi istoga oblika i mjere. Obliku ne bijaše prigovora, dapače bijaše milota piti iz njih. Ali ta mjera, Bog te je očuvao! Čitava oka vina, i to dobre požunske mjere, mogla se je usuti u te vrčeve,

koji nisu prema tomu izgledali, valjda zato, jer su od srebra bili.

Do zdravice, što ju bješe nazdravio domaćin Stolnikoviću, već su mlada gospoda više puta ove večeri imala priliku umiljate vrčeve do dna izprazniti. Na nekojih se je to i posve dobro opaziti moglo, osobito na gospodinu Adamu Zdenčaju, koji se je neprestano smijao i grlio sa svojim susjedom, što su njegovi znanci svi uzimali kao „primus gradus potationis“.

Kad je odmah poslije zdravice grofove bio netko iz družtva predložio, da bi vriedno bilo nekoliko stihova spjevati u slavu Stolnikovićevu i upisati ih za vječnu uspomenu u glasovitu zajezdansku spomen-knjigu, vlastničtvo družtva „Pinte“, skočio dobričina Adam na noge i kao poznati kovač makaronskih stihova, ponudio se, da će on svomu prijatelju i najmilijemu drugu „stante sessione“ u slavu izpjevati pjesmu.

Nitko nije imao povoda toj ponudi prigovoriti, a grof domaćin požuri se, da izvadi spomen knjigu iz orijaške kredence od hrastovine, koja je u samom blagovalištu bila namještena.

Kao kakovu svetinju položi mladi grof na stol knjigu s jakim drvenim koricama, srebrom okovanima. Napis na prednjoj korici glasio je: „Vigiliae inclitae societatis Pinta“. Pod tim napisom jahao je Bako na vinskom sudiću s vrčem vina u ruci i ovjenčan vinovom lozom. Izpod njega nešto niže bijahu vješto u jednu hrpu složeni vinski emblemi: prešnice, lakomice, teglice, boce, vrčevi, dugoljasti pehari, majolike, čaše, srabljivci, čuture, barilci i t. d. Sve to bijaše od srebra radjeno.

Knjigu tu uveo je prvi osnivač družtva „Pinte“ Baltazar Patačić, inače u družtvu tom poznat pod imenom doktora Illmera. Svaki član Pinte imao je svoj doktorski nadimak, kojim su ga u družtvu zvali. Najodličniji muževi u Hrvatskoj bijahu članovi družtva Pinte. Zapisci baruna Baltazara Patačića spominju kao članove Pinte: hrvatske bane, biskupe, generale, vicebane, pukovnike, kanonike, velikaše, plemiće, dostojanstvenike i t. d., čija su imena, vlastoručno upisana, sjala za vječnu uspomenu potomkom u „Vigilijah“.

Osim toga bijahu „Vigiliae“ pune epigrama i druge vrsti stihova, obično latinskih, u kojima su se slavile znamenitije vinske zgode, ili najznamenitiji stupovi družtva. Najučeniji vinski doktor, naime član, koji je umio najviše piti, bio je glavom družtva, a zvahu ga patriarhom, ili generalom. Za tu čast otimahu se velmože i velikaši hrvatski kao za veliku kakvu slavu, u isto vrieme, dok je u Ugarskoj Franjo knez Rakoci, unuk Petra Zrinjskoga i sin Jelene Zrinjsko-Rakocijeve, pod barjak slobode kupio sinove Ugarske i uzalud pozivao u pomoć Hrvate. Oni su imali doma prečega posla sa svojom dragom „Pintom“, koju su više ljubili od slobode i domovine, tih Rakocijevih iďeala.

U takovih ljudi, dakako, nisu mogle naći odziva rieči Rakocijeva proglasa Hrvatom: „Sve su vam uništili . . . . . Gdje su vam Zrinjski, koji proslaviše ime hrvatsko u svem svietu? . . . . . gdje li Frankopani, jaki stupovi domovine?“

Nu kanimo se tih crnih refleksija!

Još prije nego je mladi grof položio na stol pred Adama Zdenčaja dragocjene „Vigilije“, bio se naš

pjesnik nekako poozbiljio i činilo se, kao da sabira na okup raztresenu svoju pamet, ili kao da saziva muze, da ga nadahnu zanosom pjesničkim.

U uzvišenosti te situacije prikazivaše poeta Adam vrlo smiešnu sliku, jer mu se na licu vidjelo, da je duh vinski tako njime obladao, da će svakako suzbiti nebesko nadahnuće muza.

Kad nije htio sam, otvoriše mu drugi knjigu i pokazaše prazno mjesto, gdje ima pjevati u slavu Stolnikoviću. Dadoše mu i umočeno već u tintu pero, pa tako ubogi Adam nadrlja težkom rukom i vrlo oprezno, pazeći na svako slovo, da ne bi kamo u stranu posrnulo, sliedeće stihove:

Christophorus noster Bornemissa,
Vini, mulierumque amator,
Impavidus ac fortis venator . . .
. . . .

Na to umoči pero u ogromnu drvenu tintarnicu i htjede napisati četvrti stih, nu srećom, ili nesrećom kanu na papir debela kap tinte i odroni se niz čitavu stranu knjige. Vika negodovanja kazni siromaha poetu, da ne pazi, premda bijahu „Vigilije“ pune takovih, možda i nagrdnijih mrlja. Gospodin Adam razljuti se i sam radi te nezgode i zaklopiv knjigu, izjavi, da ne će dalje pisati, dok se ona mrlja posve ne posuši. Što je htio dalje pisati, ne znamo, kao što se ni to ne zna, da li je u obće dalje šta napisao i do kraja ovjenčao svoga prijatelja.

Oko ponoći, kad je družtvo mlade gospode najjače žamorilo i bučilo i kad su sve glave bile dobro ugrijane, kada su svi bez reda u djuture govorili, pjevali, pravdali se, grlili i cjelivali se, kako koji,

otvorila se širom glavna vrata dvorane i u sobu stupio visok gospodin, prosjede kose i dugih brčina, na kojih je visjelo debelo inje, tako da nisi mogao razabrati, jesu li siedi ili drugačiji.

— Vina mi dajte! — viknu došljak gostima jakim glasom, bacajući težku bundu na ruke inoša, koji se je odmah našao uz pridošlog gospodina, da mu pomogne, kad treba.

Sada ga istom poznaše u družtvu. Bio je to sam viceban, velemožni gospodin Adam Najšić, stari član Pinte, bivši više puta patrijarh njezin, i dobar prijatelj doma Patačićeva.

— Gospodin viceban! — povika čitavo družtvo kao u jedan glas.

Mladi domaćin priskoči k vicebanu i s velikom reverencijom posadi starca stolu u pročelje.

— Vina mi dajte! — viknu ponovno viceban. — Sav sam se smrznuo!

Brzi i uslužni inoš stvori se u čas kraj vicebana, nudeći mu na širokom srebrnom pladnju pun vrč vina, onakav, kakav su i drugi gosti imali. Viceban energičnom kretnjom ruke odkloni ponudjenu posudicu vina i udarivši šakom o stol, viknu gromkim glasom:

— Poculum Seliščevićianum! (Seliščevićevu čašu!)

Grof Ivan skoči na te rieči do kredence i iznese iz nje majstorski izradjenu čašu od srebra, koja bijaše poznata u družtvu „Pinte“ kao čaša Seliščevićeva.

Taj gospodin Seliščević bijaše prepošt crkve zagrebačke; više godina tajnik, pa i general družtva „Pinte“. Na čaši bijaše uradjena infula i pastirski biskupski štap, a u viencu od groždja mogli su se čitati latinski stihovi, koje je prvi osnivač družtva

Bolto barun Patačić spjevao u čast odličnomu članu „Pinte“:

„Venerandus senex ille,
Multae ipsi subsunt villae,
Jam ebibit urnas mille
Toto suo tempore.

Cum sit ergo ille talis,
Jam aetate inaequalis,
Erit noster generalis,
Penes hocce senium!“

(Častna starca, kova stara,
Mnogih dvora gospodara,
Koji tisuć bar vjedara
Izpio je vieka svog,

Njega, kad je dakle taki,
Nama dobom nejednaki,
Neka sluša od nas svaki:
On nam budi general!)

Velemožni gospodin viceban prihvati objeručke dobru svoju znanicu, iz koje je on uviek pio, kad je bio u Patačićevu dvoru u Zajezdi. Bijaše ona još jedan put tako velika kao oni vrči, iz kojih su pila mlada gospoda. Gospodin viceban imao je u piću silan poteg. Najlakšim trudom on je golemu tu čašu na dušak izpio, niti da bi jedan put odahnuo.

Tako je učinio i ovaj put, jedva dočekavši, da su mu napunili čašu, za kojom je putem težko uzdisao.

— Vivat! — poviknu družtvo, kad je viceban praznom čašom o stol udario.

— Šteta, da nije ovdje medju nama ban Naždi, — govoraše viceban, tarući si ubrusom mokre brčine, — mogao bi bar vidjeti, da ne govore krivo, koji vele, da sam . . . . No, Janko, — okrenu se

sada viceban prema grofu, — što vele o meni, da sam . . . no?

— Primus potator regni... — reče grof nakloniv se kićeno vicebanu.

— Tako je! . . . — potvrdi viceban. — Primus potator, . . . to jest takav, koji može najviše piti, a možda i pije, ali se ne opija; mislim, da me još nitko nije vidio pijana . . . To je velika razlika!

To rekavši, zareda viceban izkusnim pogledom po veselom družtvu.

— Hm, mlada su gospoda vesela, kako vidim, — reče viceban. — Znala bi se još moliti Bogu...

— Sigurno! — odgovoriše mu nekoji iz družtva.

Da se razumije, što je to „moliti se Bogu“, valja znati, da su u ono doba članovi družtva, na kojih se je opazilo, da su natrušeni, osobito, da im se jezik plete, morali moliti: Otčenaš, Zdravu Mariju, Vjerovanje i t. d. Ako bi tko zapeo, ili se pomutio, imao je da pije punu čašu vina i to se je opetovalo tako dugo, dok nije bio vinom posve dotučen i na počivanje odnesen.

Vicebanovo oko, koji je neprestano tražio u družtvu onoga, koji je najbliži bio štadiju moljenja, zape u jedan put na Adamu Zdenčaju.

Činilo se, da mu je težko sjedjeti na stolici i da bi volio imati glavu na meku uzglavlju, jerbo ju je svaki čas podupirao rukom, nagibajući se nad stol gornjim tielom. Kadkad samo znao bi se trgnuti, da ogrli rame, ili, ako je moguće, poljubi u čelo svoga susjeda.

Viceban se je zadovoljno smiešio, gledajući, kako se je mladi Zdenčaj borio s vinom, ali slabim uspjehom. Taj mora da moli Otčenaš!

— Silentium! — zaori u jedan put viceban i bučni žamor mlade gospode u tren prestade i svi uprieše oči u Nestora družtva.

— Ja, kao emeritirani patrijarha i general slavnoga družtva „Pinte“, — poče govoriti viceban svečanim glasom, — po pravu, koje mi pripada, pozivam plemenitoga brata Adama, inače mladoga vinskog doktora — kako ga zovete?

— Doktor Šaufer! — viknuše kao u jedan glas obiestni mladići.

— Dakle vinskog doktora Šaufera, da liepo i pobožno, glasno i razgovietno, da se čuje na zemlji i na nebu, moli Otčenaš!

— Čujmo, čujmo! — zagrmi družtvo i svi uprli oči u prijatelja Adama.

Upirući se o jaki hrastov stol objema rukama, osovi se nekako mladi plemić na nesigurne noge i poče vrlo promišljeno i polagano moliti latinski „Pater noster“. Vidjelo se, da težko izgovara pojedine rieči i da pazi, kako će koju rieč izreći ..... Hajde, išlo je sve kojekako, nu kad je došlo do stavka „et ne nos inducas in tentationem“, jezik Adamov tako se zaplete u tih „n“-ih, da nije nikako mogao doći do rieči „inducas“. Tepao je nešto, što je bilo vanredno smiešno slušati, ali što se u slova sadjeti ne da.

Cielo družtvo udari u grohotan smieh, a susjedi Adamovi natoče pun njegov vrč, što ga je sada u ime „kazne“ morao molitelj izprazniti. I to mu je težko, jer je dva tri puta sustao bio pijući, nu napokon izpi gorku čašu i niemo se složi na svoj stolac. Više mu nije trebalo. Bio je dotučen.

Ovaj pokus s mladim Zdenčajem ponukao je

gospodina vicebana, da još nekolikim članovom zadade raznih molitava. Nekoji prodjoše sretno, a nekoji moradoše poput Zdenčaja piti kaznu, jer su zaboravili ovu ili onu molitvu. Jedan je zapeo u vjerovanju, drugi u deset zapoviedi božjih, treći nije opet ni svih pet crkvenih zapoviedi znao do kraja izrecitovati. Tom prilikom, kako reče viceban, vidjelo se najbolje, kakav je tko kršćanin i koliko mari za Boga i crkvu. Mladi, obiestni plemići i njihovi čestiti učitelji nisu dakako pomišljali na to, da nije dostojno svetinju, kao što je molitva, uplitati u pijane družtvene šale; u ono vrieme, kako piše suvremena kronika, počelo je nestajati bogobojnosti u Hrvatskoj i razkalašena mladež nije se žacala vjeru i vjerske svetinje ruglu izvrgavati. Stara djedovska nabožna ćut stala je izčezavati iz plemićkih hrvatskih porodica, ali s njom odselila se ujedno i prava čestitost, treznoća i čistoća običaja iz domova hrvatskih.

Dok su trajale te molitve ugrijanih glava, družtvo se sve to više razigravalo, bučilo i žamorilo. Sve to nije, medjutim, smetalo mladoga gospodina Zdenčaja, da ne zaspi tvrdo na tvrdoj svojoj stolici, položiv glavu na mesnate svoje šake.

Dogodilo se, da se je velemožni gospodin viceban, pripoviedajući o nekoj stvari, tako razžestio, da je šakom silno o stol udario. Taj udarac potrese tako spavajućega Adama, da se je preplašen trgnuo i u tren srušio sa stolca, te pao pod stol.

Uslužne sluge priskočiše i pridignuše mladoga gospodina. No taj nije mogao već stajati na nogama. Savijale se pod njim, kao da su od rogoze. Domaćin, opaziv kako ubogi Adam pada sad jednomu, sad drugomu sluzi u naručaj, namignu

svojim momkom, a ovi spopavši omašnoga i dobro ugojenoga plemića jedan za noge, a drugi izpod ramena, ponesoše ga u sobu, koja je uviek stajala priredjena za ovakove ranjenike. Prijatelj Adam razdramiv se na čas i Bog zna zašto, misleći možebiti, da ga sile opet moliti onaj neizrecivi passus Otčenaša, poče putem šušljetati: „et ne nos . . .“

U to bijaše već i položen na dobru postelju u lazaretu družtva „Pinte“. Nitko se nije više za nj brinuo, jer su svi znali, da je dobro spravljen.

Odmah poslije te ekspedicije ustade viceban sa svoje stolice, pristupi k Naciju i lupnuv ga rukom po ramenu, reče: — Venias! (Dodji!)

Nacio skoči sa svoje stolice i podje za vicebanom, koji odmjerenim korakom stupaše u pobočnu sobu. Tu povede do prozora Nacija i zametnu s njim ovaj povjerljivi razgovor:

— Ti sigurno ni ne slutiš, da sam radi tebe ovamo došao? — poče viceban.

— Radi mene? — upita Nacio, i osjeti u isti mah, kako mu je krv navrla u lice. Odmah je pomislio na Aranku.

— Baćanka me umolila, da te nadjem i odmah vratim u Zagreb.

— Zašto, što se je dogodilo? — pitaše Nacio očito uznemiren.

— Hm, šta ja znam! — govoraše viceban onako preko mrtva srca. — Rekla mi je, da je njezina prijateljica . . . ona generalica, težko oboljela . . .

Nacio probliedi u licu i niem čekaše, što će dalje kazati viceban.

— Veli, da ne će ozdraviti, dok se ti ne vratiš, — produlji viceban. — Ti si vražji dečko! . . . Sada

si čuo, a sjutra zorom da mi kreneš u Zagreb! Ja sam obećao Baćanki, da će tako biti . . . Jesi li me razumio?

— Podpuno! — odgovori Nacio, nakloniv se vicebanu.

— Dakle sjutra zorom! — govoraše viceban, vraćajući se k družtvu. — Vi ste mladi ljudi vražji svati . . . Tko je to vidio, ostaviti samu mladu, liepu žensku, kad znaš, da pogiba za tobom . . . Drugi put, na moju dušu, ne ću biti tvojim poštarom; čuješ li, domine Ignati?

— Čujem, magnifice domine! . . . Oprostite! — izvinjavao se silno uzbudjeni Nacio, sliedeći vicebana u blagovalište.

Moglo je već biti oko dva sata poslije ponoći. Nacio se došulja do domaćina grofa Ivana i poče mu tiho govoriti:

— Ja moram sjutra zorom u Zagreb.

— Kako to u jedan put? — začudi se grof.

— Viceban donio mi takovu poruku, ... ne mogu inače . . . . . — odgovori Nacio.

— Sigurno te ljubav odaziva, — reče grof, prieteći kažiprstom Naciju.

— Tako nešto . . .

— Generalica . . . ?

— Da, o njoj se radi . . . Oboljela je, ... — reče Nacio osbiljno.

— E, a ti ju idi liečiti, — našali se grof. — Kad želiš krenuti?

— Čim svane.

— Dobro, saonice bit će spremne za te!

Nacio se ukrade na to neopazice iz družtva i ode spavati.

Od velike uzbudjenosti nije mogao dugo da usne... Ona, dakle, boluje i radi njega boluje... Nema sumnje, ono pismo i njegov neočekivani odlazak uzrok su njezinoj bolesti. A da je bar šta kriva,..... da mu je išta na žao učinila! Uboga Aranka! Koliko će se još napatiti, dok se vrati i dok ga ugleda kraj svoje postelje.

Ovako je Nacio, ležeći budan u postelji, razmišljao o Aranci i o tom, što ga danas još čeka. Bilo mu je težko, vrlo težko, i kajao se iskreno u duši, da je tako uvriedio ženu, koja ga je neizkazano ljubila.

U blagovalištu trajala je neprestano pijanka uz veliki žamor i buku. Nazdravljalo se, prepiralo, smijalo i pjevalo bez prestanka, znak, da mladi veseljaci još nisu sustali. Oni će cielu noć tako halabučiti uz pune vrčeve, a kad svane, doniet će sluge na stol svježa „bošpora", pa će gospoda založiti nešto od te kiselaste i paprene jušadi i onda se razići na počinak, pa će spavati upravo do objeda, jer prije podneva nemaju nikakva posla. Takav je već odavna običaj u rodnom domu „Pinte", u Patačićevoj Zajezdi, pa zato nitko ni ne misli na razstanak, dok se ne zadime zdjele s vrućim bošporom na stolu.

Čim se stao bieliti dan, ustade Nacio iz postelje i žurno se obuče. Tamo u blagovalištu bijaše još čitavo družtvo na okupu, a zveka je srebrenih žlica naviještala, da gospoda blaguju, prije nego će se razstati.

Nacio htjede neopažen otići i posla slugu po domaćina, da se s njime oprosti. Ali mladi grof

prisili ga, da podje s njim u blagovalište i u družtvu s drugima da doručkuje.

— Užasna je zima i ti ne smiješ sa taštim želudcem na put, — govoraše mu grof Ivan, vodeći ga izpod ruke u blagovalište. — Bošpor je izvrstan, vidjet ćeš!

Nacio sjede na svoje prijašnje mjesto, koje bijaše prazno. Vratio se u družtvo, kao da je bio na kratko vrieme u lazaretu „Pinte“, pa je iz njega zdrav i čil došao opet na svoje mjesto. Njegove odsutnosti nije nitko ni zamietio. Takove bo stvari nisu bile ništa neobična u tadašnjih veselih družtvih. Jedni su odlazili, drugi dolazili. Čas ih je bilo manje u družtvu, čas opet bijahu svi na okupu. Naciju bijaše vrlo po volji, da njegovo izbivanje, koje je trajalo nekoliko ura, nitko nije u družtvu opazio. On će tim lakše odjuriti iz Zajezde put Zagreba i nikomu ne će pasti na um, da bi on mogao ostaviti prijatelje i da bi ga trebalo sustavljati, da nikamo ne ide.

Gospoda u domu „Pinte“ s neobičnom su se slašću prihvatila jela, koje je kadro bilo svojim kiselopaprenim začinom ojačiti umorne njihove želudce i oslabljene živce dobrahno podražiti.

Neki, koji su se do tada snu s težkom mukom otimali, izjaviše, da ih je prošla volja za krevetom, da su posve triezni i čili, ako će makar odmah sada u novi lov na veprove. Drugi opet uvjeravahu, da će im poslije takova užitka u ranu zoru biti ugodno počivanje, da im i sami bogovi moraju zavidjeti.

Velemožni gospodin viceban spadao je u broj ovih potonjih. On je sa svoje strane izjavio, da ne valja žicu suviše navijati i da tielo mora počivati

poslije tolika napora. On da tako prakticira bar svojih četrdeset godina, pa je hvala Bogu ostao zdrav i jak, da nijedan mladji vinski „doktor“ nije kadar s njime mejdan dieliti. Mejdan, dakako, na vrčeve!

— Anda djeco! — poviknu viceban ustajući s punim vrčem u ruci sa svoje stolice. — Napunite si vrčeve i izpijmo do kapi prije razstanka!

Viceban nagnu vrč na usta, a za njim urade tako i svi ostali. Za čas lupnuše vrčevi kao na komandu o stol i svi pogledaše u pročelnika stola.

— Sada laku noć, mladi doktori! — nakloni se viceban družtvu i podje prvi u svoju sobu na počinak. Za njim se odšuljaše malo po malo i svi drugi, shvativši, da će ipak najbolje biti, ako nešto odpočinu.

Medjutim je Nacio sjedio već u saonicah, umatajući se u težku bundu. Za čas se spustiše saonice u dolinu i strjelovito poletješe put Zlatara. Zima bijaše strašna, gotovo nepodnosiva. Samo baš onaj, tko je morao, izlazio je iz kuće. Na cesti ne bijaše vidjeti putnika. Ovdje ondje ležale su uz cestu, ili na samoj cesti zebe, vrabci, vrane i druge ptice, koje su se preko noći smrzle od zime. Konji grofovi, na kojih se je vozio Nacio, bijahu biesni od zime i kočijaš morao je svu snagu upotriebiti, da ih obuzda i da kao mahniti ne odlete, kud ih volja.

Ali je Naciju godilo, da konji tako jure; on ne bi žalio, da se makar i otmu vlasti kočijaša i da poplašeni s divljom brzinom polete, samo da može što prije stići u bieli Zagreb. — Ah, zašto nemam krila, da preletim preko te nemile gore, koja me od nje

dieli, — mišljaše Nacio, vozeći se izpod bistranske gore, koju je obilaziti morao.

Najveća nestrpljivost i uzbudjenost pratila je Nacija na ovom kratkom putu. Oko podneva istom uletješe njegove saonice na Mesnička vrata u grad. Odpraviv kočijaša k svojoj kući, požuri se odmah u banske dvore. Sa silno kucajućim srcem udje u Arankine odaje. Baćanka, koja je bila kod bolestnice, izadje u susret žurno stupajućemu mužkarcu. Prepoznav Nacija, okrenu se licem u drugu sobu i priviknu:

— Aranko, Nacio je ovdje!

Slabi uzkrik veselja odazvao se na to iz one sobe. Baćanka htjela je da nešto kaže Naciju, nu mladić ne dade se sustaviti. „Pustite me za Boga k njoj!“ reče molećim glasom grofici i podje napried u Arankinu sobu, a Baćanka za njim, ustaviv se na vratih.

— Nacio! moj Nacio! — kriknu drhtavim glasom Aranka, pružajući iznemogle ruke prama Naciju, koji se je stvorio već kod uzglavlja njezine postelje i zagledao u njezino bliedo, bolno lice.

— Ti mi praštaš, Aranko! — izusti tiho Nacio s velikom uzbudjenosti, vidjevši sad na svoje oči, kako je mlada, obožavana žena s njegove obiesti stradala.

— Sve, sve je zaboravljeno! — šaptnu bolestnica, i nježno dirnu mladićevu ruku finimi svojimi prstići. Neopisivo čuvstvo osvoji u taj čas Nacija. Bol, kajanje, ljubav, sve je to u isti tren oćutjelo njegovo uzbudjeno srce. Videći, kako ga Aranka milo i blaženo gleda, kako uživa u njegovu pogledu, prikučio se Nacio bliže k njojzi, nadvio se gornjim

tielom nad nju i sastavio usta svoja s njezinim čelom. Duge i guste njegove crne vlasi prosule se na uzglavlje, a izpod njih sjalo je od sreće i blaženstva lice Arankino.

Mefistovskim smieškom na licu izašla tiho Baćanka iz sobe, zatvorivši vrata za sobom.

VIII.

Bilo je prvih dana mjeseca siečnja god. 1757. Zima je svakim danom bivala nesnosljivija. Ni najstariji ljudi nisu upamtili tako stroge, ljute zime. Na svačije veliko udivljenje dolazili su glasovi iz Venecije, da se je dogodilo ondje čudo nečuveno, da se je na ime more smrznulo. Gondole su prestale ploviti po kanalih i dovoz živeža sa strane bio je silno otegoćen. „Kraljica mora“ nije nikada bila tako pusta i niema, kao u to vrieme Silna skupoća zavladala je na sve strane u vrlo kratko vrieme.

Tko baš nije morao, nije izilazio iz kuće, niti si poželio zraka, u kom se mora smrzavati.

Srećom, da su trajali sveti božićnji blagdani, kad je svatko najradje kod kuće, pa kada samo oni putuju, koji su osamljeni, ili ne imadu vlastitoga svoga krova.

Ali ta strahota od zime, ta užasna studen, nije kadra bila ženu Baćankina kova držati obsjednutu u banskih dvorovih. Ta nenadana zapreka, koju je stvorila priroda, da ne može bez pogibli za svoj život i zdravlje nikamo izilaziti, samo je još više podraživala njezinu volju za razuzdanom zabavom i zanimljivimi izleti.

Ma cio sviet kod kuće sjedio, ona će ipak juriti

u toj ubitačnoj studeni na lakih saonicah, kamo ju srce povuče. Njezin Ferdinand pratit će ju svakamo, ne može, dakle, da bude dosade za nju. Pisala je već u Karlovac, u Petrinju i u Varaždin svojim prijateljicam i prijateljem, neka je se skoro nadaju poslije božićnjih blagdana. Bit će plesa, maskerade, intimnih zabava, kakove je samo njezina razbludna domišljatost umjela udešavati.

Sve bi bilo dobro, samo da nema te Aranke, koja se je oporavljala od žestoke bolesti, u koju je pala sbog glupoga Nacijeva postupka. Od neopisive uzrujanosti, koju je poćutjela, primivši poznati list od ljubaznika svoga, oboljela je mlada, žestoka temperamenta žena na živcih tako opasno, da su se u početku pobojali za njezin život. Žestokomu udaranju srca pridružila se kasnije vrućica i bunilo. Baćanka bijaše sva izvan sebe. Ubogi liečnici i ljekari imali su posla i trke dan i noć, dok su se ponešto umirili razdraženi živci gospodje generalice. Bilo bi užasno, da joj se kod nje zlo dogodi, da, sačuvaj Bože, i umre!

Mladost njezina i prisutnost Nacijeva svladale su napokon nemilu boljeticu. Smirilo se srce, smirili se i uzbudjeni živci. Veseli, sretni osjećaj stao se opet vraćati u dušu mlade žene, a svježe, zdravo rumenilo osvojilo iz nova milo njezino lice.

Nacio bijaše neprestano uza nju. Samo prve božićne blagdane sproveo je u rodnoj kući, a onda opet poletio u Zagreb, kamo ga je srce s neodoljivom snagom vuklo.

Ni ista majka njegova nije ga sada zaustavljala. Njezin muž, osobiti štovalac žena i neobično delikatan sudija nježnih odnošaja, pripovjedio je svojoj

dragoj supruzi, što se je s generalicom dogodilo i što je sve Nacio skrivio, što kao „plemić“ mora izpraviti.

Gospodja je predsjednikovica slutila, da je razmirici medju Nacijem i Arankom dao povoda kratki, ali vrlo odsudni razgovor medju njom i generalicom u Dubravčaku. Bojala se to i vlastitomu mužu priznati. Nju, bogobojnu inače ženu, pekla je savjest, da je izazvala zlo, koje se je moglo još gore da svrši. Ne dao toga Bože! Neka generalica samo što prije ozdravi, a Nacio neka bude, u ime božje, uza nju, da se samo što prije oporavi. Tako je mislila, pa i željela gospodja predsjednikovica.

Pa onda zašto da taji, ona se je u duši gotovo posve izmirila s tom groficom, odkada je vidjela, kako silno ljubi njezina Nacija, kako pogiba za njim. Kojoj materi to ne bi godilo, ili koju to ne bi bar umekšati moglo?

Na samu staru godinu dobi Aranka iz Beča list od svoga muža, gdje ju poziva, da se što skorije doma vrati, ako ga želi vidjeti, jer da će za koji tjedan, a možda i prije, odputovati k vojsci.

Nu Aranka, premda oporavljena, bijaše još uviek dosta slaba, da za nju nije bio tako dugačak put. Pa onda put u takovoj nečuvenoj groznoj zimi! I Baćanka i liečnik i Nacio, pa i sama Aranka bijahu složni u tom, da sada ne može putovati. Zaključilo se, da Baćanka odgovori generalu, da je njegova supruga bila opasno oboljela, da joj je sada doduše bolje, ali da nije jošte za tako dalek put. Tim odgovorom morao je general da bude zadovoljan.

Kazali su mu napokon istinu. Aranka nije još ni iz kuće nikamo izlazila; toga joj nisu liečnici za

sada dozvolili, premda je Baćanka držala, da bi joj svježi zrak mogao najviše pomoći.

— Čudim se, da si ne poželiš već svieta, — govoraše jednoga dana Baćanka svojoj prijateljici, — tako si već dugo u kućnom zatvoru . . .

— Što za to, samo kad je on uza me; onda ne marim za cio sviet, — odgovori Aranka.

— I moj Ferdinand je uviek uza me, — primieti Baćanka, — al to nije dosta . . . Oh, ja sam posve drugoga kova od tebe. Meni da je samo svieta, družtva! Tu ima zgode, da uzkomešaš čitavu rulju mužkaraca, da ju vijaš i vitlaš njome do razbludne nesvjestice, da ih obsjeniš i obmamiš do skrajnosti, pa onda da gledaš i uživaš, kako ti se svi dive, kako te obožavaju, kako plamte i luduju za tobom. Ah, to godi, to je život i naslada . . .

— A je li to i Ferdinandu pravo? — upita Aranka Baćanku, koja je sva u zanosu gorjela, stojeći pred prijateljicom i slikajući joj živimi gesti svoje družtvene strasti.

— Mora da bude . . . — odsieče Baćanka. — Ja sam si ga tako odgojila i, vjeruj mi, da je svaka žena kadra odgojiti muža onako, kako ga hoće da ima. . . . . . Tvoj Nacio, na primjer, da je u mojih ruku . . . . .

— Ne govori tako, molim te, — prekide ju razdraženo Aranka, — to me vriedja . . .

— Uh, ala si razdražljiva! — nasmija se Baćanka. — Ta ne boj se, ne ću ti ga preoteti . . .

Baćanka bijaše baš sjela u naslonjač do Aranke s namjerom, da ju ublaži i da svrne razgovor na nešto drugo, kad netko tiho pokuca na vrata.

— Entrez! — viknu nekako osorno Baćanka,

Barun Kulmer unidje i nakloni se groficam.

— Pardon, ako smetam! — reče barun. — Štafetom došao je ovaj list.

— Za me? — upitaše Baćanka i Aranka u isti čas.

— Za vas, grofice, — odgovori barun, izručujući pismo Baćanki.

Baćanka pogleda adresu na omotu.

— Od Adama! — reče kao preko mrtva srca, prepoznavši rukopis svoga muža. — To je svakako riedkost, da on piše. Baš sam ljubopitna. Oprosti, Aranko!

I Baćanka otvori pismo i poče brzo čitati. U jedan put stade joj se lice mienjati i trzati, vidjelo se, da čita nešto, što joj bijaše neugodno i što ju je silno ljutilo. Pročitavši pismo ustade brzo sa naslonjača i mignu glavom barunu.

— Podjite za mnom! — reče svomu milostniku, sva uzbudjena, tako da je zaboravila oprostiti se s Arankom.

Začudjeno gledaše generalica za njima. Slutila je, da mora biti vrlo neugodna porùka, koju je primila od svoga muža.

Kratko vrieme za tim izvezla se nekamo Baćanka u svojoj kočiji i vratila se opet za pol ure u banske dvore. Ne časeći časa, požurila se odmah k Aranci.

— Ja odlazim sjutra iz Zagreba, Aranko! — reče Baćanka unilazeći u sobu. Bila je svejednako uzbudjena i razdražena.

— Kako, . . . zašto? — pitala u čudu Aranka.

— Evo, čitaj taj list, pa onda sudi! Ta bezobraznost! — govoraše Baćanka, bacajući sa sebe

krznom podstavljenu težku kabanicu, koju je zaboravila prije odložiti. — To ti je moj Adam . . . čitaj samo!

Aranka uze čitati list, koji je ovako glasio: „Draga grofice! Ja dolazim sjutra na večer u Zagreb. Odsjesti ću kod biskupa, što neka te nimalo ne buni. Čujem, da je moj uslužni zamjenik u braku uza Te dan i noć, pa se bojim, da se ne bi našlo mjesta za me u Tvojih odajah. Adam.

— Ta bezobraznost! . . . Jesi li razumjela? . . . Što? — Žestila se Baćanka, skočivši na noge. — Uvidjaš li, da mi nije moguće ostati u Zagrebu. Ja ovdje, a on kod biskupa . . . Što bi sviet rekao? On me upravo tjera iz Zagreba.

— Uvidjam, da je bolje, ako otidješ iz Zagreba, nu što će biti sa mnom? Ja s tobom ne mogu radi zdravlja, a da tu sama ostanem? . . .

— Mislila sam na sve! — uleti joj u rieč Baćanka. — Kad sam se malo prije izvezla, bilo je tebe radi . . . Ti ćeš se preseliti gospodji Ceciliji Škrlec, vrlo finoj, uglednoj ženi . . .

Cecilija Škrlec bijaše kći bivšega podbana Ivana Raucha, a žena Nikole Škrlca Lomničkoga, bilježnika judicijarne tabule. Baćanka je istinu kazala, rekavši o Ceciliji, da je vrlo fina i ugledna žena.

— Prima li me ona rado? — pitaše Aranka.

— Od srca rado, — odgovori Baćanka. — Rekla mi je, da možeš ostati kod nje, dokle te volja. Ne će ti biti dugočasno. Cecilija je vrlo duhovita žena, njezin muž čovjek učen i visoko naobražen, a dječica pravi angjeli. Dakako, pridoda Baćanka s čudnim smieškom u licu, — Nacio ne će smjeti tamo dolaziti.

Aranka porumeni malko u licu na te rieči, ali ne reče ništa.

— Ti Škrlčevi vrlo su strogi u družtvenom životu, nisu tako slobodoumni, kao tvoja dosadašnja domaćica, — govoraše Baćanka s nekom zloradošću, koja je Aranku silno dražila.

— Molim te, Terezo, prestani o tom govoriti! — okosnu se Aranka. — Ja i sama ne bi htjela, da Nacio onamo dolazi. Pa ni on ne bi na to pomislio.

— Tim bolje! — reče Baćanka, poosbiljiv se, kad je vidjela, da joj se prijateljica srdi. — Tvoj boravak tamo i moje odsuće ne će i onako dugo trajati. Ja ću se za kratko vrieme opet vratiti, a onda ćemo opet biti zajedno.

Aranka ne reče ništa na to. Ona je prvi put osjećala sada neko gnjušanje prema toj Baćanki. Ta Tereza bijaše vrlo dobra srca, kao sve lakoumne žene, ali njezin razuzdani način života morao ju je napokon ogaditi svakomu, tko nije bio isto tako lakouman i strastven kao ona. Aranka je sada uvidjala, da kraj Baćanke pada na nju vrlo ružna sjena i da će iza sebe u Hrvatskoj ostaviti vrlo tužnu uspomenu, ako to dulje potraje. Još malo, pa bi ugledniji sviet morao prestati da ju štuje. I onaj list Baćankina muža bijaše grdna uvreda i za nju. Njemu se duri doći u dvor, gdje mu žena stanuje, a ona mirne duše prebiva pod tim krovom! Razmišljajući ovako, dolazila je Aranka sve to više do odluke, da joj se valja što skorije vratiti k mužu.

Nacio, dakle, i Aranka sporazumješe se, da će se skoro razstati, ali Nacio morao je obećati, da će po što po to doći u Beč i ondje dugo boraviti. Bez njega nije Aranci života. To mu je ona i prije

mnogo puta, pa i sada opet kazala, a on joj je bez promišljanja zadao tvrdu vjeru, da će odmah, čim se desi prva zgodna prilika, ostaviti domovinu i roditelje i nastaniti se u Beču.

Grof i general Adam Baćan, kako je pisao, stigao je u Zagreb i odsio u biskupovu dvoru. Bilo je već pokasno i nije se to opazilo, ali se je zato ipak znalo, da mora stići u Zagreb, da kao kraljevski komesar ustoliči velikoga župana zagrebačkoga Ivana Juršića, koji je već više mjeseci čekao na svoju instalaciju. Nije bio to jedini posao, što ga je imao da ovrši bivši banski namjestnik prije svoga odlazka iz Hrvatske. Imao je on takodjer ustoličiti i novoga administratora županije križevačke, mladoga grofa Ivana Patačića, s kojim smo se imali čast upoznati u družtvu zajezdanske „Pinte“.

Grof Drašković, veliki župan križevački, bio je odsutan, jer je kao general morao odputovati već nekoliko mjeseci prije u Češku k carskoj vojsci. Uglednu čast upravitelja županije povjeri kruna mladomu grofu Patačiću. Taj doduše nije imao niti velikih sposobnosti, niti kakovih vanrednih zasluga za kralja i domovinu, ali zato je njegov djed, barun Bolto Patačić, bio vodjen u zlatnoj knjizi kod dvora, jer je svom snagom vojevao proti Rakocijevim ustašam, ne doduše radi obrane domovine, nego da od poharanja sačuva svoja imanja, koja su bila na udarcu. Ali i to bijaše dosta, da se potomak nagradi.

Drugi dan poslije dolazka grofa Baćana u Zagreb odvezla se u jutro grofica Tereza Baćanka put Karlovca. Njezin Ferdinand pratio ju i na tom putu. On ne smije nigdje izostati, gdje tjelesne i duševne

draži tašte žene slave slavlje u družtvenom životu Baćankina ukusa.

Nešto kasnije poslije toga razgovora, što ga je imala Baćanka s generalicom, dodje Nacio.

Našao je samu Aranku u njezinoj sobi. Viest, koju je čuo od nje, vrlo ga je nemilo dirnula. Bio je sav pokunjen i jadan, kakova ga Aranka nije još vidjela. Njoj je plakalo srce od boli, gledajući ga takova, ali je ipak smogla toliko snage, da mu ne pokaže, kako joj je težko i gorko.

— Ne žalosti se, mili moj! . . . Ta mi ćemo se ipak vidjeti! — Tješila ga Aranka i sama neutješna.

— Ah, ne govori mi ništa! — izmahnu Nacio rukama. — Ti ćeš biti ovdje, a ja ne ću smjeti k tebi . . . To je užasna, nepodnosljiva muka za me!

— Rekoh ti, da ćemo se vidjeti . . . — uze ga opet miriti Aranka. — Ja znam, da ćeš više puta proći ili projahati izpod mojih prozora . . . Pa onda ići ću više puta u crkvu sv. Katarine . . . Pazi na to i pričekaj me! . . . Kad nije inače . . . budimo zadovoljni, da se možemo vidjeti, . . . progovoriti jedno s drugim nekoliko milih rieči . . . Ah, ta i meni je težko, da svisnem . . . — Sada je mjera zatomljena osjećaja prevršila i Aranka briznu u gorak plač.

Bijaše sada na Naciju, da nju tješi. I utješiše se napokon oboje time, što su se složili, da Aranka mora što prije odputovati u Beč k svomu mužu, i da tako učine kraj svojim mukam.

Nacio je pristao na to tim više, kad je saznao sadržaj lista, što ga je pisao grof Baćan svojoj supruzi. Nije doduše ništa rekao Aranci, ali se je i on osjećao tim listom nemilo ošinutim. Ako je grof Baćan nišanio na baruna Kulmera, sigurno je pri

tom mislio i na njega, koji je napram generalu Rhedey-u igrao istu ulogu, kao što barun Kulmer naprama grofu Baćanu.

Jamačno je tako i bilo.

Istoga dana oko podneva, kad se je Baćanka odvezla u Karlovac, preselila se Aranka u novi svoj dom, u obitelj Škrlčevu. Dočekali ju tamo kao znanicu. Domaćica Cecilija pozdravila ju na stubah doljnjega sprata, ogrlila ju i izljubila se s njom, kao sa starom znanicom, kao s rodjenom sestrom.

Uz veseli razgovor povede gospodja Škrlčeva Aranku u gornji sprat, gdje je njezino dvoje djece, veća djevojčica, a manji dječarac, čekalo, da vide i poljube ruke „liepoj grofici“, kako im ju je majka prije opisala.

I sbilja, ta grofica činila se toj nevinoj dječici tako liepa, tako angjeoska, da su zaboravila na ljubljenje rukû, pa su na njezin pogled uzela pružati razširene ručice za njezinim vratom, da ju grle i u lice cjelivaju.

Ta djeca, ta njihova lica, njihov pogled i susretaj s onim izpruženima ručicama, — sve je to tako presvojilo Arankino srce, da je jecajući od ganuća i neopisiva nekog blaženstva oboje djece strastveno privinula k sebi, grlila ih, obasula bezbrojnimi cjelovi i — za čudo izpravivši se, prikrila si rubcem lice, da sakrije plač, koji ju je stao gušiti, kao da ne će prestati.

Bojazljivo odstupiše djeca od grofice, a uvidjavna, pronicava duha domaćica, koja je po prilici poznavala doživljaje grofičine u to kratko vrieme njezina boravka u Hrvatskoj, uzela ju promatrati saučestnim, milim pogledom.

— Draga grofice, što vam je? . . . Ta, umirite se za Boga! . . . Ta uzrujanost mogla bi vam opet silno nauditi! — govorila joj brižna i nježna nova domaćica.

— Ne — — ne! . . . Ah to mi godi! — odgovaraše tiho jecajući Aranka. — Gode mi te suze . . . Ah, ta vaša mila, rajska djeca, ti angjeli . . . Ah, zar ne . . . i božji angjeli . . . sve su sama djeca . . .

— Tako je, grofice! ali, za Boga, umirite se! uze iz nova gospodja Cecilija stišavati uzbudjenost svoje nove gošće. Bilo joj neopisivo ugodno, kako je otmena, puna osjećaja gospodja milu njezinu dječicu u prvi mah zavoljela.

Aranka pozastade kratak čas u triemu, prije nego će unići u odaje svoje nove domaćice. Otrla si finim rubcem od bruseljskih čipaka suzne oči i čekala nekoliko trenutaka, dok joj izčeznu s lica tragovi neslućene uzbudjenosti. Činilo se, kao da samu sebe pita: „Što ti je naspjelo, da si proplakala, da te je tako ganuo i uzbudio pogled te dječice?“ — Gotovo, da se sama pred sobom stidila, a ipak je osjećala, da joj je poslije te duševne kratke oluje puno lakše na srcu, da slobodnije diše.

I više od toga! Neko grozničavo, razbludno čuvstvo osjećala je u sebi, a dražestna i tajnovita misao nadsukala se nad njezin duh, ter ga uhvatila u zlatnu mrežicu svojih čarobnih niti, iz koje se već nije izplesti mogao . . . Je li to san razigrane duše, ili je sbilja, koja se ukloniti ne da?

U nekoliko trenutaka, što se Aranka sabirala pred sobnim vratima, prohujala je čitava bura misli i osjećaja njezinom dušom. Šuteći stajala je iza nje

gospodja Cecilija, ne ufajući se ponuditi grofici, da unidje u sobu.

U to se otvore glavna ulazna vrata, na kojima se pojavi sam domaćin, plemeniti gospodin Nikola Škrlec.

Povisok čovjek, oduge crne kose, i vanredno inteligentna i klasična lica, pristupi grofici i ceremonijalnim načinom onoga doba poljubi joj ruku.

— Izvolite, gospodjo grofice! — ponudi joj domaćina, da unidje.

Aranka zahvali domaćinu lakim, ali nada sve ljubaznim naklonom glave i sigurnim korakom stupi u svoje novo boravište. Stavši nasred ukusno uredjene sobe, i ogledav se brzim pogledom desno i lievo, uzdahnu baš iz dna srca:

— Ah, kako je ovdje liepo!

Kamo god je Aranka pogledala, svuda je vidjela najuzorniju kućevnost i red. Činilo se, da je i drugi zrak u tih odajah, zrak porodične sreće i zadovoljstva. Domaćica odvede groficu u sobe, za nju opredieljene u skrajnjem krilu kuće.

— Izvolite se zadovoljiti čednim nastaništem! — reče ljubaznim načinom domaćica. — Ove sobe nisu doduše dvorane, ali mi ćemo se trsiti, da vam bude u njih ugodno boravište.

Grofica bijaše tronuta tim iskrenim, toplim dočekom. Ti ljudi, njoj dosele posve nepoznati, primili ju pod svoj krov kao staru znanicu, kao rodjaku svoju, a bili su s njom tako ljubazni, tako brižljivo susretljivi, kao da im je dobrotvorka, kojoj duguju veliku zahvalnost.

Gospodja Cecilija neprestano je tetošila oko svoje gostinje; djecu su morali obuzdavati, da joj

suviše ne dosadjuju, tako su ju zaokupila bila. I sâm domaćina, koji je inače vas dan radio, zakopav se u svoje spise i knjige, znao bi često na dan ustati od pisaćega stola i doći u družtvo grofici, da joj vrieme prikrati.

Aranka je najvoljela sjedjeti kraj prozora, s kojega je vidjela prolaznike na ulici. Više puta na dan prošao bi izpred njezina novoga stana Nacio, igrajući polagano hata onom ulicom. Svaki je put tada zarumenilo Arankino lice i njezina smetnja bila je tim veća, jer je ipak morala glavom ili rukom odzdraviti onomu, koji ju je odozdo pozdravljao, što više i nasmiešiti mu se smieškom, što ga mogu tumačiti samo oni, koji ljube, ili su već ljubili.

Jednom takvom prilikom desila se i gospodja Cecilija u družtvu generaličinu. Dolje na ulici razigravaše Nacio svoga vatrenoga hata, da ga je milota bilo gledati. Uz to nije prestajao osvrtati se na prozor, gdje je sjedjela Aranka, koja je, obnevidjevši i sva zanesena pratila svoga dragoga žarkim pogledom i razbludnim smieškom oko usana. Po više puta kimnula je glavom i ručicom pozdravljala jahaoca na ulici.

— Koga to pozdravljate, grofice? — upita ju gospodja Cecilija, čineći se nevještom, jer je dobro znala, da se to Nacija tiče.

Aranka porumeni preko ušiju. Nije bila kadra da išta odgovori na to pitanje.

Laki smiešak preleti lice gospodje Cecilije. Ona pristupi k prozoru i pogleda na ulicu.

— Ah, to je Nacio! — reče veselim tonom domaćica. — Naš liepi Nacio! — i u isti čas poče i gospodja Cecilija odzdravljati kimanjem glave Na-

ciju, koji ju je počeo pozdravljati, mašući kalpakom prama prozoru.

— Zaista liep mladić! — ponovi gospodja Cecilija. — Šteta! . . .

Aranci nestade rumeni s lica, kad je čula tu kobnu rieč. Zašto šteta? Te primjetbe nije mogla nikako da shvati, a opet nije imala toliko duševne odvažnosti, da bi upitala svoju ugostiteljku, zašto tako sudi o njem?

— Šteta je, velim, — poče opet gospodja Cecilija, da se taj mladić ne lati osbiljna kakova zanimanja, ili da se bar ne oženi s valjanom kakovom djevojkom.

Aranka zadrhta. Krv joj navrla svom silom u glavu i svaka žilica stala trepetati u njoj.

— Prestanite o tom govoriti! — viknu biesno razdražena žena. — Hoćete li, da me ubijete?

Bilo joj je dosta. Kao da ju je tko podkosio, klonu blieda i smrvljena na stolicu. Bila bi se i srušila na tle, da nije sva uzplahirena priskočila k njoj gospodja Cecilija i zaustavila ju u padanju.

Sve, što je bilo u kući, skočilo na noge, da pomogne onesviešćenoj gospodji. Škropili ju vodom i trli octom, dok se nije napokon osviestila.

— Što mi je to bilo? — upita grofica Ceciliju, koja je držala njezinu glavu u naručaju.

— Ništa, grofice! Umirite se! — tješila ju domaćica, kojoj bijaše neizrecivo težko, da je onako neoprezno i nenježno skrivila ovu nemilu zgodu.

Aranka oborila oči i vidjelo se, kako se dosieća, što je bilo krivo, da se je onesviestila.

— Ah znam, — reče u jedan put, — oprostite,

vrlo sam razdražljiva — i uhvati nježno ruku gospodje Cecilije.

— Ja sam kriva, oprostite vi, grofice, — izvinjavaše se gospodja Cecilija, — bijah neoprezna...

— Ne govorimo o tom... — moljaše Aranka.

— Ne, ne ćemo! — obeća brzo gospodja Cecilija. A kako bi bila rada govorila o tom predmetu, a sada je vidjela, da je to nemoguće kraj neizkazane osjetljivosti Arankine. Žene imadu više puta čudnovate ideje, tako originalne, da drugomu ne bi takova šta ni na um pasti moglo. Ona si je u jedan put umislila, da je sam Bog doveo groficu u njezinu kuću, da može izvesti dobro, plemenito djelo. Bogobojna Cecilija naumila je predobiti Aranku za to, da ona sama, obožavana njegova ljubav, sklone Nacija na ženitbu, čim bi usrećila čitavu vriednu i uglednu porodicu, koja si nije ništa vruće željela, nego to, da se Nacio oženi. Cecilija je nakanila bila uvjeriti groficu, da njezina ljubav s Nacijem ima skoro prestati, da je njoj mjesto uz muža, pored koga ne smije misliti na drugoga. Njoj za ljubav, ako ga ona bude iole molila, — a to će Aranka sigurno učiniti — Nacio će se odreći sadašnje svoje ljubavi, poslušat će milu svoju Aranku, koju ostaviti mora i oženiti se s djevojkom, koju će si ili sam izabrati, ili što bi još bolje bilo, koju će mu njegovi roditelji naći.

Tko bi krepostan i bogobojan kadar bio prigovoriti takovoj osnovi? ..... Na prvi pogled sve se činilo tako mogućim, tako vjerojatnim, da gospodja Cecilija nije ni najmanje dvoumila o uspjehu svoje originalne osnove.

Ali kad tamo! Ta nervoznost, ta zastrašna raz-

dražljivost grofičina bijaše dovoljna, da tu osnovu razori i da moć ljubavi digne nad svaku spletku i kombinaciju običnih duhova. Aranku je i srdilo, pa ne samo srdilo, nego podjarivalo i do bjesnoće dovodilo, kad su se nezvani ljudi, a to je bio sav sviet izim Nacija — usudjivali dirati u svetu ogradu njezina ljubavnoga odnošaja.

Osobito u novije vrieme ona je sama osjećala, da poput lavice brani obor tih svetih, sladkih osjećaja. U nju neka slobodno diraju, — u Nacija nipošto, ni za živu glavu. Ma joj kako zamjerili u tom novom boravištu, ona se je riešila, da će gospodji Ceciliji raztumačiti, što je njoj Nacio i kako se može o njoj suditi u družtvenom životu.

Grofica se osjetila izazvanom, a kao velikašica ona će prihvatiti taj moralni mejdan s nepriekornom ženom, koja je oružana čelikom i nadom najtvrdjih vjerskih načela.

Jedne večeri sjedjele su obje gospodje kao obično u razgovoru. Aranka bijaše očito raztresena, jer je bila odlučila, da će večeras govoriti s domaćicom svojom o svojoj stvari, o Naciju. Baš kad je htjela započeti, stade zvoniti večernji pozdrav Gospi. Gospodje se prekrste i stanu tiho moliti angjeoski pozdrav, dočim su u bližnjoj sobi dječica glasno molila: „Zdravo kraljice, mati milosrdja!"

Poslije molitve osjetila je Aranka još veće razpoloženje, da zapodjene spomenuti razgovor.

— Vi ćete se možda čuditi, draga moja, — poče govoriti Aranka bez ikakove uzbudjenosti, — da želim s vama razgovarati o stvari, u koju vi od nekog vremena ni s daleka ne dirate. Želim govoriti s vama o mom odnošaju naprama Naciju . . .

— Ali, draga grofice, ako vas ta stvar uzbudjuje — uleti joj u rieč domaćica.

— Sada ni malo, — prekide ju brzo Aranka, — dapače mi se čini, da će mi biti puno lakše, kad se o tom s vama porazgovorim . . . Zar ne, sav sviet ovdje znade, da se nas dvoje ljubimo? . . .

— Istina je, — potvrdi gospodja Cecilija.

— I dakako ljudi ne sude najbolje o meni, — produži Aranka.

— Ne mogu tajiti, da je tako, — odgovori Cecilija u očitoj neprilici.

— Vjerujem vam! . . . Ljudi sude samo po onom, što vide . . . . Nije ni moguće inače . . . . Ali kad bi sve znali, kao što znadem ja, možda bi blažije sudili, nego li sada o meni sude . . . Moj muž, Bože moj! . . . čovjek je vremešan . . . A ja, kad sam pošla za nj, bijah mlada, neizkusna djevojka . . . . . Rekli su mi roditelji i drugi rodjaci, da će biti najbolje, ako za nj podjem . . . Bogat je, general je, vidjen na dvoru i u domovini, velikaš od starine, sve je to obmanilo i mene mladu djevojku, i ja sam pošla za nj . . . Kasnije istom dočula sam, da je moj muž poplaćao velike dugove, koje su moji roditelji imali i koji su ih upropastiti mogli . . . Ja sam, dakle, bila ciena, kojom su spasili sebe i imovinu . . . . Od plemkinje postadoh grofica, generalica, dodjoh na dvor; . . . dakako to je imalo puno čara za me, ali samo na kratko vrieme. Govorili su, da sam liepa . . .

— Dapače vanredno liepa! — požuri se gospodja Cecilija, da joj polaska.

— Svejedno! — prihvati opet rieč Aranka. — To znam, da su mi mnogi i mnogi udvarali, mladi, krasni, ugledni, bogati dvorani, nu moje srce ne

bijaše kadar nijedan osvojiti. Moj muž nije imao povoda, da ne vjeruje svojoj ženi ... Slučaj htjede, da sam došla u Hrvatsku, došla sa svojim mužem, koga je sadašnji ban, stari prijatelj i vršnjak moga muža, pozvao, da dodje k svečanosti njegove instalacije ... I mi dodjosmo ... Kad je bio uvod banov u grad, opazih Nacija ... vidio i on mene na prozoru .... Prvi naši pogledi riešiše sudbinu naših srdaca. Vidjesmo se, zamilovasmo se ..... Nikada prije ni ja njega, ni on mene vidio nije ... pa ipak zavoljesmo se, kao da smo iz malena poznati bili. Kažite mi sada, draga moja, tko me može osuditi, tko može kazati: Ti ne smiješ prama tomu mladiću gojiti ljubavi, koja je, ne znam kako, osvojila moje srce jednim trenom. Samo Bog može stvoriti šta takova i ja taj osjećaj zato štujem, kao sladki dar božji.

Gospodja Cecilija slušaše mirno mladu ženu, koja je toli strastveno branila osjećaj svoga srca, drugim zazoran, ali njoj tim miliji i svetiji.

Na licu gospodje Cecilije moglo se vidjeti, da ona nije istih nazora u toj stvari, kao što Aranka, koju je to boljelo i ljutilo. Ona poče, dakle, s druge strane zaokupljati gospodju Ceciliju.

— Zar ne, vi ste od ljubavi pošli za svoga muža? — upita Aranka domaćicu.

— Jest, nas dvoje uzesmo se od ljubavi, — potvrdi Cecilija.

— Dakako, onda je lako osuditi nesretnicu, koja mimo muža, koga nikada ljubila nije, ljubi drugoga — govoraše dosta razdraženim tonom Aranka. — Sretni ste svi vi, koji sklopiste brakove od ljubavi. I ja bih se najsretnijom ženom ovog svieta zvala,

da sam si po srcu izabrala muža. Moj život bio bi sigurno čistiji i uzorniji od života žena, koje danas tako nemilo o meni sude.

— Brak bez ljubavi svakako je veliko zlo! — primieti izbjegavajućim načinom gospodja Cecilija, kad je vidjela, da je Aranka prestala govoriti, čekajući navlaš, da domaćica svoju rekne o toj stvari.

— Čula sam, — prihvati rieč Aranka, — da i vaša svast, sestra vašega muža, živi u tako nesretnom braku. Kazaše mi, da je više razstavljena od svoga muža, nego li što s njim živi pod istim krovom.

Ova primjetba Arankina bijaše kadra uvriediti domaćicu. I sbilja na njezinu se licu pojavi slabo rumenilo, znak suspregnute razdraženosti. Jest, istina je, — njezina svast i imenjačica Cecilija nije živjela u skladnom braku sa svojim mužem Antunom Bedekovićem, prisjednikom judicijarne tabule u Zagrebu; istina je bila i to, da je živjela više razstavljena od svoga muža, nego li s njim u družtvu; ali o njezinoj svasti nije nitko znao išta zla reći, niti joj se moglo prigovoriti, da izvan braka goji ma kakav nedopušteni odnošaj. Ubogu neizkusnu djevojku prisilio je tutor njezin, viceban Najšić, da podje za bogata, prilično već vremešna plemića Antuna Bedekovića, čovjeka žestoke, naprasite ćudi, koji se je znao čak toliko zaboraviti, da je ženu svoju i zlostavljao. Nije čudo, ako je pred njegovom surovošću tražila zakloništa pod krovovi svoje rodbine, nu zato je njezin život ostao čist i njezino poštenje neokaljano. Cio sviet sažaljevaše mladu ženu, a svi su osudjivali njezina muža, koji joj je spremio pakao u braku.

Moguće je, da svega toga Aranka nije znala, nu domaćicu je ipak vriedjalo, da generalica meće ubogu njezinu svast pod istu mjeru, pod koju i sebe. Trebalo joj je razjasniti, da ima velika razlika medju njezinom svasti i generalicom.

— Što ste izvoljeli kazati o mojoj svasti — poče govoriti Cecilija glasom, koji ne bijaše prost od uzbudjenosti, premda se je silila, da se posve mirnom pokaže, — nije neistinito. Ona je mnogo razstavljena od svoga muža, jer ju bez ikakova razloga muči, dapače i zlostavlja . . Takova šta nije predmnievati kod vas, grofice.

— Sigurno, ne! — odgovori sbunjeno Aranka.

— Pa onda — produži domaćica, — moja svast podnosi upravo kršćanskim vitežtvom svoju nesreću. Njoj ne može nitko živ prigovoriti, da je oskvrnila čistoću braka, premda njezin muž ne zaslužuje nikakova obzira s njezine strane. Vaš gospodin suprug jamačno nije takav.

— Dosta sam čula. Razumijem vas, draga domaćice! — reče Aranka, pograbivši žestoko ruku Cecilijinu, kao da joj hoće zapriečiti, da dalje govori. — Vi htjedoste reći, da sam nepravedna napram svojemu mužu, da on to ne zaslužuje od mene . . . .

— Ali grofice draga! — upade joj brzo u rieč domaćica, bojeći se, da se ne ponovi onomadnji prizor, koji joj bijaše još posve svjež u pameti.

— Ne, ne bojte se, — reče joj energično Aranka, — ne ću se nimalo uzbuditi, bar ne tako, da klonem pod pritiskom svoje uzbudjenosti. Ja vas shvaćam, ali vi mene ne shvaćate.

— Varate se, grofice!

— Ne, draga moja, — skoči joj strastveno u

rieč Aranka. — Vi me ne shvaćate. Vaše osjećaje posvetio je brak, a po braku i sve družtvo. Ja nemam po vašem nazoru prava, da moj osjećaj zovem svetim. I drugi ljudi sude poput vas. Dobro! Ja toga ne mogu promieniti, ali to vam kažem, da ženska, koja pregori svoju ljubav, nije živjela na tom svietu .... Nju će Bog ili po drugi put poslati na ovaj sviet, ili ...

— Prestanite, za Boga! — skoči na noge domaćica, izpruživši obje ruke prama grofici. — Moja je kuća kršćanska, a vaš govor, ti nazori ... prestanite, molim vas!

Gospodja Cecilija govorila je iz dna duše svoje. Ono, što je čas prije čula iz grofičinih usta, činilo se njoj kao najveće bogogrdje, a ipak Aranci ne bijaše ni na kraj pameti, da vriedja nabožnu ćud svoje domaćice.

Velikim ukočenim očima pogleda nesretna mlada žena svoju ugostiteljicu i šaptnu preda se s najvećom resignacijom: — Nitko me ne razumije!

Ovaj prizor bio bi se možda i dalje razpleo, da nije u taj par u sobu stupio sam domaćin, plemeniti gospodin Nikola Škrlec, noseći list u ruci.

Aranka pogleda pridošloga domaćinu, i u njegovoj ruci odmah opazi pismo.

— Za me? — upita kratko.

— Jest, za vas, gospodjo grofice! — pokloni se uljudno domaćin i predade list Aranci.

Za čudo Aranka, premda je znala, da joj taj list dolazi od njezina muža, primi ga ovaj put s najvećom ljubopitnošću, da ne kažem željom.

Tko zna, ne će li ju taj list izbaviti iz svih muka, u kojih se je nalazila? S velikom uzbudjenošću

razdera omot lista i uze ga pohlepno čitati, tako pohlepno, da nije ni primietila, kako su joj se poklonili domaćin i domaćica i ostavili ju samu u sobi, da može mirno čitati pismo, koje je jamačno bilo od njezina muža i puno važno za nju.

List je bio doista od njezina supruga. Gospodin general pozvao je ovaj put doduše nježno, ali i vrlo odrešito svoju gospodju suprugu, da primivši njegovu poruku odmah krene u Beč. Doskora, javljaše joj general, započet će velika vojna u Češkoj, a on da svaki čas čeka, kako će ga pozvati k vojsci. Želi, da ju bar još jedan put vidi . . . u ratu bo je ljudski život na kocki. „Zaklinjem te, draga Aranko“, tako je svršavao general svoje pismo, „da se ne časeći časa vratiš u Beč, da se vidimo, možda posljednji put u vieku!“

Aranka, pročitavši taj list, smota ga i turi u džep svoje haljine.

— Došao je u horu! — reče govoreći sama sobom. — Ja odlazim; što prije, to bolje! . . . Tu mi je nesnosno . . . Tako mi Boga, nesnosno! Ah, ta Baćanka!

Sjutradan bijaše nedjelja, dan, kad je Aranka redovito izilazila, da prisustvuje misi u crkvi sv. Katarine. Na putu tamo i vraćajući se iz crkve uviek bi joj se pridružio i Nacio, s kojim je nekoliko kratkih časova u družtvu sprovela. Inače se nisu sastajali, jer ne bijaše kod koga, a kod Škrlčevih, kako vidjesmo, nije moglo biti.

Nacio je dočekao Aranku već na izlazu ulice, gdje je stanovala. Žurnim korakom pristupi k Aranci.

— Baćanka se vratila! — reče joj živo mladić, misleći ju time ugodno iznenaditi.

— A ja odlazim! — odgovori Aranka s gorkim izrazom lica.

— Nije moguće, Aranko! lecnu se Nacio. — Sada, kad se je Tereza vratila, pa gdje bismo mogli još neko vrieme sladko sprovesti u njezinu družtvu, sada ti hoćeš da odeš.

— Moram ..... Moj muž me zove i to valjda posljednji put ... Ne mogu inače ... Pa onda već je skrajnje vrieme, da odem ... Hoćeš li, da sav sviet, pa i moj muž sazna ... ah, ti me razumiješ! ... — reče Aranka, porumenivši u licu.

Nacio uvidje, da će Aranka najbolje uraditi, ako brzo odputuje. Bilo mu je neizkazano težko na srcu, jer mu se činilo, da ga ništa nije kadro razstaviti od ljubljene žene.

— Ne žalosti se! ... — tješila ga Aranka. — Mi se moramo opet skoro vidjeti ... Gledaj da dodješ u Beč. Izlika se lako nadje, ... ali samo se žuri!

Nacio obeća sveto, da će mu biti prva briga, kako bi što skorije došao u Beč. Tamo im ne će sviet tako dodijavati kao ovdje, gdje se svaka stvar odmah saznade i nemilice osudjuje. Veći gradovi su utočišta ljubavi, a što ne može biti u Zagrebu, može u Beču liepo uspievati.

To bijaše Naciju dobro poznato, pa je zato vrlo rado pristao na osnovu Arankinu, da dodje u priestolnicu carstva, gdje je ona stalno prebivala.

Isti se dan oprostila Aranka s Nacijem kod Baćanke pa i sa samom Baćankom, koja se je izprva ljutila radi tako nagla odlazka prijateljice, ali je napokon ipak uvidjeti morala, da ne može biti inače.

— I ja ću doskora za tobom! — govoraše na razstanku Tereza svojoj prijateljici. — Dobila sam viesti,

da će i moj Adam biti skorih dana pozvan k vojsci, a kad to bude, eto me odmah u Beču kod tebe.

— Dodji samo, bit će mi ljepše uza te!

S tužnim srcem izadje Aranka iz banskih dvora, gdje je ostavila Nacija neutješna i slomljena. Sada tek, kad ga je morala ostaviti, kad se je razstala s njime, osjećala je, kako ga ne bi nikada pregorjeti mogla. Šta joj je sav taj sviet bez njegove ljubavi, pa još traže od nje, da se odreče toga užitka! Nikada! . . .

* * *

Sliedećega dana odputova Aranka u Varaždin, dokle ju je pratio sam domaćin gospodin Nikola Škrlec, koji se je odmah ponudio generalici, da će ju dopratiti do Varaždina. Od ovuda pa do Beča putovaše s njom nadporučnik Dragoni, pobočnik bana i podmaršala Nadaždija, koji je imao da nosi ratnomu vieću važnu neku poruku banovu.

Tako se vrati Aranka u Beč, gdje ju je razširenih ruku jedva dočekao njezin muž general.

A ona? — —

IX.

Grof Adam Baćan svršio je dosta brzo svoje naloge, što ih je dobio kao kraljevski komesar u Hrvatskoj. On je ustoličio velikoga župana zagrebačkog Juršića i odmah za tim administratora županije križevačke mladoga grofa Ivana Patačića. Poslije toga držao je restauraciju županije u Križevcih, a onda se vratio u Varaždin k banu Nadaždiju.

— Dobro, da si došao, — bijaše prvo, što mu ban reče, — imam za tebe nalog od ratnoga vieća.

— Zovu me?

— Da, zovu te k tvojoj pukovniji u Gjur, a ondje ćeš čekati daljnje zapoviesti, — govoraše ban i podmaršal, izručujući pismeni dekret grofu generalu.

— Do biesa, mislio sam, da me ne će tako skoro odazvati, — reče zlovoljno Baćan, ne dovršivši sve, što je mislio da kaže.

— Čudim ti se! Ja sam mislio, da će te taj poziv obradovati. Mlad si, a već si general. U ovoj vojni, koja će možda i dulje potrajati, možeš postati i maršalom, što ti je i stric. Ako već ne možeš ostati locumtenens, onda je najbolje, da svom dušom prigrliš vojničku službu, — govoraše ban.

— A zašto da ne bih mogao ostati locumtenensom? — pitaše donekle uvriedjen Baćan. — Kad sam tu čast samostalno dosele obnašao, mogao bih ju i nadalje obnašati, kad ti odeš k vojsci.

— Ala si čudan, moj Adame! — smiešio se ban. — Valjda si mogao ma s koje strane čuti, da kraljica ne bijaše s tobom zadovoljna. Pokazao si premalo ozbiljnosti na svom važnom mjestu. Ti i, ne zamjeri, grofica takodjer . . .

— Sada si istinu kazao; ona je svemu kriva. Njezin život ovdje ne služi mi na čast.

— Sjeti se svoga praga, čovječe! — reče ban, položivši desnicu na rame Baćanu. — Tereza tvoja ljubi kavalire, a ti se spuštaš u najniže slojeve služkinja i seljakinja. Nemate jedno drugomu ništa spočitavati . . . Medjutim, sada je suvišno o tom govoriti. Ja još jednom velim, da se možeš sretnim scieniti, što te pozivlju.

— Hm, da nemam toliko dugova u zemlji, —

odgovori prostodušno Baćan. — Duše mi, ja ne znam, kako ću otići iz Hrvatske.

— Neka ti stric pomogne! — natuknu Nadaždi.

— Ona škrtica! — nasmija se Baćan. — U ostalom neka čekaju, — produlji Baćan lakoumnim tonom, — neka se strpe, dok ja ne preuzmem porodička naša imanja. Stric je već star i zreo za vječnu slavu. Poslije njegove smrti dolaze imanja u moje ruke, a onda ću redom namiriti drage moje vjerovnike.

— Sadanje i buduće, — našali se Nadaždi.

— U buduće ih ne će biti, ili bar ne toliko, koliko do sada, — hrustio se Baćan, pošetav po sobi. — Moja žena ne će drugdje imati toliko prilike, da troši, koliko ovdje. Čim ja krenem k vojsci, ona će na svoje imanje kod Požuna . . .

— À propos, — uleti ban u rieč Baćanu, — gotovo sam ti zaboravio kazati, da je grofica ovdje.

— Tereza?

— Da, ona! Jučer je bila sjajna zabava kod grofice Preiner, koju je tvoja supruga aranžirala. Ja sbog nahlade nisam mogao doći, ali mi vele, da je bila divna zabava. Tvoja Tereza, čujem, da je u tom prava umjetnica . . .

— Koju moja kesa skupo plaća! — nasmija se gorko Baćan. — Gdje je odsjela?

— U biskupovoj kući, kao navadno! — odgovori Nadaždi.

— Je li sama? — upita Baćan naglo.

Nadaždi se nasmieši i ne odgovori ništa.

— Sigurno je njezin barun uza nju? — primieti Baćan ljutitim glasom.

— A što se žestiš? — reče mirno ban. — Ta nije prvi put.

— Al će biti posljednji put, ... jest, tako mi Boga! — žestio se Baćan. — Iztjerat ću ga kao pseto iz kuće. Hoću, da bar pristojno odem iz Hrvatske. Taj bezobraznik bio bi kadar, da mi ženu prati na putu.

Govoreći tako bješe se Baćan ogrnuo vojničkom kabanicom i prihvatio klobuk.

— Pazi, da ne počiniš kakovu ludoriju ... Ne bih rado, da se dogodi sablazan tako blizu mene — opominjaše ban Baćana, na kom se je moglo opaziti, da kuha u njem.

— Nemaj brige... Iztjerat ću ga kao pseto! ... S Bogom!

Rekavši to ode Baćan žurnim korakom iz banovih odaja, u kojih je i sam stanovao, kada bi došao u Varaždin.

— Kamo sreće, pomisli ban, gledajući za odlazećim grofom, — da si se za dobe počeo tako žestiti; bilo bi manje sramote, manje dugova i manje poniženja!

I sbilja bijaše donekle smiešno vidjeti, kako se je grof Adam Baćan u jedan put razgoropadio, začuvši, da ljubavnik njegove supruge uz nju boravi. Već nekoliko godina znao je on, znao je sav sviet, da grofica Tereza goji poročan odnošaj s barunom Kulmerom, i da ju taj mladi kavalir prati svuda kao njezina sjena. Kraj svega toga grof Adam nije izprva puno mario za to, što više, kao bivši zapovjednik banske krajine, obnašajući čast banskoga namjestnika, on je barunu Kulmeru kao banalskomu častniku davao dopuste, da može iz Petrinje doći u

Zagreb i ondje boraviti uz njegovu Terezu. Doduše grof Baćan znao bi se pokadšto silno razsrditi na svoju ženu, nu to bi obično bilo radi njezine razsipnosti novcem, nikad radi razsipnosti svojom ljubavi. Što bi tu izgubio, znao si je grof Adam na drugoj strani nadoknaditi.

Ali kraj svega toga, što bijaše vrlo liberalan suprug, 'nije se ipak mogao posve sljubiti sa takim životom svoje žene. Da je to bilo samo prolazno, on bi sigurno mirne duše podnio bio, možda ne bi ni na um uzeo, ali taj snošaj medju njegovom Terezom i barunom postajaše tako trajan i nerazrješiv, da je skoro počeo dvoumiti o lakoumlju svoje žene. Čim je ona dulje uztrajala u ljubavi prama barunu, tim ju je više prezirao i odnemarivao, a na baruna sve većma mrzio.

Sada, kadno je iz banovih usta čuo, da je i njegova Tereza mnogo kriva, što nije ostao banskim namjestnikom, što možda radi nje nije čak i banom postao, — sada se je njegova mržnja na groficu i baruna časom pretvorila u jarost, koju je nakanio izkaliti nad njima.

Bijaše već sumračno, kada je izašao na ulicu. Biskupova kuća, gdje se je nalazila grofica, ne bijaše daleko. Grof Baćan, došavši do kuće, pogleda u gornji sprat i činilo mu se, da u grofičinih odajah gori slaba luč. Vrata s ulice bijahu još nezaključana. Grof ih polagano otvori i bez buke unidje u kuću. Nitko ga nije čuo. Služinčad si je jamačno uz toplu peć kratila razgovorom dosadno vrieme zimske večeri, pa je tako grof neopažen i nenajavljen došao u grofičine sobe. Pritegnu k sebi težku sablju i lakim korakom podje prama sobi, odkuda je svjetlo dolazilo.

Bijaše to skrajnja soba u prvom spratu. Sa stropa visjela je omašna srebrena uljenica, u kojoj je plamsala slaba luč, koja je tek na pol razsvjetljivala oveliku sobu.

Na prostranu naslonjaču ležala je tu Tereza u bieloj spavaćoj haljini od skupocjenih bruseljskih čipaka, imajući podvijenu desnu ruku pod glavom, s koje su padali gusti pramovi još neuredjene kose. Malo prije bješe ona ustala iz kreveta, gdje se je odmarala od sinoćnje zabave, koja je do zore trajala. Uz naslonjač, držeći njezinu lievu ruku u svojoj, sjedio je na nizku tabouretu kapetan barun Kulmer.

Tereza je prva osjetila, da netko dolazi u sobu.

— Tko je? — viknu ona podignuvši malko glavu s ruke.

— Ja sam! — odgovori grof, stojeći na vratima sobe, a u njegovu glasu mogla se opaziti suspregnuta razjarenost.

Čuvši dobro poznati glas svoga muža, ustade Tereza naglo sa svoga naslonjača, a i barun se diže sa svoga tabouretа.

— Čudim se vašemu posjetu ...... — izmuca Tereza očito uzbudjena. — Što vi tražite ovdje, grofe?

— Vas, grofice! Dodjoh vam reći, da nam valja skoro odputovati. Pozvan sam k vojsci . . .

— Čula sam već, — odsječe krko grofica.

— Tim bolje! . . . A gle . . . kapetan Kulmer . . . Šta vi ovdje radite? U prvi mah, kad sam stupio u sobu, činilo mi se, da vidim fratra, koji izpovieda umiruću grješnicu.

— Adame, ti si nepristojan! — viknu ljutito grofica.

— Nepristojan, ha, ha, ha! — nasmija se ironički

grof. — Vi mene opominjete na pristojnost! ..... Doista smiešno! Ali sbilja, — okrenu se opeta grof prama barunu, — šta vi ovdje radite, kapetane?

— Ja sam u grofičinu stanu i nisam dužan dati vam na to odgovora, — reče barun odrešito.

— Ali ta grofica je slučajno moja žena ..... Kakva posla imate vi u to doba kod nje? — uze vikati grof sve to razdraženijim glasom.

— Adame, ja ti zabranjujem! okosnu se Tereza na muža, stupivši korak napried prama njemu.

— Ne poznajem vaše vlasti nad sobom! — vikaše nadalje grof, izmahujući desnom rukom, u kojoj je držao potežki jahaći bič s dragocjenim držkom. — Vi, gospodine, nosite se odmah iz ove kuće, jer tako mi Boga, ja ću vas ovim bičem iztjerati.

— Vi ste bezobraznik! — zagrmi barun, zaprietivši grofu uzdignutom pesnicom. Fino inače i plemenito lice barunovo dobi u čas divlji, goropadni izražaj, po kom se je dalo suditi, da je i u barunu žuč zakipjela.

— Canaille! — vrisnu grof, čuvši nanesenu uvredu i zamahnu biesno bičem na baruna. U zadnji hip shvati barun bič grofov, ter u isti čas ćuši ga svom snagom po obrazu.

Nastade opasan trenutak. Grofica baci se medju oba kavalira i snažnim rukama turnu jednoga i drugoga na stranu.

— Za Boga, gospodo! — vikaše Tereza, stojeći razširenih ruku medju obojicom. — Zar ćete se tući kao pijane sluge? Sram vas bilo, grofe! Vi ste surovim načinom sve to izazvali!

— Vi ćete mi za to odgovarati! — vrištao je grof prama barunu, ne pazeći, što grofica govori, i

psujući najužasnijim načinom izadje kao manit iz grofičnih odaja.

Uzbudjena, kao riedko kada, pošeta grofica po sobi.

— Iz toga će se još veća sablazan izleći, — govoraše ona na pol samoj sebi, na pol barunu, — samo dvobojem mogla bi se ta stvar riešiti, al dvoboji su najstrože zabranjeni pod kazan smrti. Adam je biesan, on će ti se osvetiti, možda i upropastiti te. On je general, a ti si tek kapetan; mogli bi te radi težke povrede u subordinaciji osuditi na tamnicu od više godina. To je strašno! Ja moram tu stvar izravnati, i to odmah, još večeras! . . .

— Što si nakanila? — upita ju barun.

— Idem k Nadaždiju! — odgovori grofica, ter pozvoni zvoncem.

Sluga unide brzo u sobu.

— Neka odmah zapregnu kočiju. I sobarica neka ovaj čas dodje! — zapovjedi grofica, pošavši k ukusnomu toaletnom stolu, što ga je biskup Tauzi svojoj visokoj prijateljici za volju dao namjestiti u svojoj kući.

Za pol sata izvezla se Baćanka u stan bana Nadaždija u Draškovićevoj palači. U predsoblju čula je razjareni glas svoga muža, koji je s banom još i sada govorio o tom dogodjaju. Pobočnik banov najavi ju i ban ju pusti odmah preda se. Bio je sam; njezin suprug bješe se uklonio.

Ban dočeka groficu vrlo osbiljnim licem proti svomu običaju, nu to odvažnu ženu, kao što bijaše Tereza, nije nimalo smelo.

— Vi sigurno već znate, dragi grofe, — poče

Tereza, bacivši se sva zasopljena u naslonjač, — radi čega sam došla!

— Mislim, radi najnovije sablazni u vašem stanu, — reče mrko grof.

— Koju je moj muž izazvao, — uleti mu Baćanka naglo u rieč.

— Moguće, ali kapetan barun Kulmer povriedio je nečuvenim načinom vojničku subordinaciju, — reče uzvišenim glasom ban. — On je ćušnuo carskoga generala . . .

— Koji je htio carskog kapetana bičem da ošine, poput pseta, — zaleti se Baćanka iznova u rieč banu i gnjevna skoči na noge. — Kažite, je li to dopušteno, smije li to biti? Pa onda je kapetan kavalir, koji nije smio dopustiti onakav atentat na svoju čast bez kazni.

— Radi te satisfakcije ja ću ga nesmiljeno kazniti, — zaprieti strogim glasom ban. — Još večeras ću ga dati zatvoriti, a sutra putovat će pod pratnjom u Petrinju, gdje će mu suditi vojnički sud.

Tereza probliedi. Toga se je najviše bojala, pa to da se zbude! Užasno!

— Vi to ne ćete učiniti, grofe! — izmuca Tereza silno uzbudjenim, drhćućim glasom.

— To je gotova stvar! Moj pobočnik dobio je već nalog, da kapetana doprati u zatvor.

— Iz moga stana? — trgnu se Tereza.

— Da, iz vašega stana, — potvrdi hladno ban.

— To vam zabranjujem! — viknu biesno Baćanka. — Moj stan mora vam biti svet.

— Dobro, a vi ga pošaljite ovamo i to odmah . . . jer inače . . .

— Prestanite prietiti, — zakrči mu jarostno rieč Tereza, — on će doći, odmah će doći.

To rekavši okrenu se grofica i podje ponositim korakom prema vratima, ne mareći za naklone bana, koji ju do vrata izprati.

Ostavši sam u sobi, udari ban u smieh. — Razjarena je kao lavica, kad joj lavče hoće da ugrabe. Ništa zato. Liepi će kapetan zato ipak putovati u Petrinju i ostati ondje u pritvoru tako dugo, dok se meni svidi.

Tri dana poslije toga odputovao je general Adam grof Baćan k vojsci u Gjur, dakako sam bez žene, koja je ostala iza njega u Varaždinu. Žalili su za njim vojnički dobavljači, lakoumne žene i djevojke i najviše njegovi vjerovnici, počevši od biskupa Tauzija i njegova kaptola, pa sve do asesora Jelačića.

Njegova Tereza se nije ni oprostila s njim. Na svom odlazku niti je on nje tražio, niti je ona pitala za nj. Bijahu ljuto zavadjeni, a zavadjeni nisu mogli skupa putovati. Pa onda kako bi mogla ona odputovati, kada se njezin Ferdinand nalazi u opasnosti? Grofica se bješe zaklela, da ne će prije krenuti iz Hrvatske, dok ne bude njezin milostnik slobodan.

Punih osam dana sjedila je ona samotna u svom stanu u Varaždinu, nadajući se svaki čas, da će ju ban pohoditi i s njom se izmiriti. Nu ban Nadaždi, akoprem je znao, da Tereza sveudilj boravi u Varaždinu, nije joj se približio, dobro znajući, koja bi posljedica bila njegovu posjetu.

Baćanka uvidje napokon, da joj ne preostaje drugo, nego da ona sama potraži bana i da pokuša izbaviti svoga baruna.

Ban Nadaždi primi ovaj put groficu dosta ljubazno.

— Nadam se, — poče grofica koketno, sjedajući s banom na naslonjač, — da ne ćete danas biti onako negalantni, kao posljednji put.

— Ja sam uviek spreman grofici na uslugu, — odgovori ban s naklonom, — izim ako mi služba inače nalaže.

— Ah, vi ugarski kavaliri, čim obučete tu austrijsku vojničku uniformu, postajete posve drugi ljudi, — govoraše grofica na pol šaljivim, na pol osbiljnim tonom. — Napram gospodjam mora se biti do skrajnosti uslužan . . .

— Liepo! Ja ću, dakle, pokušati, da budem takav, — našali se ban.

— Da vidimo! Vi se smiešite! Vidim, da pogadjate, rad šta dolazim k vami, — govoraše grofica primičući se k banu. — Zar ne, vi ćete ga pustiti na slobodu?

— Baruna?

— Njega da!

— Vi mnogo zahtievate grofice! — izvinjavao se ban.

— Vaša je vlast tako velika. Vi to možete sve zabašuriti.

— A grof, vaš suprug? Što bi on kazao, da čuje, da sam kapetana pustio na slobodu? — pitaše ban.

— Vjerujte mi, on već i ne misli na to, — uvjeravaše grofica bana. — Ja ga dobro poznajem; lakouman je, al osvetljiv nije. Osim toga on je izazvao onaj ružni sukob. Ja sam sigurna, da će mu biti drago, ako se stvar zabašuri.

Ban se časak zamisli, pa će onda reći:

— Dobro, grofice, ja ću uslišati vašu želju. Pokazat ću, — nastavi smješljivo, — da umijem biti galantan naprama gospodjam. Vam za volju ja ću obustaviti svaku iztragu i pustiti kapetana na slobodu.

— Oh, kako sam vam zahvalna! — kliknu grofica plesnuv radostno rukama.

— Ali samo pod jedan uvjet, — dodade ban.

— No?

— Da za tri dana, pošto bude kapetan na slobodi, krenete za svojim mužem! — reče odlučno ban.

— Tako kratak rok! — primieti zlovoljno grofica.

— Bilo je dosta sladka ljubakanja, — odvrati ban poluglasno. — Osim toga je sada mesopust... vrieme pokore.

— Vi zlobni kapucine! — zaprieti mu prstom grofica. — Ne biste li dodali malo?

— Ni jednu uru! odgovori Nadaždi poosbiljiv se. — Pristajete li, grofice?

— Kad nije drugčije, moram! Nu molim vas, recite mi, čemu taj uvjet, da imam krenuti za tri dana, što Ferdinand bude na slobodi?

— To sam dužan svojoj časti, — odgovori ban — Mogli bi još klevetati, da sam podupirao vaš odnošaj.

— Ah tako! — reče grofica, žacnuta tim odgovorom. — Nisam mislila, da ste tolik svetac!

— Izvinite, moj položaj ne dopušta, da radim inače.

— Dobro! Dajte mi, grofe, pismo za pukovnika Zedvica. Ja želim sama odnieti izbavni dekret u Petrinju.

— Žalim, da vam to dopustiti ne mogu, — reče osbiljno ban. — Bilo bi iz nova ružna govora i sa-

blažnjavanja. Ja ću svoju zapovied odmah poslati u Petrinju, a vi, grofice, čekajte baruna, gdje vam drago.

Baćanka se napokon zadovolji tim. Otišla je sutradan u Zagreb, gdje je dočekala svoga Ferdinanda, a treći dan krenula skupa s njim preko Optuja u Beč.

Ban je Nadaždi jedva dočekao, da mu je izpraznila banske dvore, u koje nije mogao uljezti, dok je ona tamo stanovala. Zato je i boravio neprestano u Varaždinu, zato je lukavi kavalir stavio grofici onaj uvjet, da ima za tri dana krenuti iz Hrvatske.

I tako ode iz ovih krajeva Tereza Baćanka. Život njezin niti je bio čist, niti prema duhu onoga vremena, nu zato je ona bila ljubimica viših razreda u Hrvatskoj. Njezin bodri i veseli duh uzkomešao je „bolje“ družtvo i naučio ga uživati sviet nekušanim do onda načinom. „Tko će nam sada priredjivati plesove, krabulje, glasbene i druge vrsti zabave? — jadikovahu otmene gospodje hrvatske. — S Baćankom će svega toga nestati. Ah, nezaboravna naša Terezo!“

X.

Zima godine 1756. bijaše na izmaku. Sav sviet u Hrvatskoj očekivao je doskora velike dogodjaje, koji su se imali odigrati na bojnom polju, na sjeveru carevine. Carska vojska kupila se danomice u Češkoj, kamo su čete sa svih strana prostranoga carstva pridolazile. Ali sva još vojska ne bijaše na okupu, niti bijahu čete za boj spremno razredjene. Išlo je

sve sporo i tromo, dapače ni zapovjednici sborova nisu bili jošte imenovani.

Dok se je ovako postupalo u carskoj vojsci, pruski kralj, koji je u Slezkoj zimovao, radio je posve drugačije. On bijaše svaki čas spreman, da svoju vojsku makne na bojne poljane. Čekao je samo, dok okopni veliki snieg one zime toliko, da može vojska kako tako putovi prolaziti. Tek pod konac ožujka počelo je sniega nestajati i putovi postadoše prohodni. Pruski kralj, znajući dobro za neuredjeno stanje carske vojske, zapovjedi svojim četam, da na više strana provale u Češku.

Poput bujice obori se sada pruska vojska u Češku, hrleći neustavljivo napried. Najveća zabuna, gotovo strava zavlada u carskoj vojsci i na dvoru u Beču. Požuriše se, da pošalju u susret Prusom nekoliko odjela vojske, ne bi li ih zaustavili, ako ne suzbili. Nu carevcem bijaše loša sreća. Moradoše svagdje uzmaći pred dobro vodjenimi i jačimi četami pruskimi. Uzmičuće carske čete donosile su glasove u glavni stan vojske, da Prusi s neodoljivom snagom napreduju k Zlatnomu Pragu, gdje je sjedio glavni zapovjednik carske vojske Karlo, vojvoda lorenski, brat carev, i maršal Braun.

Sada se je stalo raditi na vrat na nos. Ban Nadaždi, koji se je bavio još uredjivanjem poslova kraljevine, dobi poziv od ratnoga vieća, da s mjesta kreće k vojsci, gdje je imao dieliti zapovjedničtvo nad četami s maršalom Daunom. Ujedno ga pozvaše, da predloži sebi namjestnika, koji će za njegova odsuća upravljati kraljevinom.

Taj predlog zadavaše mnogo muke banu Nadaždiju. U ovih težkih vremenih imao je banski na-

mjestnik da bude čovjek na mjestu, koji će upriličivati poslove kraljevstva prema intencijam krune i dvora. Bilo bi naopako, da pod nespretnom rukom stališi i redovi iz nova podivljaju i da budu samo na nepriliku velikim državnim ciljevom, s kojih se je rodio trajući sada rat.

Mislio je Nadaždi na generala grofa Draškovića i na pukovnika Krstu grofa Oršića, ali je predvidjao, da te vrstne vojnike i kod vojske nuždno trebaju, pa da ih ne bi htjeli odpustiti.

Govorili su mu i za Stjepana baruna Patačića, ali o njem je znao, da je čovjek u kraljevstvu vrlo neobljubljen, da ima sijaset protivnika, a u takovih prilikah eto odmah sukoba i trvenja. To bi moglo dati povoda, da ga trajno odazovu od vojske, čega se je ban veoma bojao, jer je znao, da je na nj vrlo kivna tako zvana „njemačka stranka“ u ratnom vieću. Ta koliko je samo trebalo, dok su ga pozvali k vojsci! Njegov brat Leopold, ugarski kancelar, pa i sam glavni zapovjednik vojske, vojvoda Karlo, morali su se svojski zauzeti, dok su bana, čuvenoga vojskovodju, pozvali k vojsci. Ti isti dušmani njegovi odpravili bi ga odmah natrag u Hrvatsku, čim bi doznali, da je ondje nastao nered pod upravom namjestnika banova. Radi toga se nije ban mogao skloniti, da baruna Patačića predloži za važnu namjestničku čast.

Bio je tu i stari Adam grof Baćan, rodjak mladoga Adama grofa Baćana, — vlastelin u Keleminu i Vinici, čovjek promišljen i razborit, koji bi sigurno valjano obnašao čast locumtenensa. Ali znao je Nadaždi, da Baćani nisu osobiti prijatelji Nadaždijem,

pa se je zato i bojao, da učini kakovu ponudu staromu grofu Adamu.

Iz Beča su mu poručili, ne bi li pristao na to, da mu bude namjestnikom general Ghilani, ili general Baranai. Tu dvojicu, naime, nisu mogli kod vojske trebovati, pa ih se htjedoše riešiti, objesiv ih Hrvatskoj na vrat. Ali srećom poznavaše ban Nadaždi te dobre ljude i odpisa u Beč, da on tu dvojicu gospode ne može trebati, jedno s toga, jer nisu domaći sinovi, a locumtenensi bijahu gotovo uviek rodom Hrvati, — za drugo nisu bila spomenuta gospoda generali velikaši po rodu, pa i to bijaše zapreka, jer su se banski namjestnici uviek dosele birali „e statu magnatum“, što je i potrebno bilo, jer inače ne bi imali nikakova ugleda medju stališi i redovi kraljevstva.

Ban Nadaždi uvidje napokon, da mu ne će preostati drugo, nego da predloži za namjestnika zagrebačkoga biskupa Tauzija. Nije bio doduše prijatelj popova, kao vojnici u obće, ali je vidio, da tu nema drugoga izlaza, nego ugledati se u primjere prošlosti, pa zagrebačkoga biskupa predložiti za tu čast. Ne bijaše to ništa novo, jer su tu čast i prije Tauzija obnašali mnogi biskupi zagrebački, mogućnici prvoga reda u kraljevini. Biskup Tauzi bio je dobro vidjen na dvoru, a po svom visokom položaju imao je i potrebiti ugled u zemlji. Ako je trebalo, znao je biti i energičan, dapače i nasilan, što mu je ostalo još od vremena, kadno je kao kanonik zagrebački bio dubičkim komandantom i sablju pasao.

U Hrvatskoj su znali viši krugovi, da se radi o imenovanju banskoga namjestnika, nu od bana Nadaždija nije mogao nitko saznati, koga ima na

umu za to dostojanstvo. Nadalo sa i nagadjalo dugo, dok napokon ne stiže sredinom mjeseca travnja glas, da je biskup Tauzi kraljevskim pismom imenovan banskim namjestnikom.

Taj glas nije nikoga tako iznenadio, kao samoga biskupa, koji nije ništa znao, da se radi o novom odlikovanju njegove osobe. On se vrlo čudio, da ga ban nije ni pitao, je li voljan tu čast i breme na se primiti. Nu ban nije o tom ni časa dvojio ; on je bio uvjeren, da će se biskup pokoriti kraljičinoj i njegovoj volji. Nije mala stvar, biti u zemlji prva crkvena i svjetovna glava!

I u istinu ban se nije u tom pogledu nimalo varao. Biskupa je Tauzija to odlikovanje vanredno veselilo. Njemu je vlast godila. Dosada imao ju je samo nad klerom, a sada će i nad svjetovnjaci. Štafetu o svom imenovanju primio je biskup na svom imanju u Gradcu, kamo je vrlo često znao zalaziti, osobito kada se je razsrdio na svoj kaptol, ili mu dodijale spletke neukrotivih kanonika. Isti dan vratio se u Zagreb, gdje je imao čekati bana, koji mu je pisao, da će za koji dan stići u Zagreb i prije svoga odlazka k vojsci imati u biskupovu dvoru konferenciju s uglednici kraljevine, koje je pozvao, da dodju na taj sastanak.

Čim je stigao glas o imenovanju biskupovu za banskoga namjestnika, počela su najuglednija gospoda hrliti na Kaptol u dvor kanonika Krčelića. Svi su bili uvjereni, da taj čovjek uviek više znade, nego drugi ljudi. I ovaj put su to očekivali. Gospoda su pošla u sumrak kanoniku u posjete, samo da budu neopažena, da ih nitko ne vidi. Nu slučajem nadjoše se svi kod njega na okupu kao u

stupici. Gotovo u isto vrieme sastaše se ondje: viceban Najšić, veliki župan Juršić, predsjednik tabule judicijarne Magdalenić, asesor banske stolice Bužan, lektor Malenić, koji je vrlo rado uhodio Krčelića, onda podžupan Novosel i još nekoji drugi.

Domaćin kanonik smijao se lukavo, videći kod sebe na okupu toliku uglednu gospodu, o kojoj je znao, da su samo za to došla, da od njega što saznadu.

— No, domine reverendissime! — poče prvi nestrpljivi Bužan. — Šta vi sudite o tom imenovanju?

— Ja? — nasmieši se kanonik, — ja ne sudim ništa, jer da šta sudim, da na primjer kažem, da biskup nije za locumtenensa, svi bi rekli, da govorim od pizme.

— Zagrebački je biskup za sve sposoban! — primieti viceban Najšić, smijući se glasno svojoj dosjetki.

Ostala ugledna gospoda osmjehnuše se tek izpod brka. Tko zna, ne bi li jedan drugoga denuncirao novomu namjestniku, ako bi se išta glasnije nasmijao bio? Tako velika mogućnika treba svatko, pa i ta velika gospoda, koja su se sastala, da rešetaju novoga locumtenensa.

— Svatko je za sve sposoban, — prihvati opet rieč kanonik domaćin sa mefističkim smieškom na licu, — ako mu dadu u pomoć ljude, s kojima će raditi. Naš ban dobro poznaje moga miloga biskupa, pa se je pobrinuo za direktorij, koji će mu uz bok stajati.

— Direktorij! — viknuše u jedan glas sva prisutna gospoda. — Kakav direktorij? To je opet nešta nova.

— Direktorij, da! — kimaše glavom Krčelić, — i to dvojake naravi, vojnički i civilni ... Ako se pravo uzme, imat ćemo tri locumtenensa.

— Ta ne mučite nas, — viknu vazda nestrpljivi i najradoznaliji Bužan, — kakav je to direktorij, koji su mu članovi?

— Pukovnik Zedvic vojnički... — reče mirno domaćin.

— Transeat! ... Neka ga, a civilni? — siljaše Bužan.

— Civilni? — ponovi tu rieč domaćin, uživajući, kako je svaki od te prisutne velike gospode stavio se u pozituru, kao da će svaki svoje ime čuti. — Civilni član direktorija treba da bude čovjek vrlo izkusan, koji mnogo toga zna iz knjiga i života, da, koji nije samo pod jednim banom služio nego pod više njih. Ako ćemo iskreno da govorimo, taj član direktorija bit će in civilibus banov namjestnik.

— Sigurno! — primieti predsjednik Magdalenić, komu je već postajalo nesnosno to okolišanje kanonikovo.

— A što nas izkušavaš, dragi reverendissime, kao sotona Spasitelja? — javi se sada viceban Najšić. — Meni se čini, da ni jedan od nas ovdje nije opredieljen u taj direktorij. Možda je Škrlec, meštar?

— Nije, već Markovčić! — odgovori Krčelić.

— Markovčić! — ponove u jedan glas gospoda.

— Dobar izbor! — iztače se sada lektor Malenić, koji bijaše od prije vrlo intiman prijatelj s Markovčićem. — Bio je sekretarom banu Ivanu Draškoviću, a poslije Karlu Baćanu, ... taj će biti na svom mjestu.

— Da, da! — čulo se povladjivanje gospode,

premda je medju njima bilo i takovih, koji nisu najbolje sudili o Markovčiću. Bio je, doduše, on sekretarom kod banova Draškovića i Baćana i imao veliko izkustvo u javnih poslovih, ali se je znalo i to, da je na glasu kartaš i ženar, koji je neprestano trebao novaca, pa je zato ne samo primao, nego upravo iznudjivao mita i darove od stranaka, koje su imale posla s banom. U posljednje vrieme bio je u službi kod ugarske dvorske kancelarije, pa ga je grof Leopold Nadaždi opredielio bio za sekretara svomu bratu banu. Al sada, kad je ovaj imao da ode k vojsci, bude imenovan u Tauzijev direktorij.

— Dakle direktorij, — reče Bužan, kimajući glavom. — Bog zna, hoće li to biti pravo biskupu locumtenensu?

— Njemu mora sve da bude pravo! — odsieče kanonik domaćin. — Čovjek pauper spiritu (ubog duhom), kakav je naš biskup, može se sretnim scieniti, ako dobije uza se ljude, koji će za nj raditi, a on njihovu radu samo svoje ime davati. Bolje je, da dvojica s njim upravljaju, nego da se mieša u njegovu vlast svatko, tko ikakav upliv kod njega imade. Ne bismo li došli do najveće anarkije u najkraćem vremenu? . . .

Kanonik domaćin dospio je u vatru, govoreći ovako o biskupu, svojem protivniku. Nije se u ostalom trebao toliko žestiti, jer i gospoda, koja su ga slušala, imala su isto mnienje o biskupu, koje i Krčelić.

Glas o tom direktoriju raznese se brzo po Zagrebu i okolici. Sve bijaše ljubopitno, kako će se ovim načinom vladati u Hrvatskoj. Biskupu Tauziju ne bijaše baš po volji, što su mu nametnuli za di-

rektore osobe, niti ga ne pitajući. Bilo bi u redu, mišljaše biskup, da su me bar pitali, ako već nisu htjeli, da si sam izaberem, koga hoću, da mi uz bok stoji. Medjutim bijaše biskup ipak tako mudar, da svoju zlovolju nije iznosio na javu, dapače, kadgod bi se pred njim povela rieč o novom direktoriju, znao bi izjaviti, da mu nisu mogli vrstnijih ljudi za taj posao naći.

Ban Nadaždi spremao se medjutim ozbiljno na odlazak. Nekoliko dana poslije imenovanja biskupova za locumtenensa stiže ban u Zagreb, da drži urečenu konferenciju s pozvanimi uglednici kraljevine.

Konferenciji toj, držanoj u biskupovu gradu, prisustvovalo je šestdeset najuglednijih dostojanstvenika i članova iz stališa velikaša i plemstva. Gospoda su po prilici slutila, što će im ban govoriti. O pravicah naroda i njegovih tegobah nije sada moglo biti razgovora. Na to se je već tako zaboravilo, da se nije smjelo ni spominjati. Ban je predočio konferenciji težku opasnost, koja je netom zaprietila kruni i priestolju. — Bojna je sreća vrlo promjenljiva, gospodo! — govoraše ban. — Naša je vojska mnogobrojna, spremna na rat i zadahnuta junačkim duhom, pa ima i vrstne vodje i zapovjednike, koji su ju kadri voditi k pobjedi i slavi. Ali kako rekoh, bojnoj sreći nije vjerovati. Može se dogoditi, da u velikom boju, koji će se doskora biti pod zidinami Zlatnoga Praga, podlegnemo i naš dušmanin nas nadjača. Tada bi nastao čas najveće opasnosti, gdje krunu i priestolje može spasiti samo sloga naroda. Ja vas zato sjećam, gospodo, i na tu mogućnost i zaklinjem vas, da na poziv svietle vla-

darice žrtvujete krvi i novca, da obranimo krunu i carevinu i da narodom mir izvojštimo!

Ovako je govorio ban Nadaždi sabranoj konferenciji. „Krv i novac!“ bijaše jezgra njegova govora. Pa to su stališi i redovi dosele spremno i davali, počevši od časa, kad je u požunskom saboru zagrmio oduševljeni: „Moriamur!“

Razstajući se gospoda iz konferencije, primiećala su u povjerljivu razgovoru, da ih je bilo suvišno toga radi pozivati u konferenciju. Hrvatske su čete neprestano vrvile na bojne poljane, počevši od nasljednoga rata i sada neprestano. Krajiška vojska, hrvatski banderiji i dobrovoljačke čete naših velikaša i plemića davale su carici i kraljici najoduševljenije borioce za obranu krune i priestolja. Sinovi najotmenijih hrvatskih porodica hrlili su u carsku vojsku, ili su o svom trošku ustrajali i uzdržavali bojne čete u mnogogodišnjih ratovih. Hrvatska se je nanosila tih žrtava krvi i novca, a ban Nadaždi nije baš ni trebao opominjati dobroćudnu hrvatsku gospodu, da ove žrtve i unapried doprinose.

Gospoda, koja su u konferenciji slušala banove želje, bijahu u narodu vjerni tumači njegovih namjera. Očekujući nagradu od njega za svoja patriotička nastojanja, radili su iz petnih žila, da bude što izdašnija pomoć dvoru iz Hrvatske.

Krajina je počela prva slati svoje čete u Češku. Preko dvie tisuće Varaždinaca odvede pukovnik Brentano; iz banske krajine krenu pet sto momaka pod podpukovnikom Simom Bernakovićem, a u karlovačkoj krajini sabrao je general grof Petazzi pet hiljada vojnika, pješaka i konjanika, s kojimi je pohitio k ostaloj vojsci.

U ostalom dielu Hrvatske, koji je stajao pod banovom vlašću, kupila se takodjer bez prestanka vojska i novac za vojsku. Ugledna gospoda i gospodje idjahu od praga do praga, sabirući milodare za biedne vojnike. Sviet je davao, kako je tko mogao, a sabirači nisu ni najmanji milodar odbili.

Banderiji su odredjeni, gdje je samo moglo da bude. Isti plemeniti Turopoljci pozvani su ovaj put, da sastave što veću četu i da pohite u pomoć svietloj kraljici pod vodstvom svoga kapetana Pavla Modića.

I Primorci dobiše isto takav poziv, premda u onih stranah poslije smrti Franje kneza Frankopana, koji je pogubljen u Novom mjestu, nije bio sastavljan nikakov banderij, niti je tko narod onih krajeva zvao u vojnike.

Osim toga su posvuda s najvećom žurbom hvatali novake, tako zvane „reclutae", i držali ih pod stražom do odlazka. U te novake nije se nitko dobre volje javio, nego su silom hvatali i novačili izmet ljudskoga družtva, kao skitalice, pijanice, bezposlice, zločince, sluge bez službe i t. d. Od nedavnih kmetskih buna križevačke i moslavačke bijahu još pune tamnice osudjenika u Varaždinu i Zagrebu. Sada odrediše, da svi ti osudjenici, ako bijahu iole sposobni, imadu poći u novake .... Do dvie hiljade tih nesretnika poslaše pod stražami u Zagreb. Ali kamo će ih smjestiti? Htio je ban Nadaždi, da se izprazne škole i da se osim toga za smještenje „recluta" upotriebi golemi jezuitski kolegij na Griču. Nu tomu se živo oprieše ne samo jezuite, nego i biskup, pa i sam viceban Najšić. Htjedoše ih onda ponastaniti u kuće zagrebačkih gradjana, ali tu skoči na noge gradski

sudac, poštovani Ladislav Szale, koji odrešito prosvjedovaše proti toj očitoj povredi purgarskih pravica, dokazujući, da su gradjanske kuće unutar gradskih bedema proste od svakoga nastanjivanja vojske. Što će sada? . . . Izvan gradskih zidova opet nastaniti ljude, od kojih svaki vreba čas i priliku, kako bi mogao umaknuti i dočepati se sladke slobode, — ne bijaše probitačno. Odkud bi samo uzeli toliko straža, koliko bi trebali? . . . A svaka kuća, gdje bi bili novaci smješteni, trebala bi posebnu svoju stražu.

U toj neprilici odredi ban, da se novaci moraju smjestiti u tako zvane regnikolarne kuće. I sbilja strpaše ih onamo i zatvoriše kao zlotvore, a oko kuća namjestiše jake vojničke straže, da ih čuvaju. Užasno bijaše stanje ovih biednika. Premda bijaše već doba proljetno, sniega je još uviek dosta bilo na planinah pa i na samih ravnicah Hrvatske. Studeni bijaše dosta, a zatvoreni novaci ne imahu u svom novom prebivalištu ni loga, ni ogrieva, ni hrane, riječju ništa. Ni iste slame nisu im nastrli, da mogu na njoj ležati. Jedan put na dan dobivali bi nešto pljesniva kruha i vode, ali tako malo, da se do sitosti nisu ni te kukavne hrane naužili.

Gladni i dršćući od zime izvirivahu na prozore svoga prebivališta, zaklinjući prolaznike, da im Boga radi udiele kruha ili novca, jer da će poginuti od gladi i stradanja. Sviet je slušao tu pomaganju i ubogi mu se ljudi smilovali. Nu kad je tko htio, da dobaci jadnikom hljeb kruha ili po koju krajcaru, tjerali bi surovi vojnici milosrdne gradjane od kuće, vičući, da onim unutra ništa ne manjka.

Sgražajući se odstupali ljudi od kuće nesreće i

glasno mrmljali proti banu, koji može dopustiti, da ovako stradaju ljudi, koji će danas sjutra vojevati za kraljicu i dom, pa možebiti i slavno se ponieti u krvavu okršaju.

Ali da, rekoše im, da tim ljudem ništa ne manjka! Tko bi to vjerovao, kad se je znalo, da ih svaki dan po nekoliko umire, koje su onda noću kao strvinu zakapali, samo da ne bude veće sablazni i ružna govora medju gradjanstvom. Ali stvar bijaše već tako odurna i grozna, da se nije dala dulje zabašurivati. Netko, mislilo se, da su jezuite bili, dojavi čitavu stvar dvoru, odkuda dodjoše stroge zapoviedi, da se tomu stanjù novaka ima što prije učiniti kraj, i novaci prvom prilikom, kad budu čete kretale iz Hrvatske, povesti na ratište.

Odsada dobivaše svaki novak četiri krajcara na dan. Tim si je mogao bar svaki kupiti crna kruha i nasititi se. Nu kod mnogih bijaše to već prekasno. Od duga stradanja mnogi su već tako oslabili, da nisu mogli hraniti se težkim kruhom. Jeli su samo toliko, da ne poginu od gladi. Bolesti, koje nastaju od gladi, loše hrane i nazebe, tražile su svaki dan svoje žrtve.

Napokon dodje i čas, da će ih povesti na ratište. Jedna četa banskih krajišnika pod majorom Petrom Botičkim došla je bila u Zagreb, da odvede novake na ratište. Razdieliše ih na dvie strane. Jedni su imali ići k Baćanovoj pukovniji u Gjur preko Varaždina, a drugi su preko Zagorja trebali da putuju u Beč k drugoj jednoj pukovniji.

Ubogi zatvorenici jedva dočekaše, da su ih izveli iz smradnih uza na čisti božji zrak. Pod pratnjom Banovaca krenu jedan odio prama Sesvetam, a

drugi prama Podsusjedu. Iz početka išlo je kako tako. Iznemogli novaci stupahu iz prva istim korakom, kao i njihovi pratioci, nu do mala počeše ih izdavati sile. Tadašnja kronika piše, da ih je do Podsusjeda i do Zaprešića do sto ljudi mrtvih popadalo. Tako bijahu iznemogli i ubijeni dugotrajnim stradanjem u novačkom zatvoru. Ništa bolje ne prodjoše oni, koji su kretali preko Sesveta i Sv. Triju kralja u Varaždin.

Vojnici, što su ih pratili, ne bijahu baš milostiva srca s timi nesretnici. Poput krepane paščadi bacali su mrtva njihova tjelesa u Savu i Krapinu ili u bare kraj puta i dalje gonili one, koji se mogahu još držati na nogama. Govorilo se, da je i nekoliko živih, koji su klonuli i u nesviesti ležali, pobacano u vodu i ondje se zadavilo. Gledajući te strahote sviet se je užasao i Boga zazivao za osvetnika tih nedjela.

Što su se više primicali Prusi Zlatnomu Pragu, to su se žurnije kupile nove čete u Hrvatskoj i odpremale u Češku. Koje bijahu početkom svibnja god. 1757. na putu, morale su najvećom hitrinom dan i noć putovati, da za dobe prispiju do Praga, kamo su Prusi mogli svaki čas stići. Pred tim gradom, u koji se je zatvorio glavni vojvoda vojske, princip Karlo, brat carev, imala se je biti velika odlučna bitka.

Dne 16. svibnja i dodje do toga. Toga dana srazile se pred Pragom dvie silne vojske, cesarska i pruska. Cesarevci budu potučeni, a Fridrik, pruski kralj, stade obsiedati češku priestolnicu. Ali mu ne idjaše taj posao za rukom. Carske čete pridolazile su neprestano sa svih strana i silno ojačale jezgru

vojske, koja je bila u bitci potučena. Maršal Daun povede ojačanu carsku vojsku na Pruse i odtisnu ih od pražkih bedema, vijajući ih neprestano pred sobom. Napokon dodje 18. lipnja do odlučne bitke kod Kolina, gdje carevci hametom pobiše Pruse. Hrvati pod svojim banom Nadaždijem činjahu lievo krilo u tom krvavom boju. Priznavalo se javno, da je njihova hrabrost i neustrašivost, a i mudro vodstvo banovo najviše doprinielo velikoj toj pobjedi. Slava banova i njegovih Hrvata raznosila se po svoj carevini i preko njezinih granica, a u Hrvatskoj ponosio se sviet dikom svojih junaka. Od sada se pomamilo plemstvo još više za bojnom slavom i vojničkim životom. Bijaše malo koja plemićka kuća, koja ne bi imala nekog od svojih u carskoj vojsci. Stari bojni duh razmahao se u hrvatskih srcih, kao što već odavna nije, i svaki dan dokazivahu Hrvati ozbiljnimi djeli, da glasoviti onaj poklik „vitam et sanguinem!“ ne bijaše u njih prazna rieč.

XI.

Proljeće god. 1757. bijaše u Hrvatskoj u najljepšem cvatu. Milota svagdje, kamo pogledaš. Šume su se olistale, livade se zelene i šare od raznolika cvieća, usjevi su potjerali, a vesele ptice oživljuju polja, šikare i zrak nad nami. Blaga priroda obsipala je zemlju krasnimi svoji darovi, da im se ljudi raduju i mirno ih uživaju.

Sviet se je doista i radovao liepu proljeću poslije onako duge i krute, nečuvene upravo zime. Sada je i ubogi ratar već zaboravio na sve, što je zimus pretrpjeti morao. Koliko mu je samo pocrkalo

stoke od ljuta glada! Krma izmakla, a paše nigdje, jer je sve poljane i livade pokrivao debeo snieg.

Nu sada je tomu kraj. Ono, što je preostalo stoke, naći će obilne hrane na bujnih livadah i pašnjacih; ljetni usjevi stoje da ne mogu ljepše, voćke su sretno ocvale, vinogradi su preživjeli opasne mrazove, riečju sve je, kamo pogledaš, tako, da imaš povoda radovati se tomu, što će ti ova godina dobra donieti.

Sretne li zemlje, koja može spokojno uživati stanje mira. Tamo na sjeveru carevine, gdje su zemlju pritisnule dvie silne vojske, vladala je neprestana strava i očajanje. Sela popaljena, pusta polja, uništeni usjevi, stoka razgrabljena. Prava žalost! A na jugu carevine, kud pogledaš, blagi mir, darovi prirode i plodovi ljudskog truda cieli, netaknuti; nade i očekivanja na pretek! Tu je blagoslov božji!

Gospodinu zagrebačkomu biskupu i banskomu namjestniku bijaše svakako ljepše u mirnoj Hrvatskoj, nego li banu Nadaždiju, koji je nosio glavu u torbi na bojnih poljanah i morao podnositi sve nevolje i težkoće rata.

Dok je ban Nadaždi u zemlji rata smišljao s maršalom Daunom mudre ratne osnove, njegov namjestnik u Hrvatskoj, biskup Tauzi, viećao je sa svojim direktorijem, što bi sve činio i izvršio za banove odsutnosti. Vidjelo se po svem, da se ta vojna ne će tako brzo svršiti i da će ban, koga su vrlo nuždno trebali kod vojske, još dugo vremena probaviti izvan granica ove kraljevine.

Dotle je u redu, da njegov namjestnik radi, da mu se ne prigovori, da je zanemario javne poslove.

Gospoda direktori: pukovnik Zedvic i Stjepan Markovčić imali su uviek nešta predlagati njegovoj preuzvišenosti banskomu namjestniku, koji je dakako uviek odobravao predloge svojih adlatusa, jer ovi nisu u blizinu biskupovu pripuštali nikakovih drugih savjetnika. Banski namjestnik bijaše samo izvršitelj volje svoje dvojice direktora.

Medju drugimi javnimi poslovi, na koje je došao red, da ih mora banski namjestnik svršiti, bijaše i restauracija slavne županije zagrebačke. Početkom srpnja god. 1757. priobći biskup namjestnik županu zagrebačkomu Juršiću, da trogodište službovanja sadašnjih častnika županije iztiče koncem kolovoza te godine i da je s toga nakanio obdržavati restauraciju pod konac toga mjeseca. Gospodin veliki župan imao je to proglasiti u skupštini županije, da se mogu birači pripraviti za budući izbor.

Primivši pismo namjestnikovo, podje veliki župan Juršić odmah u biskupove dvore, gdje su stanovala oba direktora. Podje ravno k Markovčiću, kod koga nadje lektora Malenića. Gladkim načinom primi direktor velikoga župana.

— Čim mogu služiti vašoj presvietlosti? — upita Markovčić dostojanstvenika.

— Ništa osobita, želio bih samo neku malu obaviest, — odgovori Juršić, sjedajući u naslonjač, koji mu bješe ponudio uslužni direktor.

— Smetam li možda? — upita lektor, pogledav u lice Juršića, koji je nekako mrko preda se gledao, kao da mu lektor doista smeta.

— Ne mislim . . . — odgovori suhoparno veliki župan, — ako reverendissimus lector baš želi, može ostati. Ja sam, — produlji odmah za tim veliki župan,

okrenuv se prama direktoru, — došao do vas, domine magnifice, u poslu županijske restauracije.

— Molim, da čujem?

— Želio bih znati, kako misli njegova preuzvišenost postupati u toj stvari, — reče veliki župan.

— Kako mislite to, illustrissime? — pitaše direktor, čineći se nevještim, premda je dobro znao, o čem se radi.

— No, mislim, radi kandidacije za častnička mjesta, — odgovori Juršić. — Ima tu nekih osobnih pitanja, glede kojih bih se vrlo rado sporazumio s preuzvišenim banskim namjestnikom. Po zakonu pripada doduše kandidacija meni, kao velikomu županu, ali kako rekoh, ima nekih osobnih pitanja, gdje bih rado čuo mnienje njegove preuzvišenosti.

— O tom nisam još govorio s njegovom preuzvišenosti, — slaga direktor.

— Ali bi bilo nuždno. Kako sami znate, pitanje o izboru redovitoga podžupana zanima svu županiju. Vam su jamačno poznate prilike? — reče veliki župan, pogledavši postrance lektora neprijaznim licem, kao da mu je htio kazati: — Sada bi već mogao otići!

Lektor je na sreću shvatio, kamo šiba veliki župan. Radilo se o tom, da li će biti redoviti podžupan Luka Novosel, bivši požežki podžupan, ili lektorov brat Mihalj Malenić.

— Vidim da smetam razgovoru gospode! — progovori lektor, uzevši u ruke svoj klobuk. — Gospoda će mnogo jasnije govoriti, kad mene ne bude polag. — Smiešljivim licem preporuči se lektor Markovčiću i velikomu županu, komu je odlanulo, kad je kanonik izišao na vrata.

— Tandem aliquando! — zavapi veliki župan, kad je lektor bio već na hodniku. — Ala su ljudi indiskretni; gospodin kanonik sigurno je znao, da sam želio govoriti o njegovu bratu i jedva je u zadnji čas razabrao, da mu nema mjesta ovdje.

— Vrlo je ljubopitan taj prečastni gospodin, — primieti smiešljivo Markovčić i zašuti, ter stojeći pred velikim županom, čekaše, što će taj o restauraciji dalje govoriti.

— Vi ste me, magnifice! — prihvati opet rieč župan — razumjeli, što sam mislio reći glede mjesta redovitoga podžupana?

— Moram priznati, — odgovori lukavo Markovčić sasma bezazlenim izrazom lica, — da mi nisu prilike dovoljno poznate.

Veliki župan razkolači oči i gledaše čas dva sumnjičavim okom direktora tako oštro, da ovaj nije imao srca sukobiti se s Juršićevim pogledom.

— Dobro, tad ću vam ja kazati, — reče rezko Juršić. — Dva su kandidata za ovu čast. Luka Novosel i Malenić, lektorov brat.

— Tako? . . . Dobro da ih nema više . . . . . — primieti direktor izbjegavajućim načinom.

— Što ih je manje, to će biti jača borba, — nađoda Juršić. — Ova dvojica gledat će iz petnih žila, da svakako dodju u kandidaciju, premda Malenić toga ne bi zaslužio.

— Kako to misli vaša presvietlost? — upita mirno Markovčić.

— Jer vrlo malo služi u municipalnoj službi, — odgovori veliki župan. — Sigurno vam je poznato, da je do preklani bio kapetanom kod banalaca?

— Držim, da je i tu služio domovini, — pri-

mieti Markovčić mirnoćom, koja je velikoga župana kadra bila smesti.

— Ma, dakako, da je služio domovini, — reče ponešto razdraženim tonom Juršić. — U svakoj se javnoj službi služi domovini, ali se ne da tajiti, da se vojnička služba u javnom životu uviek razlikuje od civilne, pa tako i vojničke zasluge spadaju na drugi rovaš, nego li civilne. Vi to ne znate, ali ja znam, da je bilo velike graje i prigovora, kad je locumtenens grof Baćan imenovao Malenića substitutom podžupana, njega, koji je jučer bio sablju odpasao.

— To sve donekle stoji, što ste izvoljeli reći, illustrissime domine, — progovori direktor, — nu što onda, ako ga županijska kongregacija izabere?

— Ne mogu ga izabrati, ne dodje li u kandidaciju, reče Juršić.

— Aha, sada vas razumijem. Vi biste želili, da Malenić ne dodje u kandidaciju.

— Toga nisam rekao, rogo (molim)! — uleti brzo veliki župan u rieč direktoru. Ja bih samo želio, da se glede kandidacije sporazumijem s njegovom preuzvišenosti.

— Tomu ima prilike! — reče kratko direktor.

— Znam, ali htjedoh prije da o toj stvari govorim s vašom magnificencijom, kao namjestnikovim adlatusom in civilibus.

— Ja ću se obaviestiti glede te stvari i govorit ću s njegovom preuzvišenosti . . . Biskup locumtenens vraća se prekosjutra u Zagreb iz Gradca, a tada će imati priliku vaša presvietlost, da osobno o toj stvari govori s njim.

Juršić ustade i oprosti se dosta uljudno s direktorom, koji ga izprati do stuba u hodniku.

Vrativši se u svoj stan, pošeta direktor velikima koracima po sobi i smijući se, stade si ruke trti.

— Već se javljaju njuškari! — govoraše direktor sam sobom, — ali će od mene malo što saznati. Biskup bi im sve odao, zato ne smije on do zadnjega časa znati, kako mislim udesiti tu stvar.

U to pokuca netko na vratima.

— Ave! — viknu direktor.

Na vratima pojavi se lektor Malenić.

— Otišao? — reče kanonik smijući se.

— Da, otišao!

— Vidio sam ga izaći, pa sam se požurio, da čujem, što ste govorili? — govoraše lektor, sjedajući u naslonjač, u kom je malo prije Juršić sjedio.

— Njegova presvietlost čini se, da se ljuti, jer ga ništa ne pitamo radi restauracije...

— Revera?... Dakle on sluti nešto?

— Moguće .... Govorio je o kandidaciji podžupana...

— I o mom bratu?

— Dakako... Čini mi se, nije mu sklon...

— Znam to...

— Veli, da ne bi zaslužio doći u kandidaciju...

Lektorovo se lice uozbilji.

— Onda je sigurno, da će raditi proti njemu, primieti malodušno kanonik.

— Bude li imao prilike za to, — reče direktor.

— Kako to misliš?... — upita naglo kanonik.

— Hm..., al ti bi mogao odati moju osnovu...?

— Ni svojoj sjeni... juro (kunem se), — kliknu lektor, položivši svečano ruku na prsa. — Ta radi se o mom bratu.

— Čuj, dakle. Moja je osnova, da sam locumtenens, to jest, da ja sastavim kandidaciju ...

Lektoru se učini, kao da mu je rajska ptica zapjevala, kad je čuo te rieči.

— To bi bilo krasno! — izusti, ne vjerujući pravo, da bi se takova šta dogoditi moglo. — Nu što će reći na to veliki župan, komu po zakonu pripada pravo kandidacije? — upita lektor iza kratke stanke, želeći, da bude i s te strane umiren.

— Veliki župan morat će se pokoriti volji namjestnikovoj ... — odgovori direktor. — Ni locumtenens Baćan nije ništa bolje radio, kad je zimus držao restauraciju u Križevcih. Kandidovao je, koga je htio.

— Al Juršić je čovjek svoje glave i uvažen kod dvora; potuži li se na nezakoniti postupak, što će onda biti ...?

— Nemaj brige ... amice Georgi! ... — reče smiešljivim licem direktor. — Mi smo jači od Juršića. Pa onda, zar se u današnje vrieme brine dvor za ovakove trice, kao što je zagrebačka restauracija. Bude li restauracija jedan put svršena, onda je kasno tužiti se. Factum infectum fieri nequit! (Učinjeno je gotovo.)

— Ti najbolje znadeš, što radiš ... A, kad sve stoji do tvoje volje, ... onda gledaj za moga brata.

— Ta, već sam dosta čuo! Svaki dan mi o tom govoriš ... Ima doduše velikih takmaca, vrlo mogućih i pernatih, koji ne će žaliti tisuće potrošiti ...

— Budi uvjeren, da ni mi, ja i moj brat! — požuri se lektor uvjeriti direktora. — Ni mi nismo iz uboge kuće ...

— Znam, znam! — upade mu brzo u rieč di-

rektor. — Ja ću raditi za tvoga brata. Moja je skrb, da ostane bar to, što je sada, ne bude li moguće proturati ga za redovitoga vicekomesa. Ali i on treba da radi, i ti, reverendissime, i sva vaša svojta. Plemići su svoje glave, mogli bi nam i usuprot kandidaciji pomrsiti račune.

— Valja kortešovati! Obilazit ćemo i ja i brat tu plemenitu braću.

— I dobro treba kola namazati, — reče sa znamenovnim smieškom direktor.

— Zlatnim kolomazom, zar ne? — nasmieši se kanonik. — Još danas ću otići k bratu i razložiti mu, kako stoje akcije. Valja brzo raditi!

— Čim brže, tim bolje!

— S Bogom, magnifice! — reče lektor na oprostu, pruživ desnicu direktoru, koju bješe malo prije izvadio iz džepa.

— Oho, šta je to? — trgnu direktor rukom, koju je lektor čvrsto držao u svojoj, pritiskujući nešto otežka na dlan fine direktorove ruke.

— Zlatan kolomaz! — odgovori lektor, pa smijući se lakim grohotom i sveudilj se klanjajući izpade iz sobe direktorove, koji je ostao nasred sobe, držeći u ruci — kesicu.

— Kesica s novci! — šaptnu veselo direktor, ostavši sam. Prinese za tim kesicu k uhu i potrese njome.

— Ala liepo zvone! — radostno se nasmieši lakomac. — Zlatno je grlo u tih sužnjeva! Ajde da ih vidimo!

Elastičnimi skokovi pojuri direktor u bližnju sobu i otvoriv kesu, iztrese iz nje na kameniti stol „zvoneći“ novac.

Bijahu sve sami veliki kremnički žutaci! . . . . . Milota bijaše pogledati to zlatno stadašce! Uze ih brojiti . . . Slagao je deset a deset cekina na hrpice i nabrojio deset svietlih hrpica, da je sve blistalo na stolu. Kao da su jučer kovani!

— Sto cekina, pa takovih! — kimnu zadovoljno glavom direktor, — to je vriedno, da se malko ugrijemo za takova štićenika. Amicus Jurica ima sigurno i većih kesica, gdje čuva te komorske hostijice, kojimi se tako rado pričešćujem. To je prvi obrok, a moja je briga, da ne bude posljednji!

Lektor Malenić bijaše doista riedak čovjek u jednom pogledu. On je iz sve duše podupirao svoju rodbinu i najveća mu je bila radost, ako je mogao dizati ugled i diku svoje porodice. Postavši rano kanonikom zagrebačkim, nakupilo se u njega liepa imutka. Držali su ga najbogatijim članom kaptola, koji je kod velike gospode svojim novcem postizavao, što je samo želio. Ako se je radilo o njegovoj porodici, napose o bratu, on je duboko posezao u kesu i sipao novac u prazne džepove mogućnika. Govorilo se, da je namjestniku Baćanu pozajmio tisuću cekina, da mu učini brata Mihalja substitutnim vicekomesom. Gospodin je lektor znao dobro, da mu grof namjestnik ne će nikada povratiti taj zajam, ali grof je svakako htio, da bude zajam, pa ga je i dobio, premda su i onaj, koji je davao, i koji je primao, uvjereni bili, da se radi o daru, ili, da još iskrenije kažemo, o mitu. Plemeniti gospodin Mihalj Malenić postao je substitutom vicekomesa, a prečastni gospodin lektor bijaše tim zadovoljan. Nije nikada ni pomišljao na povratak zajma, što više, kad je grof Adam Baćan imao odputovati iz Hr-

vatske početkom zime, dao mu je u „novo posudbeno ime“ još dvje sta cekina. Tko zna, mišljaše gospodin lektor, da li se plemeniti grof ne će doskora vratiti u Hrvatsku, bilo kao locumtenens ili možda čak kao ban!

Imutak gospodina lektora bijaše tako velik, da bi po njegovu vlastitom sudu bio dovoljan, da se jedna porodica velikaški uredi i živi. To je i bila najživlja želja gospodina lektora, koju je za sada brižno krio pred svietom, da mu brat Mihalj Aleksandar postane „baro regni“ i porodica Malenića bude uzvišena „in statum magnatum“ (u stališ velikaša). Da mu to lakše podje za rukom, upro se je, da brata diže u časti, koliko je samo mogao, da ne bude prevelik skok do velikaškoga stepena.

Bude li mu brat podžupanom ili još viši u časti, ne će mu se moći zamierati, ako posegne za barunskom krunom. Direktor Markovčić stvoren je čovjek za to, da izpuni tudje želje. Lukav je, okretan i drzovit, gdje treba; on će ih sve žedne prevesti preko vode. Nezasitan je, istina, i lakom za novcem, ali će se odužiti za to. Gospodin lektor nije zato žalio za kesicom, koju mu je tisnuo u ruke. On bijaše uvjeren, da će njegov stari znanac i prijatelj sve učiniti, što samo bude mogao, kad je onako milo primio zlatnu „jabuku“ iz lektorove ruke.

Ali je rekao direktor, da treba raditi, plemiće obilaziti i predobiti ih za se! Tu ne valja kasniti. Još isti dan dade lektor zapreći svoju golemu kočiju i odveze se k bratu u Kurilovec.

Gospodin je substitut znao, da mu brat ne dolazi uzalud po toj srpanjskoj žezi i prašini. On je

dapače i slutio, da je došao radi županijske restauracije, koja je bila naviještena.

U večer poslije večere, kad su braća ostala sama u palači, uze lektor govoriti s bratom o stvari, radi koje bješe došao. Kaza mu, da je bio kod direktora Markovčića i povjeri mu „sub rosa“ njegovu osnovu.

— Sada treba živo upeti i raditi! — govoraše lektor, završujući svoje pričanje o dogovorih s Markovčićem. — Najprije valja da si osiguramo naše Turopoljce, a onda pokupsko plemstvo. Onamo treba da podješ i da se što toplije sprijateljiš s tom gospodom. Ne zaboravi na draganićku i jamničku „plemenitu braću“ u surinah. Tu će trebati novaca; dobit ćeš ih. U Prigorju i u sisačkoj Posavini radit ću ja za te. Lektor zagrebačkoga kapitula ima tu najveći upliv. Malo ima plemića, koji ne bi ili šta dugovali kaptolu, ili od njega kakovu korist očekivali. Trebam samo malko pritisnuti i bit će na sve strane „humiliamus capita nostra“ (prigibamo svoje glave).

Gospodin substitutus vicecomes dobro je upamtio, što mu je brat lektor svjetovao. Čim je svršio žetvu na svom dobru, spremio se odmah na put u donje strane županije, ter pohadjao uglednije plemićke dvore u Pokuplju i oko Karlovca tja do kranjske medje. Navratio se takodjer u Draganić i Jamnicu, predstavio se ondje plemenitoj braći u seljačkih surinah, gostio ih i bogato darivao, grlio se i cjelivao s njimi, ne bi li mu samo zadali plemenitu riječ, da će na restauraciji stajati uz njega. Nu plemenita seljačka braća odgovoriše gospodinu substitutu posve iskreno, kao što se pristoji starim plemenitašem, da

su oni već dali rieč svojemu „judliumu“ (judex nobilium, sudac plemenitih) gospodinu Petru Gojmercu, za koga da će glasovati sve pokupsko plemstvo, jer je gospodin Petar Gojmerac kao stvoren za vicekomeša. Zlovoljan i malodušan zaputi se podžupan u karlovačku okolicu, nu i tamo bijaše plemstvo za Petra Gojmerca, a na čelu im grof Franjo Patačić, vlastelin u Novom gradu na Dobri.

Gospodin Mihalj Malenić vratio se pokunjen i kao izgubljen sa svoje korteške ekskurzije u Kurilovec. Drugi dan pohitao je odmah u Zagreb, gdje je lektoru bratu izpričao svoje jade.

— Nije još ništa izgubljeno! — tješio ga kanonik. — Turovo polje, Posavina i Prigorje mora biti uz nas, a ti će krajevi odlučiti . . . . . Sada ću ja na kola!

I sbilja gospodin lektor sio u kočiju i dao se na kortešaciju. Prvi, koga bješe pohodio, bijaše velemožni gospodin predsjednik judicijarne tabule Baltazar Magdalenić u Dubravčaku.

Gospodin predsjednik je čovjek velika upliva, njega valja što prije predobiti za se. Mnogi, čim čuju, za koga je predsjednik Magdalenić, bit će ponositi, da mogu biti na njegovoj strani.

Jednako, kao u Posavini, pita se i u Turovu polju, što misli predsjednik judicijarne tabule? Nije ni moguće inače. Čast mu je visoka, a kesa duboka, to dvoje u slozi velika je moć.

Gospodin predsjednik primi vrlo ljubazno i prijazno prečastnoga lektora. Izgrlili se i u lica poljubili kao dobri stari znanci. Čovjek pronicava oka, kao što bijaše predsjednik, znao je odmah, da je lektorov posjet u savezu s restauracijom.

— Doláziš li kao korteš, ili kao prijatelj? — upita šaljivo predsjednik lektora.

— U jednom i drugom svojstvu, priznade lektor. — Čemu da okolišam? Došao sam do tebe radi moga brata Mihalja.

— Radi vicekomešije?

— Tako je!

— Ima li mnogo kandidata? — pitaše predsjednik, čineći se nevještim. — Ti si intiman s direktorom Markovčićem.

— Do sada samo znamo za dvojicu: za Lukača Novosela, koga biskup želi vidjeti u toj časti, onda Petra Gojmercà, za koga je pokupski kotar sve do Metlike.

— Obojica su opasni takmaci! — primieti predsjednik. — Ali to nisu svi, — dodade nekako zlorado.

— Zar ih ima i više? — zabezeknuto upita lektor.

— Ta nego! Na primjer Toma Šćitaroci.

— Čiji je taj? — upade u rieč lektor predsjedniku.

— Juršićev, — odgovori predsjednik.

— Ne bojimo ga se! — reče lektor i u malo da nije odao tajnu glede kandidacije, koju mu bješe povjerio direktor Markovčić. — Ima li još tko?

— Još jedan, koji puno važi . . . — smiešio se predsjednik, gledajući lektora, kako se junački kostruši.

— Ergo?

— Antun Janković, podžupan križevački, — odgovori predsjednik.

— Taj neka ostane, gdje je, — reče srdito lektor.

— Al on želi ovamo doći! — primieti predsjednik, svejednako se smiešeći.

— Mi ga ne trebamo! — odsieče goropadno lektor i pošeta silno uzbudjen po sobi.

— Ali, dragi Jurica, mili moj reverendissime! — uze ga blažiti predsjednik, uhvativ kanonika objema rukama za široka njegova ramena. — Možeš li mu braniti, da ne ide za svojim ciljem? Janković je ugledan, vrlo bogat i vanredno ponosit čovjek. Spomenuo sam ga zato, da znaš, kako stoje stvari u oči restauracije.

— Što dakle misliš ti, magnifice domine? Tko bi mogao postati redovitim podžupanom?

— Ja mislim, da je to pitanje već odavno riešeno, od onog časa, kada se je Novosel vratio iz Požege.

— Dakle Novosel? Naravno, biskup je za njega. Znam, znam . . .

— On je siguran, da će biti redovitim podžupanom, a drugim mogao bi biti tvoj brat Mihalj, ali to nije tako sigurno.

— Misliš?

— Svakako . . . Svi oni, koji nisu mogli postati ordinarius vicecomes (redoviti podžupan) naše županije, bit će takmaci tvoga brata, koji želi da ostane bar substitutom, kao dosele.

— Ta valjda ne će i tu propasti! — uzžesti se iz nova lektor.

— Kako se uzme! — saže ramenima predsjednik.

— Ja se bar nadam, da mu tvoj votum i tvoja pomoć ne će uzmanjkati, je li magnifice?

— Sub conditione . . . — poosbilji se predsjednik, izustivši te rieči.

— Kako da to razumijem? — zabezeknu se lektor.

— Ruka ruku pere ... i ja trebam pomoć tvoju i tvoje stranke ...

— Za koga?

— Za moga Nacija! ...

— Nacija? — uzkliknu lektor, ne mogavši zatomiti u sebi čudjenje, koje ga je presvojilo, kad je predsjednik spomenuo ime svoga sina.

— Da, za moga Nacija ... — potvrdi krepkim naglasom rieči predsjednik ono, što je bio prije rekao. — Ja želim, da se posveti municipalnoj službi i da podje mojom stazom ...

— To je liepo ..... hvale vriedno! — izmuca lektor, koji nikako nije mogao pojmiti, kako bi Nacio Magdalenić, taj bonvivan i polubog ženskinja, mogao pristati u okvir javne službe.

— Moja je kombinacija s njim gotova, ... — prihvati opet rieč predsjednik, koga se je neugodno dojmilo lektorovo iznenadjenje, koje mu je izkusni motrilac predsjednikova kova odmah zamietio na licu, naviklu pretvaranju. — Ja želim, da moj sin Nacio, — govoraše dalje predsjednik naglasom, koji suzbija svaki prigovor, — bude ordinarius judex nobilium — zagrebačkoga kotara.

Prečastni gospodin lektor čuvši tu osnovu velemožnoga gospodina predsjednika, izbeči oči poput žabe u bari, koja se je preplašena izkrečila na vodenoj površini. Htio je, da nešto odgovori gospodinu predsjedniku, ali nije mogao. Više ga je izdala pamet u glavi, nego rieč u grlu. Nacio, taj dvadesetpetgodišnji mladić, pa da bude „judlium“ prvoga zagrebačkoga kotara! To se je gospodinu lektoru

činilo mnogo većom i zamašnijom stvarju, nego da njegov brat Mihalj postane redovitim podžupanom.

— Ti se, kako vidim, tomu čudiš, amice Georgi! — prihvati rieč ponešto razdražljivim tonom predsjednik. — A ja se čudim tebi, koji si ostario, kao i ja, ter dobro znaš, što su naše županijske restauracije . . . Naše restauracije, — produži predsjednik, vidjevši, da se prečastni lektor još sveudilj ne snalazi u situaciji, — jesu mutna voda, gdje se dade najljepše i najbolje loviti . . . Tko je vještiji ribarenju, više zahvati . . . I ja ću ovaj put sreću pokušati, . . . ta Sava mi je pred kućnim pragom, moguće da se ne ću osramotiti . . .

— Sigurno ne! — bubnu lektor, ne znajući, što bi ovaj čas pametnijega rekao.

— Znam ja doduše, da će biti kojekakovih prigovora, — produži opet predsjednik rieč. — Kazat će ovi i oni: Nacio je mlad i neizkusan, lakouman je, ženskar je, i šta ja znam; da, kazat će, nema nikakovih zasluga kao municipalac, a ima toliko sjedoglavaca, koji čekaju na čast i službu, koju ja, samo ja za nj svojatam . . . Ali ja imam i pravo, da tako radim . . . Koliko godina predsjedam već judicijarnoj tabuli? . . . Niti se mičem, niti pomičem! . . . Je li to u redu? . . . Ako nije, tko mi može zamjeriti, da gledam pomaknuti svoga jedinca na ugledno mjesto u javnoj službi . . . tko? . . . no tko?

— Nitko? — odgovori smeteno lektor, kao da ga je tko iz sna probudio.

— A moj ugled, moj imutak — koliko ih ima, da se mogu sporediti sa mnom? — pitaše sve žešće predsjednik.

— Istina, istina! — odgovaraše još uviek sbunjeni lektor.

— Riedki su, vrlo riedki!

— No, pak?

— Ta, ja sam za njega, ja i svi moji! — zavjeri se kanonik, pružajući ruku predsjedniku, koji ju primi s prijaznim smieškom, i njegovo se dosele mrgodno lice u tren razvedri.

— Ecce! (eto). Nisam li ja rekao, da ruka ruku pere! — poče neobično sladkim načinom govoriti predsjednik. — Znam ja, amicissime, da si moguć u našoj županiji, da ti je kesa široka i duboka, ali i moj upliv nije najmanji, a i moja kesa nije mršava. Radimo, dakle, u slozi, i pobiedit ćemo!

Predsjednik i lektor rukovaše se u znak, da je medju njima gotova korteška pogodba. Prilično zadovoljan odveze se lektor iz Dubravčaka dalje u Posavinu prama Sisku, gdje mu je išao posao od ruke, kao da je namazano. Kaptol je velik gospodar u Sisku i okolo Siska, s njim valja liepo u slozi živjeti i prije svega ugadjati gospodinu lektoru, koji je duša kaptola.

Ni u Prigorju ne bijaše lektoru loša sreća. Sve uplivnije plemstvo, koje je moralo često kucati na vratašca kaptolske blagajne, obećalo je prečastnomu kortešu, da će nepokolebivo stajati uz njegova brata.

Veseo vrati se lektor sa svoga puta ravno u Kurilovec, da donese utješljivih viesti bratu i ostaloj plemenitoj braći turopoljskoj. Gospodin substitut pozove k sebi u dvor na objed svukoliku vlastelu turopoljsku, gospodu Poglediće, Bušiće, Jelačiće, Modiće, Plepeliće, Arbanase, Škrlce i ostale, koji bijahu stupovi Turova polja. I predsjednik Magdalenić kao

dobri njihov susjed i sada saveznik dobio je poziv, da dodje na prijateljski sastanak u Kurilovec.

Plemenita su gospoda držala za dugim objedom županijsku restauraciju po svom ćefu. Za Lukača Novosela mislili su, da će biti bolje, ako ga puste na miru biskupu locumtenensu za volju. Ali mu treba naročito kazati, da ne misli, da je baš moralo tako biti. Novosel neka bude redoviti podžupan, nu zato substitut njegov mora da bude, puklo kud puklo, Turopoljac Mihalj Malenić. Što više i druga kolumna, ordinarius notarius (redoviti bilježnik) imao je po zaključku turopoljskih prvaka biti iz njihova krila. Za tu čast izabraše oni Ivicu Plepelića, plesanskoga vlastelina, koji je, razumjevši „dokončak“ plemenite svoje braće, poprimio dostojanstvenije držanje i vrlo se milostivo naprama braći ponašao.

I glede Nacija Magalenića složila se gospoda, da će za volju otcu, dobromu prijatelju Turopoljaca, glasovati, da bude redoviti sudac zagrebačkoga kotara. Izprva, kad je lektor gospodi priobćio, što je o tom s predsjednikom uglavio, nisu gospoda bila osobito voljna pristati na taj uvjet, držeći, da mladi Nacio nema sposobnosti za tu službu. Nu kad je lektor stao upućivati gospodu, da batina u ruci pametna sudca više vriedi nego puna glava Tripartita, kad je dapače i sam mudrac kraljevine i dika turopoljska, velemožni gospodin meštar (protonotar) Petar Škrlec izjavio, da „parva sapientia regitur mundus“ (malom se mudrošću svietom upravlja) — onda su se ipak plemenita braća sklonula i pristala na uvjet predsjednikov radi njegova sina. Oni će za nj, a on za njih. Tako će biti najbolje.

Stranka, koju su stvorili lektor Malenić i pred-

sjednik Magdalenić, bila je sigurno najveća medju svimi u županiji. Budu li ostale stranke, kao obično, nesložne, onda je pobjeda sigurna. Trebalo je samo čvrsto držati u ruku biskupa i direktora Markovčića, a za to su se brinuli neumorno gospodin predsjednik Magdalenić, koji je biskupu locumtenensu, štono vele, na duši sjedio, i lektor Malenić, koji je direktora Markovčića zlatom okivao.

Samo se kaže, da su i drugi za se radili kod plemstva, pa kod biskupa i njegova adlatusa in civilibus. Govorilo se, da se i kanonik Krčelić upinje, de učini svoga sinovca Josipa Krčelića sudcem zagrebačkog kotara. No tu se je zlo namjerio. Tu će se sukobiti s Turopoljci i Magdalenićem, pa će sramotno propasti. Pa onda vrlo je nevjerojatno, da bi htio biskup locumtenens, zakleti neprijatelj Krčelićev, kao i ovaj njegov, sinovca svoga najljućega protivnika metnuti u kandidaciju, bez koje nema govora o izboru.

Ali vrag ne spava. Kanonik je Krčelić vrlo intiman prijatelj s direktorom Markovčićem, s kojim svaki dan konferuje i najpouzdanije obći. Još od bana Draškovića oni su drugovali, i poslije kad je Markovčić otišao iz Hrvatske i kasnije namješten bio kod ugarske kancelarije, njih su dvojica živo dopisivala, i po Markovčiću, sadašnjem adlatusu, doznavao bi Krčelić najveće tajne, koje se ticahu javnih poslova kraljevine. Taj, dakle, prijatelj kanonikov i desna ruka biskupova, mogao bi izposlovati u locumtenensa, da mladoga Krčelića metne u kandidaciju.

A napokon, tko može jamčiti, da čovjek prevrtljiv i šarene duše, kao što bijaše Krčelić, ne bi

kadar bio prignuti šiju pred biskupom i s njim se za volju sinovcu svomu izmiriti! Ta to bi biskup Tauzi jedva dočekao, samo da si smetne s vrata težku pokoru, toga zloduha kaptolskoga, koji mu život ogorčava.

Što se je više približavao rok restauracije, treći dan poslije Kraljeva, sve se je više javljalo kandidata za veće i manje službe županijske. Koji su bili u službi, nastojali su iz petnih žila, da se u njoj održe, a novi kandidati upeli se opet svojski, da starije službenike iztisnu s njihovih mjesta. Ta dosta su na njima i dobro se podkožili, sada bi već vrieme bilo, da drugim ustupe službene svoje stolice, na kojima se je dalo vrlo liepo živjeti i imutak sticati.

Kandidati su tako rekavši obsjedali stan velikoga župana Juršića i direktora Markovčića. Jedan je odilazio, drugi dolazio. Gospodin veliki župan bio je u nemaloj neprilici, kad su mu se došla preporučati u milost plemenita gospoda. On sam nije znao, na čem je. Pohodio je, doduše, biskupa locumtenensa i predočio mu, da se radi o vrlo važnoj stvari, naime o kandidaciji županijskih častnika, koje pravo da pripada velikomu županu.

Medjutim se je biskup locumtenens čuvao da kaže svoju odlučnu o toj stvari. Vidjelo se, da misli i govori po tudjoj uputi. Veliki župan čuo je samo to od banskoga namjestnika, da ima na umu tu važnu funkciju, da mu ona puno brige zadaje, i da će se on, naime banski locumtenens, za dobe sporazumjeti s velikim županom glede kandidacije.

Ali do toga sporazumka nije došlo, a restauracija je pred vratima. Jadni kandidati i aspiranti županijskih služba trčali su kao muhe bez glave sad

k velikomu županu, sad k direktoru Markovčiću čak i k samomu biskupu, koji je većinom boravio u svom ljetnikovcu u Gradcu, samo da ima više mira od dosadnih molitelja. Ali mira nije našao ni u tom zabitnom pristaništu. Polazili su ga svake fele gospoda i vrlo ugledna, uplivna gospoda, koju je morao najljubeznije primiti, pogostiti ih i puno im obećati.

Medju takove spadao je i gospodin predsjednik judicijarne tabule, koji se je takodjer po najvećoj žezi odputio u Gradac, da govori biskupu radi svoga Nacija. Njegova preuzvišenost nije mogla zatajiti svoje začudjenje, čuvši toplu molbu predsjednikovu, da mu bude sin kandidovan „primo loco“ za redovitoga sudca zagrebačkoga kotara.

— Bojim se, da je premlad za to mjesto, — primieti nesigurno biskup, ne želeći da uvriedi predsjednika.

— Ali su stare moje zasluge, — odvrati predsjednik odrešitim tonom, koji je biskupa iznenadio. — Toliko već godina sjedim na jednom te istom mjestu, služim vjerno i pošteno domovini i kralju, pa mislim. . .

— O tom ne može biti sumnje, dragi magnifice domine! — uleti biskup locumtenens u rieč predsjedniku, koji je proti svome običaju za čudo razdraženo počeo govoriti. — Vaše su zasluge velike, naša ih domovina ne može dostojno nagraditi. Dopustite, da uvjerim vašu velemožnost, da ću drage volje izpuniti vašu želju.

— Ja se najsmjernije preporučam vašoj preuzvišenosti! — reče predsjednik s razvedrenim licem, pokloniv se duboko biskupu.

— Dajem vam svoju biskupsku rieč: vaš će sin biti primo loco kandidovan. Ja se nadam, da će se poštovati moja volja!

Preko mjere zadovoljan vratio se predsjednik doma, donesav supruzi i sinu dobre glase. Sada je bio posve siguran, da će ono i biti, što je bio preko noći zasnovao. Biskup namjestnik i turopoljska liga stoje uz njegovu osnovu. Neka samo Nacio postigne tu čast, bit će njegova skrb, da se i više uzpne. Upliva i novca ima dosta u njega.

Tako je računao predsjednik, ali sotona ne spava! Ima ih uviek više, koji, idući za jednim te istim ciljem, put si zakrčuju. Radeći za svoga sina, gospodin predsjednik nije držao potrebitim, da potraži i direktora Markovčića, pa da mu svoju stvar preporuči. Predsjednik nije to činio, misleći, da mu se ne treba klanjati direktoru, kad ima za se biskupa, koji mu je zadao neopozivnu biskupsku rieč. Pa onda, da se on, čovjek tako ugledan i uvažen, ponizi i moli milost u Markovčića, koga je odavna i prezirao, zovući ga nikada drugačije, nego odurnom „kreaturom“, ili „banskim inošem“.

Gospodin direktor dobro je opazio, kako ga velemožno gospodstvo predsjednikovo ne uvažava i hotimice mimoilazi. To se ne da tako lako oprostiti, a osveta je sladka, osobito ljudem direktorova kova. On se je i zakleo, da će predsjednik osjetiti njegovu svemožnu ruku.

Da je biskup locumtenens za mladoga Magdalenića, to ga nije mnogo smetalo. Prevejan čovjek, imajući veliku vlast u svojim rukama, on će napokon uz dobre saveznike i biskupa namjestnika prevesti žedna preko vode.

Takav glavni saveznik bio mu je kanonik Krčelić, koji je svom silom želio, da protura svoga sinovca za sudca zagrebačkoga kotara. Gospodin direktor pokušao je najprije, ne bi li kako sklonuo biskupa, da mladoga Magdalenića izpusti iz kandidacije, ali biskup ne dade se nikako u to uputiti već ostade tvrd na rieči. Vidjevši direktor, da biskup u toj stvari ne popušta, umoli ga, da Josipa Krčelića, vrstna mlada odvjetnika, metne bar u kandidaciju za isto mjesto.

— Vi to tražite svomu prijatelju kanoniku za volju? — reče srdito biskup. — Ali ja toga ne ću učiniti. Kakova ima merita (zasluge) taj vaš klient? Možda mu je to preporuka u vašim očima, — žestio se sve više biskup, — što je sinovac moga najvećega dušmanina?

— Žalim, da vaša preuzvišenost može takova šta samo i pomisliti o meni. Ja sam svom dušom odan i vjeran vašoj ekscelenciji, i ako šta zagovaram, znam, što činim. Istina, kanonik Krčelić ljut je protivnik vašoj preuzvišenosti. To mi je dobro znano. Ali znam i to, da je mudro, ako si čovjek umije liepim načinom skinuti s vrata tako opasna protivnika, kao što je Krčelić. Razabrao sam iz njegovih rieči, da bi se osjećao dužnikom vaše ekscelencije, ako bi mu metnuli sinovca u kandidaciju.

Kad je direktor kazao, što je imao da kaže, pošeta biskup uzbudjen po sobi. On da učini kakovu uslugu Krčeliću, koji mu je svojom opakom protivštinom tolike godine krv sisao i život trovao! A ipak direktor ima donekle pravo. Dobro je kad i kad i vragu svjećicu zapaliti. Nema sumnje, bio bi mu mnogo ugodniji život, kad bi se ublažio od-

nošaj medju njim i kanonikom, oko kojega se je sve kupilo i vrtjelo, što bijaše neprijateljsko njegovoj osobi.

— Dobro, dakle! — reče biskup zaustaviv se u jedan put pred direktorom. — Ja ću pokazati, da imam volje izaći u susret tomu tvrdoglavcu i spletkaru, premda unapried znam, da će on ostati onakav, kakav je prije bio. Vuk dlaku mienja, ali ćudi nikada. Unatoč tomu popustit ću ja, premda bi na njem, kao mladjem, bio red, da popusti. Na vašu preporuku metnut ću mu sinovca u kandidaciju, ali ultimo loco (na zadnje mjesto)!

— To je svejedno! Ja najponiznije zahvaljujem vašoj ekscelenciji! — zahvali direktor biskupu i brzo se pokupi iz sobe.

Direktor bijaše jedva na vrata izišao, a već se je biskup počeo kajati sbog svoje slaboće. U malo da nije zovnuo natrag direktora i opozvao sve, što je čas prije obećao. Ali se ipak predomisli. Da opozove svoje obećanje, to bi Krčelića samo još više razjarilo i postalo bi od zla gore. — Neka ga voda nosi! — svlada se konačno biskup. — I onako ne će biti izabran.

Urečeni se dan županijske restauracije primaknuo posve blizu. Stjepanje, veliki blagdan zagrebačke biskupije, prošlo je, i sada se samo još drži najveći sajam u zemlji, tako zvani kraljevski sajam, koji je trajao tjedan dana prije Stjepanja, a isto toliko poslije toga blagdana. Sa svih strana domovine i iz susjednih krajeva grnuo je sviet na taj glasoviti sajam, na koji su mnogi dolazili, da se za cielu godinu obskrbe svim, što trebaju u svom kućanstvu i gospodarstvu.

Kaptolski trg, počevši od južnih vrata do sjevernih, pun je trgovaca i kupaca; isto je tako puna ledina oko vrela Manduševca na Harmici. Na ta dva mjesta držali su se nekada kaptolski sajmovi, medju koje je spadao i taj najveći kraljevski sajam.

Nebrojeno se ljudstvo suče i mota po tih sajmištih. Na sve strane čuje se zaglušna vika, žamor i povici ljudski. Iz te vreve prodiru i glasovi raznolike živine, na sajam dotjerane. Dognano je mnogo konja i ždrebadi, od kojih se najviše kupuju čili i vatreni konji od Dugog sela i erdeljskog Lekenika. Ima goveda, pa koza i ovaca iz zagrebačke okolice, koje su zagrebačku goru bile već na polak zatrle. Turopoljci dotjerali su na hiljade svinja i odojčadi, poznate izvrstne plešine. Sve je to na prodaju, sve se može dobiti jeftinije, nego izvan sajma. Ima i svježe ribe, koju svaki dan dovoze posavski ribari i oni od Trebeža potoka, blizu Moslavine. Čak i raka možeš dobiti, liepih, punih raka s ogromnimi škarami, koji su nahvatani u potocih Lomnici i Odri. Sada na sajmištu laze po koprivi, posijami posutoj, da odole silnoj žegi kolovožkoj. Ribe i rake kupuju većinom samo gospodski kupci i dobro ih plaćaju. Poštovane purgarice najviše obilaze seoske kume, koje su na sajam doniele po izbor sočiva. Kupuju, o čem misle, da im ne će izmoći do budućega priroda. Svega se tu nadje: pasulja, leće, maka, rotkve i drugoga povrća. Ne manjka ni drugoga smoka. Ima u obilju svježa i suha sira, mlieka, masla, jaja i masti. Turopoljci su dovezli na dugih kolih svoga po izbor luka, Primorci dopremili opet južne robe, kao smokava, limuna, groždjica, riže, naranča, ulja, sve stvari, koje se u stranah dalje od mora tako

lasno ne dobivaju. Kranjski splavari naslagali su oko Manduševca čitave kuće jelovih dasaka i letava, koje su Savom iz Kranjske dovezli na hitrih svojih splavih. Medari od Kašine i Vugrovca prodavaju med, čist i u satovih. Ne salieću ih, žalibože, kupci, koliko ose i pčele, koje su brzo zanjušile najmiliju svoju hranu i počele kao pomamne navaljivati na sladku robu. Bolje od medara prolaze licitari. Medeni kolači i medica prodaje se sve u šestnaest, ali to ne nosi mnogo. Puno više vriedi meštru licitaru prodja debelih svieća voštanica, koje se u ime zavjeta kupuju. Silan je sviet grnuo baš u ovo vrieme k Majci Božjoj bistričkoj, da učini zavjet za svoje mile i drage, koji na sjeveru carevine vojuju i svoj život na kocku meću. Na stotine i stotine prodaje se zavjetovnih svieća, a licitari Bogu hvale, da je ratno doba. Najlošije gotovo od svih trgovaca prolaze skrletari, koji su pravili i prodavali skrlet, gospodsku robu. Do njih pazare izvrstno prosti suknari, što prodaju darovac za seljake, a njihova fina po izbor roba nema nikakove prodje. Nesretni taj rat i novi vojnički regulamenat pokvario im svu sreću. Sada gospoda, koja vode čete, ne oblače na sebe skrlet i svilu, kao nekada, sada valja da svi nose jednak mundur, kako ga „odozgo“ propisuju.

Najveća jagma i stiska bijaše oko soli, koju svatko treba. Tu su prodavali Primorci i kaptol zagrebački. Primorci prodaju morsku sol, koja bijaše vrlo jeftina, a kaptol finiju, ali i skuplju sol iz marmaroških solara u Ugarskoj, koju su pravom davne povlastice odonud dobivali.

Oko zida i kula, što zaklanjaju pročelje sv. Kralja, uhvatili su mjesto slaninari od Sv. Šimuna

i Gračana, pekući tečne pečenice na ražnjevih i svježe krvavice u kotlovih. Blizu njih, da bude odmah pri ruci piće k jelu, toče kanoničke sluge i špani gospodsko vino, polić dobre požunske mjere za groš. U tom prikrajku sajmišta vrlo je veselo i bučno. Tu se jede, pije, pjeva, a mladji i plešu svoj tanac u dvoje uz svirku hegeduša iz Trnja i Horvata. Pleše ili mužkarac s mužkarcem, ili se nadje kaka pobožna snaha, koja je pošla na proštenje, pa će ajde poplesati u veselu dužtvu, prije nego nastavi hodočastni svoj put preko zagrebačke gore.

Najzanimljiviji su „trgovci“ na tom sajmu repari od Lobora i Stubice, koji prodaju repno sjeme. Svu svoju robu nose u bisagah, zabačenih preko ramena. To su „parlavite“ od glave do pete; one njihove žacave, nemirne oči, šiljati dugi nos i plosnato lice čudno se doimlju čovjeka. Mislio bi tko u prvi mah, da su to nekakvi dobroćudni komedijaši, ali oni imaju puno smisla za koješta, što je više ružno, nego li smiešno. Kako se samo šuljaju mudro i oprezno oko šatora klobučarskih i čižmarskih neprestano vrebajući, ne bi li mogli bez novca „na vjeru Božju“, što no vele, doći do nova škrljaka ili do dobrih škornja. Meštri, prodajući pod šatorima, oštro paze na te nepozvane „kunte“ i oporno ih tjeraju od svoje robe. A repari, kao da se to njih ni ne tiče, idu dalje i turajući se kroz svjetinu, viču što ih grlo nosi:

„Ajda, ljudi, repnega semena
Za lijetnega vremena, —
To za jeden,
To za dva (groša),
Da Bog bolšu sreću da . . .“

S drugog kraja nedaleko javio se drugi opet repar, povikujući:

„Čez plot dukni,
Repu spukni!
Aj repa sladka, medena!
— — — — — — —“

Gospoda zagorski repari glasoviti su majstori, praveći ovakove reklame za svoje repno sjeme. Znadu oni ukrpati i krupnih stvari u te povike, baš kad su u najvećoj ljudskoj gnjeti. Mužkarci im se obično smiju, a ženske ih psuju i šakama guraju. Dogodi se kadšto, da ih radi njihova neoprana jezika odvedu slobodnjaci, koji su pazili na red na sajmu, pred kaptolskoga dekana, a ovaj bi repare „tog na jeden, tog na dva (dana)“ osudio na sjedjenje u kladi, gdje su mogli smišljati posve nove i dosele još nečuvene vragolije u slavu repnoga sjemena.

Veselo i živo bijaše na tom kraljevskom sajmu god. 1757. Dolazilo je svieta više nego obično. Nije ni čudo. U isto vrieme imala se držati restauracija županije. Plemići i vlastela sa svih strana velike varmegjije zagrebačke žurili se u Zagreb, da se priprave za borbe. I seljački plemići grnuli su jatomice u Zagreb. Još na samo Stjepanje došla su plemenita braća iz Turova polja, Sv. Ivana, Moravča, Draganića, Jamnice i drugih mjesta, gdje ima plemićkih seoskih porodica.

Navrvjelo bješe toliko korteša u Zagreb, da bijaše velika muka smjestiti ih za nekoliko dana, dok restauracija mine. Morala su se za to brinuti gospoda, koja su na njihove glasove računala. Korteše Malenić-Magdalenićeve stranke, a tih bijaše najviše, smjestiše biskupovom dozvolom na njegovu majuru u

Laškoj ulici, nekoje strpaše u varoški majur, nekoje opet u mlinove i krčmice po gradu. Bijahu puni sjenici i suše plemenite braće, koja, medjutim, nisu ni kod kuće udobnije stanovala.

Glave stranaka i zapovjednici korteša držali su na okupu svoje ljude i oštro pazili, da ne bi s protivnici dolazili u dodir bojeći se, da ih ne bi tko premamio. Po sajmu nisu nikada išli sami, ni u krčmi nisu mogli bez nadzora zasjesti. Svuda su ih pratili njihovi angjeli čuvari, koji su na njih pazili i za njih plaćali.

Turopoljski korteši sprovodili su veći dio dana u krčmi Dižmuša Škreblina na Margaretskom trgu. To bijaše od davna turopoljska krčma, kamo su obično plemenita braća, dolazeći u Zagreb, zalazila. Poštovani Dižmuš imao je uviek dobro vino i kobasice „češnjovke“, koje su plemenitoj braći osobito sladile. Uz to su u' njega zgodne staje i veliko dvorište, u koje je moglo stati stotinu turopoljskih kola. Njegova je krčma bila zato uviek puna prvih susjeda preko Save, pa i sada, kad su došli u Zagreb po gospodskom poslu, kao plemići i birači županijskih častnika, nisu oni zaboravili na svoga staroga Dižmuša.

U predvečerje restauracije bijahu svi korteši turopoljski na okupu u Škreblinovoj krčmi. O podne pogostio ih prečastni lektor Malenić, njih nekoliko stotina u svojoj kuriji, a na večer priredio im gostbu kod Dižmuša, da ne bude suviše buke na Kaptolu, jer stara prečastna gospoda žele mir i tišinu.

Poglavice turopoljskog bratstva, ugledna gospoda Škrlci, Pogledići, Modići, Arbanasi i drugi, dolazili su izmjenice medju svoje vjerne korteše kod

Dižmuša, pili s njima u zdravlje svojih kandidata i bodrili ih, da se sjutradan kod izbora junački ponesu.

Nije ih trebalo bilo sokoliti. Ta već tri dana i tri noći piju neprestano; od vina im je krv tako uzburkana, tako su pomamni, da bi gotovi bili udariti na četu Belzebuba, a kamo li ne ogledati se s pitomom hrpicom draganićkih i jamničkih surinaša, njihovih najžešćih protivnika.

Kad se je bio već sumrak uhvatio, pojavi se u korteškom sboru kod Škreblina i gospodin Juraj Jelačić, asesor judicijarne tabule. Njegov običaj nije bio zalaziti u ovakove skupove, — kojih se je u mladosti dosta naužio. Sada je asesor i nema nikakova posla s restauracijama i korteši. Mnogo miliji posao bijaše mu lihva, kojom se je kao malo tko u Zagrebu bavio, i ovrhe proti bogatijim strankam, gdje je bilo nade, da će moći stranku pošteno operušati. U novije vriemo tjerao je taj nečisti posao tako bezdušno, da mu predsjednik tabule već nije povjerio nijednu ovrhu. To je bio velik gubitak za gospodina asesora i veliko poniženje pred svietom. Zato je svom dušom zamrzio na svoga predsjednika i samo jedva čekao zgodu, da mu se može osvetiti

Plemeniti gospodin Arbanas, koji se je desio medju korteši, kad je asesor Jelačić ondje niknuo, nemalo se začudi, opaziv neobična prihodnika. Znao je, da se gospodin prisjednik ne pača u takove poslove, a znao je i to, da ga već dulje vremena duši bolest na plućih. Pa ipak eto njega u tom zagušljivom zraku i u oblacih dima medju korteši.

— Ti ovdje, amice Jurica? — pitaše Arbanas

prihodnika, došavši mu u susret. — Gotovo da ne bih vjerovao svojim očima.

— Dodjoh i ja medju braću, da se opet jedanput vidimo! — odgovori lukavi asesor. Davno je tomu, kad smo se zadnji put ovako vidjeli.

— Tim bolje. Ti si došao, a ja idem! Ne mogu već da izdržim! Pazi, da ih ne napastuju nepozvani gosti, — govoraše Arbanas, praštajući se s asesorom. Bijaše sretan, kad je izašao iz dvorišta krčme i ostavio u njoj zamjenu iza sebe.

Gospodin asesor stade se ogledati po tom sboru ugrijanih, bučećih ljudi kao da nekoga traži. Na jedan put zape mu oko o vremešna Turopoljca, visoka stasa, širokih pleća i gustih siedih brčina. U licu bijaše zažaren poput kuhana raka, znak, da nije ova tri dana praštao vinu, nego ga ljudski tamanio.

Bijaše to poštovani Mikula Plepelić, stari, istinski plemenitaš turopoljski, glava plemićke zadruge Plepelića iz Plesa, a kod županijskih restauracija već dvadesetak godina vodja i poglavica turopoljskih plemića, medju kojimi je uživao veliko štovanje i ugled, više sigurno nego njegov plemeniti brat i rodjak Ivica Plepelić, vlastelin u Plesu, koga su imali sjutra izabrati bilježnikom varmegjije.

Gospodin Juraj Jelačić približi se laganim korakom tomu čovjeku, koji je u rpi svojih vjernih kovao u zviezde svoga plemenitoga brata i rodjaka Ivicu Plepelića, i potrepta ga rukom lako po ramenu.

Srdito se okrenu arci-korteš, nu opaziv gospodina asesora, prijazno se nasmieši i skide s glave težku šubaru, koju je imao silno naherenu na desno uho.

— A, a, to su oni! — čudio se plemeniti Mikula. — Što zapovieda njihovo plemenito gospodstvo?

Asesor umjesto odgovora dade poglavici korteša znak, da ga sliedi. Kad su obojica bili podalje od drugih, poče asesor:

— Kolika vas ima, koji vodite naše, koje svaki sluša?

— Deset.

— Ali poŭzdanih . . .?

— Kako se uzme. Kad bi znali o čem se radi?. . .

— To ćete čuti, — reče asesor. — Skupi ih i dovedi u sobu, gdje stari Škreblin spava. Bit ćemo tamo sami! . . . Žurite se, ne će biti za badava!

Asesor ode u krčmu, gdje mu stari Dižmuš otvori svoju spavaću sobu, da može s korteši na samo razgovarati.

Ne prodje dugo vremena i u sobu se došulja deset glavnih korteša, sve jedan za drugim, da ne udari drugim suviše u oči.

— Draga, plemenita braćo . . . — poče asesor iz daleka. — Kako, dakle, stojimo? . . . Kako ćemo sjutra birati? . . .

— Po dogovoru, kako smo već rekli? — odgovori Mikula.

— Da, da . . . Anda za redovitoga vicekomesa Lukača Novosela, jerbo ga hoće biskup, . . . — produlji asesor.

— Nu da, — prihvati opet Mikula Plepelić, — a za „sušmituta“ (substituta) našega gospodina Malenića . . .

— Tako i valja, vriedan čovjek; i Ivica Plepelić, tvoj rodjak, koga hoćete za redovitoga bilježnika, takodjer je vriedan i pametan gospodin . . . —

govoraše asesor laskavo i sladko. — Nu, a koga mislite za zagrebačkoga judliuma . . .

— Dokončak je, da biramo mladoga gospodina Magdalenića, . . . — odgovori Plepelić.

— Jeste li poludili? . . . — skoči sa svoje stolice asesor, čineći se nevještim, kao da tobože nije znao za tu kandidaciju. — Toga dječaka, toga naduvenca hoćete da birate?

— Kad su tako naša gospoda dokončala s gospodinom Magdalenićem, . . . — odgovoriše korteši.

— Ne dajte se za nos vući, — uze žestoko govoriti asesor. — Zar je Magdalenić Turopoljac? . . .

— Ne! — odgovore svi složno.

— Drži li što do vas?

Korteši slegoše ramenima.

— Ništa, — vikaše asesor kašljucajući, — ako ga tko pozdravi od vas, niti ga ne pogleda taj dječak, taj gizdavac . . . Nije li tako?

— Vjere jest! — potvrde plemići.

— A je li vas molio, da mu date votum, je li vam se preporučio, kao svojoj plemenitoj braći, ha?

— Vjere nije! . . .

— Dakle tako? . . . Njegov stari dao je valjda nešto srebriša, da vas mogu kako tako pogostiti . . . To je sve . . . Pa što je napokon to? . . . . I drugi imadu novca, koji milije zvoni, ter se ljepše svietli, nego Magdalenićeve izlizane cvancike. — To rekavši lupi asesor omašnijom kesom na stol, da je sve u sobi zazvečalo. Vješto uho korteša odmah je razabralo, da je zlatan novac zazvonio na stolu.

— Gledajte! — razveza sada asesor kesu, iz koje zasjaše pravi pravcati žutaci, dostojni, da se priliepe uz dlan plemenite ruke.

Poglavice korteša na taj divni pogled gurnuli jedan drugoga laktom, kao da hoće jedan drugomu dušu opipati. Bijahu silno iznenadjeni, gledajući to zamamljivo zlato na stolu. Od velike uzbudjenosti činilo se plemenitoj braći, kao da im „kečke“ rastu i u vis dižu težke njihove šube.

— No što velite, plemenita braćo? — pitaše asesor, nasladjujući se utiskom napasti, u koju bješe uveo lakome korteše. — Što biste vi rekli, da biramo drugu osobu za zagrebačkoga judliuma?

— A koga misli vaše plemenito gospodstvo? — pitaše Mikula Plepelić, gladeći svoje guste brčine omašnom pesnicom.

— Dobra je to mušterija! — uze govorit' tišim glasom asesor. — Sinovac kanonika i opata gospodina Krčelića, valjan, mlad čovjek; ne će vam biti žao.

Mikula Plepelić počeše se za uhom.

— A naša gospoda? Mi smo im dali našu plemenitu rieč, da ćemo glasovati za mladoga Magdalenića, — reče arci-korteš.

— Vaša gospoda? — uzžesti se asesor. — Ne spadam li i ja medju njih? Valjda me svake godine na Lucijino vidite u Kurilovcu, kad držimo našu restauraciju? Ili mislite, da nisam govorio s našom gospodom? Vi ste bar pametni ljudi, pa me slušajte. Našoj je gospodi stalo do toga, da naša krv, Bolto Malenić i Ivica Plepelić budu izabrani. Mare oni za Nacija Magdalenića! Njima je pravo, ako dadete votum Krčeliću. Oni će vas tobože koriti, psovati i govoriti, da ste izdajice, ali vi ne marite za to. Moraju tako raditi radi Magdalenića. Vi me razumijete?

— Dakako, dakako! — potvrdiše korteši, gledajući neprestano u zlatnu kesu.

— Mogu li računati na vas i sve naše, koji iza vas stoje?

— Bit će, kako želi vaša asesorska milost! — reče odlučno Mikula Plepelić u ime svih.

— Dajte ruke i plemićku rieč!

Deset desnica korteških izrukova se s asesorom, koji je slavodobitno gledao u oči vjerolomnim saveznikom.

— Mila braćo! — progovori na to medenim glasom asesor. — Evo vam dara od prečastnoga gospodina. Ima u toj kesi dvjesta cekina, vas je deset, svaki dobiva dvadeset na ruku.

Veselo sinuše lica korteša, kad razumješe te rieči. Dvadeset cekina ne nadje se tako lako na žuljavoj ruci. Bar godinu dana mogu o tom novcu liepo i gospodski živjeti. Pa da to nije dobra plaća za njihovu uslugu kod restauracije.

Asesor razdieli zlatni novac medju korteše, koji mu izljubiše ruke i lice, uvjeravajući ga, da će sjutradan sve turopoljsko bratstvo, kao jedno grlo „vivatovati“ za gospodina Krčelića.

U kesi zaostalo još nekoliko cekina, pet ili sedam, tko bi znao. Taj ostatak tisne asesor u ruku Mikuli Plepeliću „povrh svega, kao najboljemu, najvrednijemu od sve braće i korteša“.

Svršivši sretno svoju misiju, odšulja se asesor kradomice iz Dižmušove krčme, primivši prije toga svečano obećanje od kupljene plemenite braće, da o tom, što se je sada sbilo medju njim i njima, ni živa duša ništa doznati ne smije. To bi moglo sve da pokvari.

Vodje korteša latiše se odmah živo posla, premda se nisu trebali puno mučiti. Korteši su bez prigovora pristali na zapovied svojih vodja, čim su čuli, da i njihova gospoda za to znadu.

Sjutradan već u rano jutro bijaše neobična žurba u zagrebačkih ulicah. Gospoda što na konjih, što pješice jure amo tamo sabirući svoje uzdanike; korteši svih mogućih stranaka, neizspavani i mamurni, neki i pošteno vinom nakićeni, žure se na svoja sbirališta, gdje im je kazano, da se imadu sastati prije nego će krenuti u varmegjiju na restauraciju. Turopoljci sabiru se na Margaretskom trgu, pred Dižmuševom krčmom. Tu će se najprije okriepiti kiselom juhom od mlade svinjetine, kako su si sami naručili, izpiti jedan dva vrča vina, a onda u ime Božje krenuti na biralište.

Do osme ure bili su oni gotovi svojom „južinom“ i počeli se vrstati u redove. Točno u osam ura došao k njim njihov kapetan plemeniti Pavao Modić i pregledao svoju četu. Sve je u redu: odielo je čisto i cielo, kratke, široke sablje pripasane kako treba, „kečke“ iz jutra su počešljane, brci lojem čvrsto ufrkani, a što je najviše, svi su baš kako valja „djedjerni“ i vinskom perjanicom zakićeni.

Sada zapovjedi Modić, da se iznese turopoljska zastava, koju je Dižmuš u svojoj sobi čuvao. Ne bijaše to ona starodavna zastava, svetinja turopoljska, nego novija manja zastava, koju su dali načiniti za zgode, kao što je varmegjijska restauracija. Ne će biti škode, ako ju u borbi baš i raztrgaju. Crveno sukno može se opet lako nabaviti.

Mikula Plepelić, komu se ne bi nitko usudio

preoteti čast zastavnika, iznese zastavu iz dvorišta krčme i stade s njom na čelo čete.

— Anda braćo! — poviknu sad Modić. — Napred ajd! ... Vivat Malenić!

— Vivat, vivat! grmilo je plemenito bratstvo.

I pod urnebesnimi povici „Vivat Malenić! vivat Plepelić!“ (o Magdaleniću i Krčeliću ni glasa) podje turopoljsko plemstvo Ilicom i Dugom ulicom u gornji grad pred varmegjijsku kuću na Markovu trgu, pred kojom su već stajali uparadjeni varmegjijski „hajduci“ i „husari“ u svojih žuto-modrih mundurih, dočekujući gospodu i korteše i čineći red pred kućom, gdje je nastala od osme ure silna gnjeta i vreva zvanog i nezvanog ljudstva.

Gospoda u svečanom i bogatom ruhu dolaze žurno i proturuju se s pomoću varmegjijskih hajduka kroz redove gledalaca i korteša. Za Turopoljci dodjoše plemići iz Posavine i od Sv. Ivana. Opaziv turopoljsku braću zaore: „Vivat Malenić!“, na što im Turopoljci isto tako odgovore. Ovo su prijatelji, saveznici. Nešto kasnije dobrzaše na trg plemići iz Draganića i Jamnice. Ima ih, Boga mi, dosta i vidi se, da su ih gospoda dobro vinom nakitila. Kad su ugledali svoje protivnike, udare u zaglušnu viku: „Vivat Gojmerec!“

Mikula Plepelić samo si pogladi brke i priviknu svojim „Déci vužgète!“ (Momci opalite!) I u taj čas zaori tako užasna vika „Vivat Malenić!“ da su draganićka i jamnička braća zašutjela i pokunjila se, kao da ih je tko vodom polio.

Hajduci postaviše Gojmerčeve korteše pred banske dvore, bojeći se, da ne dodje medju njimi i pro-

tivnici do okršaja, kao što je često bivalo u ovakovih prilikah.

I veliki župan Ivan Juršić već je došao u varmegjiju, dopraćen sjajnom deputacijom, koju su po starom običaju po njega u njegov stan izaslali.

Sada samo da dodje biskup locumtenens i mogla bi odmah početi restauracija.

Na tornju sv. Marka jedva je odbilo devet sati, kad li se od Kamenitih Vrata oglase konjaničke trublje.

— Biskup ide! — nasta glasan žamor na trgu. Hajduci i husari varmegjijski poletjeli pred vrata varmegjijske kuće, da načine prost ulaz banskomu namjestniku, a korteši stali popravljati svoje redove i ukočili se na vojničku, bar dotle, dok projure biskupove karuce.

Za nekoliko časaka dojaši u skoku na Markov trg jedan odio biskupovih banderijalaca, a odmah za njimi dojuri i sjajna biskupova kočija, pod koju bijahu uprežena četiri vatrena bielca.

Sve ljudstvo, koje se je desilo na Markovu trgu: korteši, gospoda, gledatelji odkriše ponizno glave, izkazujući time čast biskupu locumtenensu, koji se je u zatvorenoj sjajnoj kočiji, s velikim staklenim vratima, polagano vozio do ulaza županijske zgrade. Ovdje priskoči kočiji uparadjeni županijski kastelan, pazikuća i glava varmegjijskih husara i hajduka, ter žurno otvori staklena vrata, na koja izadje biskup, a za njim izskoči direktor Markovčić.

Čim je biskup unišao u zgradu, navru za njim u najvećem neredu korteši svih stranaka: Turopoljci, Svetoivanci, Jamničani, Draganićani, Posavci, Moravčani i drugi, tiskajući se i gurajući uz viku i

kletve tako rogoborno i bučno, da je varmegjijski kastelan sa svojimi hajduci jedva jedvice mogao zaustavljati užasnu navalu korteša, kojim bi napokon svejedno bilo, ako bi i biskupa zahvatili u svoju rulju, pa mu pokazali, što u ovakovih zgodah valjaju jaka pleća i gvozdeni lakti.

Na prvih stepenicah dočeka banskoga namjestnika s „kolumnami" županijskog magistrata veliki župan Juršić, vrlo osbiljna, gotovo mrka lica.

— Čast mi je, — nakloni se veliki župan pred namjestnikom, držeći u desnoj ruci kalpak s visokom perjanicom, — pozdraviti vašu preuzvišenost i odmah se preporučiti.

— Vaša presvietlost zar odilazi? — upita kao u čudu biskup namjestnik.

— Kod restauracije, gdje mi je oduzeto pravo kandidacije, nemam nikakova posla, — odgovori veliki župan, nakloni se i podje, da se protiska do izlaza kroz rulju korteša, koji su se, kako se je već dalo, sa strahopočitanjem razstavljali pred velikim županom, čineći mu put.

— Mi znamo naša prava i dužnosti! — privika namjestnik za odilazećim Juršićem, nešto doduše pokasno, nu prije nije mogao, dok mu nije te rieči prišaptnuo iza njega stojeći direktor.

— Protestor! — odviknu veliki župan, okrenuv se i pokazav biskupu srdito svoje lice.

Uzbudjen i jarostan podje namjestnik u prvi sprat uz stepenice, praćen županijskimi častnici, koji ga uvedoše u dvoranu, gdje se je imala ovršiti restauracija. Ovdje bijahu već na okupu uglednije od plemićkoga stališa, zastupnici redova, kaptola, literati i t. d. Kad je namjestnik s magistratom unišao

u dvoranu, hrupiše za njim korteši poput bujice s velikom bukom i žamorom. Gospodu nije to nimalo smetalo, jer to bijaše nešto obična kod svake restauracije. Mnogi korteši ne mogoše ni u dvoranu doći, nego su ostali u triemu, okupiv se oko vrata dvorane, da bar vikom ostanu u svezi sa svojimi istomišljenici. Izkusni u tih stvarih Mikula Plepelić uhvati s jezgrom svojih Turopoljaca vrlo zgodno mjesto, odmah iza velikoga stola nasred dvorane, gdje je sjedio županijski magistrat i zastupnici redova, korporacija i stališa. Bio je u najbližoj blizini plemenitoga brata i substituta vicekomesa Malenića.

Biskup locumtenens otvori skupštinu veoma kratkim govorom. Glas mu je još podrhtavao od uzbudjenosti, koju je rodio sukob s tvrdoglavim velikim županom. U sličnih je zgodah običavao biskup čitati svoje govore, koje mu je redovito sastavljao njegov a latere kanonik Paxi; ali ovaj put svjetovao je direktor Markovčić biskupa locumtenensa, da nauči na izust što kraći govor, samo da se svrši što prije starodavna „komedija", kako je direktor izvolio pred biskupom okrstiti županijsku restauraciju.

Skupština je bila vrlo zadovoljna, da je biskup kratko govorio, jer vrućina, pa u toj dvorani, punoj puncatoj birača, gdje ni orah ne bi mogao pasti, da ne zvekne o koju šuplju ili punu glavu, bijaše upravo nesnosljiva.

— Nadam se, — reče namjestnik, — da će slavna skupština izabrati najdostojnije častnike ovoj slavnoj županiji, a izabirući njih da će uzeti dostojan obzir na moju kandidaciju, koju sam udesio savjestno i respektujući sve mjerodavne želje i zahtjeve.

Inteligentniji skupštinari sgledali se i osmjehnuli

izpod brka, kao da je htio jedan drugomu kazati: „Mi već znamo, kako ćemo.“

Izbor započe. Za redovitoga podžupana predloži biskup namjestnik trojicu: Lukača Novosela, dosadašnjega redovitoga podžupana požežke varmegjije, na prvom mjestu; na drugom mjestu Mihalja Aleksandra Malenića, dosadanjega substituta zagrebačkoga; a na trećem pokupskoga redovitoga sudca Petra Gojmerca.

Taj izbor prodje bez ikakove veće borbe. Jednodušnu aklamaciju „vivat Novosel!“ smetalo je tek nekoliko glasova draganićkih plemića, koji su mislili, da ne će škoditi, pokušaju li sreću sa svojim kandidatom i za mjesto redovitoga vicekomesa.

Dva mlada jurata pograbe suhonjava Lukača za mršave krake i dignu ga u vis, ter ga ponesu na praznu stolicu redovitoga vicekomesa kraj locumtenensa, na koju ga posade.

— Vivat, vivat! — pozdravljaše skupština izabranoga podžupana, a locumtenens pruži mu čestitajući ruku, koju smjerni i zahvalni štićenik biskupov pred svima poljubi.

Poslije toga izbora nastade glasan žamor i gibanje u dvorani. Dolazi na red izbor substituta podžupana, koji ne će bez velike borbe proći. Biskup namjestnik, držeći u ruci artiju, na kojoj bijaše napisana kandidacija za sve županijske službe, pročita kandidaciju za mjesto substituta. Na prvom mjestu predloži Mihalja Malenića, na drugom Petra Gojmerca, na trećem Tomu Ščitarovca, ili kako se je u novije vrieme počeo pisati, Ščitaroci-a, nekoč kapetana hrvatskih banderijalaca u nasljednom ratu, a sada neprestanog kandidata za županijsku službu.

*

Biskup namjestnik metnuo ga je u kandidaciju, jer je znao, da je Tomo Ščitarovec štićenik velikoga župana Juršića, koji ga je kanio i za mjesto redovitoga podžupana kandidirati. Ali o tom nije moglo biti govora, jer redoviti podžupan imao je da bude Novosel; metnut će ga dakle u kandidaciju za substituta, uvjeren unapried, da će sjajno propasti.

Tek što je namjestnik pročitao kandidaciju, diže se urnebesna vika u dvorani. „Vivat Malenić!“ viču s jedne, a „Vivat Gojmerec!“ s druge strane. Za Ščitarovca ni glasa. Turopoljci već su digli na ramena svoga Mihalja, ali isto učiniše i Draganićani, turajući se napried s Gojmercem do stolice substituta. Na tom putu sudariše se Turopoljci i to tako žestoko, da su na zemlju pala oba plemića, koji su nosili Gojmerca, a ovaj se na njih složio. Slavodobitno priedjoše Turopoljci preko te rpe i posade na stolicu substitutsku Malenića, ter ga skupa sa stolicom uzmu dizati u zrak. Draganićani i Jamničani turaju se kao biesni napried i pružaju ruke za stolicom, da s nje svuku Malenića, ali ne dadu Turopoljci, koji sada počeše šakama lupati po tvrdih glavah draganićkih i jamničkih korteša i gurati ih natrag od stolice substitutske. „Vivat Malenić!“ kliču Turopoljci, Posavci i Prigorci, kliču svi osim birača pokupskoga kotara, koji viču za Gojmerca. Ali ta je vika mnogo slabija. Velika većina je svakako uz Malenića.

Namjestnik dade rukom znak, da bude tišina i mir, i kad se je žamor slegao i svaki na svom mjestu mirno stajao, reče namjestnik:

— Pošto je većina glasova uz poglavitoga gospodina Mihalja Aleksandra Malenića, to progla-

šujem, da je on izabran za substituta redovitoga podžupana. Vivat!

I „vivat Malenić!“ orilo se iz stotine grla na veliku srčbu Gojmerčevih korteša, koji su i sada još od prkosa vikali: „Vivat Gojmerec!“

Sada je došao na red izbor redovitoga bilježnika. Ista većina, koja je izabrala Malenića za substituta, odlučila je i u ovom izboru. Ivica Plepelić, najučenija glava Turova polja, kad u njem nije bilo braće Petra i Nikole Škrlca, bude izabran redovitim bilježnikom, i tako zadobi lakim načinom čast, o kojoj prije dva tri mjeseca ni snivao nije.

Pobjeda sjedinjene stranke Malenićeve i Magdalenićeve bijaše nedvojbena. Gospodin predsjednik judicijarne tabule zadovoljno se smiešio, videći, kako se biraju kandidati samo te stranke, jedan za drugim. Sada je na redu izbor njegova sina i on se je već unapried veselio pobjedi, koja nije mogla izostati.

Dok je gospodin predsjednik bio ovako u najugodnijem očekivanju, šuljao se asesor Jelačić oko vodja turopoljskih korteša, bodreći ih i sjećajući na obilne darove, koje su jučer primili.

Najviše je šuškao oko Mikule Plepelića, koji je samo gladio svoje brke i neprestano odgovarao asesoru: — Ništa se ne bojte, plemeniti gospodine brate!

Osudni čas dodje. Namjestnik pročita kandidaciju za redovitoga sudca kotara zagrebačkoga. Na prvom je mjestu Nacio Magdalenić, na drugom mjestu dosadašnji sudac Čeh Babočaj, na trećem i posljednjem mladi odvjetnik Josip Krčelić.

Tek što je namjestnik pročitao kandidaciju, plemići iz Posavine, Prigorja i Sv. Ivana udare klicati: „Vivat Magdalenić!“ Odmah za tim zagrmi s turo-

poljske strane „Vivat Krčelić!“ Što je to? Ta tako nije dogovoreno, sbune se saveznici turopoljski i prestanu klicati. Stari Magdalenić probliedi, a i Naciju, koji je stajao do njega, bješe, kao da su ga vrelom vodom poparili.

— Što je to? — skoče sada na noge oba Malenića, braća Škrlci, Arbanas, Modić i drugi ugledni Turopoljci i umiešaju se medju svoje korteše, koji su neprestano klicali: „Vivat Krčelić!“

— Jeste li poludili, ljudi, što ste pamet zapili? — vikaše Malenić. — Ne znate li, da imate glasovati za Magdalenića? . . . Mikulo! što je to?

— Mi smo svi za Krčelića, vivat Krčelić! — odreza glava korteša, a njegovi prihvate klicanje.

— Šutite, pijane živine! — planu Malenić i ščepa za vrat Mikulu, baš u čas, kad je iz nova htio vivatovati, i pošteno ga strese, da su mu sve oči nabrekle. I druga gospoda turopoljska uzeše osornom riečju ušutkavati vjerolomne korteše. To im i podje za rukom, ali u to, da viču „vivat Magdalenić!“, nisu se nikako dali uputiti.

Mučanje Turopoljaca veoma je smelo njihove saveznike. Njihova vika u prilog Magdaleniću bijaše sve to slabija, nu tim se jače orilo na strani pokupskih birača: „Vivat Babočaj!“. Grof Franjo Patačić, sudac Gojmerec i Ivan Bužan, pagadur kraljevine, koji ne bijaše prijatelj ni Krčeliću, ni Magdaleniću, nauckaše korteše pokupskog kotara, da viču za Babočaja.

Korteši poslušaše. Pograbiše Babočaja, dosadašnjega sudca, i na ramenih ga donesoše do njegove sudačke stolice, na koju ga posadiše. Pagadur Ivan Bužan priskočio povrh toga namjestniku i stao

mu vrlo rječito razlagati, da bi bila velika nepravda poštenog, starog službenika, kakav bijaše Babočaj, odpraviti za volju mladih ljudi, koji nemaju nikakovih zasluga, ni izkustva u službi.

— Quid nunc? (što sad?) — pitaše biskup namjestnik tiho direktora Markovčića. Babočaj već sjedi na svojoj stolici, za Krčelića nitko se više ne javlja, a povici za mladoga Magdalenića ne čuju se kraj zaglušne vike Babočajevih pristaša.

— Kad stvari tako stoje, neka bude Babočaj! — odgovori direktor.

Biskup pogleda predsjednika Magdalenića, koji je u nj niemo piljio, i obori odmah oči. Bijaše mu vrlo nesnosan položaj. Obećao je toliko, a ne može da održi rieči.

Nesigurnim glasom izjavi namjestnik, da se dosadašnji sudac zagrebačkoga kotara, plemeniti gospodin Čeh Babočaj ima smatrati izabranim.

Jarostan skoči na noge stari Magdalenić i vrlo glasno reče Naciju:

— Ajdemo! Medju timi varalicami nema nam obstanka.

Substitut Malenić, koji je nedaleko sjedio i čuo te rieči, koje bijahu poglavito njemu namienjene, okrenu se i ustavši sa stolice pristupi predsjedniku.

— Ti nam krivo činiš, prijatelju Bolto! . . . — reče Malenić.

— Zabranjujem, da me zoveš prijateljem! — uleti mu u rieč predsjednik razdraženim glasom. — Ti mi nisi prijatelj, niti si ikad bio! Ne poznajem te više! . . . Ajdemo Nacio!

Otac i sin odoše iz dvorane, proturav se težkom mukom kroz bučeće korteše, koji su sada složno

birali za pokupskoga sudca Petra Gojmerca. Nije bar ništa izgubio. I ostali izbori ovršeni su gladko. Turopoljci bijahu vrlo pokunjeni s negodovanja svoje gospode, pa nisu više ni marili za izbore častnika. Vodje korteša tješili su se medju tim, da je to negodovanje njihove gospode samo na izliku, ali kad im Malenić i drugi rekoše, neka samo odmah idu kući, da oni ne će da imadu posla s vjerolomnom braćom, morali su razabrati, da tu nema šale i da ih je asesor Jelačić zaveo na nepošteno djelo, koje nedolikuje ljudem njihova plemenitoga soja. Premda su ih kući odpravili i makar da ih nitko nije u gostbu zvao, oni su se ipak kod Dižmuša sami pošteno pogostili na račun gospodina substituta. To se zna, da on to mora platiti; ta zašto bi ga onda birali.

Gospoda turopoljska bjehu doista nezadovoljna držanjem svojih korteša na današnjoj restauraciji. Kad je već jedan put zadana poštena, plemićka rieč, treba da se i drži. Verbum nobile debet esse stabile! (Plemićka rieč treba da bude stalna.) To je zakon nad zakoni svakomu pravomu plemiću. Kasnije ušli su oni u trag, tko je skrivio to izdajstvo u njihovoj stranci i malo plemstvo turopoljsko zaveo na vjerolom. Pokušaše, da umire predsjednika Magdalenića, nu on nije ništa držao do svih tih uvjeravanja, nego dapače izjavio, da su oni svi jedne bagre i da pušu u jedan rog. Veliki jaz neprijateljstva provalio je izmedju dviju porodica, koje su dosele dugi niz godina živjele u liepoj slozi i prijateljstvu.

Biskupu namjestniku bijaše takodjer vrlo nemila ta zgoda. Još isti dan poslao je kanonika Paxi-a k

predsjedniku s porukom, da vrlo žali, što je krivnjom Turopoljaca stvar zlo svršila, nu da će on već imati na brizi budućnost Nacijevu. Ta poruka ipak je nešto ublažila ogorčenost predsjednikovu.

Ni kanoniku Krčeliću ne bijaše baš voljko pri duši. Dvjesta cekina dobiše Turopoljci, isto toliko Markovčić, a sto cekina asesor Jelačić. Mošnjica prečastnoga gospodina baš je tužno splasnula, nu kanonik se tješio tim, da ti novci, što ih bješe sinovca radi drugim razdielio, nisu propali, nego da ostaju kao kapara za dojduću restauraciju.

Najbolje prošli su pri toj restauraciji krčmar Dižmuš i direktor Markovčić. Jedan i drugi napunili su si dobrahno kese; onaj prvi pošteno gosteći korteše dobrim jelom i pićem, a direktor dajući liepa obećanja, od kojih se neka nisu nikako izpuniti mogla.

Duša valja! ni Mikula Plepelić, vodja korteša, nije se mogao potužiti na ovu restauraciju; bio je pun zlatna i srebrna novca kao ovca šuge. Što za to, ako se sada njegova gospoda na njega malko ljute. Do buduće restauracije sve će se to zaboraviti i opet će se braća k braći navrnuti; ta jedan drugoga trebaju.

Kad je sunce zapalo, vraćali se turopoljski plemići k svojim kućam. Idu pješice, ili se na kolih voze. Već im je dodijalo piće i jelo. Nije ni čovjek od željeza. Za zadnji put napojiše se kod Dižmuša, s kojim se liepo izljubiše i izgrliše, pa onda put pod noge. Plemenite njihove supružice sigurno će se veseliti, kad ih ugledaju onako nakićene. Duga povorka kola kretala je k Savi s korteši, koji su hrapavimi glasovi i na pol saneni pjevali rugalicu:

„Gojmerec se je kostrušil,
Štel je biti subštitut,
Malenić je njega zrušil,
I nazad ga poslal v kut.“

— — — — — — —

Tako se svrši restauracija zagrebačke varmegjije, koju je biskup namjestnik držao na svoju ruku, ni ne pitajući velikoga župana, koji se toga radi pritužio i dvoru i banu.

Namjestnik dobi doduše odozgo poruku, da u buduće po zakonu radi, nu izabrani častnici ostaše zato ipak na svojih mjestih.

XII.

Prošlo je pol godine, odkako se je Nacio razstao s Arankom, i još uviek boravi doma. A kako se je na razstanku kleo i sveto obećavao, da će što prije gledati, da ugrabi zgodu i poleti u Beč k njojzi . . . Jadnik Nacio želio je to od sve duše, ali upravo Aranka odvraćala ga je od toga puta. Kako je do toga došlo, razjasnit će njezini listovi, koje je pisala Naciju.

Prvi list dobio je za deset dana poslije njezina odlazka iz Zagreba.

„Mili moj Nacio!

„Sretno sam stigla u Beč i odmah ti se javljam. Ah, čini mi se, da ću poginuti od čeznuća za Tobom. Sva sam shrvana tugom i kao izgubljena . . . Misliš li i Ti na mene? . . . Kako bi liepo bilo, da si uza me, mili moj! . . . Ali to ne će tako skoro biti, premda ništa tako vruće ne želim, kao to . . . Moj muž kao da nešto sluti . . . . Vrlo je snužden i

zle volje . . . . . Jučer mi reče, da će pozvati svoju stariju sestru iz Gjura da bude uza me, kad on na vojsku krene . . . Strah me hvata, kad pomislim na to družtvo . . . Grofica je udova, bez djece i velika bogomoljka, stroga i zajedljiva . . . Nadam se, da ne ću dugo stajati pod tom pazkom. Ne odpisuj mi ništa, dok ne dobiješ drugi list od mene . . . Aranka".

Nacio je bio kao van sebe, kad je pročitao taj list. Sada u jedan put da ne može k njoj, a kako je samo željno očekivao njezin poziv: dodji. Nu tko zna, da li Aranka nema pravo, kad ga moli, da sada ne dolazi u Beč. U listu ne da se sve kazati, ali je već dosta i to, što je čitao i što mu je morala priobćiti, da naime, njezin muž nešto sluti, i da se je pobrinuo za pouzdanu stražaricu svoje supruge.

Drugi list primio je Nacio puno kasnije, za koja tri tjedna poslije prvoga lista.

„Ne ljuti se", pisala mu Aranka, „da Ti nisam tako dugo pisala. Bolestna sam i moram često ležati . . . . . Uz to je ovdje i sestra mojega muža Judita . . . . . Težkom mukom ugrabila sam zgodu, da Ti pišem . . . Nesnosno mi je u tom Beču, u tom družtvu . . . Na zabave niti mogu da idem, niti me srce vuče . . . . Snuždena sprovodim čitave dane sa svojom svasti, koja mi čita svete legende ili sveto pismo . . . . . Više puta mi je i to utjeha . . . . . O moj Nacio, ne mogu Ti pismeno kazati sve, kako mi je, što mi je sve na duši i što patim . . . . Misliš li na Beč? . . . Bolje je, ako ne misliš, jer tomu nije još hora . . . Moj muž ne ide k vojsci, već ostaje u ratnom vieću, gdje ga trebaju . . . Strpi se i misli na mene! . . . Kako bi željela, da dobijem nekoliko

redaka od Tebe, ali se bojim, da list ne dodje u druge ruke ... Doskora opet ću Ti se javiti . . ."

— Dakle ni ovaj put nema ništa od Beča! — pomisli Nacio, pročitav list. Možda ona već i ne mari za mene? ... Svakako je čudnovato, da me u svakom listu odvraća od puta u Beč .... Što napokon za to, ako je uz nju svast njezina i da pazi na nju? Zar se ne bi mogli bar vidjeti, pozdraviti i uzgred ma riečcu koju progovoriti, ruke si stisnuti? ..... Ta kolika bi to samo bila slast i uživanje poslije tako duga vremena!

Nacija poče ljubomor mučiti ..... Da bar zna, gdje je Baćanka, on bi joj pisao, neka mu razjasni, što je to s Arankom. Ona bi već doznala istinu ... Ali Baćanka, Bog zna, gdje je? ..... Koliko je razumio, bijaše svaki čas na kolih izmedju Budima, Požuna i Beča, tražeći zabave i ljubovanja! ... Ali banov adjutant Dragoni mogao bi sigurno nešto znati o tom. On se često navraća iz Beča u Zagreb, trebalo bi se samo namjeriti na nj i umoliti ga, da se obaviesti, što je s Arankom, kako živi, samotuje li ili polazi družtva, misli li još na Hrvatsku i na Nacija ... Prvi put, kad Dragoni stigne u Zagreb, on ga mora uvrebati i govoriti s njim.

Nekako poslije uzkrsnih blagdana stiže Naciju opet pismo od Aranke. Mladić ga otvori s največom ljubopitnošću i zebnjom i uze ga pohlepno čitati:

„Mili prijatelju!"

— Gle! taj novi način, kako me zove! — začudi se Nacio i nastavi čitanje.

„Dugo je trebalo, dok sam se riešila, da Vam pišem ... Težko mi je, ali Vi morate znati nešto, što se nas dvojga najviše tiče. Bijah prije uzkrsa

na izpoviedi . . . Srce me je vuklo, da izpoviedim Bogu, što mi je na duši i što Vi dobro znate . . . . Sada mi je lakše . . . Čini mi se, da mi je pao sa srca težak kamen . . . Vratila sam se svojim dužnostim i u duhu se oprostila s Vami . . . za uviek oprostila s Vami, . . . znajte za uviek . . . Sviest mi kaže, da je dobro, što tako činim . . . I Vi ćete isto tako suditi, jer znam, da umijete biti i pravedan. . . . . . Zaboravite na me, na sve, što bijaše medju nama . . . To je sve, što Vas moli i što želi od Vas . . . Aranka“.

Nacio nije vjerovao svojim očima, čitajući to pismo. Činilo mu se kao da Aranka sbija s njim nespretnu šalu . . . . Ali nije to šala, ... taj list je pisan tako ozbiljno i odrešito, da ne može biti sumnje o tvrdoj odluci Arančinoj, da prekida svaku svezu s Nacijem i da se vraća k dužnostim i čistoći braka.

— Čudnovata žena! — kimaše Nacio glavom, spravljajući list u prsni džep. Bio je baš u Zagrebu, kad je primio to pismo, nekoliko dana poslije velike bitke kod Praga. Svaki čas su tada prolazile kroz Zagreb veće ili manje čete vojnika, hrleći u pomoć carskoj vojsci, koja je vijala pred sobom Pruse, goneći ih do točke, gdje se moraju obje vojske sraziti. Nacio uzjaše konja, spusti se niz Mesničku ulicu na Margaretski trg, gdje su po liepu vremenu vojnici pod šatorima boravili do svoga odlazka. Odjašio je tamo, da vidi, hoće li naći koga poznatoga častnika, komu bi povjerio svoju tajnu i koga bi umolio, da ma kojim putem sazna, što se je to dogodilo s njegovom Arankom.

Na Margaretskom trgu spremala se baš jedna

četa banalaca na odlazak put Optuja i dalje do Beča. Nacio pojaše izpred šatora, motreći pozorno vojnike, ne bi li medju njima opazio poznatog kojeg častnika.

U jedan put čuje, gdje ga netko zove: — Nacio, Nacio!

Obazre se i vidi, da se kapetan barun Kulmer za njim žuri. Nacio zaustavi konja i prijatelji se pozdraviše.

— Sam mi te je Bog poslao! — reče Nacio kapetanu. — Ideš li u Beč?

— Ovaj čas polazim.

— Tim bolje. Imao bih da te nešto umolim. Tiče se nje, Aranke.

— Što je s njom?

Nacio djipi dolje s konja i predade ga jednomu vojniku, a on udje pod šator kapetanov, gdje bijahu sami. Nacio izvadi iz džepa Arankin list i dade ga kapetanu.

— Na, čitaj!

Kapetan brzo pročita dosta kratki list generaličin i nasmieši se, kad bijaše gotov.

— Što veliš na to? — pitaše Nacio uzbudjen.

— Ništa, . . . zahvaljuje ti na ljubavi i kaže ti „s Bogom!“

— Držiš li, da je osbiljno to pismo?

— Zašto ne? Aranka je histeričan stvor, pa je u jedan put postala pokornicom. Mandaljena se kaje za svoje griehe, — odgovori kapetan.

— Ja ne mogu vjerovati u to! — kliknu Nacio. — Nikako ne mogu pojmiti takav veliki okret u njezinoj duši. Zato te evo molim, da putujući kroz Beč gledaš ma kako saznati, što je u stvari. Čeka li te Tereza u Beču?

— Dakako, bar smo se tako dogovorili! — odgovori barun.

— No eto! Po njoj možemo najlakše saznati istinu. Učini mi to! — moljaše Nacio.

— Drage volje!... Mislim, da ćemo lako doznati, što želiš, — reče barun.

Poslije njegova odlazka Nacio je s velikom nestrpljivošću čekao pismo od svoga prijatelja. Stiglo je prije nego li se je nadao, jer su banalci i s njimi kapetan Kulmer morali žurno krenuti iz Beča u Češku na bojište. Pismo je glasilo:

„Dva sam dana sproveo u Beču i sastao se ovdje s Terezom. Kako kratko vrieme poslije tako duga razstanka, a Bog zna, hoćemo li se kad ili nikad vidjeti. Sjutra polazim iz Beča, a zapovied je, da se moramo na vrat na nos žuriti, jer da će skoro doći do sukoba ... O Aranci ne mogu ti ništa utješljiva pisati. Tereza je bila kod nje i snebiva se s njezine promjene ... Postala je pokajnica i bogomoljka ... Ona i njezina svast čitaju cio dan svete knjige, a general čini se da je vrlo zadovoljan s tom promjenom mlade žene ... Poveo se, dakako, govor i o Tebi, ali je Aranka zaklinjala Terezu, da joj za Boga ništa ne spominje o Tebi ... Sve je prošlo, sve je zaboravljeno! — govorila je Aranka, što više, svjetovala je Terezu, da i ona prekine svaku svezu sa mnom, ako misli na Boga i na dušu ... Tereza se sada tomu smije, ali tko zna, neću li i ja, ako se živ vratim s vojne, proći poput Tebe, ... i naći takodjer svoju Mandaljenu ...“

Nacio bijaše sada doista uvjeren, da je odluka Arančina tvrda i da će najpametnije učiniti, ako zaboravi na nju. Ali to ne bijaše laka stvar. Aranka

bijaše prvo žensko biće, koje je ljubio iskreno i svom vatrom svoje žarke duše. Obožavao ju je, jer mu se činila tako mila, krotka i dražestna, tako odana i privržena, da si nije mogao zamisliti ženskoga stvora, koji bi ga kadar bio tako zanieti i očarati. Pa da ju zaboravi, da izčupa iz srca najsladji osjećaj i najmilije uspomene prve svoje ljubavi? ... Ne ide to bez boli, ali kad već mora biti, on će pokušati. Preboljeli su toliki drugi, pa će gledati i on da preboli!

Samo da što prije ubije težku svoju sjetu, putovao je od znanca do znanca, sjedio u veselih družtvih, išao u lov, kartao se, kušao i ljubakati, ali sve je to išlo preko mrtva srca. Ti liekovi slabo su pomagali. Uzeo se zanimati i za gospodarstvo svoga oca. Bio čas u Dubravčaku, čas opet u Ferluru, pa u Sudovcu i Bogačevu kod Križevaca, gdje su bila imanja predsjednikova, — nadgledao rad kmetova i španova i vladao se mudro i uztrajno, kao da ga zbilja taj posao zanima. Ali to je trajalo samo kratko vrieme. Sve mu bijaše dosadno, što bi god počeo i radio. Dodje mu ponovno volja, da ide u vojsku. Kad je tu svoju želju kazao ocu, odsieče mu starac odrešito „jedan put za vazda“, da mu toga više ne spominje: — Nemam tebe jedinca, da mi ostaviš kosti u tudjoj zemlji za tudjince. Moj si i živjet ćeš za me i za moje dobro!

Nacio si morade izbiti iz glave misao, da i on poput drugih hrvatskih mladića ide u vojsku, što je već odavna bila njegova najvruća želja, nu koju je njegov otac svaki put s najvećom ogorčenošću odbijao.

Predsjednik i njegova supruga već su dulje vremena opažali duševnu bol svoga jedinca i pravo su

naslućivali, koji joj je uzrok. Govoriti s njim o tom, ne bi bilo pristojno, a kao roditeljem bijaše im ipak dužnost, da misle, kako bi pomogli svomu jedincu. Tu pane predsjedniku na um misao, da ga protisne u municipalnu službu . . . To će biti kadro da podraži ambiciju mlada čovjeka, a uz službu, ako i nije baš tegotna, on će zaboraviti na svoju ljubovcu i opet obladati svojim duhom.

Račun ne bi bio loš, ali ga pokvariše asesor Jelačić i vjerolomni Mikula Plepelić. Predsjednik nije u prvi mah znao, što bi počeo sa sinom. Koliko je prije restauracije bio sjetan, tako je poslje nje bio zlovoljan i razdražljiv. Bijaše nesnosno stanovati s njim pod istim krovom. Napokon, kad već nije mogao da podnosi držanje sinovo, ponudi mu otac, da putuje u Beč na neko vrieme, da vidi priestolnicu carevine.

— Ne veseli me ići onamo! — odgovori Nacio na veliko čudo očevo.

— Ne ćeš da ideš? — pitaše ga otac, kao da ne vjeruje pravo sinovim riečima.

— Ne idem!

— A jesi li kamo drugamo nakanio?

— Jesam. Idem u Zagorje, u branje! —

Bješe baš početkom listopada. Predsjednik se nasmieši. Bilo mu je posve pravo, da Nacio polazi u Zagorje, jer ta ekskurzija ne će toliko stajati, koliko bi stajala ona u Beč . . . . Nu to mu nikako nije išlo u glavu, da je Nacio odbio njegovu ponudu glede putovanja u Beč. On je mislio, da će mu ju sin objeručke prihvatiti, a kad tamo, on reče: ne veseli me tamo ići! . . . . Baš čudo! a tamo je generalica, za kojom mu srce boluje, radi

koje mu je lice potamnilo. U prvi mah htio je da mu sin to razjasni, nu odusta od te nakane. On nije sa Nacijem o generalici nikada govorio. Bilo bi svakako čudnovato i nedostojno, da ga sada radi nje uzme na izpovied. On će već gledati, da drugim putem sazna, što je u stvari.

I Nacio odputova sbilja u Zagorje. Najprije se bješe navratio u Kuplenovo k prijatelju Krsti Stolnikoviću, kod koga je ostao nekoliko dana, a onda skupa s njim nastavio putovanje u zlatarsku dolinu i dalje u Zagorje. U neprestanih zabavah i radovankah, kakove umiju upriličivati samo veseli, vedre duše Zagorci, počeo je i Nacio oživljavati nekadanjim životom. Boravak u Zagorju tako mu je prijao, da nije mislio na tako skori povratak kući, gdje i onako nije bio za hasnu. Roditelji Nacijevi bijahu upravo srećni, kad su razumjeli, da se Naciju vraća prijašnja vesela ćud i bodri njegov duh.

Medjutim su se na ratištu dogadjale velike stvari. Već dulje vremena pratila je neočekivana sreća carsko oružje. Koncem studenoga stigoše i u Hrvatsku glasovi, da je ban Nadaždi sa svojimi Hrvati oteo od Prusa jaku tvrdjavu Švidnicu, zarobivši više hiljada ljudi, i nagrabiv obilata ratna pliena. U toj obsadi odlikovao se osobito Krsto grof Oršić, pukovnik banalski, koji se bješe medju prvimi uzverao na bedeme švidničke, uzprkos velikoj svojoj debljini.

Nekoliko dana kasnije osvoje carevci i istu Vratislavu, potjerav Pruse do Berlina. Sada se je mislilo, da je osiguran slavan konac ratu, jer sve važnije neprijateljske točke bijahu u ruku carevaca. Nu vodje carske vojske prevariše se u računu; udarac, što ga bješe pretrpio pruski kralj kod Vrati-

slave, ne bješe tako strašan, kao što se je mislilo. Devet dana poslije svoga poraza osvanu Fridrik opet pod Vratislavom i hametom potuče carsku vojsku, razpršiv ju na sve strane. Bježalo se bez sustanka i bez reda sve do granica Češke, gdje se je počela vojska okupljati. Gubitak bijaše užasan; nije se ni pomisliti dalo, da se pokuša navala na Pruse. Vojska bijaše tako razstrojena i malodušna, da se je samo o težkoj obrani snovati moglo.

Na dvoru i u ratnom vieću izgubiše glavu. Stadoše strogo iztraživati stvar. Na princa Karla, careva brata, koji bijaše glavni zapovjednik vojske, nije se nitko usudio svaliti krivnju; — ni maršal Daun, rekoše, da nije kriv, premda se je sumnjalo, da ima taj sud zahvaliti svojoj ženi, koja bijaše caričina vršnjakinja i s njom zajedno odgojena. Tko će dakle da bude kriv nego ban Nadaždi, koga su Niemci, sjedeći u ratnom vieću, i onako imali na zubu. Spočitnuše mu, da je njegovo krilo prvo počelo uzmicati, ali je Nadaždi na to odgovorio, da mu Daun nije poslao nikakove pomoći, premda ju je tražio. Sigurno je Daun učinio to od zavisti, ne mogavši mirne duše gledati slavna vojnička djela banova. Osim bana držahu krivcima Bavarce i Virtemberžane, jer da su oni prvi pobacali puške i nagnuli u bieg.

Stvar se je napokon svršila po želji ratnoga vieća. Principa Karla poslaše natrag u Belgiju za gubernatora, a bana Nadaždija u Hrvatsku. Ni jednoga nisu više zvali k vojsci. Sada je Niemac, maršal Daun imao prosto polje, gdje je bez takmaca mogao lovore brati. Nu i njemu je bila loša sreća nakon

kolinske slave, koju je s banom Nadaždijem zajedno izvojevao, — nije je nikada više doživio.

Pokunjen vratio se ban Nadaždi u Varaždin. Imao je zapovied od kraljice, da pozove narod u pomoć novcem i novimi četami. To se je imalo najprije učiniti, jer gubitci kod Vratislave bijahu veliki. Pod konac mjeseca prosinca god. 1757. sazove ban u Zagreb skupštinu kraljevine, na koju su striliši i redovi u neočekivano velikom broju dohrlili. Živom je rieči opisao najprije ban uglednoj gospodi težki poraz vratislavski. Govorio je, dakako, i o sebi i sudbini krila, kojim je zapoviedao. Velikom ogorčenošću spomenu ban, da je kraj sve hrabrosti svojih četa morao uzmaći pred mnogo većom silom dušmana, jer nije dobio pomoći, koju je za dobe tražio. Svemu tomu, reče ban, kriva je podmukla zavist njemačka, koja svakom zgodom progoni Ugre i Hrvate. Ali svietla kraljica cienila je i cieni uviek, kako je dostojno, bezprimjernu hrabrost i vjernost hrvatsku. Njoj je uviek bila pomoć Hrvata najveća utjeha i uzdanje. Ona se i sada uzda u tu pomoć, pa poziva striliše i redove, da odrede starodavne banderije i da novake dadu za regulašku vojsku. Ban opomenu striliše, da je priestolje u velikoj pogibli. Još jedan onakav poraz, kakav je bio kod Vratislave, pa će Prusi biti u Beču.

Ban je Nadaždi govorio stališem i redovom s najvećom vatrom na oko, ali je u srcu mislio posve inače. Bio je ogorčen na sve, što je na dvoru i blizu dvora. Poniženje, koje je on morao doživjeti, uvjerilo ga je, da se ne može računati ni na čije priznanje. Neprestano se odozgo traži i prima, a ništa se ne vraća, ni ne plaća. Mnogo ga je muke stalo, da je

onako živo i s osjećanjem govorio u prilog kruni. Kraj svega toga ne bijaše mu nemilo, da su se slavni striši i redovi vrlo spremno odazvali banovu pozivu i pokorili se „mandatu“ njezina veličanstva kraljice radi banderija i rekruta, što ga je bio ban svečano pročitao skupštini kraljevine.

Za banderije bijaše već prije mišljeno, jer su Turopoljci i Primorci dobili još ljetos nalog, da spreme banderije. Sada je zaključeno pozvati ih, da budu spremni na put k vojsci, čim nestane sniega. I rekrute dozvoliše, što više, obećaše i podporu u novcu, premda se je počela osjećati oskudica novca uz skupoću, koja je svake godine, odkako je rat započeo, sve to više rasla.

Ban Nadaždi požurio se, da javi dvoru povoljan taj uspjeh. Nadao se, da će ovim načinom ugoditi dvoru i da će ga doskora opet pozvati k vojsci; nu uzalud mu bijaše sve čekanje. Biskup i namjestnik banski dao je poslije kongregacije u čast banu svečan objed u svom dvoru, na koji bijahu pozvani najugledniji članovi kraljevinske kongregacije. Kad su se gospoda kupila u biskupov dvor, nadjoše se tu kapetan grof Kulmer i Nacio. Ni jedan ni drugi nije slutio, da će se ovdje sastati.

— Kako dolaziš amo? — upita Nacio baruna.

— Kao novi adjutant njegove ekscelencije bana, — odgovori kapetan.

— Eh, da? — začudi se Nacio. — A Dragoni?

— Ostao je u Češkoj kod vojske . . . . . Mjesto njega postadoh ja banovim adjutantom. — Na to se prikloni k uhu Nacijevu i poluglasno reče: — Tereza je tako željela, a Nadaždi joj učini po volji!

Nacio se nasmieši.

— A u kojem si ti svojstvu ovdje, ako smijem znati? — upita barun.

— Ja? . . . . . No, i ja sam prije tri dana nešto slično postigao — odgovori šaljivo Nacio. — Biskup locumtenens imenovao me svojim privatnim sekretarom . . .

— Nobile officium? (služba počastna) — primieti barun.

— Dašto. Velik, liep dekret, — a plaće — nikakove. Pa ja i ne trebam, — odgovori Nacio.

— Istina je, ali i to nešto vriedi! S Bogom, Nacio! Poslije objeda gledat ćemo, da se sastanemo. Imam ti koješta pripoviedati.

— Meni?

— Da, tebi!

— Možda o njoj? — zapita Nacio s najuzbudjenijom ljubopitnošću.

— Da, o njoj, i još o nekom drugom, — odgovori barun, žureći se, da nadje bana i da mu stane o bok.

— O kom drugom? — povika za njim Nacio, ne mareći za okolinu svoju.

— Čut ćeš poslije objeda! — doviknu mu barun i nestade ga medju gostima, koji su zalazili u sobu za dočeke.

Nacio ostade kao na žeravici. U prvi je mah htio da poleti za barunom i da izmoli od njega samo drobtinicu od onoga, što mu je obećao pripovjediti. Jedva se je savladao, da to ne učini, pa onda nije ni dospio na to, jer su gosti neprestano pridolazili, a on ih je imao u biskupovo ime što ljubaznije primati i susretati. „Prokleta služba!“ mišljaše Nacio, „već mi je prvi dan gorka!“

Nikada u svom životu nije tako željno očekivao kraj objeda, kao danas. A taj objed bijaše na najveću njegovu zlovolju tako obilan i dugotrajan, kao da ne će nikada biti ni kraja ni konca. Pa istom ti govori, te nesretne peroracije u slavu prisutnim i odsutnim, koje samo i onako dugu gostbu još više dulje. I svieće su već razsvietlile gostinju dvoranu, nu to je samo još više razpoložilo prisutnu gospodu, da tim voljkije posjede uz gostoljubivi stol biskupov.

Jedva se jedan put sgledaše ban i domaćina biskup, te ustadoše sa svojih stolica, a za njima cielo družtvo.

Nacio se stvori uz baruna.

— Pričaj dakle!

— Što? — upita barun, koji bijaše već zaboravio na kratki razgovor s Nacijem prije objeda.

— Ta o Beču, o njoj.

— Aha, u malo da nisam zaboravio. Ali samo u kratko. Za nekoliko časaka morat ću s banom u pohode grofici Oršićevoj, Krstovoj.

— Jesi li ju vidio? — pitaše nestrpljivo Nacio.

— Bijah kod nje s banom.

— Zdrava?

— Boga mi nije . . . Vrlo loše izgleda. Kašljuca; nije u dobroj koži.

— Idi, ne govori! — reče s velikim saučešćem Nacio.

— Tako je, žalibože. Od poroda neprestano boluje . . .

— Od po . . . — zamuca Nacio.

— Da, sirota! — potvrdi barun. — Rodila je prije tri mjeseca zdrava, liepa sinčića . . .

— Sinčića . . .? — ponovi Nacio, ne znajući što govori.

— Stari je general sav blažen, — produlji brzo barun. — Voli to diete više nego išto na svietu. Dobio je nasljednika . . .

— Barune Kulmeru! — doviknu sada ban svomu pobočniku.

— Zovu me! Drugi put više! — reče barun Naciju, stisnuvši mu ruku na oproštaj.

Zamišljen i uzbudjen vratio se Nacio u svoj stan. . . . Što je malo prije čuo od prijatelja, silno je potreslo svu njegovu duševnost . . . Ona boluje i opasno boluje . . . A to diete! . . . . Bože! kako bi ga rado vidio. Diete i nju! . . . Samo jedan put, da ih može vidjeti, pa onda . . . nek se vrši Božja volja . . . Presvojilo ga kajanje i duboka, neizreciva tuga i neodoljivo čeznuće. Samo da može jedan put čuti njezinu rieč i pogledati u one mile njezine oči, da vidi, ljubi li ga, ili ga mrzi, prezire kao zlotvora svoga? Nešto mu palo na um . . . . Pristupio k secretairu, odključao jednu ladicu, iz koje je izvadio sličicu Arančinu, okvirenu briljantima. Bijaše izvrstno pogodjena, kao da će progovoriti. Kako se samo milo smieši, kako li ga sladko gleda! . . . Je li moguće, da će vidjeti u nje drugo lice, na kom nema tih dražestnih tragova? . . . I zagledao se u tu malu, punu života i milja sličicu, zagledao se i zaniemio . . . U jedan put uzbibaše mu se grudi jako, silovito, sličica mu kliznula na stol i Nacio pokrio lice objema rukama, a kroz prste mu provrieše krupne, vrele suze.

XIII.

Prijašnja sjeta vratila se opet Naciju, ali ovaj put mnogo teža i nesnosljivija ... Roditelji njegovi silno se zabrinuli s toga. Što će biti od toga mladića? ... Gospodin predsjednik, bivši i sam na svečanu objedu, što ga je dao biskup u čast banu, dobro je pogodio, da je banov adjutant barun Kulmer donio Naciju viesti iz Beča, koje su iznova poremetile duševni njegov mir. Da se o tom podpuno uvjeri, govorio je povjerljivo s barunom, od koga je čuo svu istinu. A zašto bi ju tajio, — ta odnošaj taj ne bijaše u svoje vrieme nikakova tajna, ako se i počelo na nj zaboravljati. Gospodin predsjednik, razumjevši sve, što je želio čuti, razmislio zrelo stvar i stvorio si odluku, o kojoj je mislio, da je valjana. Otišao k biskupu namjestniku i povjerio mu svu svoju nevolju, koju ima s jedincem sinom. Biskup je pozorno slušao zabrinuta otca i pokazivao mu veliko saučešće.

— Vaša preuzvišenost obećala mi je, — govoraše predsjednik, — da će imati na umu budućnost moga jedinca; vaša ekscelencija već mi je to i dokazala, učinivši ga svojim privatnim sekretarom. Ali u toj službi nema mladić dosta zabave, ni posla ... Trebalo bi ga više obteretiti javnimi poslovi, da tim prije zaboravi na breme srca svoga.

— Nemate krivo, magnifice domine! — reče biskup. — Ja ću naći posla vašemu sinu. Poslat ću ga u Primorje, da tamo prigleda, kako će se što brže sastaviti primorski banderij. Gotova su već pisma Antunu Zandonati-ju, namjestniku primorskoga kapetana i upravitelju Zrinjsko-Frankopanskih dobara, onda prefektom plemenitih dobara Čabar i Ge-

rovo i Perlasovih imanja. Nacio će poći s timi pismi i mojim punomoćjem u Primorje ... Budite uvjereni, da će ga taj posao zanimati i razbistriti .... Ako hoće, može tamo u primorskih gorah do sita loviti lov na medjede .... Kada to svrši, naći ću mu i drugoga posla ... Trebat ću komesara, da iztražuje i hvata bjegunce od carske zastave ... Po mandatu njezina veličanstva moram najstrožije postupati u toj stvari ... Kako vidite, ja ću vašemu sinu dati dovoljno službene zabave, da se može razabrati i zaboraviti na liepu generalicu ...

— Nesretna mladež! — uzdahnu predsjednik, čuvši spomenuti ime generalice.

— Mladež je uviek ista i uviek jednaka, dragi magnifice, — reče biskup. — Zar su i drugi bili bolji u mladosti?

— Istina je! .... Ali Nacio mi je jedinac .... Strepim radi njega, ... odgovori predsjednik.

— Gledajte ga oženiti! — svjetovaše biskup. — Što prije, to bolje!

— Mislio sam i sâm na to ... Čim opazim, da je zaboravio na generalicu, nastojat ću iz svih sila, da ga brzo oženim.

Na to se razstadoše biskup locumtenens i predsjednik. Viest o svom poslanstvu u Primorje, koju mu je otac isti dan saobćio, primi Nacio mirno i ravnodušno. Da nije bio plemić i kavalir, on bi bio tu počast odbio, ali ovako morao je prihvatiti poslanstvo, koje ga ni najmanje nije obradovalo. Pa istom taj tegotni put u gorovito i kršno Primorje. Srećom, da bijaše zima stroga i suha, a sniega malo, pa su putovi bili prilično prohodni.

Nacio je imao ne časeći časa krenuti u primorske

strane. Za veću sigurnost dao mu biskup na pratnju dvojicu pouzdanih slobodnjaka, koji su imali ostati uz mladoga gospodina, dok se ne vrati. Brižni otac odpratio je jedinca do Karlovca, a onda se vratio kući.

Mladi izaslanik biskupa namjestnika sretno je stigao u Primorje, odkuda je za nekoliko dana pisao listove i biskupu i ocu, da bar znadu kod kuće, da je zdrav onamo stigao, pa neka budu bez brige. U listu, što ga je Nacio pisao biskupu, hvali se, da su ga kako kapetan primorski, tako i prefekti dobara najljepše dočekali i da se trude, kako će mu učiniti što ugodniji boravak u onih stranah. Ali glede banderija nisu bile njegove viesti nimalo povoljne. Nacio pisaše, da snubljenje ljudi u banderij zadaje težka posla gospoštijam. Ne bijaše to nikakovo čudo. Narod tamošnji i podložnici vlastelinski več su zaboravili na banderije i na četovanja pod vodstvom svoje vlasteoske gospode. Jedva najstariji ljudi znadu nešto pripoviedati o posljednjem četovanju, kad je Franjo grof Tržački poveo na vojnu svoje Primorce i digao se „na Nimca“. Poslije toga nitko nije kupio banderijâ u onih stranah. Smatralo se, da je cielo Primorje izdajno i vjerolomno prama kruni, jer se je njegov glavni gospodar grof Franjo Frankopan Teržački urotio sa svojim šurom banom Petrom Zrinjskim proti Beču i svojimi četami pošao u pomoć glavi urote. Puške i sablje, koje su nekoč stari Primorci nosili u vojnah pod vodstvom svojih Frankopana i Zrinjskih, rdjale su sada na stienama i več ima mnogo godina, da nitko nije u njih dirao.

Tim lakše bijaše posao u Turovu polju. Istina, ni plemenita braća Turopoljci nisu dugo vremena

sastavljali banderija, pa su zato neki i mrmljati počeli, kad su čuli, da se je zaključilo u kongregaciji kraljevine, da se ima sastaviti turopoljski banderij. Nezadovoljnici su govorili: Što treba banderija, kad svietla carica ima svoje regulaše i graničare, koji svaki čas putuju na ratište?

Ali kad su gospoda turopoljska razjasnila plemenitoj braći, da je dužnost svakoga pravoga plemića priteći u pomoć svietloj cesarici i kraljici, kad je njezin priestol u pogibli, pa makar i ne bio pozvan, onda su braća turopoljska progledala, stari plemićki ponos probudio se u njih i sada je mogao njihov kapetan Modić po volji birati najzornije momke u plemićki turopoljski banderij.

Od banskoga je namjestnika dobio Nacio odgovor, neka se za Boga požuri, jer da će Turopoljci za koji dan biti spremni za polazak, a trebalo bi, da Primorci s njimi zajedno idu, kad nemaju vodje, a Turopoljci ga imadu.

Razumjevši što piše biskup locumtenens, upriešе primorske gospoštije svom snagom, da na vrat na nos sastave banderij od kmetova. Nagovaralo se, mitilo, pa gdje nije drugčije išlo, upotrebilo se lukavstvo i sila, i tako težkom mukom dotjeralo se jedva do tri sta momaka iz svih gospoštija primorskih. Dvie stotine imali su staviti Turopoljci vojnika plemenite krvi i junačka srca.

Početkom ožujka god. 1758. dovede Nacio težko očekivane Primorce i predade ih u Kurilovcu turopoljskomu kapetanu Pavlu Modiću, koji je sada imao na vrat na nos raditi, da ove ljude za nuždu uputi u oružje.

Od rana jutra do mrka mraka mučio se kapetan

s primorskimi delijami i svojimi Turopoljci, učeći ih, kako treba koracati u maršu, kako poskočiti u jurišu, kako treba sabljom baratati u navali, u obrani, kako valja puške čistiti, puniti i u nišan gadjati, u sklopu i obaška vojevati, — riečju sve vojničke vještine.

Ne bijaše to lak posao, kad se pomisli, da u svoj toj četi od pet stotina momaka ne bijaše nijednoga, koji bi šta znao o vojnih vježbah, ili ikada nosio carski mundur. Da je bar kapetan imao još koga častnika u pomoći! Ali gdje ga naći? Sve što iole bijaše vješto vojničkomu poslu, već je bilo u Češkoj kod vojske. Imao je doduše uza se dva golobrada častnička „epheba“, mladoga Arbanasa i Pogledića, koji su mu pomagali, ali njihova pomoć ne bijaše od osobite hasne, jer su i sami trebali mnogo da nauče.

Bilo je dosta pokore i s tim, da se sva momčad održi na okupu. Dogodilo se, da su neki iz Primorja, koji se lakoumno, ili pod moraš javiše u banderij, osjetili žestoku bol za zavičajem i pokušali uskočiti. Kako bjehu u novom za njih kraju nepoznati, brzo bi ih pohvatali, pa onda povalili na klupu u Kurilovcu, gdje su ih nemilimi batinami poučili, kako se postupa s bjeguncima od zastave. Da su kod regulaša bili, još bi gore prošli.

Pod konac ožujka mogao je kapetan Modić javiti banskomu namjestniku, da je spreman svaki čas krenuti u tabor k ostaloj vojsci. Namjestnik veselo primi tu viest i posla kapetanu oveću svotu novaca, što su ju milodari skupili, da može dovesti svoju četu do Beča. Onda neka ih hrani i obskrbljuje

carska blagajna, u koju i onako svaki čas pritječe novac iz Hrvatske.

Dobivši novce za svoja dva banderija, prispje kapetan Modić još isti dan sa svojom četom u Zagreb. Pet stotina momaka, kršnih i junačka izgleda, ulogorilo se na zavrtnicah i ledinah izpod Ilice. Veliki niz kola, nakrcanih ženami, djecom i zairom, došao za četom u Zagreb i namjestio se oko logorišta. Rod i znanci došli, da izprate svoje vitezove i da se s njimi u Zagrebu oproste.

Sjutradan iz jutra imalo se kretati dalje put Optuja. Odlazak bijaše urečen za deset ura prije podne. Sam je banski namjestnik obrekao, da će doći, a ako dodje namjestnik, doći će sve, što ima uglednijega u gradu Zagrebu. Kapetan Modić izdade zapovied, da se mora rano leći na počinak, jer samo dobro izspavan čovjek može „dugo i djedjerno“ koracati.

Kapetan je dobro opazio, kako bi plemenita gospoda banderijalci najvoljela sjedjeti oko vatre uz pune torbe i barilce svojih pratilaca i kasno u noć sprovesti jedući i još više pijući. Toga im njihov zapovjednik nije mogao dopustiti, ne samo za to, da mogu sjutra „djedjerno“ koracati, nego i radi Primoraca, kojih nije ni jedna puna torba izpratila na put.

Sjutradan, kako je bio obećao, dovezao se biskup namjestnik s oba svoja direktora, Markovčićem i pukovnikom Zedvicem, na Margaretski trg, gdje su čekala oba banderija, spremna za put. Kako se je dalo očekivati, došli su na trg radi namjestnika svi, što ih bješe tada u Zagrebu, velmože, kavaliri, plemići, sav otmjeni sviet. I purgarija digla se listom

na noge; mužko i žensko, staro i mlado sleglo se oko crkve svete Margarete, da vidi odlazak svojih prvi susjeda, turopoljskih i primorskih banderijalaca.

Baš liepi momci bijahu u jednom i drugom banderiju. Čovjek ih se ne može dosta nagledati. Turopoljci bijahu obučeni u slično odielo, kao na varmegjijskih restauracijah. Nosili su kratke dolamice s pervazom i gustimi gajtani, uzke hlače u visokih čizmah, sve to od tamno-modra sukna. Na glavi imadjahu naherene šube s čapljinim perom.

Primorci, sve same jake i kršne ljudine, imali su crvene dolame i zelene uzke hlače, a mjesto čizama topanke. Sve to bijaše novo, istom nedavno nabavljeno, a momci glaviti i zorni, pa zato nije čudo, ako su mnogobrojni gledatelji bili zaneseni, motreći tu gizdavu četu Pred njom uzduž prvoga reda jašio je kapetan Modić, komu se je s ramena vijala crvena kabanica, a na glavi titrao ovisok kalpak s crvenim prevjesom. Tako su se nosili stari turopoljski vojnici i vodje njihove. I zastave imadu banderiji. Primorci nose svoju posve novu s napisom „Pro rege et patria“ (za kralja i domovinu), a Turopoljci ponieše sobom starodavnu svoju, u gradu Lukavcu čuvanu, zastavu od modra sukna, u kom je bio smješten grb turopoljski: Lukavečki grad sa dva stražanina u narodnom odielu, a nad kulom se krili „škrlec“ (ševa), obožavani ptić turopoljski.

Na želju biskupovu pristupiše zastavnici obajuh banderija pred njega i biskup namjestnik blagoslovi njihove zastave.

— Dao Bog, slavno vojevali i sretno se vratili kući! — reče biskup kapetanu Modiću. Vodja ban-

derija zapovjedi odmah na to, da četa krene. Nastade ganutljiv prizor. Polazećim vojnikom dovikuje se sa svih strana: „Sretno pošli, sretno se vratili!" Žene leleču, a djeca plaču, i mnogi od gledatelja imadu orošene oči, pa uzdišu, govoreći glasno: „Bog zna, hoćete li se kad il' nikad vratiti!"

U istinu i odlazećim vojnikom je težko na srcu. Poozbiljili se i preda se gledaju. Sve se čini, da je i njih tuga obrvala. Turopoljci, koje su pratili domari i rodjaci, drže se još kako tako, ali Primorcem vidi se velika sjeta na licu. Pa nije ni šala, razstati se s rodnim krajem i ići u tudju zemlju, gdje možeš izgubiti glavu i prije reda svršiti kukavni taj kratki život.

Sve je to dobro opažao kapetan Modić, jašući sad s desna, sad s lieva uz svoju četu. Smilili mu se ubozi, premda je znao, da će te mekodušnosti sve to više nestajati, što budu dalje zalazili u strane krajeve.

— Hej, déci! — poviknu on svojim Turopoljcem, pokazujući se veoma dobre volje i djedjeran. — Zar ste zaboravili na naš „vivat?"

Momci jedva dočekaše, da dadu oduška skučenim svojim osjećajima.

— Vivat, vivat i opet vivat! — stalo se oriti u njihovih redovih, a na tu viku i trublje nekako krepčije zatrubiše, a i bubnjevi zaječaše jače pod usiljenimi udarci.

— Vivat, vivat! — naruga se viceban Najšić, stari cinik, okrenuv se prama predsjedniku Magdaleniću, koji je do njega stajao. — Viču, kao da idu na restauraciju. Vidit ćemo, kako će s Prusima izaći na kraj. To nisu Jamničani ni Draganićani.

Predsjednik ne reče ništa, premda je viceban mislio, da će mu Bog zna kako ugoditi, narugavši se Turopoljcem, koje je predsjednik od zadnje restauracije nosio u želudcu.

U to dojaši do njih Nacio, koji je takodjer došao s namjestnikom, da bude kod odlazka banderijalaca.

— Kamo ćeš? — upita ga otac.

— Odjašit ću za biskupom u grad! — odgovori Nacio ustavljajući nemirna hata.

— Bilo bi puno ljepše, — primieti mu viceban, — da si odjašio s Modićem.

— Da ja imam odlučiti, jamačno bi tako bilo! — odsieče Nacio i bocnuv konja širokim ostrugama, poleti za biskupovom kočijom.

— Ala si bezobziran, Adame! — reče srdito predsjednik vicebanu. — Kojim se pravom miešaš u moje porodične stvari?

— Pravom prijatelja! — odgovori osorljivo viceban, koji se nije u takovih zgodah nikada dao smesti. — Ja držim, da smo prijatelji. Znam, doduše, da si aspirirao na moje mjesto, na vicebaniju, nu to je bilo pa prošlo; ja sam ostao viceban, a ti predsjednik; nije nam zlo nijednomu, Bogu hvala, i ja bar nemam uzroka, da budem kivan na tebe. Ali jedno ti ipak zamjeriti moram.

— No . . .? — zapita kratko, ali žestokim tonom predsjednik.

— Da si silno zanemario uzgoj svoga sina! . . . Da, da, samo me slušaj! Njegov uzgoj ne može te obradovati. Tako liep, zdrav, otmen mladić, pravi uzor kavalira, pa čemu je sposoban? Kako mu možeš budućnost osigurati, koja bi odgovarala tvomu imenu, tvomu bogatstvu? Na posljednjoj restaura-

ciji vidio si, kako je prošao ... Ti ćeš kazati: Turopoljci su ga izdali.

— Pa nije li tako bilo?

— Jest, ali to nije glavni uzrok, — odgovori odmah viceban. — Da je tvoj Nacio bio sposoban za ono mjesto, za koje ga je tebi za volju predložio biskup namjestnik, on bi bio i prodro. Vjeruj mi, amice Bolto!

— Pa što da radim s njim? — zapita predsjednik, stjeran u tjesnac. — I ja mislim dan i noć, što bih počeo s njime?

— Daj ga u vojsku! Sve što je boljega u Hrvatskoj, hrli u redove vojske! — svjetovaše viceban predsjedniku.

— Nikad, te nikad! — odgovori predsjednik, mašući proti svomu običaju objema rukama. — O tom ni ne govorimo više! Nacio mi je jedinac, pa da i toga pošaljem u mesnicu?

— Eh, dobro! Kad to ne ćeš, a ti ga daj uzgojiti za višu službu, dikasterijalnu, dvorsku.

— Da sam magnat! — prigovori predsjednik.

— Što nije, može biti! — odvrati viceban. — Imaš dosta zasluga, a i tvoj je imutak takav, da bi mogao podnieti barunsku krunu.

— Nisam o tom nikada mislio, — slaga predsjednik, komu ta misao bijaše najmiliji san života. — Ali što mi svjetuješ glede Nacija?

— Njemu treba mnogo više naobrazbe, nego li ju ima, — reče viceban.

— A kako da to udesim. Reci mi.

— Znao bih ti i na to odgovoriti. U Beču ima vrlo ugledan zavod „institutum Emanuelis“. Jesi li čuo šta o njem?

— Čuo sam nešto, ali ne znam, kakav je to institut.

— Ja ću ti dakle kazati! — ponudi se viceban. — Taj zavod polaze samo sinovi visokog plemstva, aristokrati i plemići, koji teže za nečim višim, kao tvoj Nacio, pa koji imadu bogate roditelje, kao što si ti, i koji mogu podnieti trošak za njihovu naobrazbu u tom zavodu. Ti to možeš!

— Sigurno! — pohvali se predsjednik. — Nu da čujem, što uče tamo ta mlada gospoda?

— Svaki uči prema odabranoj struci. Hoćeš li pravo, filozofiju, liepu umjetnost, sve se može tamo naučiti, — govoraše viceban. — Onda uče mlada gospoda francuzki, glazbu, mačevanje, ugladjeni način života, stvari, koje dan danas svaki pravi kavalir mora znati.

— To je sve liepo, samo držim, da je Nacio prestar za taj institut, — primieti predsjednik.

— Ima i starijih od njega, . . . — reče viceban. — Vidio sam tamo i tridesetgodišnjih velikaških sinova, koji su došli u institut učiti ono, što su prije zanemarili. Nije to zavod za djecu, već za zrele mlade ljude.

— Hvala ti na savjetu, Adame! — reče predsjednik nakon što je kratak čas razmišljao. — Ja ću tu stvar dobro promisliti i skoro se riešiti.

U to stade zvoniti u crkvi sv. Marka zvono na umiranje, baš kad su viceban i predsjednik zašli u Dugu ulicu, idući u gornji grad.

— Netko se je odselio ad patres conscriptos . . ., — primieti Najšić.

— Da, netko je umro . . . Tko bi mogao biti?

Jedva što je to izustio predsjednik, opazi, kako

se prama njemu žuri bilježnik judicijarne tabule Nikola Škrlec.

— Pošao sam upravo do vas, domine magnifice! — reče bilježnik, pozdraviv smjerno visoku gospodu. — Malo prije izdahnuo je asesor Jelačić.

Predsjednik se tek neopaženo trže i namršti čelo. Ni preko groba, čini se, nije voljan oprostiti mu njegovo izdajstvo.

— Jurica Jelačić! — uzviknu Najšić. Ha, ha, ha!... Sad može gore s vrazi blago kopati.

— Otidjite u njegov stan, — naloži predsjednik bilježniku, — i preuzmite sve sudbene spise i stvari.

Bilježnik se pokloni i vrati se brzo natrag u gornji grad.

— Nova apertura! — reče viceban. — Sada će se opet otimati za tu službu kao gladni psi za kost.

Gospodin predsjednik vrativši se kući počeo je osbiljno razmišljati o predlogu vicebanovu glede Nacija. Čim je o njem dulje mislio, sve mu se je više svidjao. U takovu zavodu, mišljaše predsjednik, mladi se ljudi upoznadu i sprijatelje . . . Nacio može i s najuglednijimi mladimi magnati doći u intiman prijateljski odnošaj, što mu kasnije može puno vriediti . . . . . Osim toga imat će priliku doći uz svoje drugove u odlične, velikaške kuće . . . . Da će svakomu, osobito ženskim omiljeti, o tom nije moglo biti sumnje; tako krasan mladić, kao što je Nacio, ne nadje se tako lako . . . Da, da, neka on samo ide u Beč! — rieši se predsjednik i saobći odmah svoju odluku supruzi svojoj.

Gospodja predsjednikovica, skromna inače žena, bijaše neizkazano tašta, kad se je radilo o njezinu

sinu. Čuvši od svoga muža, kakav je zavod Emanuelov, u kakovo otmeno družtvo Nacio tamo dolazi i što bi moglo odtuda nastati u budućnosti, — nije ni časak dalje razmišljala, nego je odmah pristala uz odluku svoga muža. Težak će joj doduše biti razstanak s milim jedincem na dulje vremena, ali kad to zahtieva njegova sreća, ona će sve strpljivo pregorjeti.

Kad je Nacio čuo od oca, što je s njim nakanio, razvedrilo se mladiću lice. To bijaše ocu veoma milo.

— Ti dakle rado polaziš u Beč? — pitaše ga otac.

— Jest, otče!

— Dobro, dakle! . . . Onda ćeš skoro putovati!

— Tim bolje, — pomisli Nacio, — bar ću ju prije vidjeti!

Odluka očeva tako mu je ugodila, kao da je nikla iz njegova srca.

XIV.

Bijaše početkom listopada g. 1758. U crkvi sv. Mihalja na Mihaljskom trgu u Beču zvonilo je na *predpoldašnju* misu u deset sati. Iz stana generala grofa Rhedey-a u Gospodskoj ulici izvezla se kočija i pojurila prama crkvi. Gospodja Judita, sestra generalova, polazila je u to vrieme crkvu, sama, ili u družtvu s Arankom, pa se je i sada odvezla k misi.

Malo za tim, što je kočija odjurila prama crkvi, pojavi se iza ugla ulice elegantno odjevena, modrom koprenom veoma zastrta gospodja i s njom mlad i otmen gospodin u modernom i bogatom francuzkom odielu onoga vremena. Žurno, kao da su se dogo-

vorili, zamaknu u dvokatnicu mrke vanjštine, gdje je general stanovao.

— Je li generalica kod kuće? — upita gospodja generalova husara, koji je bezposlen u veži pušio.

— Jest, vaša milosti! — odgovori upitani, pošto je prije na stranu pljucnuo i malenu lulicu stisnuo u omašnu svoju šaku.

Gospodja i mladi gospodin podjoše žurno uz stube.

Gore u drugom katu sjedjela je u svojoj dnevnoj sobi Aranka, pola ležeći u veliku naslanjaču od zelena baršuna. Malo podalje bijaše prostrt debeo sag, na kom se je jedra, rumena Hanakinja bavila sa djetetom od jedne godine, koje je baš prohodavalo, te svaki čas posrtalo i padalo u naručje svoje pjestinje. To je sinčić generaličin, na koga je ona svaki čas pogledavala okom punim materinske ljubavi i duboke sjete.

Aranka je držala u ruci sveto pismo staroga zavjeta ukusna, malena oblika, a pisano francuzkim jezikom. Slučajno bješe otvorila dvanaestu glavu u drugoj knjizi Samuilovoj, gdje prorok Natan, Bogom poslan, kori kralja Davida sbog preljuba sa ženom Urijinom, ter mu proriče, da će umrieti diete, rodjeno u preljubu.

Nekim je strahom čitala Aranka, što je sliedilo dalje, kad je prorok ostavio kralja Davida:

„Po tom Natan otidje svojoj kući. A Gospod udari diete, koje rodi Urijina žena Davidu, ter se razbolje na smrt.“

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Aranka uzdahnu i uze dalje čitati:

„I David se moljaše za diete i postijaše David, i došavši ležaše preko noći na zemlji.“

„I starješine doma njegova ostaše oko njega, da ga podignu sa zemlje, ali on ne htje, niti jede što s njima . . .“

„A kad bi sedmi dan, umrie diete . . .“

Aranka zatvori knjigu, a glasan uzdah, nalik jecaju, izvi se iz njezinih grudi.

— Budi mi milostiv, Bože! — šaptnu pobožno, svom toplotom majčina srca Aranka . . . i pogleda bolnim okom jedinče svoje.

Suh kašalj uhvati sada generalicu, pa ju je dugo mučio. Lice joj podmodrilo, a i ustne, nekada tako ubave i rumene. Sirota Aranka!

— Ne, ne ćeš, Svevišnji, poslati smrt sinu momu! — govoraše jadnica u sebi. — Meni ju dosudi, kao što mislim, da si mi ju dosudio . . .

Suze, jedini melem njezine duše, stadoše teći s liepih očiju mlade patnice.

U to banu u sobu gospodja, koja je malo prije u kuću zamakla.

— Dobar dan, Aranko!

— Terezo! — odazva se generalica nekom uzbudjenosti, po kojoj bi se dalo suditi, da joj dolazak te gospodje nije mio. Bijaše to glavom Tereza Baćanka, njezina nekoč prijateljica i pouzdanica, a sada stvor, od koga je zazirala i strepila, kao pred nedavnom svojom prošlošću.

— Opet si plakala! — reče Baćanka, videći, kako Aranka tare rubcem suze sa očiju. — Saberi se, on je tu!

— Ma tko? — zapita hripljivim glasom generalica, dižući se sa naslanjača.

— Tko? . . . on! što da ti više kažem? — od-

govori Tereza i pristupiv posve blizu k Aranci šaptnu joj jedva čujnim glasom: — Nacio!

Aranka zalomi rukama i pogleda u nebo.

— Ne budali! — poče energičnim tonom govoriti Tereza. — Zaklinjao me je svim svetim, što imam na nebu i zemlji, da ga dovedem amo, da te samo jedan put vidi, tebe i — —

— Ne, nipošto! . . . — dahnu Aranka. — Neka ode, za Boga . . . neka odmah ode.

— Ne luduj, on je tu . . . čeka u drugoj sobi, saleti Tereza svom odlučnošću prijateljicu. — Vidjet će te, pa . . . s Bogom!

Aranka se uhvatila objema rukama za glavu.

— Nacio! — doviknu Baćanka u drugu sobu, uzevši na svoje ruke diete od pjestinje, koju je u isti čas odpravila iz sobe.

Laganim, gotovo tromim korakom i poniknuta lica udje Nacio u sobu, gdje bijahu Aranka i Tereza, i podje prama Aranci, koja je stala tiho jecati, držeći lievom rukom rubac na ustima. Nacija zazebe na dnu srca, kad je vidio milovani svoj uzor. Kako je oslabila, kako klonula! Nestalo svježosti i živosti iz toga bića, koje je sada osvojila sjeta i gorki, mukotrpni osjećaj. Samo oči su još nekadašnje, krasne i očajavajuće, ali i njihov plamen nije više onaj stari, od kojeg je krv u čovjeku zakipjela i srce se upalilo. Neki izraz bolne krotkoće izražavao se u njenu pogledu, koji je budio sućut i smilovanje.

Niem i sav pogružen pristupi Nacio k Aranci, uhvati ju za desnu ruku, koju do tri puta poljubi.

— Oprostite, . . . — izmuca mladić, koji u ovaj čas nije znao, što da govori.

— Ah, zašto ste došli! — izusti Aranka jecajući.

— Oprostite! — ponovi Nacio. Nisam mogao srcu da odolim.

U to je pristupila Baćanka s djetetom. Mali se bješe svojim velikim očima zagledao u Nacija, ne skidajući s njega pogleda. Vidjelo se, da bi vrlo rado dospjeti na njegove ruke.

— Vidite, Nacio, kako vas gleda diete! — reče Tereza, — uzmite ga malko!

Nacio posluša i silno kucajućim srcem posegnu za djetetom, koje se je odmah k njemu prignulo, izpruživši punane svoje ručice.

Nacio se zagledao u diete, i sam Bog zna, što je osjećao u taj čas. Neopisivo čuvstvo razkoši i miline osvoji mu dušu. Lice mu se sjalo od sreće.

Nacio gleda diete i cjeliva mu ručice, puna lišca, oči, usta, onda ga položio na ruke i pritisnuo k srcu, kao da ga hoće u nj za uviek utisnuti. Ah, previše je te sreće, boli . . . Hoće da se svlada, ali ne može. U grlu i grudima ga nešto stislo, a nosnice mu trepte od silne uzbudjenosti. Nacio zajecao i proplakao nad djetetom, koje je grčevito k sebi stiskao.

— Bože! Bože! — zavapila Aranka, gušeći se plačem. — Jadnica! Zašto je morala to da doživi? Zašto je morala vidjeti tu žarku ljubav njegovu prama njezinu djetetu, to njegovo neopisivo uzbudjenje, njegov plač. Ah, samo da nije proplakao, da ga nije vidjela plakati. To ju je najviše peklo, najviše boljelo. Kakav bi on bio otac djetetu, kakova bi to sreća bila, da je Bog njih dvoje sjedinio u brak! Bio bi to onda život pun sladkosti i miline, pravi zemaljski raj — a ovako?

Takovi osjećaji i misli trzale su srcem biedne žene, kad joj se je oteo iz grudi uzklik: „Bože, Bože!“

Ista Tereza kao da ju je razumjela: suzne su joj oči i muče gleda preda se. — Nesretni su! — pomisli u sebi i uzdahnu.

— Treba nam se žuriti! — opomenu iza male stanke Baćanka Nacija, uzimajući diete od njega.

Nacio pokuša, da se sabere. Iza kako je čas dva mirno postajao na mjestu, približi se generalici i progovori joj mekim, punim osjećaja glasom:

— Aranko! mila Aranko, imate li mi šta kazati?...

— Ništa, Nacio, ništa! — odgovori tiho Aranka, još sva zaplakana mašući glavom. — Samo vas jedno molim: Ne dodjite više... Zaklinjem vas!...

— Poslušati ću vas! — reče tiho Nacio, poljubi ruku generalici, koja mu pri rastanku nesigurno, kao da se čega boji, pogleda u lice, i žurnim se korakom udalji s Baćankom iz odaja generaličinih.

Ostala u sobi sama Aranka, držeći na krilu diete, koje je pametnim svojim očicama gledalo u zaplakano lice majke, koja ga je jedan čas motrila pogledom punim boli i ljubavi materinje.

— Ti milo, ubogo moje diete! — govoraše iz tiha mati djetetu. — Bog zna, koliko ćeš ti još živjeti... A ti ćeš ostati sirotče, ne ćeš se ni sjećati, da si imalo majku, niti ćeš znati, što je bezkrajna ljubav materinja... Ah, da ti bar on...

Dalje nije smjela ni govoriti, ni misliti. Griešno bijaše po njezinu sudu, što joj je razdražena mašta prišaptavala. Da, sirota, mislila je, da bi samo on mogao nadomjestiti ljubav njezinu djetetu; ali to nije moguće, do toga nije moglo doći.

Grofica Judita vratila se kući iz crkve i pošla odmah u Arančinu sobu.

— Ti si plakala! — reče sigurnim glasom Judita, pogledavši Aranci u lice.

— Ah, nije ni čudo... Moja bolest,... to ubogo diete,... — odgovori Aranka plačnim glasom, pritisnuv na goruća lica glavicu djeteta.

— Okani se takovih misli,... — tješila ju svast. — Tebi nije tako zlo... Mlada si još, ozdravit ćeš i bit ćeš sretna... Ali ne smiješ uviek sjedjeti kod kuće, — produži Judita. — I liečnik ti je preporučio, da se često izvezeš; jesen je krasna, a vani je toplo, kao da je ljeto...

— Dobro, izvesti ću se, samo ne danas! — pokori se Aranka savjetu svoje svasti.

— Dakle sjutra! — reče Judita.

U to se vrati pjestinja u sobu i uze diete k sebi.

— Zabavi se djetetom; željela bih malko odpočinuti, nije mi najbolje! — — govoraše generalica.

Judita i pjestinja udaljiše se na to s djetetom iz generaličine sobe.

Aranka izpruži se pola ležeći u naslanjaču, nasloniv glavu na desnu ruku. Uze razmišljati o netomašnjoj zgodi. Ona je mislila, pače i čvrsto vjerovala u to, da je Nacio izgubio svaki čar za nju. Nestalo je ljubavi bez traga! Obsjenjivala je samu sebe kroz više mjeseci tom praznom vjerom. A kako se je varala! Trebalo je samo da dodje, da ga vidi, i zapretani plamen nekadašnjih njezinih osjećaja zaplamsao prijašnjom snagom. Njezino srce nije se sada dalo ušutkati. Ono je sada poslije duga vremena opet glasno zapjevalo pjesmu sladke ljubavi, a Aranka morala je da sluša te čarobne glase i nije imala snage, da im se ogluši... Kako joj je samo godilo, kad je vidjela, da ju još uviek toplo ljubi, kao ne-

kada; kako ju je razblažilo i uzhitilo, kad je vidjela silu njegove ljubavi prama njezinu čedu .... Ah, samo da nije došao, da ga nije vidjela! Sve njezine pobožne odluke i zavjeti kao da su bez traga nestali. Ali na tom ne smije ostati. Ona mu je kazala, da ne smije više doći, a on je obećao, da ne će. Ali što, ako se slučajno gdje susretne s njim, ili ga nehotice vidi? To se valjda ne će dogoditi, ili ako se i dogodi, ona ga ne će pravo ni pogledati, kao što ga ni danas nije pravo pogledala. Pa ipak, sve je dobro vidjela, zamietila je i to, da je još uviek tako krasan, neodoljiv, kao što je bio nekada. Velika se je napast digla na dušu mlade žene, ali ona se nada, da će uz molitvu i pobožnost njoj odoljeti.

Sjutradan podsjeti ju grofica Judita, kad se bješe vratila iz crkve, da bi bilo dobro izvesti se. Dan bijaše topao, krasan. Biti će prava naslada izmaknuti iz tih gradskih zidina i sprovesti neko vrieme u ubavoj okolici priestolnice.

General je odobrio misao svoje sestre, da se Aranka svaki dan, dok traje liepo vrieme, proveze u okolicu, gdje se može naužiti čista, zdrava zraka, što prsobolnim tako prija i što ih za čudo jača i razigrava. General je samo dodao tu želju, da se i mali Janko, — tako se zvaše po ocu sinčić Arančin, — zajedno s materom vozi na šetnju. To je liečnik svjetovao generalu, a on je sliepo slušao sve, što su mu preporučili u korist njegova jedinca, nad čijim je životom strepio.

Oko jedanaeste ure izvezla se Aranka s Juditom prama Pentzingu kraj Beča. U kočiji naprama njima dvjema sjedjaše pjestinja, držeći brižno umotano diete na krilu. Jedva što su izašli izvan grada,

poče diete hvatati driemavica, ter napokon zaspi čvrsto, obladano zrakom, na koji ne bješe vično.

Aranka gledaše blaženim okom spavajuće čedo, promatrajući crte njegova lica. Pri tom bi se kadikad nervozno trgnula i bacala glavu sad desno, sad lievo, kao da se želi otresti nekih misli, koje su joj dodijavale. Ljutila se sama na se, da ne može motriti to lice, a da joj pri tom ne zaluta misao, kamo ne bi smjela. Ali to bijaše mučno, vrlo mučno! Prava sreća, da ih u Beču tako malo znade za veliku, kobnu tajnu njezina života.

Kraj svega toga Aranci je vanredno prijao taj izlet u bečku okolicu. Tu je sasvim drugačije, nego u gradu. Ondje mrke hladne zidine, a ovdje krasna Božja priroda, koja, ako i izumire, još ti se milo i dražestno smieši prije nego će ju pokriti ledeno velo sniega. Visovi, obrasli crnogoricom, dobili su tamno neveselo lice; stabla uz cestu i na polju više se ne zelene; lišće je ili popadalo s njih, ili se još žuto drži amo tamo na granah, s kojih će poput kiše popadati, čim zadune jači vjetar. Ti pojavi u prirodi, koji se svake jeseni ponavljaju, izazvaše tužne misli u Aranci. Gledajući to žuto lišće na drveću, namitala joj se preko volje crna prispodoba s njezinim životom . . . I on je već požutio i zreo da pane poput lista sa stabla, pa će iztrunuti u zemlji. A prije reda, jer gdje je još jesen njezina života, kad bi se računalo po godinama?

Al gle! Božje sunce, ono toplo, veličanstveno nebesko sunce svietli gore na modru svodu i napunjuje nadom klonulo, tjeskobno srce. To, što sada izumire pod njegovim svevidim okom, s proljeća će uzkrsnuti na nov život. I drveće zazelenjet će se novim

lišćem; što je obumrlo, preporodit će se i pomladiti, slabo i bolestno ojačat će.

— I ja ću ojačati, ozdraviti! — pomisli u sebi Aranka i u taj par osjeti neizkazanu volju za zdravljem i životom. I ista nada kao da je u nje ojačala, nada, koja se do zadnjega časa ne razstaje s bolestnici njezine vrsti.

Prispjevši do Pentzinga okrenu kočijaš karuce, kako mu bješe naloženo, i potjera natrag u priestolnicu. Diete je sveudilj spavalo na krilu pjestinje, a grofica Judita kadkad bi samo što putem progovorila, upozoriv Aranku na koješta, što joj je uz put u oči palo.

Nedaleko od Beča opaze gospodje, da im u susret jezdi družtvo uglednih jahača. Ne sluteći ništa, gledala je Aranka pravcem, odkuda su dolazili jahači. U jedan put trgnu sobom i u bliedo lice udari joj rumenac. Prepoznala je Nacija, koji je na svom biesnom Sultanu jašio u hrvatskih haljinah.

Nema sumnje, da je on. Tko bi i kadar bio onako divno jašiti, ili se podičiti hatom plemenite krvi i vanjštine, kao što bijaše njegov Sultan, na kom ga je prvi put vidjela jašiti na instalaciji bana Nadaždija S Nacijem jašila su još tri mlada velikaša iz Ugarske u svojih narodnih haljinah, i dva njemačka grofića. Judita je s velikim interesom motrila jahače, osobito onoga, koji je pred svima jezdio. U čas, kad je kočija generaličina imala da mine mimo jahače, odvrnu brzo Aranka glavu, gledajući na drugu stranu. Bijaše medjutim već prekasno. Nacio je uljudno pozdravio gospodje u kočiji, u kojoj je već s podaleka bio prepoznao Aranku.

Grofica Judita sama odzdravi Naciju.

— Tko je taj mladi čovjek, — upita Judita naglo Aranku, — koji nas je pozdravio?

— Ne znam, — odgovori smeteno i zažarenim licem Aranka, — ja sam drugamo gledala.

— Ja ga ne poznajem, — primieti Judita, — onda mora da ga ti poznaješ.

— Moguće! — reče kratko Aranka, i bijaše sva sretna, da ju Judita nije ništa više pitala.

Taj susret! Je li ga trebalo? Sada je opet tako uzbudjena i uznemirena ... Vidi se to po nervoznom, nemirnom izrazu njezina lica, koje bijaše dosele za ciele vožnje spokojno i gotovo blaženo od uživanja prirode.

— Sjutra ćemo se izvesti protivnim pravcem! — reče Aranka Juditi, kad su stigle u Beč. — Prama Švehatu.

— Slobodno, svagdje je liepo! — odgovori Judita.

Aranka je htjela vidjeti da li se je Nacio sa svojom družbom slučajno samo susreo s njom, ili je možda opazio, kuda se vozi i pojurio za njom.

Sjutradan se nije srela s Nacijem, ali ga je vrativši se s vožnje, opazila, gdje jaše u ulici nedaleko njezina stana. Bijaše u sto neprilika. Bojala se, da ga Judita ne opazi i zato joj, da svrati ma na što drugo njezinu pozornost, poče vrlo živo govoriti.

— Ne čini li ti se, da je mali danas blied u licu?

— Što ti pada na um? Ne vidiš li, kako mu se lica rumene? — odgovori Judita.

— Meni se ipak čini, kao da je blied ... Jesu li mu tople ručice? ... — i Aranka samo da nešto čini, opipa ručice sinčiću, koji se je počeo smiešiti majci.

— Ta tople su mu, — reče Judita, opipav tako-

djer dječje ručice; ništa mu nije; — gledaj samo, kako se smieši, drago diete!

U to poče kočija zakretati u vežu kuće.

— Hvala Bogu! — pomisli Aranka, — nije ga opazila!

Pol sata kasnije, što se bijaše kući vratila, dodje joj Baćanka u posjete. Aranka bijaše slučajno sama u sobi. Grofica Judita bijaše uz diete, koje je pjestinja prije objeda kupala.

— Dobro, da si došla..... Imam te nešto da umolim, — reče Aranka Baćanki. — Sastaješ li se s njim... s Nacijem?

— Večeras ću biti s njim, — odgovori Baćanka, — pozvala sam ga k sebi u ložu u dvorskom kazalištu.

Aranka nehotice porumeni tako naglo i jako, da je Baćanka to opazila.

— A što si porumenila? — poče Baćanka na pol u šali, — zašto ne bi on smio k meni u ložu,... zar si ljubomorna?...

— Ne sbijaj lude šale, molim te, Terezo! — reče podražena Aranka. — Ako i imaš pravo tako sa mnom govoriti, budi obzirna i štedi me...

— Ta vidiš, da je šala bila... — izvinjavaše se Baćanka, — nu kaži mi što si htjela... Imaš li šta da poručiš Naciju?...

— Jest, kaži mu, da mi ne dolazi na susret, kao što je počeo... Jučer izvezoh se prama Pentzingu, a on je dojašio za mnom; danas izvezem se prama Švehatu, a on me dočeka jašući blizu moga stana... Reci mu, da ja to ne trpim... i da volim otići iz Beča, ako to potraje...

— Ali to je moglo slučajno biti! — primieti Baćanka.

— Ne znam, moguće! — reče Aranka. — Svakako je sumnjivo, da projahuje ovom ulicom, izpred moga stana.

— Dobro, ja ću mu sve kazati ... Hoćeš li, da mu i to kažem, da ga više ne ljubiš ..... — reče Tereza i približi se Aranci, koju uze gladiti rukom po glavi i licu. — Ah, draga mila moja Aranko, ja te sbilja ne mogu da pojmim, zašto si tako stroga s tim ubogim mladićem. Ta meni bi i svakoj drugoj godilo, kad bih vidjeti mogla, da me tko svagdje traži i teži za tim, da me bar vidjeti može ...

— Bolestnu i tužnu sliku, kakova sam ja, ... pade joj u rieč Aranka, kojoj je očevidno godilo naklapanje Terezino. — Čudim se, slobodno mu kaži, što ga još privlači k meni ...

— Ta to je baš ono, što se mora hvaliti kod njega. Vidi se, da je njegova ljubav idealna; ljubi te i čezne za tobom, makar si i bolestna. — Možda te sada još više ljubi, nego nekada ...

— Nemoj, nemoj, draga Terezo! — uhvati Aranka za ruku Baćanku. — Prestani mi o tom govoriti, ne ću da slušam tvoga sirenskoga pieva. Idi sada i kaži mu ...

— Da ga još uviek ljubiš, ... — uleti Tereza u rieč prijateljici i uhvativ ju za glavu, poljubi ju u čelo. — S Bogom, dušice!

Aranka se morade nasmiešiti i proti volji. Ta Tereza pravi je bies. Na čem je dakle ostalo? Hoće li mu Tereza večeras, kad bude s njim, što kazati?

— Dakle ne zaboravi! — opomenu Aranka Terezu, kad je bila na izlazu.

— Što? — upita Baćanka, čineći se nevještom.

— Ta, valjda znaš ... Radi Nacija ...

— Ne ću se prenagliti, ... o tom ćemo još jedan put govoriti, . . . — rekavši to, brzo zatvori za sobom vrata.

Aranka ostade sama, stojeći jedan čas pred vratima. Činilo se, kao da je sada i njoj draže, ako Nacio ne čuje njezine poruke. Ova Tereza prava je napast! ako hoće da koga o čem uvjeri, riedko kad promaši svrhu . . .

Aranka nije poslije pitala Terezu, da li je što o toj stvari govorila s Nacijem, a ni Tereza nije o tom ništa spomenula. Aranka nije imala više povoda, da se tuži na Nacija. Prošla su dva puna tjedna, da ga nije nigdje vidjela. Tim je mogla biti zadovoljna . . . . . Da li je u istinu bila, ... tko bi to znao? . . . . .

* * *

Jedne večeri vratio se general grof Rhedey dobre volje kući. Bijaše baš na sam imendan grofa Karla Baćana, bivšega bana i prefekta dvoru kraljevića Josipa. Taj dan dao je grof Baćan sjajnu gostbu, a medju pozvanici bijaše i stari znanac Baćanov grof Rhedey.

Moralo je biti vrlo veselo na tom objedu, jer je general došao kući široke volje . . . Sestra mu je Judita to namah opazila, a grof se je sveudilj samo smijao (to mu je bio običaj, kad je preko reda pio) i izvinjavao se, da su ga susjedi, medju kojimi je sjedio, nadbiskup bečki Migazzi i ugarski kancelar Nikola grof Palfi, na silu htjeli opiti. — Ali im nije pošlo za rukom! — pohvali se grof i pošeta, tarući si ruke po sobi. U jedan put stade i poče se glasno smijati.

— Što se smiješ? — upita ga Judita.

— Ta Baćanka, al ne Karlova, ... ona je stara, ... već Adamova ... Sada ima opet novoga kavalira ...

— Nepopravljiva grješnica! — primieti Judita. — A koga to?

— Mlada plemića iz Hrvatske, — odgovori general. — Otac mu je predsjednik sudišta u Zagrebu ...

Aranka zadrhta.

— Moram reći, da je fina ukusa, ta Tereza, ... — produlji general smijući se. — Baš krasan momak ... čio i mlad kao kaplja ... Nedavno je došao u Emanuelianum ... Dobar lov!

— Možda joj ipak činiš krivo! — primieti Judita, koju je nabožna ćut podsjetila, da ne valja bližnjega osuditi prije, nego li smo podpuno uvjereni o njegovoj krivnji. Ta primjetba osobito je ugodila Aranci. Kao da ju je Judita njoj iz usta izvadila.

— Nije već još nešta, — izmahnu general rukom. — Mene moje oči nikada ne varaju. Pa nisam to opazio samo ja, već svi, koji su na objedu bili, i sam nadbiskup Migazzi ... Taj ima oštro oko.

Judita samo zakima glavom.

— Ali krasan momak, — ponovi general. — Vidjet ćete ga!

— Koga? — zapita Judita.

— Ma njega, ... toga mladoga. Kako se ono zove ... Ma ... ma dà, Magdalenića, ... — reče grof. — On će nas pohoditi.

— Nije moguće! — viknu Aranka.

— Zašto ne, kad sam ga ja pozvao .... Veli, da smo se vidjeli u Varaždinu na Nadaždijevoj instalaciji ... Doći će on! — reče general i zapjevivša

neku frivolnu magjarsku pjesmicu, podje u svoju spavaću sobu.

— Pijan je, moj dragi brat! — reče Judita i podje za njim, da mu pomogne kod svlačenja i tako preteče husara, koji nije smio da vidi, da je gospodin general na vinskoj vagi prevagnuo.

Medjutim je Aranka ustala sa svoje stolice i veoma uzbudjena pošetala po sobi.

— On će nas pohoditi! — govoraše sama sobom. — To je samo trebalo! .... Pa moj muž ga poziva, da nas posjeti! ... To je užasno! Kako ću se naprama njemu vladati, kao nepoznata, ili kao stara znanica ..... A šta onda, ako ti posjeti učestaju? Ne, to ja moram popraviti, što je moj muž krivo učinio.

Aranka posla odmah sjutradan Terezi pisamce, gdje ju moli, da odmah k njoj dodje, jer se radi o važnoj, vrlo važnoj stvari.

Tereza, primivši Arančinu poruku, odveze se odmah k njoj.

— Što se je dogodilo? — upita Tereza, čim je uočila Aranku.

— Moj muž je počinio užasnu ludoriju! — reče Aranka. — Pomisli, pozvao je jučer Nacija, da nas posjeti.

— Da, vidjela sam, ... bio je vrlo prijazan i ljubazan s njim, — reče Tereza.

— Ali on će nas posjetiti ...

— Pak? ...

— Za Boga, pa ti ništa ne uvidjaš? — razžesti se Aranka. — To ne smije da bude, to ja moram zapriečiti.

— Kako? — zapita lakonički Tereza.

— Umoli ga u moje ime, da ne dodje!

— To bi bila neuljudnost prama grofu, koji ga je pozvao. Toga ja ne ću da učinim, — reče odlučno Tereza.

— Ali ja ga ne ću da vidim.

— No, pa to može biti.

— Poruči mi, kada kani doći, da se mogu kamo izvesti.

— To mogu učiniti, ali čemu te ludorije, — reče Tereza.

— Ludorije? ..... Molim te, ne govori tako. Meni su te napasti već dodijale.

— Ta nisi ga već davno vidjela,—primieti Tereza.

— I ne želim, — okosnu se Aranka.

Tereza se nasmieši.

— Ti neumolno tjeraš ubogoga mladića, da si traži drugi ideal.

— Možda ga je već našao, — reče uštipljivim tonom Aranka.

— Da nisam ja? — nasmija se Tereza.

— Sve je moguće, — odgovori Aranka, na kojoj se je opaziti moglo, da se težkom mukom obuzdava. — Gospoda, s kojima si bila jučer na objedu, ni najmanje ne sumnjaju o tom.

— Ah, ah! Ta je misao baš dražestna. Zlobni sviet mogao bi me još dovesti u napast, — reče Baćanka i stade se usiljeno smijati. Moglo se je opaziti na njezinu licu, da su ju žacnule Arančine rieči, jer slučajno ovaj put ne bijaše kriva.

Obećavši Aranci, da će joj javiti posjet Nacijev, oprosti se Tereza dosta hladno s Arankom.

Za čudo, Aranci bijaša sada puno lakše na srcu, kad je Terezi u oči kazala, što sudi sviet o njoj i

Naciju. Ona sama nije vjerovala, da bi bio ma kakav odnošaj medju njima dvoma, ali što još nije, moglo bi biti, a to, to . . . ne bi bilo liepo od Tereze.

Aranka se je zbilja ugnula Nacijevu posjetu, koji joj bješe najavljen. Izvezla se je u to vrieme u okolicu grada. Taj njezin čin medjutim je samo pogoršao stvar. General je vrlo žalio, da ne može Nacija predstaviti svojoj supruzi, osobito, kad je od njega čuo, da ima čast poznavati generalicu iz Zagreba i da je ona čak bila u posjetu kod njegovih roditelja. General se je čudio, da mu to nije žena kazala, ali tko zna, mišljaše on, da li mu nije kazala, jer onda, kad je pripoviedao o Naciju, bijaše nešto pripit i nije se mogao sjećati svega, što je govoreno bilo. Da bude sve u redu, pozove general Nacija za sjutra k sebi na objed, uvjeravajući ga, da će se njegova supruga sigurno tomu vrlo radovati.

Generalica bijaše sva ubezeknuta, čuvši od svoga muža, da će Nacio biti sjutra njihov gost, pa ne samo on, nego i Baćanka, da bude družtvance veselije.

Tereza se je sita nasmijala tomu okretu stvari. „Ta to ide da ne može ljepše“, reče ona, „on ga sam zove u kuću!“

I sbilja počelo je ići, kako se nitko nije nadao. Nacio je poslije sve to više zalazio u kuću generalovu i mora se reći, da je svima omilio. General i sestra mu Judita nisu se mogli dosta načuditi, kako se mlad čovjek Nacijevih godina po čitavu uru igra s malim sinčićem, kako ga voli i cjeliva . . . „Mora da je vrlo dobra srca taj Nacio!“ znala je Judita reći Aranci, gledajući, kako se Nacio nestašno zabavlja s djetetom.

Zašto da se taji . . . . I Aranka je uživala mo-

treći sinčića na Nacijevih ruku, radovala se je, opaziv, kako se diete svaki put veseli Nacijevu dolazku, ter jedva čeka, da ga k sebi uzme. Njezine svete knjige nisu joj mogle već dati prijašnje utjehe ..... To vrieme, što je Nacio počeo dolaziti u kuću, zanemarila je pobožni način života; njezino srce, koje je do nedavno kao umrtveno bilo, oživjelo je iz nova nekadašnjim životom, ljubavlju prama Naciju.

Sirota ne imaše odvažnosti, ni da razmišlja o tom, da li je pravo, što osjeća, i kamo to voditi može... Bijaše sretna s tim osjećajem, a Bog zna, dokle će još potrajati ta sreća njezina... Nu božić se je primicao, veliki blagdan kršćanski, za koji se treba pripraviti, učiniti račun sa savješću i dušu očistiti od grieha.

Judita opomenu Aranku, da se treba pripraviti i poći na predbožićnju izpovied. Aranka posluša i skrušeno stade sabirati sve svoje misli i djela pred sudište sviesti.... Bijaše neizkazano uzbudjena, kad se je dan prije badnjaka odvezla s Juditom u samostan jezuitski k izpoviedi. Osjećala se krivom, i grješnicom pred Bogom i svojom savjesti ... Valjalo je sve priznati, skrušeno i iskreno se pokajati, pa ne samo to, nego i obećati, da će se u buduće kloniti grieha i napasti.

Sva slomljena vratila se Aranka kući. Da sakrije svoje duševno razpoloženje, uzela je sv. pismo u ruke i počela čitati, ali duh njezin bijaše odsutan. Kod objeda jedva je što okusila, ter je nujno i vrlo zamišljeno sjedjela, gledajući preda se. Ni isto diete, njezino dragušno, liepo diete nije ju moglo razveseliti. General je to odmah opazio i bio tim po-

nukan, da izkali svoju srčbu na „jezuitskih licemjercih“, koji bi kadri bili i najzdraviji razum pomiešati.

Aranka ne promieni svoga držanja. Ni isti veseli božićni blagdan, koji i starije ljude razblažuje dražestnimi uspomenami djetinjstva i nehotice dušu razigra, ne bijaše kadar da razvedri generaličino lice.

Istoj Juditi je smetalo to držanje, ali kako je ono nastalo odmah poslije izpoviedi, sudila je ona, da je u savezu s tim svetim činom, pa je mislila, da nije slobodno dirati u duševnu tajnu.

Sve vrieme, što je Nacio polazio generalovu kuću, gledala je Aranka, da ni časak ne bude s njim na samu. Ako je slučajno bila sama kod kuće, što je bivalo vrlo riedko, onda se je kazalo Naciju, da nema nikoga kod kuće. Tako njih dvoje nisu nikada imali prilike, da govore u četiri oka. Nacio je opazio, da Aranka tomu izbjegava, pače je i to opazio, da samo onda s njim progovori, kad baš nije mogla inače da učini. A govoreći s njim, brižno je pazila na to, da ga ne pogleda, ili da se ne sastane s njegovim pogledom.

Na sam božićni blagdan, bivši tamo u posjetu, ostade Nacio jedan čas sam u dvorani s Arankom. Činilo se, da je ona jedva dočekala tu zgodu, da može na samu s njim govoriti.

— Nacio! — progovori Aranka, pogledav osbiljnim, gotovo strogim pogledom u lice mladiću. — Ja odilazim iz Beča za koji dan.

— Na dugo? — upita Nacio, promieniv se u licu.

— Jamačno, bar dok vi budete u Beču.

— Ja sam dakle uzrok vašemu odlazku, Aranko?

— Vi niste održali zadanu mi rieč, da me ne ćete polaziti . . .

— Istina, ja sam obećao, — mucaše nesigurno mladić — ali kasnije me pozvaše u kuću, pa sam mislio, da je i vama pravo.

— Priznajem, — odgovori otvoreno generalica, — i ja sam kriva. Toliko možda, koliko i vi; zato odilazim.

— Neopozovno?

— Neopozovno, — reče odlučno Aranka, — obećah tako izpovjedniku svomu. Na tom obećanju ništa se ne mienja. Mi se ne ćemo, ne smijemo se više vidjeti! Evo vam ruke na oprost, bit će posljednji put, da vam ju pružam.

Nacio niemo poljubi Arančinu ruku i ne reče ništa. Bio je podpuno uvjeren, da je Arančina odluka neuzkolebiva i da će sve biti onako, kao što je kazala.

General još nije ništa znao o odluci svoje žene. Aranka je čekala, dok prodje Ivanje, god njezina muža, pa će mu onda kazati, što je tvrdo odlučila. Znala je unapried, da će to biti malo nepovoljno njezinu mužu. Nije mu ni moglo biti povoljno, da ga svi ostave, žena, diete i sestra, a on da ostane sam. Dakle odmah sliedeći dan poslije Ivanja priobći generalica mužu i svojoj svasti, što je nakanila učiniti. General se nije mogao sabrati u prvi mah.

— A zašto, . . . zašto da odeš? — pitaše ju general uzbudjenim glasom. — Manjka li ti što ovdje?

— Ja tu ne ću nikada ozdraviti.

— A tko ti to veli? — žestio se general. — Ovdje imaš sve, što ti srce želi, udobnost, njegu,

liečnike prvoga reda, riečju sve. A ti hoćeš da ideš u Požun, u ono kukavno gniezdo.

— Svaki se bolestnik najbolje sam poznaje, — reče Aranka.

— A ja? — zapita gorko general. — Ja da ostanem tu sam samcat. Istom sam oživio u podpunoj sreći porodičnoj, dobivši potomka, koga nada sve ljubim . . .

— Ali, dragi Ivane, — uleti mu u rieč Aranka, vidjevši, kako joj se muž sve to više uzbudjuje, — što bi bilo onda, da te pošalju k vojsci, kako si se nadao bio. Ne bismo li i onda razstavljeni bili? Ti si vojnik, koji mora da bude na sve spreman. Zar se ne može dogoditi, da sjutra dobiješ zapovied, da imaš odputovati u Moravsku?

Ti razlozi posramiše donekle generala.

— Istina je, ali sada bar nema o tom govora, govoraše general smeten. — Sada me trebaju u Beču, pa dok sam tu, bilo bi ljepše, da smo svi na okupu.

— Al ja ti kažem, da je moja odluka nepromjenjiva. Tako mi spasenja! . . . . To neka ti bude dosta! — reče Aranka uzbudjenim glasom. Htjela je još nešto da kaže, ali jak kašalj ne dopusti joj, da dalje govori.

— Za Boga, umiri se! — priskoči general k ženi. — Umiri se, čuvaj se! Vidiš, taj kašalj još bi ti mogao nauditi. Ta ja se pokoravam, kad tako želiš. Samo se čudim, što te je u jedan put sklonulo na taj nenadani korak?

— Moje zdravlje, ... rekoh ti već! — šaptnu Aranka.

— Kad je tako, onda idi, u ime Božje! — reče general i tim bude stvar riešena.

Groficu Juditu je ova zgoda vrlo iznenadila. Ona je pravo slutila, da briga za zdravlje nije pravi uzrok toj neočekivanoj odluci Arančinoj. Nu koji je taj uzrok? U tu tajnu nije mogla prodrieti njezina ljubopitnost.

Bivši na samo s Arankom i vidjevši, da je posve mirna, upita ju iznenada Judita:

— Reci mi iskreno, Aranko, je li tvoja odluka glede odlazka iz Beča u savezu s posljednjom izpoviedju?

— To se samo mene tiče! — odsieče Aranka tako odrešito, da se Judita nije ufala ništa dalje pitati. I bilo je od nje vrlo neoprezno, da je generalicu takova šta upitala.

— Bit će ipak, da ja pravo imam, — pomisli u sebi Judita. — Zašto bi se onda tako razžestila na moje pitanje.

I grofica podje dalje tajnovitom stazom svojih misli, pa se sve to više uvjeravaše, da je Nacio pravi uzrok odlazku Arančinu. Sigurno je krasni mladić možda i proti volji njezinoj osvojio joj srce, a ona, da izbjegne većoj napasti, odilazi iz Beča. To je sasma u duhu kršćanske nauke, radi toga zaslužuje Aranka svaku hvalu. I grofica Judita bijaše posve zadovoljna odlukom svoje svasti.

Dva dana kasnije odveze se Aranka s Juditom i sinčićem put Požuna.

Već prvo vrieme boravka Arančina u Požunu počele su dolaziti generalu zle poruke od njegove sestre o Arančinu zdravlju. Grofica Judita pisala

bratu, da je Aranka odmah prve dane svoga dolazka pala u veliku melankoliju i apatiju prama svemu, što je mogla vidjeti i čuti. Uz to da je užasno razdražljiva, da je upravo nesnosno uz nju boraviti. Malo za tim pojaviše se groznice, koje su bolestnicu tako oslabile, da je morala leći u postelju, iz koje se nije više digla. Bolest je napredovala brzim, neustavnim korakom. General nije znao, što bi počeo od težke neprilike. Svjetovao je, da se Aranka vrati u Beč, nu ona o tom nije htjela ni da čuje. Uz to je tako oslabila, da o takovu putovanju nije moglo biti govora. Težkom mukom izmoli si general dopust na nekoliko tjedana, da ih sprovede uz bolestnu suprugu. Boljelo ga, kad je vidio, da nije pokazala ni najmanjeg zadovoljstva, kad ga je uočila. Ali što i traže od nje? Snaga njezina života slomljena je u nje, a srce obumrlo za ovaj sviet. Ona samo zna za svoje boli i muke i ne želi nikoga vidjeti, nego ono svoje diete, pa i onda samo jeca i suze roni, da bi bolje bilo, da ga i ne vidi .... Izbrojeni su dani Arančini.

Bijaše nekako sredinom veljače 1759. Unatoč krvavomu ratovanju u susjednoj Moravskoj bijaše te zime vrlo veselo u priestolnici carstva. Velikaši su davali redom sjajne plesove, nadkriljujući jedan drugoga. Bolje družtvo bečko tonulo je u vrtlogu zabava, koncerta, maskerada, plesova i t. d. Gospoda pitomci iz Emanuelova zavoda bijahu vrlo često pozivani u najodličnije kuće velikaške, a Nacio imao je pri tom osobitu sreću. Isti princip Liechtenstein počastio ga svojim pozivom na ples. Imao je to zahvaliti tiesnomu prijateljstvu s principovim sinom, mladićem od kakovih dvadeset godina. Mladi knez bijaše takodjer

pitomac u Emanuelianumu, pa je silno zavolio Nacija, koji mu bijaše uzorom u jahanju, i koji ga je u tom i podučavao.

Nacio bijaše baš spreman, da se odveze u principovu palaču, kad li mu sluga donese pisamce. Po adresi vidio je, da je od ženske ruke. — Ništa neobično! — pomisli Nacio i otvori list. Bijaše kratak, ali strahovit, uništujući:

„Sirota Aranka umrla je preksinoć. Grofica Baćan."

Nacio bijaše kao okamenjen, pročitavši te kobne redke. U jedan put ogrnu kabanicu, natuče na glavu trougljak i kao lud poleti iz sobe.

— Na Graben! Grofici Baćanki! — zapovjedi Nacio skočivši u kočiju.

Potražit će jedno biće u Beču, koje će razumjeti njegove suze i dieliti žalost njegovu.

Pokojna bila, Aranko!

XV.

Minulo je nešto preko godine dana poslije Arančine smrti. Nacio osjećao je prvo vrieme veliku, iskrenu tugu za pokojnicom, nu što dalje, sve to više dobivaše nad njim vlast laka ćud i upliv njegovih lakoumnih, mladih drugova, koji su ga za sobom vukli u razkošni, neobuzdani život. Valja reći, da je Nacio pokazivao mnogo dara za ovakove stvari, pa je doskora prednjačio svojim plemenitim i visokorodjenim kolegam u pohoticah otmenoga života. Uprava zavoda Emanuelova, kojemu na čelu bijaše osiromašjeli francuzki markez, nije se samo brinula za temeljiti odgoj svojih pitomaca u raznih strukah,

nego je pazila i na to, da pitomci postizavaju vanjski efekt, da imadu kavalirske navike i da razumiju fini ugladjeni ton. To se ne da u zavodu sve naučiti, nego je trebalo zalaziti u družtva i otmene kuće, pa u tom su Emanuelijanci uživali veliku slobodu. Ako su učitelji vidjeli, da ima u koga pitomca osobit koji dar, oni su ga brižno gojili, — ali, gdje bi opazili, da tko nije ni za kakav osbiljni nauk, pustili bi ga, da uči, koliko ga je volja, pa bi gledali, da bar u onom dotjera daleko, za što je imao prirodni dar. Medju ove potonje spadao je i Nacio. Naukom se nije rado bavio, premda je puno toga naučio, o čem kod kuće nije ni pojma imao, — nu tim se više odlikovao u gladku francuzkom govoru, u jahanju, mačevanju i plesanju. Tu mu ne bijaše premca. Te njegove vještine mnogo su se cienile u kavalirskih krugovih, mnogo više nego liepo znanje nekih njegovih drugova, ljubitelja knjige i osbiljne nauke

Gospodin predsjednik judicijarne tabule, otac Nacijev, slutio je, da taj „institutum Emanuelis“ ne će od njegova sina načiniti ono, što mu je u svoje vrieme govorio viceban Najšić. Gospodinu predsjedniku padalo je silno u oči, koliko Nacio troši novaca u tom zavodu, gdje on ipak za nj sve do posljednjeg novčića plaća. Trošio je kao kakav knez. Kad bi se toga radi predsjednik tužio na sina pred ženom svojom, dobra majka umjela je naći temeljitih izprika za svoga jedinca. — Uvidjam, — govorila bi gospodja predsjednikovica, — da mnogo troši. Ali kaži mi, dragi Bolto, zar ne rade tako i njegovi drugovi. On ne može da bude posljednji medju njimi. Pa onda, Nacio nam je jedinac. Tomu je uviek slobodno više trošiti, nego sinovom, kojih ima više u jednoga otca.

Predsjednik bi na takov govor samo slegao rameni, a u sebi mislio, da će napokon ipak morati da pošteno stegne svoju kesu, jer ako će Nacio grabiti iz nje kao dosada, bit će skoro prazna.

Roditelji Nacijevi radovali su se njegovu povratku za vrieme praznika. Željeli su već, da vide svoje diete i da nekoliko tjedana zajedno s njim proživu. Nu te radosti nisu dočekali. Kad se je približilo ferijalno vrieme, pisaše Nacio otcu, da kani putovati u inozemstvo preko Njemačke i Belgije u Francuzku do Pariza, za kojim je gradom hlepio da ga vidi. Dakako, da je tu trebalo opet ljudski zagrabiti u kesu, a to je predsjednika iznova ljutilo, nu gospodja predsjednikovica stajala je i ovaj put uz svoga sinka. — Nisi li čitao, — govoraše ona svomu mužu, — da i nekoliko njegovih drugova želi s njim u družtvu putovati. Sami velikaši . . . Kako mu se može šta takova odbiti . . . . Čula sam često od pametnih ljudi, da je putovanje po stranih krajevih vrlo koristna stvar . . . I tako je gospodja predsjednikovica i opet ušutkala svoga muža, koji je Naciju poslao za put oveću svotu novaca, ali mu je ujedno poručio, da u to ime ništa više ne traži, jer s tim novcem može gospodski putovati. Nacio i ne bijaše vičan inače nego gospodski putovati. Sva sreća, da je u Parizu obolio od oštroga želudačnog katara, koji mu je pokvario svu volju za dražesti parižkoga života, inače bi sigurno gospodin predsjednik imao još toliku svotu, koliku bješe poslao, da dometne. Ovako je na sreću prošlo bez duga.

To putovanje imalo je posljedicu, da je Nacio sada osjećao mnogo više potreba i kojekakovih želja, o kojih prije nije ni sanjao. Sve se je to imalo na-

micati gotovim novcem, što ga je gospodin predsjednik neprestano imao slati u Beč. Počeo mu već dodijavati taj raztrošni život sina, pa je uzeo razmišljati o tom, kako bi bilo, da sam ode u Beč, da vidi sve sam na svoje oči i nada sve da povjerljivo govori s Nacijem, pa da ga uvjeri, kako ne može taj novi način njegova života dugo potrajati.

Nu gospodin predsjednik pobolievao je u posljednje vrieme od stare svoje bolesti, kronične upale crieva, pa se nije nikako mogao odvažiti na tako dalek put, niti mu je njegov liečnik Francuz Degoy to dopustio. Srećom dočuje, da kanonik Krčelić putuje u Beč. Prečastni gospodin imao je veliku parnicu s biskupom zaprebačkim Tauzijem. Tražili su od njega, da plati nekoliko tisuća odštete hrvatskomu kolegiju mladih svećenika u Beču, komu bijaše nekada Krčelić rektorom; osim toga tužio ga biskup radi težkih povreda posluha, a bilo je i drugih mnogo krupnijih stvari. Papinim breve-om bude pozvan bečki nadbiskup Migazzi, da bude sudija u toj stvari. Parnica zavlačila se od godine do godine. Jedna i druga stranka tražila je i molila, da se jedan put svrši taj nemili proces, ali do osude ipak nije došlo. Jedva jedvice stiže poruka od Migazzia biskupu i Krčeliću, neka odmah krenu u Beč, gdje će im se proglasiti osuda.

Bijaše to mjeseca ožujka godine 1760. Kanonik Krčelić spremi se odmah na put. S njim je imao po dogovoru putovati i lektor Malenić, da zastupa biskupa pred sudištem. Što su si protivnici — to nije prečastnu gospodu nimalo smetalo. Oni su u najljepšoj slozi putovali, a što je koji o kom mislio — to ne spada na javu.

Prije odlazka kanonika Krčelića u Beč posjetio ga predsjednik Bolto Magdalenić. On je do Krčelićeva uma i suda mnogo držao, — kanonik bijaše osim toga i prijatelj njegove kuće, a osobito je poštivao gospodju predsjednikovicu kao vanredno bogoljubnu i kriepostnu ženu. Gospodin predsjednik umoli iskreno i povjerljivo kanonika, da se gore u Beču obaviesti, kako živi njegov jedinac, na što najviše troši, je li što napredovao, čuva li svoje zdravlje, je li se preko mjere zadužuje i tomu slične stvari. Kanonik obeća svomu staromu znancu i prijatelju, da će njegovu želju savjestno izpuniti.

Najvećom nestrpljivošću očekivaše predsjednik povratak kanonikov iz Beča, ali taj se bješe otegao preko mjere. Oba kanonika čekala su u Beču nekoliko tjedana na proglašenje osude, kad al na veliko svoje čudo, bivši jednoga dana pozvani pred nadbiskupa, čuju iz njegovih usta, da bečki konsistorij ima pregledati čitavu parnicu i da osim toga valja pribaviti neke zakone ugarske, koji su potrebni za njezino riešenje.

Ne dočekavši onoga, rad čega bijahu pošli u Beč, vratiše se prečastna gospoda u Zagreb. A koliko su potrošili u Beču na skupi život i darove, koliko li se znojili, trčkajući od jednoga mogućnika k drugomu, preporučujući svaki svoju stvar!

Odmah drugi dan, iza kako se bješe kanonik Krčelić vratio iz Beča, požuri se k njemu predsjednik. Nije htio da svojoj stvari dade prvo mjesto, nego započe govoriti o parnici kanonikovoj.

— No, smijem li čestitati, imenjače? — upita predsjednik, unišavši u sobu kanonikovu.

— Na čem . . . misliš li radi izlaza parnice?

— Ta da! . . .

— Nije još gotova! . . . . — nasmieši se gorko Krčelić. — Odredjena je revizija i parnica predana bečkomu konsistoriju.

— Nije moguće! — začudi se predsjednik.

— Pa je ipak tako . . . Taj gospodin lektor veliki je kameleon . . . . Poput vižleta sliedio je moj trag . . . Ako sam bio kod Migazzi-a, on se je za pol ure poslije mene ondje najavio. Tako isto bijaše, ako sam se radi svoje stvari poklonio Karlu grofu Baćanu, kancelaru Palfi-u, ili ako sam govorio s direktorom nadbiskupove kancelarije. Dogodilo se, da sam ga našao, gdje čeka u predsoblju, kad sam izašao od kojega dignitara . . . . Ali to našega Juricu nije nimalo smelo. On se je pače tomu srdačno smijao i primietio, kako se nas dva „non plus ultra“ igramo žmirke . . . — Velim ti, — pravi Mefistofele!

Predsjednik se nasmieši.

— Ako je parnica predana na reviziju, — primieti odmah na to predsjednik osbiljnim licem, — onda sudim, da su tvoje akcije dobro stajale . . . Ako je revizija odredjena, onda je to učinjeno obzirom na biskupa . . .

— To je baš ono, što me ogorčava, — reče zlovoljno kanonik. — Posve pravo sudiš, kad veliš, da je revizija odredjena biskupu za volju. Sam Migazzi mi je rekao prvi dan, kad mu se predstavih, da se nada povoljnu riešenju po mene. A kad tamo! . . . Ta lija Malenić sve mi je pokvario . . . Boljega zastupnika nije si mogao Tauzi naći . . .

— Lektor je poznat mešetar! . . . . . — primieti predsjednik, sjećajući se one kobne restauracije, na kojoj mu je sin propao.

— Rodjen mešetar! . . . — potvrdi kanonik. — Jednomu se klanjaj do crne zemlje, drugomu laskaj, trećemu obećaj, četvrtomu daj, ... eh onda mora ići . . . . Mitio je, moj dragi Bolto, užasno mitio mili naš lektor, dakako biskupovim novcem . . . . .

— Vjerujem! — pokima predsjednik glavom i sjede u naslanjač.

— Ja ipak ne polažem oružja! — reče odrešito kanonik. — Bude li potrebno, prizvat ću i na papinsku stolicu . . . Ali to su moji poslovi . . . Ti bi jamačno želio šta čuti o svom Naciju? . . . Bio sam s njim, liepo te pozdravlja!

— Hvala, . . . pa kako je s mojim Nacijem? — upita predsjednik, koga je u isti čas zazeblo oko srca, pomisliv, što li će kanonik na to odgovoriti.

Krčelić se nasmieši znamenovno i nakašlja se.

— Sigurno mi nosiš nepovoljne glase?

— Nipošto! . . . Govorio sam s rektorom Emanueliana . . . On posve dobro sudi o Naciju. — Mladi taj čovjek, reče gospodin markez, ima dosta prirodna dara, ali nije za osbiljnu nauku, ni za osbiljno kakvo znanje. Nu to mu i ne treba, on je kavalir, pa će kao takav postići svoju svrhu . . . Rektor je pravo sudio . . .

— Kako to misliš? — uleti brzo predsjednik u rieč kanoniku.

— Naciju se već otvara liepa budućnost . . . — prihvati rieč kanonik. — Možda ste već čuli ovdje, da ima princip Liechtenstein poći u Parmu po hercežicu Izabelu, zaručnicu kraljevića Josipa . . . Princip hoće, da ta pratnja bude što sjajnija. Za „ephebe“ (dvorane) hercezičine odabrao je on iz najuglednijih

porodica najljepše mladiće iz svih zemalja carevine. Iz Hrvatske odabrao je tvoga Nacija.

Predsjedniku se neobično razvedri lice.

— To mi nije javio ..... — primieti očito blaženi otac.

— Nije ni mogao, — reče Krčelić, — baš zadnji dan moga boravka u Beču dobio je od principa uljudni poziv za tu odličnu službu ... Njegov list ne bi mogao stići prije mene u Zagreb ...

— Je li Nacio jedini iz kraljevine? ... — upita predsjednik, ne dovršiv sve, što je mislio reći.

— Jest, on je jedini odlikovan tom počastnom službom, — odgovori kanonik, pogodiv odmah, što je predsjednik htio čuti. — Ta pratnja mlade hercežice bit će sjajna, kao što je malo koja bila. Princip Liechtenstein ne žali troška ... On će svôj pratnji nabaviti veleliepo odielo iz Pariza, on će ju sve vrieme gospodski uzdržavati do samoga vjenčanja ...

To posljednje, što je rekao kanonik, vrlo se svidjelo predsjedniku. Bilo bi grozno, kad bi roditelji mladih dvorana morali sav taj trošak za njih plaćati ..... Bit će i onako dosta uzgrednih potreba, koje će oni morati svojim novcem namiriti.

— Čijoj zaštiti ima Nacio da zahvali to odlikovanje? — upita predsjednik, čineći se nevještim, a ovamo je dobro znao, da je intiman prijatelj s mladim knezom Liechtensteinom i da je rado vidjen u principovu dvoru. Njemu će goditi, ako mu to kanonik potvrdi.

— Ničijoj zaštiti, — odgovori Krčelić. — Princip ga lično poznaje, jer ga je rodjeni njegov sin, Nacijev dobar prijatelj, uveo u njegov dvor. To sve ima zahvaliti svomu prirodjenomu kavalirstvu.

Predsjednik se je vrlo zadovoljno smiešio i samo kao uzgred stao dalje pitati.

— Ima li dugova?

— Prilično, kako mi rekoše.

— Hm, hm! — zakima predsjednik glavom. — A u ženskih stvarih?

— Najliberalniji. Te se Bečanke jagme za njim, — reče kanonik.

— A on se dakako ne brani, — primieti predsjednik. — Vražji dečko, to će ga još upropastiti!

— Moj Bolto! Ne pada jabuka daleko od stabla ... — nasmija se kanonik. — U njegovih godinah nisi bio ni sam bolji, pa si sretno šest križeva premetnuo preko ramena.

Taj „argumentum“ kanonikov bijaše tako jak, da predsjednik nije pokušao ni riečcom protusloviti. Zahvaliv se najljepše prijatelju na ugodnoj viesti, preporuči se predsjednik i vrlo zadovoljan ostavi kanonikov dvor.

Došavši svojoj kući, dade predsjednik odmah zapreći i odveze se u Dubravčak, da iznenadi svoju suprugu radostnom novicom. Ah, kako će se veseliti starica majka, kad čuje te viesti o svom milom jedincu!

XVI.

Priprave za vjenčanje prejasnoga kraljevića nasljednika s parmanskom vojvodkinjom Izabelom počele su za rana u svih zemljah carevine. Odmah u početku godine 1760. bijahu oglašene zaruke kraljevićeve s vojvodkinjom i vjenčanje ustanovljeno na dan šestoga listopada. U ugarskoj kancelariji rodi

se misao, da bi trebalo tom prigodom stvoriti pretorijansku četu — turmam praetorianam — ravnopravnu plemićkoj austrijskoj gardi, koja bi kao počastna ugarska garda služila kraljeviću Josipu, kao faktičnomu već sada korregentu svoje majke carice, a prvi put bi počela da vrši svoju službu na sam vjenčani dan kraljevićev. Ugarska, Erdelj i Hrvatska imala je doprinieti novac, potrebit za ustrojenje plemićke ove čete. Trebalo je prije svega u predgradju Beča, sadašnjem Josefstadtu, nabaviti gradilište i sagraditi dostojnu kuću za dvorsku četu, osim toga sazidati staje, kupiti konje plemenite krvi, skupocjeno odielo, najmiti sluge itd. Bijaše to trošak od više stotina tisuća forinti; nu ovaj put nisu mrmljali stališi i redovi, nego su vitežkom darežljivošću obzirom na prejasni mladi par dali sve, što se je od njih tražilo.

„Turma“ imala je brojiti sto dvadeset pretorijanaca iz bogatih velikaških i plemićkih porodica. Samo iznimno i gdje je bilo velika bogatstva, mogli su biti u nju primljeni i sinovi gradjanskoga stališa. Iz Hrvatske imala su doći u četu četiri pretorijanca, a u to ime imalo se je za njih plaćati iz blagajne kraljevstva četiri tisuće forinti. Svaki pretorijanac bio je u časti ravan poručniku u carskoj vojsci, ali plaća im bijaše veća. Zapovjednici turme pretorijanske bijahu ugledni carski generali i ugarski velikaši: kapetanom bijaše imenovan grof Leopold Palfi, maršal i čuvar krune ugarske; prvim poručnikom Ivan grof Rhédey, general i vitez reda Marije Terezije, drugim poručnikom grof Ivan Erdödy, podpukovnik. Zamjenikom kapetana bijaše grof Ivan Palfi, general i veliki župan boršodske varmegjije.

Glas o ustrojenju pretorijanske čete potresao je poput munje mlade plemiće u Hrvatskoj, koji nisu pošli u carsku vojsku, a nisu ni drugčije namješteni bili u javnoj službi. Čarobnih stvari pripoviedahu im o toj četi, da nije čudo, ako su se mladi ljudi, plemenite krvi, pomamili za srećom, da budu primljeni u pretorijance. Znalo se je, da se mladi ugarski velikaši, iz najstarijih porodica, smatraju počašćenimi, da mogu služiti u četi kao obični pretorijanci. Pročulo se, da je carica imenovala pretorijancima Ivana grofa Palfi-a, Žigu grofa Zichy-a, Mirka grofa Baćana i Marka baruna Révaya. To je silno djelovalo na mlade plemiće ugarske i hrvatske. Oni su mislili, ako se ti velikaši, kojim su vrata sjajne budućnosti i bez toga širom otvorena, jagme za tim novim odlikovanjem, kako istom mora upeti obični plemić, da dospije u tu četu? I ljudi puni izkustva i pronicava pogleda bodrili bi mladu plemčad, da gleda po što po to doći u broj tih izabranika. Ovi će biti miljenici kraljevića nasljednika, — govorilo se obćenito, — on će se već brinuti, da ih nadieli najboljimi mjesti u vojničkoj i civilnoj službi. Imadu, kad samo požele, pristup pred njegovo prejasno lice, mogu mu bez zazora očitovati svoje želje, a on će ih sigurno uslišati! Mladi hrvatski plemići već su u živahnoj svojoj mašti osjetili, kako ih u skoroj budućnosti obsipavaju velikimi častmi i odlikovanji. Bit će oni, ako Bog da, prije reda i prije nego su zaslužili, carski generali, kraljevski savjetnici, veliki župani, prisjednici sudbenih tabula i šta još sve ne.

Ban Nadaždi — to se je odmah u početku znalo — imao je da predloži prvu četvoricu sretnika iz Hrvatske, koje će svietla kruna imenovati preto-

rijancima. Došli su se otci i sinovi prije reda njemu preporučivati u visoku milost, ali je ban odpravljao dosadne molitelje, izvinjavajući se, kao što je i istina bila, da nije dobio „odozgo“ nikakovih naputaka. Ali častohlepivi ljudi nisu se dali odbiti lakim načinom. Što nisu mogli postići izravno, pokušaše okolišanjem. Znajući, da ima osoba, do kojih ban mnogo drži, oni su pokucali na vrata tih uplivnih ličnosti, molili za milostivu preporuku i nudjali mita. Velemožni gospodin viceban Adam Najšić, osobiti ljubimac banov, čini se da je pravio izvrstne poslove. Bilo ih je, koji su za preporuku njegovu plaćali velike svote, čak do četiri stotine dukata. Bilo bi suvišno pitati, da li je pohlepni viceban te milošte primao. Njegova navada ne bijaše odbijati, što mu se je nudilo, on je sve to dobro spravio u nezasitnu kesu, — a onda što komu Bog da!

Početkom mjeseca lipnja dobije gospodin predsjednik Magdalenić pismo od Nacija, u kojem mu javlja, da ga je kraljica imenovala prvim pretorijancem hrvatskim i da skorih dana dolazi u Zagreb na više tjedana, noseći sobom vlastoručno pismo kapetana turme grofa Palfi-a na bana.

Veselje, koje su stari roditelji poćutjeli, primivši tu viest, ne da se opisati. Za nekoliko dana proletjela je ta viest svom Hrvatskom, a nitko je nije tako spretno širio, kao presrećni otac Nacijev. I on je spadao medju zanesenjake, koji su s pretorijanstvom spajali najsmjelije kombinacije, pa je za to mislio, da je njegov sin sada već stao na tako visok stepen, s kojega će moći posezati za čašću, koju mu samo srce zaželi.

Sve bijaše uvjereno, da je Nacio morao imati

vanredna zagovornika, kad je polučio tu čast mimo banova predloga. Pa tako je i bilo. General grof Rhedey, prvi poručnik pretorijanske turme, osobiti Nacijev zaštitnik, izposlovao mu to odlikovanje. To je Nacio saobćio samo svomu otcu, ali kao tajnu, za koju drugi sviet ne treba da znade. I prijatelj i neprijatelj morao je priznati, da u Hrvatskoj ima malo mladih plemića, koji bi kao stvoreni bili za tu dvorsku službu, kao Nacio. Sam ban izjavio je tako gospodinu predsjedniku, kad mu je ovaj došao javiti sretni dogadjaj.

Najvećom nestrpljivošću i žudnjom roditeljskoga srca očekivaše predsjednik i supruga mu dolazak Nacijev. Pisao je, da će doći skorih dana, nu to obećanje nije se izpunilo brzo, kako su se oni nadali. Prošla su puna dva tjedna, dok je Nacio stigao u Zagreb. Putovao je preko Optuja u Varaždin, misleći, da će bana ovdje naći, ali ban bijaše u Zagrebu. Krene zato odmah dalje i stigne po noći u Zagreb.

Od svojih ne nadje nikoga u kući, jer nije javio svoga dolazka. Jedini stari sluga Andraš, koji je pazio na kuću i u njoj stanovao, dočeka mladoga gospodina, koga je po glasu odmah prepoznao; nu kad je Nacio stupio u kuću i starac ga dobro pogledao, nije mogao zašutjeti, da bi po licu jedva bio prepoznao mladoga gospodina.

— Zar sam se tako promienio? — reče smiešljivo Nacio.

— Vjere mi, promienili ste se, milostivi gospodine; nekako stariji izgledate.

— Pa to je naravno ... Za dvie sam godine stariji postao! — našali se Nacio i podje uz stube

u gornji sprat, gdje bijaše uviek u pripremi stan za gospoštiju. Umoran i sav slomljen od duga putovanja po toj lipanjskoj vrućini, Nacio je jedva dočekao, da legne u krevet. Dao je otvoriti prozore, na koje je strujao hladni noćni zrak iz obližnje šumice i od zagrebačke gore. Boljega uspavača ne treba u toplih ljetnih noćih. Jedva bješe stari sluga izašao iz sobe, zaželjevši mladomu gospodinu laku noć, Nacio je počeo driemati i za čas kao zaklan zaspao.

Drugi dan predstavio se Nacio banu i predao mu pismo od kapetana turme grofa Palfia. Ban je primio vrlo ljubazno mladoga pretorijanca, kao što obično rade visoka gospoda s osobami, o kojih znadu, da uživaju veliku, možda čak i dvorsku protekciju.

— Ja vam čestitam! — govoraše ban Nadaždi, kimajući vrlo milostivo glavom, — da ste postigli to odlikovanje. Uvjeravam vas, da bih vas i ja za tu čast predložio.

Ban ponudi Naciju da sjedne, pa odmah otvori Palfijev list, koji ne bijaše dug, pa ga je ban brzo očima preletio.

— To je i posve pravo, progovori ban, smotavši list i položivši ga na stol, — što mi piše vaš preuzvišeni gospodin grof kapetan. Preporuča mi na ime, da kod predloga ostale trojice pretorijanaca iz Hrvatske pazim osobito na to, da kandidati budu osobno čestiti i valjani ljudi i da su iz uglednih i bogatih porodica. To se zna, — primieti smiešljivo ban, — da će naši pretorijanci trebati pune kese u Beču. Tu se troši, vrlo mnogo troši, a dugove pra-

viti pa ih ne platiti moći, bila bi sramota po čitavu turmu . . .

Kod tih banovih rieči sjeti se Nacio svojih dugova, koje je još platiti imao, i učinilo mu se, kao da se je malko zacrvenio u licu.

— Ako smijem pitati preuzvišenost vašu, — progovori Nacio ugladjenom smjernošću, — da li se već javljaju kandidati?

— Navaljuju na me, obsjedaju me gotovo u mom dvoru, — reče ban — da se jedva braniti mogu. Imam na stotine preporuka. Ne znam, što bih počeo... Biskup mi osobito preporuča nekoga Adama Zdenčaja, svoga rodjaka ... Poznajete li ga? . . .

— Moj dobar prijatelj, — odgovori veselo Nacio. Ima sva svojstva za našu turmu.

— Tim bolje, pa ćemo ga predložiti! — reče ban.

— I moj novi adjutant, — nastavi ban, — nadporučnik Karaica, dodijava mi, da ga predložim za pretorijanca. Otac mu je bogat trgovac u Karlovcu, koji ima imutka na stotine tisuća. Ali je tu zapreka, koja se ne da tako lako svladati . . . Šizmatik je, — primieti smiešljivo ban, — a otac ne dopušta, da mu sin vjeru promieni. On bi, ali otac ne će.

— Po statutu nemogu biti gardiste šizmatici! — reče Nacio.

— Tako je! To sam mu i ja rekao. Dakle, mislite vi, koga bismo mogli još preporučiti za turmu. Bit će mi drago čuti vaše mnienje.

Ban vrlo milostivo odpusti Nacija, koji se odmah vrati kući, da do podne prispije u Dubravčak k roditeljem. Kočija kanonika Krčelića, za koju bješe umolio, već ga je čekala pred kućom. Preobukav se na brzu

ruku, sjede Nacio u kočiju i odveze se na roditeljsko imanje.

Bijaše podne, kad je stigao na savski prievoz. Stari kormanuš nije vjerovao svojim očima, da vidi pred sobom mladoga, milostivoga gospodina.

— Baš će, vaša milost, — govoraše stari vodenjak, — u pravi čas prispjeti na objed! Aj, aj, kako će se njihova milost, mamica, radovati, kad vas ugleda.

Nacio se nasmieši i sladkim zadovoljstvom promatraše plemićku kuriju, svoje rodno gniezdo, i visoki dimnjak iznad krova, s kojega se je dim veselo sukao u vis.

U dvoru svi su se spremali k objedu. Ovelik hrastov stol, pokriven bielim, težkim stolnjakom domaće tkanine, bijaše prostrt samo za dvoje, za gospodina predsjednika i njegovu suprugu. Sjedeći u visoku naslanjaču i sa zlatnimi naočari na nosu, čitao je domaćina neki parnični alegat, pri čem je svaki čas pogledavao na glavna vrata, kuda je sluga morao unieti zdjelu s juhom. Vrata se u to otvore i predsjednik, koji bješe već nestrpljiv postao, uzdahnu: „hvala Bogu", ni ne pogledav pravo, tko je unišao na vrata.

— Tatice! — priviknu Nacio veselo i srdačno otcu.

Predsjednik razvali oči i prepozna Nacija. Ne bijaše kadar ni rieči da izusti, nego izpruženih dršćućih ruku — ta bio je već star — koraknu sinu u susret. Osjećao je, kako mu noge klecaju. Blažen i presretan privinu k srcu jedinca, koga već dvie godine nije vidio. Nacio je ćutio, kako mu siedi otac hriplje, gušeći se plačem. Bijaše mu težko i tužno

oko srca. Ovako se raduju povratku svoje djece roditelji, koji su blizu grobu. To je Nacio osjećao u otčevu naručaju, pa mu je to mutilo radost povratka pod rodni krov.

— Nacio, ljubljeni moj Nacio! — čuo se sada veseli klik majke iza ledja sinovljevih. Makar je taj klik na plač zanosio, bijaše u njem nešto veselo i prelestno, naliko cvrkutu ševe, koja s radostnom pjesmom titra u vedrom podnebesju. Nacio se trže iz otčeva naručja i poleti u razširene ruke materine. Zagrlili se i izljubili Poslije svakoga cjelova zagledala se majka u sinovo lice i pritiskala glavu njegovu na svoje rame. Bijaše to za nju čas neopisive razkoši.

— Sjedajte k stolu, djeco! — oglasi se predsjednik, da sakrije veliko svoje ganuće, jer je sluga baš unišao u sobu i metnuo na stol zdjelu s juhom.

— Da, sjedajmo; sjedni golube moj! Evo medju nas dvoje, pa ćeš nam pričati, — govoraše sretna majka. — Ah, jedva sam te dočekala!

I stari roditelji posade sina u pročelje, a oni uhvate mjesto njemu s desna i s lieva, prikučiv mu se, što su bliže mogli, da ga mogu što bolje čuti i gledati.

— Promienio si se, drago diete! — primieti majka, promatrajući sinka, — nisi više onako rumen i jak, kao što si bio, pa gle, i vlasi si mnogo izgubio.

Bečki je život i sbilja ostavio mnogo vidnih tragova na Naciju. Njegovo lice ne bijaše onako rumeno, jedro i puno, kao prije dvie godine, ali zato bijaše njegova pojava elegantnija i muževnija; bujne kose takodjer je ponestalo, nu i to mu je dobro pristojalo.

— Pravi kavalir! — pomisli otac, pogledav izpod oka sina, kad je čuo primjetbu svoje žene. — Iz tvrde hrvatske ljuske izlizao se najugladjeniji kavalir.

— Ti ćeš se opet ugojiti kod nas, golube moj! — govoraše mu majka, tetošeći oko sinka. — Tvoja će te majka izvrstno hraniti.

— Meni se ovako bolje svidja, samo kad je zdrav, — umieša se u rieč predsjednik.

— To jesam, hvala Bogu! — reče Nacio, srčući najvećom slašću tečnu kokošju juhu s ukuhanimi rezanci, pravu hrvatsku juhu, kakove već davno nije jeo.

— Jedi, dušice! — nutkala ga majka, gledajući, kako mu jelo ide u slast. — Ma zašto nisi poručio, da ćeš doći na objed. Danas imamo posve slab objed, još ćeš mi ostati gladan. Ti si se sigurno priučio gore na izboritije jelo.

— Ne, ne majčice! — uvjeravaše ju Nacio. — Nitko ne zna priredjivati tako slastna jela, kao ti.

— Samo da mi ne ostaneš gladan.

— Ne boj se, majčice!

Pa kako bi i ostao gladan, kad se je u velemožnoga gospodina predsjednika uviek po izbor jelo i pilo? Njegova kuća bijaše s toga na glasu, i gostbe, koje je predsjednik davao, bijahu sjajne i ukusne baš kao svečane gostbe u banskih i biskupskih dvorih. Danas je bio priredjen posve običan objed za samih njih dvoje, ali je zato bilo i velikih raka iz Lomnice, noću nahvatanih, bilo je tečne, hladne smudjevine i tuste kopunske pečenke. Tko bi prezreo tako krasne darove prirode, pa onako tečno priredjene, kao što je to umjela gospodja predsjednikovica?

— Majčice! — oglasi se Nacio.

— Što je, zlato moje?

— Ovako slastno nisam već dvie godine jeo, — uvjeravaše Nacio majku. — Ni kneževski sjajni stoli nisu mi tako ugodili, kao današnji naš objed.

— In culinaribus (u kuhinjskom umieću) — primieti predsjednik — naše su kućanice na glasu. Ali da ne zaboravim, — nadoveza odmah predsjednik, koji je htio, da navede razgovor na drugi tema, što ga je više zanimao, nego li kuhinjske razprave, — gdje je naša Baćanka?

— Ne znam, — odgovori Nacio. — Izmirila se je sa svojim mužem.

— Dakle ipak! — reče predsjednik.

— Stric njezina supruga, grof Karlo Baćan, prefekt kraljevićeva dvora, — uze pripoviedati Nacio, — pozvao ih oboje preda se i odčitao im pošteno levite. Spočitnuo jednomu i drugomu, da im je život nedostojan velikaškoga stališa i da skvrne čestito ime porodice Baćana.

— Istinu je rekao, — primieti iz tiha gospodja predsjednikovica.

— Stari grof opomenu ih, da se za taj njihov život dobro znade na dvoru i da njezino veličanstvo, pa i sam prejasni kraljević strogo osudjuju bezprimjernu njihovu lakoumnost. „Jedno i drugo ste griešili“, reče im konačno stari grof, glava Baćanske porodice, „treba da i jedno drugomu oprosti sve dosadašnje zablude i da se izmirite, a za tim nov život započnete.“

— Pak? — upita kratko predsjednik.

— Oni se izmiriše i grofica Tereza ode liepo sa svojim mužem na ratište, — odgovori Nacio. — Čujem, da su sada u Znojmu u Moravskoj, a pričaju,

koji su ih vidjeli, da se sada opet tako vole, kao onda, kad su se jučer vjenčali.

— Volja Božja! — primieti s uzdahom gospodja predsjednikovica.

— Vuk dlaku mienja, ćudi nikada! — nasmija se predsjednik. — Vidjet ćemo, dokle će trajati njezina kriepost.

— A što je s barunom Kulmerom? — upita sada Nacio. — Zar nije više banov adjutant?

— Nije, — odgovori otac, — zamjerio se je banu. Po smrti baruna Stjepana Patačića rodila se pravda medju barunom Franjom Patačićem i njegovimi polusestrami, koje bijahu nećakinje Kulmerove, djeca sestre njegove. Htio je brat, da prikrati sestre, ali Kulmer se za njih živo zauzeo kod banske tabule i uspio. To je razljutilo bana, koji se kao baba mieša u ovakove poslove, pa je želio, da izpane pravda povoljno za baruna Franju... Zna se i zašto... Taj mladi čovjek karta se dan na dan s banom i ostavlja kod njega cekine svoga otca... To je uzrok, zašto barun Kulmer nije više adjutant.

— Rado bi se sada ženio, — reče predsjednikovica.

— Aha, jer je sada slobodan, ... — nasmieši se Nacio. — A je li već koju izabrao?

— Kažu, da smiera na Luciju Malenićevu, ... — odgovori mati.

— Luciju? — viknu u čudu Nacio, — onu malu Lucicu?

— O, sada je to velika, liepa djevojka, pa ima i bogata strica, koji će dati djevojci liep miraz...

— Jesu li Malenićevi sporazumni? — upita Nacio, koga je ta stvar za čudo zanimala, ne znajući ni sam zašto.

— Mi ne znamo, — odgovori predsjednikovica. — Mi se još i sada ne posjećujemo.

— Ah, da! — dosjeti se Nacio, komu pade odmah na um razmirica radi restauracije. — Baš bih rado vidio tu malu . . .

— Prekosjutra je Petrovo, — reče gospodja predsjednikovica, — imendan meštra Petra Škrlca. Doći će silni gosti u Lomnicu. I mi smo pozvani, ali mi ne ćemo ići. Znadeš, diete, otac je bolestan. Treba ga čuvati . . . Ali ti možeš onamo otići, da te vide, znam, da će se radovati.

— Svakako idi! — prihvati rieč otac. — Škrlčevi su nam dobri prijatelji, . . . valjani ljudi . . .

U razgovoru posjedjeli su za stolom dulje nego obično roditelji sa sinom, koji im je morao pripoviedati o knezu Liechtensteinu, njegovu zaštitniku, o putovanju u Parmu, o kraljeviću Josipu, nadbiskupu Migazzi-u, kancelaru Pálfiu i drugih velikaših, s kojimi je Nacio dolazio u dodir u otmenih družtvih. O generalu Rhedey-u ne bijaše spomena. Znali su roditelji, da bi to Nacija neugodno dirnulo. Gospodin predsjednik bijaše razdragan pripoviedanjem svoga sina, a i gospodja predsjednikovica plivala je u blaženstvu, slušajući, u kakovih se družtvih kreće njezin Nacio.

Kad su bili na samu, otac i majka uzeše dalje razgovarati o Naciju.

— Nije čudo, ako toliko troši, — reče predsjednikovica; — družeći se s takovimi velikaši, mora mnogo trošiti . . .

— Hm, hm, — odvrati predsjednik — sve je to liepo, ali skupo, vrlo skupo. Vražji dečko! — na-

stavi predsjednik, smijući se frivolno, — ove su ga Bečanke pošteno obatalile . . .

— Ne govori tako, Bolto, — ukori ga predsjednikovica, — ubogo diete nije vično na njemačku hranu . . . Vidiš samo, kako je danas tečno jeo . . .

Imam ja dobro oko, — reče predsjednik. — Al ništa zato, . . . i to ne će dugo trajati . . . . Kad se oženi, prestat će sajam . . .

— Dà, dà, ženit bi ga trebalo! — potvrdi predsjednikovica. — To bih samo još rado doživjela!

Nacio se veselio Petrovu. Već je poželio, da vidi hrvatsko družtvo, da se užije ladanjskoga humora, da čuje milu hrvatsku pjesmu i originalne domovinske zdravice. Presitio se salonske ukočenosti; sada je opet hlepio za ljudmi bez krinke i bez verige konvencionoga drugovanja. U dvoru vlastelina i protonotara Škrlca vidjet će stare svoje znance. Bit će medju njimi dobrih, iskrenih srdaca, a bit će i takovih, kojim nije u volji. Ali to njega, ugladjena čovjeka, ne će smetati. U otmenu svietu naučio se, kako se ima vladati napram svakomu. Baš oni, koji su mu zavidni ili na nj kivni, dobro će mu doći. On će im pokazati, kako pravi kavalir umije razoružati ljude nizka mišljenja. Medju takove su spadali njegovi turopoljski susjedi, koji su ga prije tri, četiri godine sramotno izdali.

Na objed nije mario da ide. On će se poslije podne odvezti ili odjašiti u Lomnicu i ondje sprovesti večer, pa makar i dobar dio noći u veselu družtvu. Tako je i uradio. Dan prije Petrova nadvile se crne oblačine nad Posavinom i kao iz kabla sa-

sula se s neba obilna kiša, koja je saprala debelu prašinu s cesta i razfriškala vrući zrak.

Nacio se riešio, da će poslije objeda odjašiti. Njegov Sultan ostao je u Beču, ali je predsjednik imao u svojoj staji vatrena jašca, na kom je sam običavao jašiti, prigledajući svoje dobro posavačko. Mladi bielac, kako je bio dugo bezposlen i nejašen u staji, gotovo se pomamio, kad je Nacio na nj uzjahao. Ali je pametno živinče odmah osjetilo, da ima posla s jahačem prvoga reda, pa mu se podalo i prilagodilo, kao da je sto puta na njem jašio.

Skokom pojaha Nacio iz Dubravčaka po neravnoj posavačkoj cesti i jašući jednakom brzinom stiže za dvie ure u Lomnicu. Sluge prihvatile mu konja, koji se je sav pušio od znoja, a Nacio potrča uz stube u dvor.

Graja iznenadjenja dočeka prihodnika. Takovi trenutci nisu nimalo ugodni onomu, koga zadese. Ne znaš, koga ćeš prvoga pozdraviti, komu prvo odgovoriti, ruku pružiti, nasmiešiti se, pogledati ..... Čitava neprilika. Gospodin protonotar — objed je još sveudilj trajao — skočio prvi sa svoje stolice i pozdravio Nacija, koji mu izporuči čestitku svoju i roditelja. Za protonotarom pritrča k njemu gospodja „meštrica“, jedra, živa temperamenta žena, koja je odmah prve dane braka spravila pod papuču gospodina protonotara, njega, pred čijom je mudrošću i odvažnošću strepio i sam ban Nadaždi, ne mogavši ga pokoriti svojoj volji. Gospodja meštrica uhvati se odmah o Nacijevu ruku i povede ga k stolu, rekavši mu uz put, da danas ne smije uz drugu sjedjeti, nego do nje.

Prije nego će sjesti, omjeri Nacio cielo družtvo.

Vidio je tu substituta Malenića i njegovu suprugu, Arbanasove, Plepelićeve, riečju svu turopoljsku svojtu, koju je srdačno i ljubazno pozdravljao, kao da nije nikakove razmirice medju njima.

Vidjelo se, da je susretljivo držanje Nacijevo svima godilo. Odzdravljali mu doduše nekako nesigurno, ali ipak srdačno i prijateljski.

— Čini se, da se ne ljuti na nas! — prišaptnu gospodja Plepelićka svojoj susjedi gospodji Arbanasovoj, mjereći pri tom neprestano Nacija, koji je na sve strane pozdravljao goste.

— Kako ti se svidja? — upita gospodja Arbanasova susjedu. — Nešto je omršavio, vidi se, da je živio u Beču. Okladila bih se, da će se mojoj Angjelini sada bolje svidjati . . .

— I meni se ovakav više svidja, — reče gospodja Plepelićka, motreći još uviek pohlepnim pogledom Nacija. — Šteta, da nisam mladja . . .

— Ta sjednite, Nacio! — reče domaćica Naciju, povukav ga za rukav. — Prestanite već jedan put pozdravljati!

— Dobro došao, Nacio, . . . ave Nacio! — javila se dva glasa iza ledja Nacijevih, baš kad je htio da sjedne. Krsto Stolniković i barun Kulmer priskočili k njemu, da ga pozdrave.

— O, i vi ovdje! — poradova se Nacio. — Baš mi je drago. Imam i onako s vama obadvama razgovora.

— Dakle poslije objeda naći ćemo se! — rekoše oni i prepustiše Nacija domaćici, koja je sada sa stotinu pitanja na nj navalila.

Siromah Nacio jedva je dospievao da odgovara na tolike upite. Trebalo mu je odgovarati ne samo

domaćici, nego i preko stola svasti njezinoj, gospodji Marti Grličićevoj, čiji je muž, četnik Nikola Grličić, bio u Moravskoj na vojni.

— Ovdje se bio pronio glas, — govoraše ljepušna Marta Naciju, koketno ga gledajući, — da je moj Nikola zarobljen. Možete misliti, kako sam se uplašila.

— Ne mislite, da je tako, — reče tiho domaćica Naciju, — ona bi se brzo utješila, kao što se i sada tješi s mladim Stolnikovićem . . . Siromah moj brat!

— Što, s mojim prijateljem Krstom? — upita Nacio, smiešljivo promatrajući majoricu, koja je baš taj čas vrlo rječito očima razgovarala sa Stolnikovićem, sjedećim nešto podalje za dugim stolom.

— Ima već godinu dana, što traje taj nečisti posao. Dosta sam ju korila, ali ništa ne pomaže.

— Ne smijemo biti prestrogi u takih slučajevih, — uze Nacio majoricu u obranu. — Da je uz muža, bila bi mu bolja, al on je već godine i godine na vojsci, odsutan, a ona sama, mlada i liepa, puna života. To se već dade izviniti.

— Šutite, molim vas, — uleti mu u rieč domaćica, udariv ga koketno po ruci, — to je vaš bečki moral . . . Kažite mi, molim vas, kakove su te Bečanke, liepe?

— O da, ima ih vrlo liepih.

— I ljubezne?

— Za čudo ljubezne. Samaritanke ranjenih na srcu vitezova, — reče s navlašnim patosom Nacio.

— Vi to govorite iz izkustva?

— Ponešto, vaša milosti!

— A molim vas, zašto se već ne ženite?

— Ima vremena. Ovako mi se ljepši čini život...

Sada me svuda ljubav susreta, a kad bih se oženio, prestala bi slava mladosti. Vjerujte, da nisam još osjetio potrebe, da se ženim.

— To imate samo zahvaliti ludosti muževa, na čiji račun ljubakate. Pfui, sram vas bilo!

Gospodin protonotar sjeti svoju suprugu, da bi bilo vrieme dići gostbu. Dan je već bio na izmaku. U to Nacio pogleda diljem stola i oko mu zape o liepu, madonsku glavicu. Pogledala i djevojka njega i brzo oborila oči u velikoj zabuni.

— Ma je li to Lucija? — pitaše samoga sebe. — Ona mala moja ljubimica. Dakako, da jest, jer uz majku sjedi . . .

Nacio je jedva dočekao, da su se odmah za tim počeli dizati gosti od stola. Obći metež upotriebi, te se odšulja pravcem, gdje je stajala Lucija. Ona je dobro opazila, da se Nacio njoj primiče, i nije znala od neprilike, što bi?

— Lucijo! — oslovi ju u to Nacio, uhvativ ju nježno za ruku. — Jedva sam te prepoznao, kako si narasla, pa kako si liepa postala.

Djevojče ne bijaše kadro, da u taj čas i rieč samo izusti. Zarumenila se u licu i stidljivim pogledom ovda onda pogledala u Nacija. Neopisivo joj godilo, da ju je Nacio potražio i da tako ljubezno s njom govori. I majka njezina motrila je sa strane sa zadovoljstvom taj susretaj.

— No daj progovori i ti nešto, da čujem bar tvoj dragi glas! — produlji Nacio najsrdačnijim tonom. — Ili se možda ljutiš, da ti govorim „ti“? Šta?

— Ali Nacio! . . .

— Zar ne, mi ćemo si uviek govoriti „ti“. A jesi li naučila plesati?

— O da, kažu, da izvrstno plešem. Na večer ćemo plesati . . . Hoćeš li sa mnom, Nacio?

— Kako možeš pitati? S tobom najradje, najviše s tobom, liepa moja golubice . . .

— Ah, kako je ružno, da se tvoji na nas ljute, a ti si tako dobar i mio . . .

— Mi ćemo ostati uviek u najboljem prijateljstvu, zar ne, Lucijice? Kad budeš još malo veća, onda ću doći po te, da se oženim s tobom, — našali se Nacio.

— To ne će nikada biti; ti tražiš samo grofice i barunice, — spočitnu mu prostodušno Lucija.

— Zar tako o meni sude?

— Svi tako govore.

— Pa ti vjeruješ tomu? Ali hajdemo van na zrak, ovdje je zadušljivo vruće. — I ponudiv Luciji ruku izadje s njom u vrt pred dvorom, gdje su se i drugi gosti počeli kupiti i posjedali na klupe izpod granate lipe i briesta.

Gosti su se vrlo čudili vladanju Nacijevu napram Malenićevoj kćeri. I sami roditelji bijahu ganuti, vidjevši, kako se srdačno djeca susreću, kao da su si rodjeni brat i sestra.

Za njima sadjoše u vrt Krsto Stolniković, vodeći izpod ruke majoricu Martu, i barun Kulmer, vodeći odmah dvie djevojke sobom: Angjelinu Arbanasovu i Agatu Plepelićevu.

Nacio s Lucijom bješe sio pod stari briest, gdje još nikoga ne bijaše osim staroga župnika dubranačkoga, koji se je ondje igrao s mladim domaćim šarkom. Ali dobiše naskoro veće družtvo, koje su doveli Stolniković i barun Kulmer. Za čas nastade

živ razgovor pod briestom, gdje bijahu na okupu po izbor momci i djevojke iz družtva.

Stolniković bijaše vrlo ljubopitan, što li mu ima kazati Nacio i zato uhvati zgodu, kad su gospodje počele zadirkivati u staroga župnika i sbijati s njim šalu, — ter povuče na stranu Nacija.

— Što je to, što mi imaš kazati?

— Gle, u malo da nisam zaboravio . . . Misliš li ti na to, da dodješ u turmu?

— Dakako . . . Bio sam već kod bana, — odgovori Stolniković, — ali on mi nije ništa stalna obećao. Ima ih sijaset, koji se trgaju za to.

— A ti bi želio?

— I kako; sad još više, odkad znam, da si ti postao pretorijanac.

— Pa dobro; ja ću govoriti banu . . . . . On me je molio, da mu i ja sa svoje strane jednoga preporučim.

— Učini to, molim te. Naš Adam Zdenčaj ima nade . . . Biskup ga zagovara . . .

— Rekao mi je ban.

— Vidiš dakle, bilo bi liepo, kad bi se nas trojica našla u istoj službi.

— Nadam se, da će biti tako . . . A sada vrati se k svojoj Marti, — dodade šaljivo Nacio.

— K mojoj Marti, — ponovi smeteno Stolniković, — nije moguće, da i ti znaš . . .

— Svi ljudi sve znadu. Al ako postaneš pretorijancem, onda će tomu biti kraj.

— Bit će i vrieme. Kako vidim, previše se o tom govori.

Dok su se Nacio i Stolniković onako razgovarali, došao je u družtvo sam domaćina. Bijaše van-

redno dobre volje. Djevojke, znajući, da gospodin protonotar ima prekrasan glas, umoliše ga, da im nešto liepa zapjeva.

Domaćina bijaše čovjek ozbiljan i triezan, koji se je riedko kada tako razigrao, da bi mu se zapjevati htjelo. Danas imao je volju za to. Imendan mu je, izmedju tri sto šestdeset pet dana svakako dan, koji je miliji krštenomu čovjeku nego drugi obični dani.

Da izpuni želju gospodjam, zapjeva protonotar staru hrvatsku pjesmu „Zaspal Janko pod jablankom" i t. d., pri čem mu je pomoglo cielo družtvo pod briestom. Osobito se je izticao stari župnik, koji je svojim staračkim tankim glasom tako vijuckao i cifrao, da je napokon sve družtvo i proti volji udarilo u smieh.

— Koncert je zlo izpao! — našali se domaćina, — ali se nadam, da će ples bolje uspjeti. Ako gospoda i gospodje izvole, može zabava odmah odpočeti. Palača je priredjena za to, a muzikaši čekaju.

— Ajdemo, ajdemo plesati! — stadoše veselo vikati djevojke i svi pohitaju sada u dvor, gdje je u palači već gorio veliki svjetionik, viseći sa stropa.

Jedini stari župnik ostade pod briestom, da se još malko razhladi na večernjem zraku, a onda će dati zapreći i odvesti se kući. Bio je već svega sit: i jela i pila i družtva.

Kratko vrieme za tim zasvirali muzikaši u dvoru i odpočeo ples. Uz cimbale i gusle razvila se plesna zabava, kako se nije mislilo. I starije gospodje i gospoda pokušaše poigrati, nekoji i poslije više godina. Nacio je najviše plesao s Lucijom. Bijaše ih krasota gledati! Nju s prirodjenom milinom i dra-

žešću kretnje, a njega s neusiljenom elegancijom, kakova se prisvaja samo u krugovih najotmenijih družtava. Kad se je igrao omiljeli svima minuet, svačije oči bijahu uprte samo u Nacija i Luciju. Sve bijaše očarano. Podžupan Malenić i žena mu Rozina bijahu razdragani, gledajući svoje diete, koje je očito plivalo u razkošnu, presretnu osjećaju. Kad se je ples svršio, pristupi Malenić Naciju, koji je vodio Luciju izpod ruke, i pruživši mu najprijaznije ruku, reče:

— Vi se mnogo mučite s Lucijom!

— Nipošto, gospodine podžupane! — odvrati Nacio. — Lucija pleše izvrstno .... Nisam odavno već imao tako krasnu plesačicu.

— Što radi otac? Kako mu zdravlje? — priedje Malenić na drugi predmet.

— Pobolieva, probava mu je loša, a od toga slabi.

— Pozdravite ga liepo, — reče Malenić, a odmah za tim dodade: — ako mislite, da ga to ne bi ozlovoljilo. Bože moj, zar je moralo do toga doći?

Ples je potrajao dvie, tri ure, te se je baš ljudski i neprestano plesalo. Ni najstarija gospodja nije se mogla potužiti, da je morala sjedjeti. Stari i mladi kavaliri natjecahu se, da plešu i sa starijim gospodjama, koje bijahu s toga presretne i blažene. Gospodja Plepelićka sva se je žarila u licu poput raka, i srce joj je počelo tako jako udarati, da joj je pozlilo. Morali su ju trti vodom i jakim octom, dok joj je prestala mučnina. Sigurno već deset godina nije toliko plesala, koliko danas.

Nešto prije ponoći sjedoše gosti večerati. Bijaše ih još veći dio na okupu, jer su se samo nekoji vratili kući. Kao da nisu cieli dan ništa jeli, veče-

rali su gosti tako sladko, da su se sami sebi čudili; uz to se je plemenitoj gospodi i pilež otvorio, zdravice počeše redati, a pjesma i glazba razigravaše izmjenice goste.

Domaćina bijaše vanredno veseo. Nukao je svakoga pojedinoga, da jede i pije. Kucao se sa svakim i pijući varao, koliko je samo mogao. S Nacijem govorio je cielu večer francuzki, pa je morao priznati, da mladi čovjek savršeno govori taj jezik, kao da je rodjen na Seni. On sam nije ni s daleka tako liepo govorio, kao Nacio, ali nije ni čudo, gospodin protonotar učio je taj jezik sam iz knjige, a Nacio je slušao živu rieč ljudi, koji bijahu rodjeni Francuzi, pa je i putovao po Francuzkoj.

Društvo se je tako izvrstno zabavljalo, da nikomu nije palo na um smetati jednodušno krasno razpoloženje, pa ostaviti gostoljubivi dvor. Već je i svitati počelo, ali što to smeta. Nema ljepše vožnje, nego ljeti u rano jutro. A dan je dosta dug. Moći će se svatko naspavati do volje.

Poslije večere, kad su gosti već poustajali od stola i stvarale se rpe, kao što obično biva na gostbah, pristupi barun Kulmer k Naciju i povede ga do otvorena prozora gostinjske sobe.

— Sada mi kaži, — poče barun, — što mi imaš priobćiti? Sigurno nešto od Tereze?

— Misliš li još na nju?

— Kako hoćeš. Nije mi neugodna uspomena na nju. Ali sada sam slobodan, ona mi je dala slobodu . . . Ti valjda znaš?

— Kako ne. Polazeći u Moravsku sa svojim mužem, molila me, da ti nešto poručim. Ona želi da se što skorije oženiš.

— Pisala mi je to, — odgovori barun. — Ona hoće, da zadnji most, koji bi nas mogao opet spojiti, — moje neženstvo — dignem lagumom u zrak. Ja ću gledati, da joj skoro izpunim želju, već imam na umu djevojku, koja mi se veoma svidja.

— Bogata? Pitaše Nacio, čineći se nevještim.

— Mislim.

— Liepa?

— Divota! ta med nama je!

— Angjelina Arbanasova?

— Nije moj ukus. Moja je djevojka puno ljepša.

— Da nije . . . Lucija?

— Ona, baš ona! — potvrdi barun. — Ti si ju ove večeri osvojio, ali se nadam, da mi ne ćeš kvariti računa. Vaši su osjećaji prijateljski, nije li tako?

— Dakako, poznajemo se još iz djetinstva! — odgovori Nacio, ali se je opaziti moglo, da se baš nije poradovao barunovoj osnovi.

— Roditelji, čini mi se, produži barun, — skloni su mi, pa i njezin stric, koji će jamačno imati glavnu rieč, kad se bude o tom odlučivalo.

— A djevojka, Lucija? — upita Nacio.

— Tko bi s njom govorio o tom . . . — nasmija se barun. — Ta još je diete. — Ona će učiniti, što joj kažu.

— Želim ti svaku sreću! — reč Nacio, ali tako hladno i bez prijateljskoga saučešća, da se je moglo vidjeti, da mu te rieči ne idu od srca.

On nije nikada još pomislio na to, da bi se oženio s Lucijom, nije mogao, dakle, da bude s ikim ljubomoran. Pa ipak sada, kad je čuo, da ju prijatelj njegov snubiti kani, ne bijaše mu pravo. Baš čudnovato!

U protonotarovu dvoru bijaše već sva družina na nogama, kao obično u radni dan. Sluga i kmet stajao je na svom mjestu, dok su gospoda u veselju ubijala ostatak noći. Svanulo je, i bilo je svakomu dosta. „Ajdemo kući, zora je!“ — čulo se sa svih strana i svi se stali praštati, spremni na polazak.

Za nekoliko časaka bilo tiho i pusto u lomničkom dvoru, a mamurni gosti vozili se u karucah svojim kućam. Nacio, jašući na svom bielcu uz kočiju, pratio je Malenićeve do Kurilovca, a onda oštro pojurio ravno u Dubravčak.

Lucija je u dva, tri puta ustala u kočiji i domahivala mu bielim rubcem, dok je samo on nju i ona njega vidjeti mogla. U jedan put nestalo ga, a djevojče zlovoljno i tužno primieti majci: „Sad ga više ne vidim!“

Mjesec dana kasnije stigoše iz Beča imenovanja hrvatskih pretorijanaca. Bjehu imenovani Adam Zdenčaj, biskupov štićenik, Petar Balog de Galantha, koga je osobito zagovarao viceban Najšić, i Krsto Stolniković-Bornemissa, koga je Nacio preporučio banu. Na 20. rujna imali su se svi pretorijanci sastati u Požunu, gdje su položili prisegu vjernosti, a onda krenuti u Beč, da nastupe svoju službu.

Austrijska plemićka garda gledala je priekim okom ugarske pretorijance, ne držeći ih sebi ravnimi, tako isto omalovažavali ih i carski oficiri. Ali naši su pretorijanci slabo marili za tu nadutost njemačku, pa su samo čekali prvu zgodu, da pokažu, koga ide prvenstvo. U nečem već su sada daleko nadkriljivali austrijsku gardu, na ime obiljem novca. Onako, kao ugarski pretorijanci, nije u Beču

nitko trošio, a to im je diglo ugled. Vidjelo se odmah, da su to sinovi iz uglednih, bogatih porodica.

Nacio se morade već polovinom srpnja vratiti u Beč, jer je koncem toga mjeseca imao krenuti princip Liechtenstein u Parmu po prejasnu zaručnicu. Težkim srcem razstali se s njim stari roditelji i samo ih je to tješilo, kad im je Nacio obećao, da će ih odsele češće i na dulje vremena posjećivati. Služba pretorijanska tako je udobna i laka, da se svaki može dopustâ do sita uživati.

Svečano vjenčanje kraljevića Josipa s vojvodkinjom Izabelom bijaše ustanovljeno na 6. listopada. Već prvih dana toga mjeseca grnulo je na hiljade svieta u stari Beč, ponajviše velikaša i plemića i visoka svećenstva. Princip Liechtenstein udesio je svoj put tako, da je dan prije stigao sa prejasnom zaručnicom u Schönbrunn, odkuda se je imao držati svečani uvod u Beč. Od hrvatske strane, kao poslanici kraljevstva, stigoše u Beč: ban Nadaždi, biskup Tauzi, prepošt čazmanski Paxi, lektor Malenić, onda administrator virovitičke županije Ivan grof Drašković i protonotar Petar Škrlec.

Stotine sjajnih karuca, a osobito iz Ugarske, vozilo se pred vjereničinom šestopregnom staklenom kočijom. U njih su sjedjela sama najviša gospoda: tajni savjetnici, prelati, baruni kraljevstva, velikaši i carski generali. Neposredno pred kočijom jašila je po naročitoj odredbi prefekta kraljevićeva dvora, Karla grofa Baćana, ugarska pretorijanska turma, dočim je austrijska plemićka garda iza kočije jašila. Samo se kaže, da austrijski gardiste bijahu silno ogorčeni sbog te odredbe, pa su prigovarali, kako se može prednost dati turmi, koja je tek jučer stvo-

rena. Nu njihova srčba nije ništa hasnila. Tako je odredio prefekt kraljevićeva dvora s odobrenjem njegovim, a tu se valjalo pokoriti.

Ali su za to ugarski pretorijanci i opravdali Baćanovu odredbu. Hiljade i hiljade svieta bijahu udivljene, kad su ugledale slikovitu veleliepu ugarsku turmu. Ti krasni ljudi, fina, plemenita izgleda, s pardusovimi plaštići na ramenih, ti vitez-konjici, pune plemenite krvi, koje jezdioci težkom mukom obuzdavati mogu, pa to sjajno narodno odielo, koje se sjaje zlatom i inim dragocjenim uresom, očaralo je gledatelje tako, da nisu ni marili gledati ukočene austrijske gardiste obrijanih lica, koji su poput trupaca jašili na tromih konjih, nego su se tiskali za ugarskom turmom, da se mogu još nagledati te krasote. To bijaše prvi dan službe i slave naše pretorijanske čete.

XVII.

Maršal Daun sproveo je gotovo čitavu godinu 1760. u neradu. Da je tko drugi bio maršalom i tako radio, sigurno bi ga ratno vieće stavilo pod iztragu. Ali tomu miljencu dvora, koji se je hvastao, da na njegovu maršalskom štapu visi sudbina priestolja i carevine, nije se ništa dogodilo. Da nije bilo hrvatskih generala Laudona i Draškovića, koji su se s dušmaninom sukobili prvi kod Landshuta, a drugi kod Glaca, i pobjedu održali, ne bi se ni vjerovalo, da ima carske vojske pod oružjem.

Al ona je stajala neprestano pod oružjem, do blizu sto tisuća momaka, koji su bezposleno sprovodili dane u tvrdjavah i učvršćenih svojih taborih.

Silne novce trošila je ta vojska. Kruna je već bila založila sva državna dobra i na stotine milijuna duga napravila, da već nije znala, odkud bi novaca posudila.

U Hrvatskoj počela se javljati velika zlovolja medju istimi stališi i redovi, koji bijahu dosele tako pokorni i spremni na sve žrtve za dom i kraljicu. Kad je prije dvie godine ban Nadaždi sazvao skupštinu kraljevstva i po naputku dvora zatražio rekrute, stališi su se tomu uzprotivili i uzkratili ih. Na čelu toga odpora bijaše sam protonotar kraljevine Petar Škrlec, koji je izjavio banu, da kraljevina nema nikakova interesa brinuti se za taj rat, jer se radi o jednoj njemačkoj provinciji, radi koje se je već toliko krvi prolilo i potrošilo novca, da sva skupa nije toliko vriedna. Protonotar reče nadalje banu, da bi on dao rekrute, da se radi o osvojenju Bosne, gdje ima teritorija, koji je otet ovoj kraljevini, ali za Sileziju ne da on ni novaca, ni rekruta. Bolje je, da ti ljudi ostanu doma i da rade u gospodarstvu, gdje su vrlo potrebni. Ban Nadaždi bijaše izvan sebe od jarosti, kad je čuo tako govoriti protonotara kraljevstva. Ako tako govori Petar Škrlec, čovjek umjeren, poznat na dvoru, pronicava pogleda političkog i pun znanja, što se može onda očekivati od drugih, koji su jedva čekali, da se jedan javi, koji će podići glas proti prekorednim zahtjevom dvora i uzeti u zaštitu našu nevolju. Ban nije dobio zahtievanih rekruta, a od toga vremena postao je najvećim neprijateljem protonotarovim, koga je odmah i kod dvora ocrnio kao vrlo nepouzdana čovjeka i protivnika krune.

Ali ni u Ugarskoj nisu stvari za dvor bolje sta-

jale. I tamo su se kratili davati novce i novake za dugotrajni taj rat, koji je izpijao snagu državljana. Da ne bude zlovolja još veća, prestalo se je odozgo djelovati na ugarski i hrvatski sabor, ali se je pomislilo na drugo sredstvo.

Kraljica Marija Terezija, našavši se koncem godine 1760. u neprilici, pisala svim biskupom u Ugarskoj i Hrvatskoj, da joj priteku u pomoć novcem. Od ugarske kancelarije dobiše biskupi mnogo obširniju poslanicu u toj istoj stvari. Ugarski kancelar podsjeti u toj poslanici prečastne mitronosce, da su samo milošću svietle krune došli do visokih svojih časti i do velikih dobara, koja posjeduju kao biskupi. S toga da je njihova dužnost sjetiti se svoje dobrotvorke, kad se ona nalazi u težkoj nuždi. Ugarski kancelar spomenu gospodi biskupom, da su njihovi dohodci toliki, da mogu i znatnije svote položiti na oltar domovine, i to ne samo oni, nego i njihovi kapituli, priori imućnih manastira, župnici i prebendati i t. d. Tim je kancelar ujedno pokazao biskupom, kako imaju postupati, da saberu što veće svote za Beč. Bio je to u stvari neki „census" (porez), udaren blagim načinom na svećenstvo.

Biskup zagrebački Tauzi jedva je dočekao, da može dokazati veliku svoju lojalnost prama dvoru i pokazati silnu energiju prama svomu svećenstvu. Primivši pismo kraljičino i poslanicu ugarske dvorske kancelarije, sazvao je odmah sinod biskupije na 15. siečnja god. 1761. u svoj biskupski dvor. Kanonici arhidjakoni dobili su nalog, da putuju svaki u svoj arhidjakonat, pa da tamo gledaju sklonuti svećenstvo na što veće prinose u pomoć kraljici. Novac se je imao davati ne samo iz privatna imutka častne

gospode, nego je biskup dopustio, da se mogu prinosi davati takodjer iz blagajne župnih crkava i filialaka. Kaptol zagrebački dobio je takodjer poruku biskupovu, da što više doprinese novaca na oltar domovine i u podporu prejasnoga priestola. I redove, o kojih se je znalo, da imadu novaca, Pavline u Lepoglavi, Isusovce u Zagrebu, Varaždinu i Požegi, pozvao je biskup, da u težkih vremenih pomognu kraljici.

Na urečeni dan nadjoše se u Zagrebu župnici i podarhidjakoni iz svih arhidjakonata zagrebačke biskupije; iz svakoga arhidjakonata imala su doći u sinod po dva župnika i podarhidjakon. Na što oni pristanu, vezat će sve druge. Mora se zabilježiti, da svi pozvanici i izabranici nisu došli s darežljivim srcem u Zagreb. Vremena su težka, novca ponestaje i nerado se daje. Pa onda gospoda svećeničkoga stališa bijahu vrlo ozlojedjena novotarijom, da se na njihov stališ udara daća, koja bi ih mogla upropastiti, ako bi se češće ponavljala. Svakako je taj postupak dvora neobičan i trebalo je biti na oprezu. Zastupnici arhidjakonata držali su se vrlo rezervirano jedni naprama drugim; nitko nije htio na sva usta da prizna, koliko se može, ili koliko se kani dati. Neka najprije kaže svoju katedralat, onda bogati gorski i zagõrski arhidjakonati; istom onda kazat će svoju siromašniji crkveni hatari.

Biskup Tauzi dočuo je za dobe, da članovi njegova sinoda (a nije to ni bio pravi crkveni sinod, već politički kongres svećenički) nisu osobito oduševljeni, da doprinose za zlosrećni rat, komu nema kraja ni konca. Nezadovoljno plemstvo, bojeći se slična pritiska, pa i sami viši svećenici svjetovali su

župnikom i podarhidjakonom, neka se ne dadu loviti na ljepak, jer od svega toga da može samo imati slavu i korist jedini biskup Tauzi, a za njih da nitko ni pitati ne će. Župnici su odmah povjerovali, da će tako i biti, pa je većina njih pošla u Zagreb, ne s nakanom, da što dade, nego da vidi, što će biti.

Biskup Tauzi, dočuvši za te agitacije, dobro je proračunao, kako će predobiti svećenstvo na svoju ruku. Biskup zagrebački i banski namjestnik velik je gospodar. Jednomu će polaskati, drugomu obećati, trećemu se zagroziti, a bude li nuždno, i kazniti, — pa će stvar već ići, a mora ići, jer kraljica to želi, a kancelarija zapovieda.

Oko devet sati prije podne na 15. siečnja god. 1761. počelo tutnjeti veliko zvono s tornja sv. Kralja, navieštajući otvorenje sinode zazovom Duha svetoga. Svećenstvo hrlilo u stolnu crkvu, gdje je sam biskup Tauzi odslužio svečanu misu „Veni sancte!“, poslije koje se je najvještiji propovjedač kaptolski, kanonik Turčić, uzpeo na propovjedaonicu i latinskim govorom, frazami bez kraja i konca, stao nukati, da u ovo opasno vrieme doprinesu što veće žrtve, da spase kraljicu i državu iz velike nevolje.

Hladno i ravnodušno prama stvari, kao i prije propoviedi, podje sada svećenstvo u biskupove dvore, gdje se je imala otvoriti „subskripcija“ (upisivanje) milodara za ratne potrebe. U dvorani svoga biskupskoga grada dočekao je biskup ladanjsko svećenstvo, sjedeći na uzvišenu mjestu, okružen mnogobrojnim svojim kaptolom. Došla su sva prečastna gospoda kanonici, ni isti Baltazar Krčelić nije izostao. Stojeći u polukrugu s ostalimi svojimi kolegami, nehajno se je igrao svojim opatskim zlatnim

lancem i križem i mefističkim smieškom promatrao originalna lica ladanjskih župnika i njihove duboke naklone pred biskupom.

Kad su bili pozvanici na okupu, uze rieč biskup Tauzi i strogim, gotovo zapoviedajućim glasom preporuči svećenstvu najveću darežljivost, jer po tom, kako će se koji odazvati njegovu pozivu, — da će i Bog i on sam suditi o kršćanskom duhu i ljubavi iskrnjega svakoga pojedinoga, a prema tomu da će biti i nagrada na onom i na ovom svietu.

Rieči na „ovom svietu“ biskup je osobito naglasio, tako da je to svim u oči udarilo. Nekoji od gospode kanonika sgledali se i nasmiešili znamenovno, a medju svećenici s ladanja, koji su razumjeli one biskupove rieči, nekoji su u taj par osjećali, kako ih nevidljiva ruka opasuje crvenim pojasom, ili dapače kanoničkim mucetom ogrnjuje. Daj samo Bože, mišljahu oni, nagradu na ovom svietu, za onu na drugom lako ćemo!

Na koncu svoga govora izjavi biskup, da daje deset tisuća forinti u pomoć kraljici, a prepošt Paxi požuri se očitovati, da u isto ime daruje tisuću forinti.

— Time završujem častni sinod, — reče biskup, — a sjutra ćemo nastaviti subskripciju. Dotle neka častna gospoda prosude, koliko će svaki prinieti i neka pri tom imaju pred očima uzvišenu svrhu, o kojoj se radi.

Gospoda podarhidjakoni i župnici bijahu taj dan biskupovi gosti na objedu, a od prečastne kaptolske gospode samo njih nekoliko, o kojih je biskup uvjeren bio, da su mu odani i da će skupa s njim upotriebiti ovu zgodu, da od pozvanika izmame što veće milodare. Tim povjerenjem odlikova biskup prepošta

Paxi-a, lektora Malenića arhidjakone Galjufa i Turčića. Od svjetovnih uglednika pozvao je vicebana Najšića, koji, premda boležljiv, obeća ipak doći, onda pagadura (blagajnika kraljevine) Bužana i substituta Malenića. Biskup je dobro računao, da će njegovi župnici uvažiti i savjete svjetovnjačkih mogućnika, ako već ne za drugo, bar za to, jer njihova rieč puno važi, ako treba komu pomoći ili nauditi.

Sjajan bijaše objed, kojim je glavni pastir biskupije pogostio svoje podredjenike. Tako bučno i veselo nije odavna bilo u biskupovu dvoru. Biskup se činjaše vanredno dobre volje. Neprestano je natjeravao sluge i pandure svoje, koji su dvorili kod stola, da pune čaše gospode župnika i podarhidjakona. Stari Bukovac, zagasito-zelenkaste boje i osobita teka, kakav ima samo stara bukovačka kapljica, razigravao je goste na izmjence sa plemenitim vugrovačkim crnim vinom. Prečastna gospoda kanonici ustajali bi sa svojih stolica za objeda i obilazili goste, nudeći ih, neka samo piju po volji, neka se vesele, jer da je njegova ekscelencija danas osobito dobre volje, imajući za goste cviet svećenstva svoje biskupije. I svjetovna gospoda činila su svoje, nazdravljajući se i kucajući s poznatom duhovnom gospodom.

Kad su gosti bili ljudski vinom razigrani, kad je žamor njihov počeo već zaglušivati i došao kritičan čas, da bi ovdje ondje mogle biti povriedjene granice pristojnosti, ustade biskup sa svoje stolice, a za njim i cielo družtvo.

Poslije objeda sastavili se gosti u rpe, znanci sa znancima, a biskup je zaredao od jedne rpe k drugoj, pa sa svakim vrlo milo i ljubazno razgovarao, ali nigdje nije zaboravio pitati, koliko će po prilici

svaki doprinieti novca, kolika li će se svota u svem arhidjakonatu sabrati.

Idući tako od jedne rpe do druge, namjerio se biskup i na dva ugledna ladanjska svećenika: križevačkoga župnika Ivana Josipovića i kapelskoga župnika Pavla Vučetića. Oba bijahu iz kalničkoga arhidjakonata.

— No, sinci dragi, — poče biskup najljubaznijim tonom, — kako stoje stvari u vašem arhidjakonatu? — Mogu li se nadati obilnoj žetvi?

Oba župnika bijahu pohlepna za čašću, a malo prije govorio im je prepošt Paxi stvari, koje su dobro razumjeli. Spomenuo im je, da je sada najbolja prilika steći „merita“ (zasluge) za vicearhidjakonat, pače i za kanonika. Čuvši pitanje biskupovo, riešiše se obojica u isti mah bez dogovora, da će biskupu kazati živu istinu.

— Našlo bi se u nas novca, preuzvišeni gospodine, — poče Josipović, — ali je ljudem kazano, da će pametnije uraditi, ako što manje dadù.

— Župnikom je svjetovano, — prihvati brzo rieč Vučetić, — da taje, što imadu novaca, osobito crkvena.

— A tko, tko se je usudio buniti svećenstvo proti meni? — plane biskup. — Govorite, ja vam zapoviedam.

— Sam arhidjakon, kanonik Zlatarić, — odgovori tiho Josipović, — koga je vaša preuzvišenost poslala k nam, da nas predobije za vaše intencije.

— Zlatarić! — začudi se biskup, — ta lija, koja mi je sveto obećala, da će me u ovoj stvari iz petnih žila podpomagati. Pamtit će to!

— Molimo samo preuzvišenost vašu, — reče Vučetić, — da nas ne oda. I nam je tako govorio,

ali „sub rosa“, pa mu moradosmo dati plemićku našu rieč, da ga ne ćemo izdati.

— Nije ni nuždno da sazna, od koga sam čuo za njegove bogumrzke spletke, — odgovori biskup. — A vam hvala, sinci, i nadam se, da ćete gledati okrenuti misao vaših drugova na bolje.

Viceban je Najšić išao za biskupom i napunjao do vrha uši župnikom i podarhidjakonom, s kojimi se je grlio, kucao i pio. Nu nije to više onaj stari „primus potator regni“. Vidi mu se, da mu piće nije sladko, kao nekada, ali zato ipak pije bez prigovora. Nema više prava zdravlja u njem; porušio se i oslabio. Ustne su mu nekako modrikaste, a siedi brci požutjeli. Govorilo se, da se je javila u njem vodena bolest. Kad su ga nekoji prijatelji na to upozorili, odgovorio bi: Tim bolje, — bar ne trebam miešati vina s vodom, kad je u meni izvor vode. I danas ga je biskup opominjao, da se čuva i umjereno pije. Ali mu stari grješnik odsieče: Onda neka dade vaša preuzvišenost uzavrelicu na stol, a ne ovako „divinam guttulam“ (božansku kapljicu), koju bi i angjeli pili.

Ta „božanska kapljica“ tako je razigrala vicebana, da se je osjećao posve zdravim, pa je dobre volje kortešovao medju župnici za biskupa i to načinom, kao što je samo on umio. Blagajnik kraljevine Bužan i substitut Malenić učiniše takodjer svoje, pa su mogli biskupa uvjeriti, da će sjutrašnji dan obilna ploda donieti.

Vrlo milostivo odpusti biskup prije Zdrave Marije članove sinoda, koji se vrlo bučno i ugrijanih obraza razidjoše iz biskupova grada kojekuda.

Sjutradan opet oko devet sati stadoše se gospoda

podarhidjakoni i župnici kupiti u biskupov grad. Sada je svaki već učinio račun sa sobom, koliko će dati. Za velikim stolom sjedi lektor Malenić, koji će prinose upisivati, a kraj njega s desna i lieva kanonici Galjuf i Turčić, kao „testimonium legale“ (zakonito svjedočanstvo). U naslanjačih do toga stola sjedjeli su biskup Tauzi i prepošt Paxi, koji su svakoga pojedinoga oštro promatrali. Njihova prisutnost imala je djelovati na priproste ladanjce.

Prije nego će se otvoriti subskripcija, proglasi lektor Malenić sabranomu svećenstvu, da su se redovi ove kraljevine, izuzevši dakako redove proseće, liepo odazvali pozivu njegove preuzvišenosti biskupa, pa su doprinieli, i to: samostan častnih otaca Pavlina u Lepoglavi šest tisuća, Isusovci u Požegi jednu tisuću, zagrebački i varaždinski Isusovci četiri tisuće.

Biskup Tauzi zadovoljno kimaše glavom, okrenut prama prepoštu Paxi-u, koji se je našao ponukanim, da i on po biskupovu primjeru nekoliko puta glavom kimne.

Sada započe subskripcija. Gospoda vicearhidjakoni i župnici pristupahu lektorovu stolu po prozivu, jedan arhidjakonat za drugim. Pune dvie ure trajalo je to upisivanje i biskup bijaše već nestrpljiv, da čuje uspjeh prinosa.

Jedva jedan put diže se lektor Malenić i stade glasno čitati koliko je tko upisao prinosa: prečastni kaptol zagrebački sedam tisuća kao dar, a sedamdeset tisuća u posudbeno (tobože!) ime, gorski i zagorski arhidjakonat skupa pet tisuća, gorički, komarovački, varaždinski svaki preko dvie tisuće, beksinski arhidjakonat sedam tisuća, katedralat četiri tisuće.

— Bene, Deo gratias! — reče vrlo glasno biskup vedra lica, zadovoljan neočekivanim uspjehom.

Lektor Malenić nastavi čitanje upisa: kalnički arhidjakonat tisuću sto dvadeset i osam forinti.

— Šta? — viknu biskup, skočiv jarostan na noge, sa svoje stolice. — Zar toliko samo? Sramota? Gdje je podarhidjakon?

Povisok, mršav svećenik, prosiede već kose, stupi napried i pokloni se biskupu. Bijaše to župnik vrbovački i podarhidjakon kalnički Lis. Vidjelo se, da se baš ne boji mnogo biskupove jarosti, što je biskupa samo još više razdražilo.

— Što si digao tako glavu, nesretniče? — uze vikati biskup, da su plahiji probliedili u licu od straha. — Bolje da propaneš u zemlju od sramote. Zar je to dar kraljici iz bogata arhidjakonata, kao što je kalnički? Sram te bilo!

— Vaša preuzvišenost, siromasi smo i naše crkve nemaju ništa, — odgovori mirno Lis.

— Lažeš! prodera se biskup, pokročiv prama župniku. — Zlatarić, vaš arhidjakon, podučio te, da tako govoriš. Znam ja sve .... Ali pokazat ću mu ja, što je to, držati biskupa za budalu. Jesi li čuo, da sve znam?

— Vaša preuzvišenosti, ja sam istinu rekao, — progovori opet Lis. — Lani nas je tuča potukla, a mi svi živimo najviše od vinskog priroda.

— Istinu govoriš ... ti, ... a ja dakle lažem? — zapiskuta biskup kroz najveći gnjev i u taj čas prenu se u njem nekadašnji komandant dubički. — Ti bezsramniče, ti varalice? — Bješe već zamahnuo rukom, da udari po licu župnika, al na sreću pre-

pošt Paxi uhvati ga za ruku i zaprieči veliku sablazan.

— Per amorem Dei, excellentissime, — reče glasno sav uzrujan prepošt, povukav biskupa za sobom.

Sabrano svećenstvo protrnu od užasa i ogorčenja.

— U zatvor s njim! — vikaše biskup zapjenjenih usta. — Moj dvorski župan neka ga odmah vodi u zatvor, toga zloduha! ja ću mu tamo suditi!

Kanonik Galjuf, da zaprieči svaki daljni sukob, pristupi brzo poraženomu župniku i izvede ga iz dvorane. Po nalogu biskupovu predade ga županu, koji ga odmah odprati u zatvor, u kuću nemoćnih svećenika.

Zagušljiv zrak nastade zatim u dvorani. Bijaše svim nesnosno u prisustvu biskupovu, komu su iz očiju neprestano sievale munje gnjeva i razjarenosti.

Lektor Malenić uze tišim glasom dalje čitati: Arhidjakonat čazmanski daje tisuću dvjesta forinti.

— Dakle i ti! .... najbogatiji župnici i crkve daju tu mrvicu ... Quos ego! — prietijaše biskup drhtavim, jarostnim glasom.

Žalostni primjer kalničkoga podarhidjakona ne bijaše kadar da zastraši Ivana Škrgatića, župnika gradačkoga i čazmanskog podarhidjakona. Odvažno stupi pred biskupa i reče muževno:

— Vaša preuzvišenost krivo nam čini ... Lanjske godine uništila nam je povodnja sve usjeve, jedva smo i to smogli. Neka mi vjeruje vaša preuzvišenost!

— Ništa ti ne vjerujem, i ti lažeš, bezsramno lažeš! — doviknu mu biesno biskup.

— Ja sam plemić, vaša preuzvišenosti! — osovi se sada Škrgatić.

— Tu es puer et lurco! (Ti si deran i gursuz!) — okosnu se Tauzi i srdito izidje iz dvorane, ne pogledav nikoga. — Popratio ga jedini prepošt Paxi.

Zapanjeno gledalo za njim svećenstvo, očekujući u strahu, ne će li još šta gorega doći za timi nemilimi prizori. Svakomu je odlanulo na srcu, kad se je vratio prepošt i u ime biskupovo, pošto je bio upis već švršen, proglasio prisutnim, da se sinod razpušta, a da svaki, tko je šta upisao, ima najdulje za trideset dana platiti gotovim novcem.

Kao da ih je razduvao vihor, nestade sinodara iz biskupove dvorane. Svaki je od njih mislio: „Ne daj mi Bože više u takvu poslu doći u dvor!“

U dvorani ostaše sami kanonici s prepoštom.

— Krasna li opet gradiva kolegi Krčeliću, — primieti lektor Malenić svojim niemo stojećim drugovom, — za njegove otrovne satire.

— Moramo gledati, — reče prepošt Paxi, — da se o toj stvari što manje govori. Moramo zapriečiti, da laici ne misle, da je sbilja sve tako bilo, kao što će jamačno raztrubiti ovi ladanjci. Budimo oprezni, gospodo! Ne kaže se uzalud: „Dixit laicus clero: nunquam tibi amicus ero! (Reče popu svjetovnjak u vieću: Nikad tebi prijatelj bit' ne ću!). Laici s nama jedu, piju, vesele se, bratime, ali iza ledja nas ogovaraju. To zapamtite!

— To je sve liepo, — reče lektor, — ali bi trebalo da biskup odmah pusti iz zatvora župnika Lisa.

— Već sam mu to spomenuo, — reče Paxi, — ali biskup ne će ni da čuje o tom; što više grozi se, da će on tomu lukavomu „lisu“ bolje od krznara sadrti krzno.

Tako se je i dogodilo. Ubogi podarhidjakon

Lis, odvažni branitelj svojih župničkih drugova, morao je da odsjedi punih osam dana u zatvoru, gdje je bio držan o kruhu i vodi, a uz to cio dan morao sprovesti u duhovnoj vježbi „de obedientia sacerdotali“ (o posluhu svećeničkom), o kojem tematu su mu došli razlagati i molitvami mu kratiti vrieme najstrožiji svećenici. Siromahu podarhidjakonu bijaše da poludi. Zar nema žive duše na tom svietu, koja bi se za nj zauzela? — pitao bi se nevoljni čovjek, kad bi izmučen gladom i duhovnimi vježbami legao na počinak u svojoj tamnoj, vlažnoj i uzkoj izbici, u kojoj ne bijaše nikakova prozora, već samo nešto rešetke navrh vrata.

Našla se ipak duša, koja se živo zauzela za jadnoga zatvorenika. Bijaše to glavom grof Ljudevit Patačić, vlastelin vrbovački i kolator župe vrbovačke. Kaže se, da je plemeniti grof radi „svoga“ župnika imao žestoka sukoba s biskupom, koji da je istom onda popustio, kad mu se je grof zagrozio, da će cielu stvar prijaviti dvoru, neka se vidi, kako zagrebački biskup sabire milodare za kraljicu. Veli se, da je biskup tek tada popustio, ali uz težke uvjete. Podarhidjakon Lis imao je da plati dvie sta forinti prinosa od svoje osobe, a osim toga imao je jamčiti, da će se u kalničkom arhidjakonatu sabrati i biskupu na vrieme poslati preko dvie tisuće forinti. Grof pristade na te uvjete, i plati mjesto svoga župnika tih dvjesta forinti odkupnine, koju će mu njegov župnik, kad već bude mogao, vratiti.

Sad istom pustiše uznika na slobodu. Biskup Tauzi imao je pravo u toliko, jer se je doista u kalničkom arhidjakonatu našlo za kratko vrieme preko dvie tisuće forinti, koje su župnici i crkve za četr-

naest dana platile iz oka i boka, kad su razumjeli, što se je dogodilo s podarhidjakonom Lisom, koji im je odrešito očitovao, da ni rodjenu bratu za volju ne će više da pravi pokoru u deficienciji.

Tako se je svršio račun s arhidjakonatom kalničkim. Da bude što čišći, biskup je svrgao kanonika Zlatarića s časti arhidjakona, i dao mu na znanje, da dok je on biskupom, ne će nikada više do te časti doći. Mjesto njega imenova kalničkim arhidjakonom sebi odanoga kanonika Popovića, koji bijaše mladji po imenovanju.

I čazmanski arhidjakonat osjeti težku ruku biskupovu. I tu je biskup zahtievao, da se ima sakupiti župničkog i crkvenog prinosa preko dvie tisuće forinti. Podarhidjakona Škrgatića tako je u četiri oka, gdje se može mnogo više spočitnuti slabu čovjeku, nego pred drugimi, — zastrašio, da je ovaj „plemićku rieč“ zadao, da će zahtievanu svotu biskupu na rok poslati.

A prečastna gospoda kanonici? .... S kaptolskim novcem, kako već čusmo, bijahu vrlo darežljiva Mnogo štedljiviji se pokazaše, kad je biskup pokucao na njihova „plena marsupia“ (pune kese). Dadoše po sto, dvie, tri sta forinti, a jedan od najbogatijih, kanonik Krčelić, prinese samo deset cekina, zabilježiv na upisnici, da mu nije moguće više dati, jer se je grdno iztrošio na dugotrajnu parnicu, koju da su mu njegovi zakleti dušmani i prilizice mogućnikâ (tu je nišanio dakako na samoga biskupa) nakopali na vrat.

Biskup Tauzi samo je s gorkim smieškom na usnah čitao, što je tko od njegove prečastne gospode upisao milodara.

— Ah, ah! — govoraše biskup prepoštu. — Ti siromasi! čovjek bi ih doista žalio, da ih ne poznaje! A kolike dohodke imadu, kolike li tisuće zlata i srebra čuvaju pod ključem.

Prepošt Paxi samo se je smiešio na te primjetbe zlovoljnoga biskupa, a u sebi je proračunao, da biskupovih deset hiljada forinti stoji u priličnu razmjerju sa stotinami njegovih kanonika.

Ali i medju njimi bijaše jedna iznimka, sjajna iznimka, koja je u biskupovoj duši izbrisala mnogi crni trag toga riedkoga u svojoj vrsti sinoda.

Lektor Malenić nije upisao svoj prinos u listinu, koja bijaše ostaloj gospodi kanonikom predložena. Biskupu se nije to na čudo dalo; on je dobro znao, da će lektor Malenić učiniti svoje.

I nije se prevario. Prečastni lektor donese sam biskupu omašnu kesu „zvečećega novca“ i preda je biskupu u ruke.

— To je moj prinos! — reče sladkim, poniznim smieškom lektor.

— Quot? (koliko) — upita naglo biskup, važući kesu u objema rukama.

— Quinque milia! (pet tisuća) — odgovori lektor, opet se pokloniv.

— Vjerni, mili sinče! — kliknu uzhićeno biskup, ogrliv u svom zanosu lektora. — Dao si više nego polovica tvojih kolega .... Vjeruj mi, to će kraljica čuti!

— Ne tražim ništa za se! — primieti skromno lektor. — Ja ne očekujem nikakove promocije i želim umrieti kao lektor zagrebačkoga kapitula. Ali molim vašu preuzvišenost radi moga brata ...

— Da, da! . . . radi brata vaše prečastnosti . . . — govoraše biskup, kao da nije pri sebi. — Vriedan čovjek . . . Što tražite za nj, reverendissime?

— Naš prijatelj Adam, viceban, težko je bolestan, . . . jedva će koji mjesec poživjeti, . . . poče nesigurno lektor.

— Dakle vicebaniju . . . — uleti mu u rieč biskup. — Dobro, . . . uzet ću to ad notam . . .

— Ali moguće, da ju ne dobije . . . — prihvati brzo rieč lektor. — Bile su već dvie restauracije ove varmegjije i on je ostao uviek substitutom . . . Ban Nadaždi čovjek je svoje ćudi... Mi ga poznajemo... Ako, dakle, ne bude moguće postići vicebanstvo, onda molim vašu preuzvišenost, da preporuči moga brata visokoj milosti dvora . . .

— Barunat? . . . je li?

— Da, barunat! — potvrdi lektor. — Neka dostoji uvažiti vaša preuzvišenost, da bijah uviek vjerno odan kruni i dvoru, ne samo riečju, već i djelom, i da već tolike godine uživam neograničeno pouzdanje vaše preuzvišenosti . . .

— Istina je, istina! — potvrdi biskup. — Ja ću se, vjerujte mi, živo zauzeti kod dvora za vašega brata. Dakle viceban, ili barun! Bene!

Sredinom mjeseca ožujka odputova biskup u Beč s kanonikom Popovićem, gdje je predao sakupljene hiljade i vrlo milostivo primljen bio. Kao uzdarje za ovu uslugu izposlova biskup od dvora „liberam testandi facultatem“ (vlast slobodne oporuke), što je bila davna želja biskupova, koji imaše silan imutak, ali i mnogo rodbine, kojoj je obilne baštine ostaviti nakanio.

Ni na svoga štićenika Malenića nije zaboravio. Preporučio ga i prefektu kraljevićeva dvora Karlu grofu Baćanu i ugarskomu kancelaru.

Nekoliko tjedana poslije župničkog sinoda u Zagrebu držao je ban Nadaždi skupštinu kraljevine u Varaždinu, najviše za to, da stališi i redovi doprinesu novaca u pomoć kraljici. Uspjeh, što ga je biskup Tauzi postigao svojim sinodom, djelovao je tako na stališe i redove, da su oni i preko volje zaključili dati dvanaest tisuća iz kraljevinske blagajne. Darovi pojedinaca bijahu vrlo maleni. Svaki se je izpričavao, da nema novaca. Ban Nadaždi dade pet stotina forinti, a čazmanski kaptol stotinu, drugi sve manje, da nije vriedno spomena.

Kraljevski savjetnik i prisjednik judicijarne tabule Nikola Škrlec, koji je bio u velikoj milosti kod bana, imao je te novce odnieti u Beč. Biskup Tauzi trô si je ruke od zloradosti, kad je čuo, kako je neznatnu svotu poslao ban Nadaždi u ime „kraljevine“. Na više mjesta, pred dostojanstvenici dvora i kancelarije, bješe izjavio biskup, da bi njega sram bilo tako malenu svoticu poslati prejasnoj kraljici u ime kraljevine. I sbilja na dvoru ne bijaše taj dar kraljevine milostivo primljen! Zamjeralo se je stališem i redovom kraljevine, ali najviše banu Nadaždiju, o kom su neki sumnjali, da tako navlaš radi od osvete, jer su ga kao vojskovodju izigrali.

Osobito je udaralo u oči, kako je malen prinos ban iz svoga džepa dao. Pet stotina forinti ban Nadaždi, koji je imao silan privatan imutak! Kao da je htio, da drugi malo, ili ništa ne dadu.

Tko zna, nije li tako u istinu i bilo?

XVIII.

Dne dvanaestoga travnja preminu u Varaždinu viceban Najšić. Njegova smrt nije nikoga iznenadila, jer je puna dva mjeseca ležao u vodenoj bolesti, koja je učinila kraj njegovu životu. Premda vrlo popularan, možda najpopularniji čovjek u kraljevini, nije se moglo kazati, da je njegova smrt pobudila kakovo saučešće. Bilo ih je dosta, koji su ružno za njim govorili, osobito takovi, koje je viceban, kumujući oporukam ili ugovorom veće važnosti, što bijaše njegova strast, prevario i prikratio u dobitku. Vele, da si je tim načinom sgrnuo vaskoliki veliki svoj imutak. Ti dakako nisu mogli blagosivati njegovu uspomenu. Drugi su opet pravili razne doskočice, rešetajući ga kao glasovitoga vinskoga brata i pintaša.

Jedini možda, koji je iskreno za njim žalio, bijaše ban Nadaždi. Njemu bijaše viceban Najšić desna ruka. Nitko nije znao stališe i redove tako predobiti, u kozji rog stjerati, ako treba oko prsta motati, kao što pokojni viceban. Ako je moguće bilo, bijaše on banu i iskreno odan, što je puno značilo, jer se je obćenito znalo, da viceban Najšić nije nikomu iskren prijatelj.

Ne bijaše laka stvar popuniti njegovo mjesto. Ban je o tom više puta razmišljao, dok je još Najšić težko bolestan ležao, ali nije našao čovjeka, u koga bi se pouzdati mogao. Protonotar Škrlec bio bi doduše kao stvoren za to mjesto, ali on mu je duhom i voljom prejak; taj bi mu samo neprilike pravio, kao što mu je već u novije doba počeo praviti u skupštinah kraljevine. Predsjednik Magdalenić ugle-

dan je i vriedan čovjek, ali je bolestan i star, on valjda i sam ne misli na to. Substitut Malenić, — za koga su mu takodjer govorili, — dobričina je, ali nema svoje volje, ni dosta ugleda medju stališi i redovi. I tako je ban Nadaždi zabacivao jednu ličnost za drugom.

Iz te neprilike izbavio je bana sam viceban Najšić, prije nego je zaklopio oči. Jedan put, kad ga je bolestna posjetio ban, poče bolestnik sam govoriti o svom nasljedniku.

— Ta vi ćete ozdraviti amice! — htjede ban da utješi vicebana. — Ne govorimo o vašem nasljedniku . . . .

— Ja najbolje osjećam, da mi nema pomoći, — odgovori Najšić, — za nekoliko dana naći ću se u kolu svojih predšastnika; ali moram reći, da mi nije svejedno, u čije će ruke doći za mnom zastava kraljevstva.

— Imate li možda kakovu želju glede toga? — pitaše ban.

— Imam, excellentissime! i to je želja umirućega čovjeka, koja se obično uvažava. Bijah vam uviek vjerno odan, izpunite mi tu želju . . .

— Govorite!

— Imenujte Božana mojim nasljednikom . . . Za njega mogu jamčiti, da će vam biti vjeran, a ima i potrebita ugleda medju stališi i redovi. On mi je bio u životu najbolji prijatelj, ja molim za njega!...

— Ja ću vam izpuniti želju! — reče ban nakon kratka razmišljanja. — Do toga, nadam se, ne će tako skoro doći . . .

— Nu, kad dodje . . . — pomože Najšić banu, ne mareći za utješljive njegove fraze.

— Onda ću imenovati Bužana vicebanom, dakako, — dodade ban, opet samo da utješi Najšića, — ako budem još na svom mjestu.

Nekoliko dana za tim umre Adam Najšić. Za njegovo mjesto nastade živa borba medju dvojicom natjecatelja: kraljevskim savjetnikom Antunom Jankovićem, koga je preporučao rodjak mu kraljevski personal grof Gjuro Fekete, i substitutom Mihaljem Malenićem, koga je opet zagovarao Karlo grof Baćan. Asesor banske tabule Ivan Bužan držao se mirno, kao da i ne misli na tu čast, jer je već dobio obećanje banovo, da će ga na želju pokojnoga Najšića imenovati vicebanom.

Kratko vrieme poslije Najšićeve smrti držao je ban skupštinu kraljevine u Varaždinu, na kojoj imenova vicebanom Bužana. Mislio je, da se tim načinom ne će toliko zamjeriti ni grofu Feketu, ni grofu Baćanu, jer je nekomu trećemu podielio tu čast.

Stališi i redovi primiše dosta povoljno imenovanje novoga vicebana, čije dosadanje mjesto, naime blagajnika kraljevine, zadobi asesor i kraljevski savjetnik Nikola Škrlec, koga je skupština jednodušno izabrala.

Promakom Ivana Bužana na vicebanstvo ostade prazno mjesto asesora banske tabule, a i mjesto Nikole Škrlca imalo se popuniti kod judicijarne tabule. U to se dogodi, da je malo za tim preminuo na svom dobru Pokleku Ladislav Lukavski, takodjer prisjednik judicijarne tabule, pa se je i njegovo mjesto imalo popuniti.

Sve ove službe bijahu unosne, ugledne i vrlo tražene. Nastade sada prava jagma i gramženje za njimi. Podžupan zagrebački Lukač Novosel i sub-

stitut Malenić, ne dosegnuv vicebanstva, preporučiše se odmah banu, da ih predloži za asesore judicijarne tabule. Ban je svakomu obećao puno toga i ùmolio gospodu, neka se samo strpe. Medjutim javiše se i drugi natjecatelji.

Iz Beča dojuriše namah dva pretorijanca hrvatska, Nacio Magdalenić i Krsto Stolniković. Krsto Stolniković želio je da dobije mjesto asesora kod judicijarne tabule. U Beču zaljubio se u kćer vrlo bogata trgovca, i ona u njega. Da je na njihovu bilo, oni bi se odmah uzeli bili, ali otac je tražio, da njegov budući zet dobije javnu službu, koja će mu nositi toliko, da može pošteno živjeti sa ženom. Toliko naš pretorijanac nije imao, jer je za sada uživao samo jednu trećinu prihoda od Kuplenova, porodičnog dobra Stolnikovića, a dvie trećine uživahu njegov stric i udata sestra. Za nj ne bijaše mala stvar steći asesoriju, za koju se otimahu stari podžupani i sami kraljevski savjetnici. Naš prijatelj Krsto dobro je znao, da se bez velike preporuke ovakova mjesta ne dobivaju, zato se je pobrinuo za izdašnu preporuku, ništa manje, nego same banice, grofice Nadaždijeve, koja je zimovala u Beču. Mladi pretorijanac znao se je visokoj gospodji ulaskati i bijaše dobro primljen u njezinoj kući. Čim je ona s porodicom stigla u Beč, on joj se je poklonio i poslije toga često ju polazio, dok napokon ne postade svakdašnjim polaznikom banice. Bijaše njezinim privatnim sekretarom, pak je vršio veliku korespondenciju grofičinu, brinuo se za njezine privatne poslove oko imovine, djece, pratio groficu u dvorsko kazalište i na šetnjah i izletih u bečku okolicu. Svi su se divili uztrpljivosti Krstinoj, jer nije nikada prije pokazivao

smisla za takove poslove; ali on je dobro računao, da mu se te usluge mogu jedan put dobro naplatiti. Sada se je tomu desila zgoda. Kad je uslužni pretorijanac razložio banici svoju ženitbenu nepriliku i umolio za njezinu pomoć, banica je napisala dugačko, vlastoručno pismo svomu mužu, gdje ga moli, da svakako izpuni želju tomu mladomu čovjeku, koji joj činjaše tolike usluge.

Krsto Stolniković, prispjevši u Zagreb, gdje se je ban Nadaždi desio, podje odmah do njega i izruči mu preporučno pismo i pozdrav njegove supruge.

— Vi se dakle kanite ženiti, pa zato morate postati asesorom! — reče ban smiešljivo, pročitavši i smatajući list svoje supruge.

— Vaša preuzvišenost može mi jedina pomoći!

— A je li liepa vaša odabrana? — upita šaljivo ban.

— Za mene najljepša na svietu, ... odgovori suspregnutim zanosom Stolniković.

— I bogata?

— Vele, da će dobiti miraza oko sto tisuća.

— Onda bi bila grjehota, da se stvar razbije, primieti ban. — Dakle, znajte, ja ću vas predložiti; moja supruga riedko kada koga preporuča, pa baš zato ne mogu joj odbiti molbe glede vas.

Sav blažen ode Stolniković od bana. Dva dana zatim podje Nacio k banu. Bojeći se, da ne bi uspio svojom osnovom, Nacio, osim svojim roditeljem, nije nikomu povjerio, radi čega je nenadano došao u Zagreb. Stolnikoviću, s kojim je zajedno putovao, kazao je, da ide posjetiti otca, koji je neprestano pobolievao i koji ga želi vidjeti. Tako je i drugim govorio. Nu uzrok njegova dolazka bio je drugi.

Nacio u svom mladjahnom zanosu, držeći vanredno mnogo do pretorijanske časti i imajući najmoćnije pokrovitelje, mislio je, da može za nečim višim posegnuti i da mu to mora poći za rukom.

Čuvši, da je prazno Bužanovo asesorsko mjesto kod banske tabule, pomisli Nacio, da ne bi težko bilo dovinuti se te časti. Spremio se odmah na put kući. Kad je siedi mu otac razumio, radi čega mu sin dolazi, ne bijaše obradovan. On, star i izkusan, znao je, da se njegovu sinu, mladu, bez zasluga, bez potrebita znanja, ne može podieliti tako odlično mjesto u sudstvu kraljevine.

To je predsjednik odmah i predočio sinu, ali Nacio ostade postojan. Nije nikako htio da odustane od svoje nakane. Majka, koja je samo za tim težila, da joj se jedinac uzpinje do sve većih časti i odličja, bodrila je Nacija, da pokuša sreću.

— Nismo ni mi najgori, — govoraše gospodja predsjednikovica, — za što ne bi naš sin dobio ono, što traže ljudi niži od nas.

— Neka traži! neka pokuša! — reče predsjednik, koji je želio, da se stvar samo što prije svrši i da ne bude o njoj mnogo govora; — ja mu kao otac sigurno želim svako dobro. Ali se bojim... Čast je velika, a Nacio je mlad, vrlo mlad...

— Ali tvoje godine vriede nešto, — primieti Nacio, — tvoje godine i zasluge, pa imam i preporuke najviših ličnosti.

— Znam, znam! — uleti mu u rieč predsjednik, komu je bila ciela ta stvar nemila, jer nije želio, da mu sin dodje na jezike zloradih ljudi, a sva je prilika, da će doći. — Pokušaj sreću, velim ti, ja ti ju od srca želim.

I Nacio je pokušao sreću. Ban ga je u početku vrlo milostivo primio, ali kad je čuo njegovu molbu i pročitao preporučna pisma Nacijeva, postao je hladniji, mnogo hladniji.

— Drago mi je, da imate ambiciju! — poče ban nakon kratke stanke, koja je ipak Naciju nesnosna bila. — Uviek mi godi, kad vidim, da mladi ljudi za nečim višim teže. To je svakako hvale vriedno! Ali . . . , — i tu opet zašuti ban na čas i zatim poluglasno dodade: — to nije dosta. Traži li tko službu, važnu, uglednu službu, mora biti na čistu pro primo glede toga, da li je sposoban za nju, a pro secundo, da li ju zaslužuje? Želio bih znati, da li ste vi, mladi prijatelju, o tom razmišljali?

Naciju bijaše, kao da mu je gorilo pod nogama.

— Istina, ja nemam osobitih zasluga, izmuca veoma sbunjen.

— Mladi ste još, ali i vi ćete imati zasluga, nu tomu se hoće zrelije dobe i duljeg života. Sve će to doći. Ja sam medjutim pomno proučio pisma visoke gospode, koja su vas preporučila. Ja ću im već odgovoriti. Čestitam vam, da imate tako sjajne pokrovitelje. Gledajte samo, da sačuvate i za buduće njihovu blagonaklonost. Vjerujte mi, da ću i ja na vas misliti.

Timi liepimi riečmi odpravi ban Nacija, koji je odmah znao, da se od bana nema ničemu nadati. Ne dodje li u kandidaciju, samo se kaže, da ne će biti ni imenovan.

Kod kuće izpripovjedi Nacio roditeljem sav svoj razgovor s banom. Starac predsjednik bijaše nemilo dirnut tim pripoviedanjem. Boljelo ga, gledajući pred sobom razočarana sina i razžalošćenu mater.

— Nadaždi nam ne bijaše nikad prijatelj, — reče predsjednik, da prikaže stvar u drugom vidu, da samo ne pane sva neugodnost dojma na Nacijevu dušu. — Kad se je radilo o vicebaniji, nije me ni pitao, da li ja reflektujem na tu čast, a ipak su moje zasluge kud i kamo veće od Bužanovih.

— Ništa zato, — reče Nacio, uzmahnuv ponosito glavom, — ja znam što ću uraditi. To mi mora poći za rukom.

— Što, sinko? — upita nesigurno mati.

— Tražit ću barunat! — odgovori odvažno Nacio.

Predsjednik zakima glavom, da se je jedva opaziti moglo, dočim se je mati sva preobrazila u licu od unutarnje uzbudjenosti, koju je osjetila u taj par.

— Kako to misliš upriličiti, sinko? — upita starica iz tiha svoga jedinca.

— Tu ban nema odlučiti, — govoraše Nacio uzbudjenim glasom, — tu odlučuju drugi, mogućniji ljudi.

— Pazi, da opet ne nasjedneš! — opominjaše ga otac. — Barunstvo nije samo štogod; kad se traži, pita se, gdje su ti zasluge?

— Zasluge? Onda traži ti, otče, za se i za me!

— Toga ja ne ću učiniti! — odgovori predsjednik odmah na to pitanje tonom poput čovjeka, koji je o toj stvari više puta razmišljao i bio na čistu, što ima da čini.

— A zašto, pitaše u čudu Nacio.

— Zašto? jer bih se jamačno morao zahvaliti na časti predsjednika, postavši barunom, — odgovori mirno predsjednik. — U svoj Ugarskoj i Hrvatskoj nema slučaja, da bi predsjednik judicijarne

tabule bio ex statu magnatum, pa zato mislim, da bih morao rezignovati, čim bi postao barunom. Ali to ne smeta, da ti tražiš. Meni ne treba nikakovih novih časti, — ja sam obračunao sa svietom.

Pri tom je ostalo, da Nacio traži barunstvo. Ne čekajući, dok ban podnese svoje predloge, ni dok stignu odonud imenovanja kraljičina, vrati se Nacio u Beč, da tamo radi za svoju osnovu.

Mjeseca lipnja stigoše imenovanja prisjednika banske i judicijarne tabule. Mjesto Bužana postade asesorom Antun Bedeković Komorski, a prisjednicima judicijarne tabule imenova kraljica Krstu Stolnikovića Bornemisu, i Lukača Novosela, podžupana zagrebačke županije. Stolniković poleti veseo u Beč, gdje se brzo oženi s liepom bogatom svojom Bečkinjom i, zahvaliv se na pretorijanstvu, vrati se na svoje dobro Kuplenovo. Na mjesto njega postade hrvatskim pretorijancem banov adjutant, nadporučnik Karaica. Otac mu bjese medjutim umro i častohlepan momak prešao odmah na katoličku vjeru i izposlovao si plemstvo. S vjerom promienio i ime. Odsele se zvao de Karaczai.

Ta imenovanja nisu nikoga tako ozlojedila, kao substituta Mihalja Malenića, a njegova brata još više. Tražio je vicebanstvo, pa je propao; htio da bude izabran blagajnikom kraljevine, ali stališi izabraše drugoga; tražio je napokon, da bude imenovan asesorom banske ili makar judicijarne tabule, ali i ta mjesta dobiše drugi. Najviše ga peklo imenovanje Krste Stolnikovića, koji je bez ikakovih zasluga i još posve mlad dobio tako uglednu službu.

Brat mu lektor izgubio je obični svoj humor, čuvši za ta najnovija imenovanja. Tomu se ipak nije

nadao. Dakle ni ban; ni oni gore u Beču ne drže ništa do usluga, što ih je on dosele učinio dvoru.

— Još ćemo jedno pokušati, — govoraše lektor snuždenomu svomu bratu, — sada je mjesto podžupana prazno, a restauracija nije daleko. Da vidimo, hoće li ti i ovu čast drugi preoteti. Dogodi li se to, onda znam, što imam raditi.

Restauracije križevačke i zagrebačke varmegjije imale su se ovršiti početkom g. 1762. Onda je iztjecalo službovno trogodište županijskih častnika, ter su se imali birati drugi.

Predsjednik Magdalenić pomisli, da bi Nacio mogao biti izabran podžupanom u križevačkoj županiji, gdje je imao dosta velik posjed, a osim toga bio mu je prijateljski odan i veliki župan grof Josip Drašković, general u carskoj vojsci. Znalo se je, da će grof polovinom veljače stići u Varaždin i da će koncem toga mjeseca držati restauraciju u svom kaštelu bukovačkom. Predsjednik je pisao Naciju, neka se požuri u Varaždin, kamo će on i majka doći, da govore s grofom radi njega. Predsjednik je držao, da se mora brinuti za sina, dok je živ, jer poslije njegove smrti nitko se ne će za nj tako zauzeti kao otac. Stvar s barunstvom nije se još riešila. Naciju, koji je stvar kod kancelarije žurkao, govorili su, da još nije bilo moguće predložiti molbu svietloj kruni odluke radi, a u istinu nisu gore znali, što da urade s molbom mlada čovjeka, koji je tražio barunstvo, nemajući nikakovih zasluga. Otac je Nacijev dobro slutio, da s toga zapinje riešenje sinovljeve molbe, pa je mislio, da ne će biti s gorega, ako mu sada gleda pribaviti mjesto podžupana, gdje

će imati priliku steći si zasluga u javnih poslovih, pa za neko vrieme i barunstvo privriediti.

General grof Drašković stigao je doista polovinom veljače u Varaždin, vrativ se iz tabora. Tamo su na nj već čekali supruzi Magdalenići s Nacijem. Grofu se je mladi pretorijanac veoma svidio radi svoje elegantne vanjštine i kavalirskih načina u obćenju. Ne razmišljajući dugo obeća roditeljem, da će metnuti Nacija u kandidaciju za redovitoga podžupana i substituta, a drugo neka oni rade. I radili su živo tih nekoliko dana do restauracije, koja bijaše urečena na 27. veljače. Roditelji i sam sin obilazili su vlastelu i seljačke plemiće, ne štedeći novca ni laskavih rieči. Ali sav taj trud bijaše uzaludan! Nacio propade u obje kandidacije. Redovitim podžupanom izabraše Ivana Zajića, a substitutom Josipa Arbanasa, dosadašnjega bilježnika županijskoga.

Dakle i tu nije Nacio uspio. To je silno djelovalo na staroga otca. — Ne, na tom ne može ostati, — izjavi on ženi i sinu. — Ne mogu otići s ovoga svieta, ne osigurav ti ugledan položaj. Neću da te svaki vicejudlium zametava ... Razpitat ću se, da li moram položiti predsjedničtvo, ako me uzvise in statum magnatum (u stališ velikaša); ako ne, tražit ću ja barunstvo za se i za te.

Nacio bijaše sav sretan s te izjave otčeve. Barunstvo bijaše mu milije nego sve službe i dostojanstva ove kraljevine. Što će mu službe; ta novaca ima dosta u njegovih roditelja, ali barunstvo ne stiče svatko.

Predsjednik se je razpitivao na sve strane radi svoje ostavke, govorio je s protonotarom Škrlcem, vicebanom Bužanom, orakulom tadašnje dobe kano

nikom Krčelićem, napokon i sa samim banom. Pa kad ga svi i sam ban uvjeriše, da se ne mora, postavši barunom, zahvaliti na predsjedničtvu, sjede starac i napisa molbenicu za barunstvo, koju je koncem svibnja poslao u Beč Naciju, da ju u dvorskoj kancelariji preda.

Substitut Malenić bijaše na zagrebačkoj restauraciji 21. travnja iste godine jednake sreće kao i Nacio na restauraciji u Bukovcu. Izabraše ga opet substitutom, a Petra Špišića, Erdödyanskog odvjetnika, redovitim podžupanom. Pomogla mu Bužanova stranka. Mihalj Malenić bijaše poražen s tolike nedaće.

— Ne boj se Mihalju! — tješio ga ogorčeni brat. — Ako nisi postao podžupan, biti ćeš barun. To ipak puno vriedi.

I Mihalj Malenić morade napisati molbenicu, koju kanonik sam koncem svibnja odnese u Beč. Nekako u isto vrieme primi ugarska dvorska kancelarija molbenice Magdalenićevu i Malenićevu. Obadvie bijahu toplo preporučene, a i darova, obilnih darova nije manjkalo.

Već 21. lipnja izadje previšnje riešenje, kojim se Baltazar Magdalenić i Mihalj Aleksandar Malenić uzvisuju u striš slobodnih baruna. Dvie staro-plemićke porodice hrvatske bijahu tim vanredno usrećene, ali i zavisti bijaše dosta na sve strane.

Magdalenić ostade i na dalje predsjednikom judicijarne tabule.

*
* *

Bijaše i drugih lica u Hrvatskoj, koja u isto vrieme stekoše visoka odlikovanja. Grofovi Krsto

Oršić i Petar Sermage postadoše carskimi generali, Pavao Rauch pukovnikom, Nikola Grličić brigadirom glinskim, prepošt Paxi biskupom sriemskim ..... Svuda, kamo si pogledao, gramzilo se za častmi i službami: svatko je mislio samo na se i na svoju sudbinu, a na korist i pravice kraljevine — nitko. Felix Croatia!

XIX.

Ipak, ipak bijaše jedan čovjek u kraljevini, koji je mislio o sudbini domovine i koji je u odlučnih časovih znao ustati na obranu njezinih prava.

Bijaše to Petar Škrlec, protonotar kraljevine, čuvar kraljevskoga pečata. Opazivši, kamo smiera dvorska politika i kako pouzdanici dvora ban Nadaždi i njegov namjestnik biskup Tauzi svakom zgodom ušutkavaju ststališe i redove, on je dobro otvorio oči i u skupštinah kraljevine junački se protivio svemu, o čem je mislio, da vriedja pravice naroda. On jedini bijaše, koji je zaniekao novake za vojsku i muževnim svojim odporom povukao za sobom stališe i redove, te su jednodušno odgovorili dvoru: Mi ne damo novaka, jer po naših pravicah nismo dužni to učiniti.

Kad je koncem godine 1761. sazvao ban Nadaždi skupštinu kraljevine i tu bi pročitan reskript dvora, kojim se traži privola i jamstvo stališa i redova, da se može sklopiti nov zajam od deset milijuna, ustao je prvi protonotar Škrlec, te rekao, da Hrvati nemaju nikakova posla s tim zajmom. — Ne bijasmo pitani, da li treba zametnuti zlosretni ovaj rat, pa sad da jamčimo za milijune ratnoga duga,

koji sigurno ne će biti posljednji! Mi dadosmo jur sve, što mogosmo i imasmo; o daljnjih žrtvah ne može biti govora. Ovo kraljevstvo ima samo jednu molbu za svietlu kraljicu, a ta jest, da se što prije sklopi mir s neprijateljem i narodom vrate blagodati mira. — Ovako je govorio protonotar kraljevine pred sabranimi stališi i redovi, koje je svojom živom i razumnom besjedom tako zanio, da su na veliku srčbu bana Nadaždija složno očitovali, da taj zajam na njih ne spada i da o njem ništa čuti ne će.

Odgovor, što ga je u ime stališa i redova sastavio protonotar Škrlec i koji je ban Nadaždi imao poslati u Beč dvoru, bijaše remek-djelo svietla uma i pravoga ustavnoga osjećaja. Te njegove „responsoriae“ kolale su u hiljadu prepisa ne samo po Hrvatskoj, nego i po Ugarskoj, gdje su stekle najveću hvalu i pobudile obće divljenje.

Ban je Nadaždi javio u Beč, da bi stvar inače izpala, da je biskup Tauzi bio u skupštini i da je živ viceban Najšić, poznati majstor u kortešovanju. Osim toga dodade ban, da je jedini protonotar Škrlec, koji misli na odpor, ostali da ga samo sliepo slušaju, diveći se njegovu umu i živoj rieči.

Na taj izvještaj dobi biskup Tauzi iz Beča opomenu, da ima bezuvjetno doći u prvu buduću skupštinu, gdje će iznova u pretres doći pitanje o zajmu, i da pomogne banu sklonuti stališe i redove, da privole na zajam. A glede Škrlca primietiše odozgo banu, kako se vrlo čude, da on, kao ban, nema većega upliva na stališe od protonotara kraljevine, koga da je već odavna ušutkati mogao, kad bi osbiljno shvaćao svoju zadaću, kao namjestnik kralja u Hrvatskoj.

Ban Nadaždi, primivši to pismo od dvora, kipio

je od ieda, ne zna se, na koga više, da li na dvor, da li na odpornoga protonotara, koji mu uzrokuje takove neugodnosti. Ali on će pokazati, da je ban i da je njegova volja prva u zemlji. Odmah početkom godine 1762. sazove ban novu skupštinu kraljevine, gdje je opet čitan ponovni odpis krune, da stališi dadu svoju privolu i jamstvo za zajam od deset milijuna. Ovaj put je ban napram stališem i redovom upotriebio drugu taktiku. Prije je običavao tražiti i zapoviedati kao general, ali sada je pokušao milom da postigne ono, što nije išlo silom. Sladkom rieči obilazio je od jednoga do drugoga člana skupštine i molio, silno molio, da samo ovaj put za volju svietle kraljice privole na zajam, a „cautellae“ da mogu metati po volji, da obezbiede prava kraljevine. Biskup Tauzi ljudski je pomagao banu, radeći istim načinom oko dobroćudnih skupštinara. I podje im za rukom umekšati odporne duhove. Škrlec je doduše i ovaj put grmio u obranu pravica kraljevstva, ali slabiši ipak popustiše banu, nu sasvim ne. Privolješe na zajam, ali odkloniše jamstvo, u čem su opet poslušali savjet protonotarov. — Mi pristajemo, da se zajam sklopi, — rekoše stališi, — ali taj dug da se ništa ne tiče hrvatskoga kraljevstva, niti će ono biti dužno ma i najmanji dio toga duga preuzeti, a tako ni privatnici.

U Beču zadovoljiše se i s tim zaključkom. Ban Nadaždi izviestio je i ovom prigodom u Beču, da je jedini protonotar Škrlec protivan politici dvora u ovoj kraljevini, pa zato preporuča, da se taj opasni čovjek premjesti budi k ugarskoj kancelariji, ili konsiliju u Budimu, makar i s većom časti. Promoveatur ut amoveatur. Kad njega nestane iz Hrvatske, nestat

će i posljednji trag oporbe proti dvoru, i novi duh vladanja presvojit će svu zemlju.

Na dvoru uvažili su banov savjet i bilo mu obećano, da će Škrlca s većom časti odpraviti iz Hrvatske, čim se bude za to desila prva prilika. Protonotar je dočuo od svojih dobrih znanaca u Beču, što se s njim snuje, ali se je činio svemu nevješt. Dodje li do odlučna časa, on već zna, što mu valja raditi.

Medjutim je protonotar marljivo rješavao velike i zamršene parnice, koje su tekle pred banskom tabulom pa je svojimi oštroumnimi, pravednimi i dubokim znanjem proniknutimi osudami zadivljavao bansku tabulu i samoga bana, koji mu bijaše glavni neprijatelj, ali je priznati morao, da je protonotar čovjek velika, plemenita srca i sjajnih umnih darova.

U dokolici svojoj on je zalazio na odmor u dragu svoju Lomnicu, imanje svoje supruge Barbare, gdje su ga neprestano pohadjali njegovi mnogobrojni štovatelji i znanci, tražeći većinom savjeta u njegove pune puncate glave.

Početkom mjeseca rujna 1762., u koji padaju preugodne „feriae vindemiales“ (praznici berbe), spremio se gospodin protonotar u Lomnicu s malom svojom porodicom. Tu je nakanio da malo odahne od težkih poslova svoga zvanja, koje je u svem kraljevstvu možda najsvjestnije shvaćao. Ponio je sobom samo svoje najmilije knjige, stare svoje znance, da se njimi nasladjuje, kad mu dodje volja mirnu, duševnu uživanju.

U njegovu gostoljubivu dvoru ne bijaše nikada dosade. Imao je uviek pohodnika, koji su mu vrieme kratili. Dakako, da je medju timi bilo najviše ta-

kovih, koji su tražili njegovu pomoć i savjet, a on je rado i pomagao i svjetovao, gdje je samo mogao. Tim su ga ljudi više tražili.

Jednoga popodneva iznenadi ga svojim posjetom novi barun i velikaš Nacio Magdalenić. Protonotar, koji je vrlo ljubezno primio simpatičnoga gosta, bijaše vrlo ljubopitan, što je toga mladog čovjeka dovelo u njegov dvor.

U dobi medju njima dvjema ne bijaše velike razlike. Naciju bijaše sada trideset godina, a protonotar Petar Škrlec bijaše tek za četiri godine stariji od njega. Ali koliko stariji bijaše od njega osbiljnim shvaćanjem života, izkustvom i znanjem!

— Vi me iznenadiste, illustrissime domine baro! — reče dobrohotno protonotar Naciju, koji je sada možda prvi put, stojeći pred dostojnijim od sebe, osjetio svu težinu svoga zvučnoga naslova, kao kakovo breme.

— Dodjoh, da obadjem bolestna otca! — odgovori Nacio. — Obećao sam mu, da ću ga češće pohadjati, jer vidim, da mu je težko bez mene. Slaba je zdravlja i bojim se, da ne će dugo odolievati svojoj bolesti . . .

— Slaba je zdravlja — potvrdi protonotar. — A uz to je već u visokoj starosti. Senectus ipsa est morbus.

— Zlovoljan je i apatičan prama svemu, — prihvati Nacio riečь. — Želio sam o koječem govoriti s njim, jer je pun izkustva i znao bi mi svjetovati, ali vidim, da ga ništa već ne zanima, ni moja budućnost.

— Vaša budućnost? . . . . — upita protonotar očitom ljubopitnošću.

— Da, moja budućnost, velemožni gospodine! — reče Nacio. — Postao sam barunom, velikašem, ali mislim, da tim nije sve postignuto . . .

— Kako se uzme, — reče mirno protonotar. — Imate li možda još kakovu ambiciju?

— Ne osjećam, . . . odgovori Nacio. — Ali vam iskreno izpoviedam, da nisam sam na čistom, što da počnem u stališu, u koji sam nedavno uzvišen. Sada sam pretorijanac. Još nekoliko mjeseci i izteklo je vrieme te moje službe. Do vieka valjda ne mogu ostati pretorijancem.

— To se zna. Ta služba može zanimati samo mlade ljude i to ne duže od tri godine, baš kako je ustanovljeno, da moraju služiti, — reče protonotar.

— I ja ne kanim dulje služiti. Sit sam toga života. Ali što onda? . . .

— Oženite se!

— Da se oženim? . . . . Kako je to u savezu s budućim mojim radom?

— Posve liepo! — reče osbiljno protonotar. — Ženitba će vas oplemeniti u pravcu, o kojem vi ni pojma nemate . . . Ona će vas naučiti, što je brak, porodica, i što je sveta skrb za najbliže svoje, za svoje potomstvo, za krv svoju. Kada u vas takovi osjećaji puste korienje, onda ćete drugčijim žarom ljubiti ovu grudu zemlje, koju rodnom svojom zovete. Vi ćete htjeti, da i vam i vašoj krvi bude ljepše i milije u postojbini, koju zovemo domovinom . . . Ta ljubav prama rodnoj grudi upoznat će vas sa svimi dužnostmi, što ih imate vršiti kao velikaš kraljevstva. To će samo sobom doći . . . Vi velikaši stojite prvi na braniku ove kraljevine; takav nam je ustav i takove stare tradicije naše. Borbe ima i suviše, ali

treba imati i uma i srca za tu borbu. Vremena su ozbiljna. Radi se o novom sustavu vladanja, koji nam ne prija, koji ide za tim, da sve spravi pod jednu vlast. Oružajte si, dakle, um i srce, i borite se. To je, moj dragi illustrissime, vaša budućnost i vaš rad . . .

Nacio se zamisli i poniknutih očiju razmišljaše o težkih riečih, koje bješe izustio protonotar kraljevine.

— Na tom polju, — produži protonotar, motreći toplim saučešćem Nacija, — možete doći do najvećega ugleda i štovanja u narodu. To može i koristi donieti ubogomu našemu kraljevstvu. Recite mi samo, koja nam korist odtuda, da nam velikaši i plemstvo kao pomamni lete u vojnu službu i tu dolaze do visokih časti? Obukavši na se njemački mundur, — oni su izgubili srce za ovu zemlju. Cviet velikaštva i plemstva nalazi se u redovih vojske, a u skupštini kraljevine ostaše patuljci umom i srcem . . . Izopačio se stari hrvatski duh; danas svaki gleda, da dobije što veću čast i što mastniju plaću . . .

— Meni to ne treba, — reče Nacio tonom, po kom se je dalo suditi, da u njem doista nema takove ambicije.

— Tim bolje! Ja vam to i vjerujem! — prihvati živo protonotar. — Porodica baruna Magdalenića bogata je, — vas ne će zanimati službena plaća. Imate svoja dobra, gledajte, da ih sačuvate i uvećate, tim ćete uvećati i svoju osobnu moć i ugled. To mnogo vriedi u svih okolnostih. A vjerujte mi, dragi Nacio, da se za nas spremaju i teža vremena, puna kušnje i napasti. Poznato je, kakovimi je reformističkimi idejami zadojen prejasni naš kraljević-nasljednik, koji već sada u vladi krči put svojim osno-

vam. Postane li samovladaocem, onda vae tibi constitutio! (Jao tebi, ustave!) Ugarska i Hrvatska izkusit će gorke dane, a i plemstvo osjetit će odvažnu njegovu ruku. Neka se nitko ne vara, mi smo na pragu novoga rata, ne doduše s Prusi, ali s politikom dvora. Zato vam velim i opet: Oružajte si um i srce za tu borbu!

— Poslušat ću vaš savjet, — obeća Nacio stojeći zamišljen pod dojmom protonotarova govora.

— Drago mi je čuti, al prije svega, oženite se!

— Ogledat ću se za djevojkom, — nasmieši se Nacio.

— Al ne kao vaš prijatelj Bornemisa Stolniković, oženivši se s bogatom Bečkinjom, koja mu sada svu kuću ponjemčuje . . .

— Imamo dosta liepih i dobrih domaćih kćeri, — primieti Nacio.

— Istina je! Tako vas rado slušam, — povladjivaše protonotar. — Liepih i dobrih, na bogatstvo ne gledajte! Za vas, koji ste sami bogati, to je uzgredna stvar!

— Imam služiti još nekoliko mjeseci, — reče Nacio, — dok navršim podpuno trogodište pretorijanske svoje službe. Onda ću se vratiti kući i početi ću živjeti po vašem receptu. Čini mi se, da ste pogodili pravu žilicu u mom srcu; ja ću se, dok budem živ, sjećati današnjih vaših rieči.

Nacio se srdačno oprosti s protonotarom i zamišljen odveze se natrag u Zagreb k roditeljem.

XX.

Blagdan je svete Bogorodice: Mala Gospoja. Toga dana imala se je ovršiti velika crkvena sveča-

nost na Griču, koju prirediše otci Jezuite. Rektor naime njihova kolegija otac Franjo Ksaver Pejačević, po rodu barun, dao je mjesto staroga sagraditi svojim troškom nov veliki oltar u crkvi sv. Katarine Djevice, u talijanskom slogu izveden. Taj oltar imao je najsvečanijim načinom da posveti Stjepan Puc, posvećeni biskup biogradski.

Osim toga imao se je prenieti na taj oltar čudokip Majke Božje, koji je dosele namješten bio u stieni kapelice sv. Franje Borgije. O tom kipu kazivala se u ono vrieme starodavna sveta priča, da je bio smješten u samostanu Jezuita, gdje su poslije kapucini bili, i tu da su ga prije sto četrdeset i četiri godine angjeli božji, pjevajući svetu pjesmu „Regina coeli laetare!“ (Kraljica neba, raduj se!) svojima rukama popravili i nakitili.

Taj čudokip, pred kim su uviek klečale čitave hrpe pobožna svieta, moleći se pred njim i tražeći utjehe u nevoljah svojih, imao se je danas prenieti na dostojnije mjesto, na sam veliki, novi žrtvenik, da bude dogledan svakomu na visoku, sjajnu mjestu.

Rektor jezuitskoga kolegija želio je, da se taj čudokip u najvećoj slavi nosi po gornjem gradu Zagreba u velikoj procesiji, na koju je on pozvao sve oblasti, gradjanstvo, svećenstvo, pače i sve obližnje velikaše i plemiće iz zagrebačke okolice, moleći ih, da u svečanom odielu dodju i ukrase tu bogu ugodnu svetkovinu.

Mlada velikašica liepe vanjštine, tjelesne i čiste duše imala je po zamisli rektorovoj nositi na svojih ruku čudokip Bogorodičin. On izabra za tu čast Luciju barunicu Malenićevu, djevojku vanredne ljepote

i čiste, djevičanske duše. Ona će biti najvrednija, da na svojih ruku ponese kip Bogorodičin.

Lucijini roditelji bijahu tim izborom vrlo počašćeni, osobito, kad im je ugledni rektor kolegija razložio, zašto je baš odabrao Luciju.

Već izjutra nastala je velika žurba u gornjem gradu. Sviet je gomilami vrvio u crkvu sv. Katarine, da može uhvatiti ma kakovo mjestance u Božjem hramu. Pred crkvom stajaše uparadjena gradjanska četa pod svojom zastavom sa slikom sv. Blaža, sa gradskim kapetanom na čelu. Gradski sudac sa magistratom bijaše točno u osam sati u crkvi, jer tada je imala svečanost započeti. I velik broj velikaša i plemstva sakupio se u crkvi, zauzev za njih sačuvana odlična mjesta. I Nacio je medju njima u sjajnom svojem pretorijanskom odielu, komu su se svi divili. Stari mu otac ne mogaše bolesti radi da dodje, ali je zato njemu rekao, da svakako prisustvuje toj riedkoj svečanosti, — jer velikaši, — reče stari otac, — treba da drugim prednjače u takovih stvarih. — Djaci kolegija, koji su bili iz Zagreba ili zagrebačke okolice, imali su taj dan doći k svečanosti, i došli su u velikom broju, osvojiv za se crkveni kor, koji su dubkom napunili. Od svećenstva došlo je mnogo kanonika i silan broj vanjskoga svećenstva, koji su računali s poslovicom: „Gdje je maša, tu je kaša!“ Svi u Zagrebu živeći redovi došli u punom broju: Kapucini, Franjevci i Pavlini iz Remeta. Bijaše ih svih skupa velika četa, koja nije našla mjesta u crkvi, nego je pred crkvom uhvatila mjesto. Odlične gospodje namjestiše se na galerijah nad sakristijom, a medju njimi bijaše i Lucija sa svojom majkom.

Točno u osam sati započe svečana misa, koju je uz mnogobrojnu asistenciju služio posvećeni biskup Puc. Nutrašnjost crkve, zidovi i žrtvenici bijahu bujno izkićeni vienci, cviećem i zelenilom. Na stotine svieća gorjelo je na velikih svjetionicih, na žrtvenicih i na koru. Nesnosna vrućina nastade uslied toga u crkvi, da su mnogi morali izaći na zrak, jer im je pozlilo.

Na koru pjevahu djaci kolegija skladno i oduševljeno svete Marijanske pjesme, uz pratnju orgulja i udaranje talambasa, kod obrednih responsorija.

Poslije mise započe procesija, koja je imala proći kroz sve glavne ulice grada. Podjoše od trga svete Katarine, kraj viećnice, pa preko Markova trga, odkuda dodjoše do gradskih sjevernih vrata, pa se opet kraj samostana Klarisa i plemićkoga konvikta vratiše u crkvu svete Katarine. Prangije su gruvale s gradskih bedema, glasba svirala, zvona u svih crkvah zvonila, a djaci pjevali radostnu pjesmu „Regina coeli laetare!“ Sve je išlo u procesiji, što je samo moglo, a koji nisu našli mjesta u redovih, klekli su s kraja ulice na koljena i padali nice pred Bogorodičinim čudokipom. Krasne li djevice, koja ga nosi! Ni angjeli Božji, koji su prečistu djevicu nosili u nebo, nisu mogli ljepši i miliji da budu od Lucije. Stupala je oborenih očiju u bieloj opravi, od težke venecijanske svile, noseći na glavi vjenčić ružičnih pupoljaka, čiji su okrajci padali joj niz ramena. Uzbudjena svetim osjećajem bijaše u licu bljedja, a to joj davaše još više nadzemaljski, angjeoski lik i milotu.

Za Lucijom idjaše svećenstvo s biskupom, a za tim gradski sudac s magistratom, oblasti, dostojanstvenici, velikaši i plemići, pak vojnički častnici,

koji su slučajno boravili u Zagrebu. Posljednje idjahu ženske, i to po ugledu i prednosti stališa: najprije velikašice i plemkinje, onda gradjanke, a napokon seljakinje i služinčad ženska.

Već od davna nije Zagreb vidio tako sjajne svečanosti. Otci Jezuite umiju ih udesiti, kao nitko drugi. To se je i ovaj put vidjelo. S procesijom vratiše se u crkvu. Tu sada uze biskup iz Lucijinih ruku čudokip Bogorodičin i postavi ga vrh stola oltarova. Orgulje i talambasi udariše, prangije zagrmiše iz nova s gradskih bedema, a pjesma „Re gina coeli“ pozdravi prečistu Djevicu na novom, stojnom mjestu njezinu. Pjevaše ju sada sva crkva u velikom oduševljenom sboru, a oni, koji ne umješe latinski da pjevaju, ljubljahu rosarij i ničice se klanjahu Bogorodici, moleći poluglasno „Zdravo kraljice, mati milosrdja!“ Bijaše trenutak pravoga nabožnog opoja i zanosa.

Kad bijaše i taj obred svršen, uzpe se najbolji govornik medju Isusovci, otac Matija Šimatić, na propovjedaonicu, da kaže prigodno slovo. Njegova rieč uzdizala je misao i srce k Bogu. Slušalo ga sve pozorno i s voljom. Isti Nacio, koji već dugo nije slušao Božje rieči u svetu hramu, zanosio se duhom za besjedom otca Isusovca. Govorio je o Majci Božjoj, o Djevici i Bogorodici, o odvjetnici ljudskoga roda, koja je uznesena na nebo, ali zato sveti duh njezin lebdi i provija se blagoslovom kroz čovječji biedni rod. — U dva puta — govoraše Isusovac, — svakoga dana silazi Mati Božja i prečista Djevica s neba na zemlju i prolazi izmedju nas. Zvona sa zvonika navješćuju nam podnevom, kad sunce pozastaje na svom putu, i večeri, kad plane

prva Gospina zviezda, sveti i sretni njezin dolazak. Glave se sokrivaju, vjernici ju pozdravljaju znakom Odkupitelja, sina njezina, a iz milijuna usta čuje se poklon, molitva i pozdrav: „Zdrava budi, milosti puna, blažena medju ženami!“ A mati milosrdja gleda nas blagim, milostivim okom, kraljica nebeska sluša svačije jade i nevolje, pamti ih, sabire i nosi ih sa svojimi angjeli pred priestolje Božje! Otac nebeski ne oglušuje se molbi njezinoj! Kraljica neba šalje utjehu zemlji, tare nam suze s očiju i širi slavu Svemogućega . . .

Slušajući Nacio ove rieči živa, oduševljena propovjedača, osjeti, kako mu se vraća srcu pobožna odanost mladih njegovih ljeta Božjoj Majci. U malo da mu se ne orosi oko suzom. Pogleda zato gore pravcem na galeriju, gdje su sjedjele odlične gospodje i Lucija medju njima. Gle! šta vidi? ili mu se samo čini? . . . Djevojka plače! Ne, ne varaju ga oči, ona plače, jer si svaki čas tare oči rubcem. I druge gospodje isto rade. Sigurno ih je do suza ganula rieč otca Isusovca, jer dolje u crkvi pobožni sviet uzdiše i jeca. Ili je možda drugi koji uzrok Lucijinoj tuzi i tihomu plaču?

Nije to njemu svejedno! Danas se nije mogao nagledati toga angjela, te krasne Lucije. Promatraše ju sve vrieme s udivljenjem i dugo neosjećanim trepetom srca. Nikad, ni u najsjajnijih družtvih u priestolnom Beču, nije vidio tako divotna stvora, kao što bijaše njegovo ljubimče iz mladih ljeta. Ta plemenita, povisoka pojava, taj tanahni struk djevičanski gojna tiela, to fino, rajskoga uzora lice, — a nada sve ona milota i dražest nevine djevice, koja ne zna, da je liepa i da može ljepotom svojom

stotine srdaca zanieti, — svega toga nije Nacio dosele vidio ni na jednoj ženskoj glavi.

A ta mila i krasna djevojka bila bi možda kadra njega ljubiti i biti mu drugaricom života! Padoše mu na um rieči protonotara Škrlca, koji mu je prije dva, tri dana svjetovao, da se ženi.

Lucija, ta divna Lucija, pravi angjeo Božji na toj zemlji, ne bi li ona bila najbolja, najdraža i najvjernija drugarica života njegova. O, sigurno! Samo ona, i nikoja druga! — reče sam sebi Nacio i u taj čas bijaše u njem gotova odluka o najbližoj budućnosti.

Oko podneva svrši se svečanost, koja je sav grad Zagreb puna četiri sata držala na nogu. Pater Šimatić ubrao je novih lovora svojom današnjom propoviedi, ali zato je i njegov drug pater Ivan Šimunić stekao veliku hvalu pobožna svieta, komu su bezplatno dielili spomen-knjižicu o današnjoj svečanoj zgodi i čudokipu Bogorodice.

Umoran i gladan razilazio se „niži sviet“ svojim kućam, da si za obilnijim objedom blagdanskim pripovieda, što je danas sve vidio i čuo, pa i osjetio.

Najveći dio pozvanika ode odmah iz crkve u kolegij jezuitski, gdje će ih rektor kolegija, rodjen kavalir, razkošno pogostiti, kao što je već običaj u njegovu redu, čije su gostbe ukusom i izborom jela i pića nadkriljivale i najsjajnije gostbe u banskih i biskupskih dvorih, udešavane po uzoru bečkoga dvora.

Nacio bješe već prije odklonio poziv za tu gostbu, na kojoj je znao, da će biti više nezvanih, nego li zvanih. Velikom nestrpljivošću i uzbudjenošću čekao je pred crkvom, stojeći sam postrance,

dok izadje Lucija, koju je na trgu čekala kočija strica, lektora Malenića.

Napokon pojavi se na izlazu iz crkve Lucija. Išla je sa svojom majkom, sjetna nevesela. Mati njezina stupaše uz nju, gledajući svaki čas zabrinutim pogledom u njezino lice. Nacio podje brzim korakom gospodjam u susret i pozdravi ih na vojničku.

Tračak radosti preleti licem Lucijinim, kad je opazila pred sobom Nacija.

— Lucijo! — izusti mladić, stisnuvši toplo ruku djevojci. Bijaše tako smeten, tako uzbudjen, da nije bio kadar ni jedne rieči više progovoriti.

— Ja sam te vidjela, Nacio! — reče sada slabim, čuvstvenim glasom Lucija, kojoj su crne, bujne trepavice bile još vlažne od suza.

Kcčijaš lektorov, spaziv barunicu s kćerju, pritjera kočiju do njih.

— Neka zapovieda njihova milost!

— Ah, vi ćete se voziti! — reče Nacio. — Koja šteta, a tako sam želio s Lucijom govoriti.

— Dakle, izvolite, gospodine barune! — ponudi mu barunica. — Odvezite se s Lucijom do strica, a ja idem medjutim posjetiti Ceciliju Škrlčevu. Davno je nisam vidjela. Poslije neka dodje kočija po mene. S Bogom Lucijo, s Bogom, gospodine barune!

Zadovoljan sjede Nacio s Lucijom u kcčiju, zapovjediv kočijašu, da vozi niz Mesničku ulicu, pa Ilicom na Kaptol. Bijaše to najdulji put, samo da može dulje s Lucijom biti.

— Što je tebi, Lucijo? — započe Nacio. — Ti si plakala u crkvi, ja sam dobro vidio. Mnogo si plakala.

— Ah, tako sam žalostna i nesretna! — uzdahnu djevojka.

— Zašto, zašto? — pitaše napetom ljubopitnošću Nacio. — Da li ti tko šta na žao čini?

. — Hoće da se udam. Sjutra treba da se očitujem mojemu proscu. Ah, ti ne znaš, kako mi je težko pružiti mu ruku, — govoraše gotovo plačnim glasom Lucija.

— A tko te snubi, Lucijo? — zapita živo Nacio.

— Barun Kulmer. Prosio me je već preklani, al ja sam se protivila. U to je morao na vojsku, al nedavno vratio se i opet me prosi. A stric kanonik tako me nagovara, a i roditelji to žele, a ja . . .

— A ti, Lucijo?

— Ja ga ne ljubim. Ja ću biti nesretna, — odgovori djevojka i suze joj se prosuše niz lice.

— Ne plači, ma ne plači, Lucijo! Zaklinjem te! — uze ju tješiti Nacio, uhvativ ju za ruku. — Ti ne ćeš, ti ne smiješ poći za nj. Ti moraš da budeš mojom ženom.

— Tvojom ženom, Nacio! — ponovi s blaženim izrazom na licu Lucija. Rajski osjećaj prostrujao joj mlado srce i bijaše joj kao da mora zaplakati od milja.

— Da, mojom ženom, — potvrdi Nacio, — to je moja čvrsta odluka, ... al me ti možda ne ćeš.

— O, da! Hoću, od sve duše, moj Nacio. Ja sam uviek mislila samo na te.

— Ah, zašto nisam to prije znao! Al nije kasno . . . . . Ti ćeš ipak biti mojom i mi ćemo sretni biti.

— Presretni.

— Prekosjutra doći ću k vam u Kurilovac.

Govorit ću s tvojimi roditelji, oni me sigurno ne će odbiti, već tebe radi, je li, Lucijo?

— Ne, oni to ne će učiniti, odgovori Lucija.

— Ali tvoj otac, ... on će se protiviti tvojoj nakani, . . . on mrzi na nas.

— Moj otac i moja majka tebe veoma vole, . . . ne boj se, oni će blagosloviti svezu naših duša, a i stare omraze nestat će.

Pred lektorovim dvorom stade kočija i Nacio pomože izaći Luciji, kojoj je lice sjalo od nutarnje radosti.

— Dodji, dakle, prekosjutra! — reče Lucija Naciju, pružajući mu na oprost ruku, — ja ću te željno čekati.

— Doći ću, dušo! Al jedno samo želim. Barun Kulmer i ja smo prijatelji. Ne bi mi drago bilo, da sazna, da si ga mene radi odbila. Naša vjeritba neka zato ostane tajnom nekoliko mjeseci. Poslije ne marim, neka slobodno sav sviet znade, da smo zaručeni.

Na tom je ostalo i Nacio se razstade s Lucijom. Sretan i zadovoljan, kao nikad prije u životu, vratio se kući.

Gospodja barunica Malenićeva, vrativši se u lektorov dvor sa svoga posjeta, našla se u veliku čudu, čuvši od Lucije, što se je dogodilo medju njom i Nacijem. Njoj bijaše Nacio svakako poćudniji zet, već zato, jer ga ljubi njezina miljenica kćerka, ali joj bijaše ipak neugodno, da se je stvar u zadnji čas tako okrenula. Lucija bijaše već na pol obećana, i sjutra imale su da budu zaruke, a sad u jedan put djevojka ga ne će. Gospodja barunica nije znala, što bi počela u tom neugodnom položaju,

a nije imala s kim bi se u prvi čas posavjetovala. I njezin muž i lektor bijahu na objedu kod Isusovaca, gdje će sigurno dugo ostati u veselu družtvu.

Srećom vratiše se gospoda ovaj put dosta rano kući. Gosti bijaše puno puncato blagovalište, a lektor nije nikada ljubio tako velika družtva. To ga je i sklonulo, da medju prvimi ode s bratom doma.

Barunica jedva je dočekala, da gospodi priobći nenadani, osbiljni dogadjaj.

Lektor i brat mu barun nisu znali, što da misle o toj stvari. Takova šta nije im nikada moglo pasti na um.

— To ipak ne može biti tako! — reče zlovoljno lektor. — Ja sam barunu obećao u tvoje ime.

— Stvar je vrlo neugodna! — primieti barun, ne znajući, što bi počeo. Nije želio uvriediti baruna, ali opet bijaše mu žao djeteta. Kako će ju siliti, da podje za čovjeka, koga ne ljubi, a ima prosca, jednako vriedna, koga ljubi.

— I te kako neugodna! — prihvati brzo lektor. — Ja sam mu već kazao, koliko ću dati Luciji u ime miraza.

— Što dakle da uradimo? — pitaše barun.

— Treba izbiti Luciji iz glave tu ludoriju, treba ju uputiti, da to ne ide.

— Tu ćeš se uzalud truditi, moj Gjuro! — umieša se sada barunica u razgovor. — Lucija ne će da podje za Kulmera, nemojte ju samo na muke metati . . .

— To ste sve vi roditelji krivi, koji djeci u svem popuštate, — reče srdito lektor. — Gdje je prije bila s tim Nacijem? Zašto se nije prije javio taj dvorski gizdelin?

— Volja Božja! — odgovori barunica. — Meni se tako čini, kao da je sama Bogorodica sve to udesila ovako . . . Danas vidio ju u crkvu i odmah se riešio, da mu Lucija ima biti ženom. To je prst Božji!

Da nije bio pop i kanonik, jogunasti lektor sigurno bi protuslovio bio barunici i dokazivao, da tu prst Božji nije imao nikakova posla. A ovako morao je da šuti, što ga je samo još više razsrdilo.

— Nije to mala stvar! — poče opet zlovoljni lektor. — To znači držati čovjeka za budalu. Barun će nam to strašno zamjeriti . . .

— Nismo posljednju još rekli bili, — primieti barunica. — Istom sjutra imao je čuti izjavu Lucijinu i našu konačnu odluku. Ako je barun Kulmer pravedan, ne će nam zamjeriti . . . Bit će nam još zahvalan, što bijasmo iskreni s njim. Što će mu žena, koja ga ne ljubi? . . .

— To su ženske mušice! — izmahnu rukom lektor. — Ona bi ga već uzljubila, kad bi poživjeli neko vrieme u braku.

— Varaš se, striče! — javi se sada Lucija, stupivši k družtvu iz druge sobe. — Ja ljubim drugoga, ne mogu zato ljubiti baruna Kulmera, niti mogu biti sretna u braku s njime. Ne tražite od mene, da si otrujem mladi život, kad mogu sretno i zadovoljno živjeti . . .

Nije mogla, da sve kaže, što joj bijaše na srcu, jer joj se na plač dalo.

— Eto, zašto plačeš? Hoćeš li prestati! Tko ti je šta učinio . . . . . Ta nitko te ne sili! — vikaše lektor, koji je svoju sinovku iskreno volio, pa nije mogao gledati njezinih suza. — Kad ga ne ćeš,

dobro! Kazat će mu se, da ga ne ćeš. Nu tko će mu to kazati? Ja bome ne ću.

— Ja ču mu pisati . . . još danas! — reče barun Malenić. — Umolit ću ga, da se sjutra ne trudi do nas, jer da se Lucija nikako ne može odvažiti, da za nj podje.

— Da, da, tako će biti najbolje! požuri se izjaviti lektor. — Samo da k meni ne dodje. Ne, tako mi poštenja, ja se više ne ću plesti u ženske poslove.

Još iste večeri odnese slobodnjak lektorov pismo Lucijina otca kapetanu barunu Kulmeru, koji je imao najmljen stan u gospodskoj kući na Griču. Odaslav to pismo, odveze se barun Malenić sa suprugom i Lucijom natrag u Kurilovac.

XXI.

Barun Kulmer bijaše nemilo dirnut, kad je pročitao Malenićev list. On je bio već medju svojimi znanci i prijatelji razglasio, da će se doskora oženiti s barunesom Malenićevom, pa eto, kad je mislio, da je već na meti, pokvariše mu račun. Predvidjao je, da će ga izsmjehivati i da je tim postupkom od strane Malenićeve porodice ponižen u očima svieta.

To ga je peklo, i čim je dulje razmišljao o toj stvari, rasla je ogorčenost u njem.

— Ne, takova šta ne smijem mirno podnieti, ni kao kavalir, ni kao carski oficir, — zaključi sam sobom barun. — Otac njezin mora mi dati zadovoljštinu, jer me je tako nedostojno za nos vukao.

On će tražiti zadovoljštinu od baruna, koga je smatrao za sve odgovornim i s tom odlukom leže

spavati. — Sjutradan učinila mu se je ta odluka sasma opravdanom, i makar da je prospavao noć, nije na njoj ništa mienjao.

Obuče se i podje ravno u kuću baruna Magdalenića, da govori s Nacijem, o kom je čuo, da već nekoliko dana boravi u Zagrebu uz bolestna otca.

Nacio nije mogao da svlada malu uzbudjenost, kad je sluga najavio i odmah zatim pustio u sobu kapetana.

— Dobro mi došao, Ferdinande! — pozdravi ga Nacio i pruži mu ruku. — Ti si već dugo u Hrvatskoj?

— Ima već dva mjeseca .... Dali su mi dulji dopust na neizvjestno vrieme, dok se ne pokaže potreba, da me opet pozovu. Al do toga valjda ne će doći. Obje stranke, čini se, da su već site ratovanja i da žele mir. Ja se nadam, da će za kratko vrieme doći do mira.

— Bilo bi i vrieme, — reče Nacio nehajno, — a da li te li šta osobita vodi do mene. Nije li možda kakav glas od Tereze? — pitaše lukavo Nacio, koji je nekako slutio, da je kapetan došao k njemu radi svoje ženitbe s Lucijom.

— Ah, mani me se s Terezom! — odgovori kapetan. — Ona je za me pokojna, kao i za te tvoja Aranka, koja je sbilja umrla. Ali mene doista nešta osobita vodi k tebi. Čuo si valjda, da sam se nakanio oženiti.

— S Lucijom?

— S njom, da. Roditelji privolješe, stric lektor bijaše s tim osobito sporazuman, a i djevojka činjaše se da nije tomu protivna. Danas imao sam doći u Kurilovac, da primim njezinu privolu i da prosla-

vimo zaruke, al kad tamo, dobijem jučer na večer ovaj list od njezina otca. Čitaj!

Nacio uze iz ruke kapetanove pruženi list, kojega sadržaj naglo preleti okom.

— Što kažeš na to? — pitaše gorko kapetan, spravljajući pismo, koje mu Nacio vrati. — Nisam li izvrgnut smiehu, ponižen i osramoćen?

Nacio mučaše, ne rekav ni rieči.

— Što veliš ti na to? — pitaše ponovno kapetan.

— Dopuštam, — odgovori Nacio vješto prikritom smetnjom, da je to neugodna stvar, kad djevojka koga odbija. Ali, molim te, što je uzrok, da si mene potražio?

— Otac Lucijin mora mi dati zadovoljštinu! — reče jarostno kapetan. — On se nije smio ovako titrati sa mnom, obmanjivati me obećanji i napokon pokazati mi vrata.

— Ti hoćeš, da se pobiješ s njim?

— Da, krv treba da poteče i opere ljagu.

— A što ja da imam posla pri tom, možda da ti budem djeverom? — pitaše Nacio.

— Svakako! Ti si mi prijatelj i, nadam se, da ćeš mi učiniti tu uslugu i odnieti moj „pozdrav“ barunu u Kurilovac.

Nacio mučaše nekoliko trenutaka, a onda mirno odgovori:

— Toga ja ne ću učiniti!

— Ne, a zašto? — upita, čudeći se, kapetan. — Ta barem vi niste prijatelji s Malenićevimi?

— Ja znam, — reče Nacio muževno i promišljeno, — da otac Lucijin nije ništa kriv, da te ona ne će. Tomu je uzrok netko drugi.

— Drugi, a tko?

— Ja!

— Ti, Nacio?

— Da, ja!

Kapetanu zapela na čas rieč u grlu.

— Što govoriš? Kako bi to bilo? Razjasni mi! — govoraše kapetan u najvećoj uzbudjenosti.

— Ja sam ti preoteo djevojku; da, ja! Poslije jučerašnje crkvene svečanosti ja joj ponudih svoju ljubav i svoju ruku, a ona privoli svom dušom i bez razmišljanja. Sada ti je sve jasno, pa ako tražiš zadovoljštinu, evo drži se mene! Za Luciju spreman sam sve učiniti.

Kapetanu stala pamet, slušajući taj govor svoga intimnoga prijatelja. Bijaše njegovom izjavom tako iznenadjen, da nije znao, što bi u prvi mah pod neopisivim dojmom njegovih rieči učinio. Napokon se sabra, koliko je mogao i ganutim, ali osbiljnim glasom upita Nacija:

— Radi li tako prijatelj?

— Prava ljubav mnogo ne razmišlja, — odvrati Nacio. — Poslije duga vremena vidjeh jučer prvi put Luciju u crkvi. Vidio sam, kako plače i suze roni. Pitah ju, što joj je, i čuh od nje, da je tužna, nesretna . . . . . radi tebe! „Hoće da me udadu za baruna, a ja ga ne ljubim!“ — reklo mi djevojče, prama komu sam osjetio neodoljivu ljubav, koja je baš ovaj dan punim plamenom provalila u mom srcu. Sjutradan imala se je već riešiti njezina sudbina i oklievanju ne bijaše mjesta. Što sam mogao da uradim? Rekoh joj, da bude mojom ženom i da ne pruža ruke drugomu. A ona pristade veselo na moju ponudu i obeća mi svoju ruku. Tako je to bilo.

— Ti si dakle znao, da se je imala danas za-

ručiti sa mnom, pa si ipak pokušao, ... — iztaknu kapetan.

— Da, znao sam, da se s njom oženiti kaniš, — reče Nacio, — ali sam znao i to, da je ne uzimaš od ljubavi ... Odgovori mi, zajamči mi, ako možeš svojim kavalirskim poštenjem, da ljubiš Luciju? ...

— Da li ju ljubim! Čudna li pitanja, ... — odgovori kapetan u očitoj zabuni. — Meni se djevojka svidja, jer je u istinu liepa, a to je dosta za brak ...

— Vidiš, dakle, priznaješ i sam, da ju ne ljubiš, a ipak si hinio ljubav prama njoj ..... Tko je sad veći krivac: ili ti naprama njoj, ili ja naprama tebi?

— Što hoćeš tim da mi kažeš?

— Da nemaš prava nikomu spočitavati neiskrenost ..... meni najmanje, jer ja djevojku od sve duše ljubim i htjedoh ju spasiti od sigurne nesretne budućnosti ...

— Sa mnom?

— S tobom, Ferdinande!

— I ti misliš, da ćeš ju usrećiti, ... ti, koji si skupa sa mnom ...

— Šuti! znam, što misliš kazati, — pade mu u rieč Nacio. — Ja ću se za uviek razstati s dosadašnjim načinom života ...

— Eh, onda ti želim sreću! — reče kapetan, spremajući se na polazak, — tebi i njoj!

— Imaš li mi još šta kazati?

— Ništa?

— A zadovoljština, o kojoj si govorio? — podsjeti ga Nacio.

— Meni je najveća zadovoljština, da ti uzimaš djevojku, koja mene odbija, — odgovori ugrizljivo kapetan.

— Prevarit ćeš se u računu!

— Vidjet ćemo! — reče kapetan sa zloradim smieškom na licu i brzo izadje iz sobe, ne rekavši Naciju ni: s Bogom!

Nekadašnji dobri, iskreni prijatelji, razstadoše se kao neprijatelji. Veze nekadašnjeg prijateljskog drugovanja bijahu jednim mahom potrgane i tko zna, da li će se ikada već sastaviti.

Kad je kapetan izišao, baci se Nacio u naslanjač i zamisli se. — Što je ono rekao kapetan: „Meni je najveća zadovoljština, ako ti uzimaš djevojku". On, dakle, drži, da ću ja i u braku nastaviti razuzdani život i biti uzrokom Lucijinoj nesreći ... To ga je peklo ..... Kako kapetan, tako valjda i ostali sviet o njem sudi ... A ne ima li povoda, da tako sudi? Taj Ferdinand baš ga je onimi riečmi ujeo za srce ... — Al ne će imati pravo! ne, tako mi Boga! — viknu odlučno Nacio, skočiv na noge. — Ja ljubim Luciju, ona mi je najmiliji stvor na svietu i ja je ne ću ni za jedan čas unesrećiti! Bog će mi pomoći!

U to se nečemu dosjeti. — Gle, na to sam posve zaboravio, ali ja ću mu pisati, odmah ću mu pisati.

I otišav zatim k pisaćemu stolu u drugoj sobi, napisa kapetanu sliedeće redke:

„Zaboravio sam Vas upozoriti, da po dogovoru medju menom i Lucijom ima naša vjeritba ostati tajnom više mjeseci za čitavi sviet. Ni moji roditelji ne će znati za to. Učinismo tako upravo radi Vas, da pokvarimo račun zlim jezikom, čega se vi najviše bojite. Budete li držali i Vi stvar tajnom kao mi, ne će biti ni ruga, ni poniženja. Toliko Vam za ravnanje. Nacio."

Sluga barunov predao je odmah list kapetanu, koji ga je naglo otvorio i pročitao. Činilo se, da bijaše s tom porukom zadovoljan.

Sjutra dan rano odputova kapetan u Petrinju. U Zagrebu nije imao ništa više da traži.

XXII.

U kurilovačkom dvorcu baruna Malenića bijaše više tjedana, dok se je radilo o ženitbi kapetana Kulmera s Lucijom, tužno i neveselo. Lucija, koja je pjevajući veselo vas dan poput ševe oživljala cielu kuću, bješe prestala pjevati i postala u jedan put sjetnom, osbiljnom. Težko bijaše to podnositi starim roditeljem, i oni su jedva dočekali, da se razvedri lice njihove miljenice i da se radost i veselje opet nastani pod njihovim krovom.

To se je i dogodilo odmah prvi dan, kad su se sa malogospojinske svečanosti vratili kući iz Zagreba. Već u rano jutro čula se je vesela pjesmica Lucijina, sada mnogo veselija i milija nego li ikada prije. Roditeljem odlahnu. Istoj družini u kući udarilo je to u oči, da „mlada barunica pjeva“.

A kako ne bi pjevala, kada joj se otvara najdivniji za nju vidik u budućnost, pa joj je srce tako razigrano, tako prepuno, da samo u pjesmi oduška nalazi. Nacio će doći. Ta je misao svaki čas potrzavala njom i činila ju nemirnom i raztresenom. Danas joj nikako nije išao posao od ruke. Sve je radila krivo i naopako. Mati je to brzo opazila i rekla Luciji, neka danas dade mira svakomu djelu. — Danas mi samo pjevaj i raduj se, — govoraše joj dobra mati, — a ja ću mjesto tebe raditi.

Neobično dug bijaše joj taj dan .... Još jedna noć, pa će svanuti i eto Nacija za koji čas pod njihovim krovom. Samo da ta noć što brže prodje. Legavši u krevet nije nikako mogla da usne. Dražestne slike, koje si je ona o svojem budućem životu s Nacijem stvarala, tako su ju zabavljale, da ju nikako nije mogao san svladati. Moglo je biti već ponoć, a Lucija još ne spava. Sva je izmučena i željna sna, a ne može da usne. Uzdišući zatisnu lice u jastuke i počivaše mirno nekoliko časaka. U to ju obuze san i ona zaspi. Ni u snu nije imao mira njezin razbudjeni duh. Neprestano je sanjala, tako živo i jasno, kao da sve biva na javi. Sanjala je, da je bila s Nacijem u vrtu. Sjeli su pod visoku trešnju, koja je bila sva u cvietu, kao velika kita cvieća. Oko njih u travi bijaše sve modro i sve je mirisalo od ljubica. Nikada ih nije toliko na okupu vidjela. Te ljubice pridigoše u jedanput svoje cvjetne glavice i gle čuda! — iz hiljade njihovih grlaca zamnie čarobni pjev, kakav se samo u raju valjda čuje. U to se nadvi nad njih dvoje daždovit oblak, iza koga je sunce sjalo. Za čas poče nešto padati. Pomisliše, kiša je, — al ne bijaše kiša, već se je sipao cviet s trešnje, da oboje bijaše bielo od toga cvieta. — Ah, kako je to divno, Lucijo! — kliknu Nacio i vatreno ogrli Luciju. U isti čas ona se strese sva i nestade čarobne slike, ... otvorila je oči.

— Ah jao! — uzdahnu glasno i polusaneno Lucija, žaleći za krasnim snom.

— Što ti je, dušice? — pitaše ju iz druge sobe mati, čuvši njezin uzkrik.

— Ništa, ništa majčice, ... sanjala sam! — izmuca saneno Lucija. Vani je svitalo, a njoj bijaše

doista hladno. Ona povuče pokrivač i pokri njime nage ruke i ramena, ter pokuša i opet spavati ... S onim krasnim, odbjeglim snom nije se više sastala. Istom oko osme ure ustade Lucija. Vidjevši mati, kako tvrdo spava, nije ju htjela buditi. Kad se je sama probudila i pogledala na uru, uze se Lucija s najvećom hitnjom oblačiti. Bojala se, da bi mogao Nacio doći, a ona ga ne bi mogla dočekati. Al ona je spretna i brza. Za pol ure bijaše gotova sa svojom toaletom. Sada je Nacio mogao svaki čas doći, ona će liepo preda nj pohrliti i prva ga pozdraviti.

Nu Nacio nije tako brzo došao. Istom oko jedanaeste ure opazi Lucija, kako jaši na svom bielcu put Kurilovca. Veselo strča niz stube u dvorište, doviknuv majci u kuhinju: — Nacio dolazi! — Ah kako ga je veselo dočekala i primila! Kako je i on sav sretan ju pozdravio i po nekoliko puta njenu malu, finu ručicu poljubio.

Uzev Luciju pod ruku, pohita Nacio u dvor, gdje ga u palači primiše roditelji: barun i barunica.

— Gospodine barune! ... poče Nacio uzbudjenim glasom, držeći izpod ruke Luciju, kojoj je lice sjalo od blaženstva ... — i gospodjo barunice! Mi molimo vaš blagoslov!

— Znamo, znamo! — reče barun. — Bog vas blagoslovio, djeco! Budite srećni!

Po starom običaju klekoše Nacio i Lucija pred roditelje i oni položiše ruke na njihove glave.

— Budite srećni! — reče barunica. — U vas je plemenito srce, Nacio ... Vi bijaste uviek dobar našoj dragoj Luciji ... Vi ćete ju usrećiti ...

— Bit ću joj otac i majka! — zavjeri se Nacio. — Najbolji, najvjerniji suprug, kunem vam se.

Ljubav je slavila slavje u tom starom domu. Sve bijaše sretno i zadovoljno. Sreća djece jest i sreća roditelja . . . Tako je bilo od vieka i ostat će tako.

Nacio sprovede cio dan kod Malenića. Lucija povede ga poslije objeda u vrt, pod onu visoku trešnju.

— Sjednimo, Nacio, ovdje na klupu, — reče Lucija, — pa ću ti pričati, što sam snila ove noći u zoru.

I sjedoše držeći se za ruke.

— Vidiš, dragi moj! — poče Lucija pripoviedati. — Sanjala sam, da smo tu sjedjeli, baš kao što sada sjedimo . . . Ta trešnja bijaše sva u cvietu . . .

I tako dalje izpriča Lucija Naciju živom rieči sav čarobni onaj san . . .

— Ah, još mi je i sada žao, da sam se probudila, . . . reče Lucija, svršivši svoje pričanje.

— Baš u čas, kad sam te ja zagrlio! — primieti Nacio.

— Ah, da! — potvrdi Lucija.

— Vidiš, dušice, ja znam, što bi se dalje dogodilo, . . . reče lukavo šaljivim tonom Nacio.

— Sbilja? — pitaše Lucija ništa ne sluteći.

— Zar se ne domišljaš? . . . . Kad sam te već zagrlio, je li, ovako, onda bih te i ovako poljubio . . .

I Nacio ugrabi prvi cjelov sa sladkih Lucijinih usta.

Lucija obori oči nice sva zastidjena i porumeni povrh očiju. Osjećala je, da je Nacio sada učinio nešto, što se pred drugimi ne bi bio usudio učiniti, i što i ona ne bi drugdje dopustila.

Ali zato ipak bijaše taj prvi cjelov, što ga osjetiše njezina usta, sladak, vrlo sladak, možda baš zato tako sladak, jer ga je Nacio ugrabio poput zabranjena ploda.

Smiešljivim licem motrijaše Nacio tu dražestnu zabunu svoje vjerenice i požuri se, da ju izbavi iz neprilike.

— Kad se ja u Beč vratim, je li, Lucijo! — započe s nova Nacio pretrgnuti razgovor, — ti ćeš mi marljivo pisati.

— Samo ti budi marljiv, moj Nacio! Ja ću ti na svaki list odmah odgovoriti.

— Ti znaš, da ću uviek misliti na te, . . . uvjeravaše ju Nacio.

— U Beču mogao bi i zaboraviti na me . . .

— Nigdje nema tebi ravne, liepa moja golubice! — reče Nacio, gladeći Luciju po onoj angjeoskoj glavi i gledajući joj u oči. — Tko bi, ako tebe ljubi, mogao te ikada zaboraviti?

Nacio je govorio iz dna duše, a Lucija vjerovala je toplim njegovim riečima i bila presretna, slušajući ih.

Liepi ovaj dan prodje sretnim vjerenikom tako brzo, da su se u čudu našli, vidjevši, da je sunce blizu zapada. Nacio je obećao, da će se još za vida vratiti kući i zato bijaše doba, da krene natrag u Zagreb.

Oprostiv se s Lucijom i roditelji, uzjaha svoga bielca i oštrim kasom pojuri put Zagreba, kojega je kule i bedeme obasjavalo večernje zapadajuće sunce. Bijaše još vidno, kad je Nacio dojašio u otčinsku kuću na Griču.

Veseo i pjevuckajući nježnu neku francuzku

pjesmicu, poskakivaše Nacio uz stube do prvoga kata. Navrh stuba stajaše barunica, slušajući mili glas svoga jedinca.

— Ti si veseo, drago diete? — reče mu ljubazno.

— Jesam, majčice!... Došla mi je danas prvi put volja, da se ženim...

— S kim, diete moje? — upita najvećom izvjedljivošću majka, koja ništa nije tako željela kao to, da se njezin Nacio oženi.

— Nisam još odabrao! — slaga Nacio, — al bit će i to skoro.

— A gdje si bio, sinko?

— U Lomnici kod Škrlčevih, — slaga Nacio po drugi put.

Na ta pitanja materina nije ni mogao inače da odgovori. Njegova vjeritba imala je ostati neko vrieme tajnom, pa je trebalo po što po to tajnu sačuvati.

I Nacio ju je tako čuvao, da ni živoj duši nije rieči rekao o svojoj vjeritbi s Lucijom, ni istoj svojoj majci, koju bi za cielo ta viest bila razveselila, jer Lucija bijaše od uviek njezina ljubimica.

I Malenićevi čuvali su strogo tajnu, dapače i isti lektor, koji je inače imao slabost, da odmah sve razglasi, što bi mu se povjerilo kao tajna. Nu ovaj put držao se junački, pa nije dao, da ova tajna, kad ne smije na usta, izadje na lakat. Bojao se je, da si ne bi nakopao kapetana Kulmera na vrat, a s vojnici i kavaliri nema šale. Toliko je i prečastni lektor imao družtvenoga izkustva.

Ni kapetan Kulmer nije o toj stvari nikomu ništa povjerio. Ako bi ga tko zapitao, što je s njegovom „ženitbom“, on bi odgovorio: „Bit će, bit će“,

ili: „Ima i tomu vremena“, a izvjestna odgovora nije nitko od njega dobio. Napokon prestadoše ga i pitati i govoriti o njegovoj ženitbi s Lucijom Malenićevom.

XXIII.

Godina 1762. minula je, a s njom minulo je sedam godina, što je trajao spori i narodom tim nesnosniji rat medju Austrijom i Pruskom. U tih sedam godina krvave borbe i neprestanog ratnog napora nije se ni jedna ni druga stranka mogla podičiti pravom pobjedom. Bojna sreća bijaše u tom ratu tako hirovita, kako se u povjesti ne pamti. Većoj sili carske vojske odolievala je stratežka vještina pruskoga kralja i njegovih generala, pa i hrabrost njegovih četa.

Tako je nastala ratna ravnoteža medju protivnicima, koja je trajala do konca vojne. Jedni i drugi oslabiše. Hiljade i hiljade najhrabrijih vojnika ostaviše svoje kosti na poljanah Saske, Silezije, Češke i Moravske; hiljade i hiljade udovica i sirotčadi zacvililo; na hiljade seoskih kućeraka opustjelo i ostalo bez gospodara, a nada sve učinilo se državnoga duga preko tri sto milijuna, koje će narodi imati da plate.

Posljedice rata bijahu tako strašne, da su boreći se i vladari i narodi počeli uzdisati i vapiti za mirom. I napokon poslije tolikih priegovora i diplomatske borbe osvanu sretni dan 15. veljače god. 1763., kadno bude u Hubertsburgu utanačen mir medju caricom Marijom Terezijom i pruskim kraljem Fridrikom.

Carica ne dobi uzdisane svoje Silezije, radi koje se bješe poglavito zaratila, nego usuprot zadrža kralj

Fridrik sve zemlje, koje je i prije rata držao. Veselo pozdraviše narodi Austrije davno očekivani mir, premda su znali, da će se sada navaliti na njih novo, težko breme, pod kojim će im kosti pucati: naime silni državni dug. Trebat će plaćati dvostruke i trostruke poreze, jer su svi porezi za desetke godina unapried založeni, a državne blagajne prazne. Ove treba što prije napuniti, jer eto je, ako je i mir sklopljen, pod oružjem sva još carska vojska, koja se ne će razpustiti kućam, nego će se držati, Bog zna dokle, na okupu, jer carica ne vjeruje, da je pruski kralj iskren prijatelj miru i da će štovati ugovor o miru. Lukav i odlučan, kakav je dosele bio, mogao bi iznenada poput risa zaskočiti carevinu iz zasjede i ugrabiti mnogo više, nego je dosele već zahvatio.

Vojska je carska ostavila doduše ratište u Moravskoj i Češkoj, ali su pukovnije ostale na okupu u punom broju, da mogu na prvi poziv spremne udariti na neprijatelja.

Pukovnije vraćale se svaka u svoju domovinu. Bijaše ih medju vojnici, koji punih sedam godina nisu vidjeli svoje kuće ni svoje porodice. Bog zna, kako će sve kod kuće naći, kakova li ih čeka nova žalost, kad budu stupili pod svoj krov. Ima ih medju regulaši opet takovih, koji nemaju ni kuće, ni krova svoga. To su oni vojnici, koji su kao klatež, pijanice, zločinci pohvatani bili i bačeni u vojsku. Tim je svejedno bilo, da li je rat ili mir, pače takovim ljudem ratni život više godi od života u mirno vrieme. Ali ipak radovali su se i oni povratku u domovinu i veselili, da mogu opet vidjeti rodne, poznate krajeve i da ih grije blago sunce rodjene zemlje.

Već početkom ožujka počele su kretati hrvatske čete sa sjevera monarkije i brzimi marševi žuriti se u domovinu, kamo je srce vuklo i čete i njihove zapovjednike.

Sredinom mjeseca prolazile su dan na dan regulaške a najviše krajiške čete kroz Varaždin i Zagreb. Štogod je bacila karlovačka, varaždinska, banska i slavonska krajina vojske na ratište, to se je sada vraćalo kući. Regulaše razmjestiše u domaće tvrdjave u Osieku, Varaždinu i Karlovcu, a krajišnici ostaše u svojih kućah, svaki u svojoj pukovniji.

Bijaše tada vrlo živo i veselo u Zagrebu. Svaki dan je sviet hrlio na Margaretski trg i na Harmicu, da dočeka prolazeće čete. Onih dana slabo se je šta i radilo u varoši. Isti poštovani meštri, ljudi inače marljivi i kao crvi radini, ostaviše radione i posao, pa su kao i njihovi šegrti stajali i čekali po više ura, kad je bilo naviešteno, da mora doći u Zagreb koja domaća, nova četa.

Nagledali se baš do sita kršnih krajišnika, brkatih krajiških husara i starodavnih banderijalaca, koji su valjda posljednji put u ovom ratu vojevali. Rekoše, naime, njemački generali, da se ta ugarska i hrvatska insurekcija ne može smatrati pravom vojskom, pače da više smeta, nego li koristi u ratu.

Baš zadnjega dana mjeseca ožujka te godine imala je doći u Zagreb glinska brigada, koju je vodio pukovnik Nikola Grličić. Dolazili su preko Optuja i Krapine u Zagreb. Gospodja pukovnica, ljepušasta i nježna Marta, izvezla se u susret svomu suprugu, koji je vodio glinske banovce.

Vileni konji jurili su najvećom brzinom, jer je tako zapovjedila gospodja obrstarica. Nije ju danas

smetalo, da je velika trošna kočija užasno odskakivala o tvrde, loše ceste, kakove su onda obično bile u kraljevini.

Inače vesela mlada gospodja danas je zabrinuta i sjetna. Nije ni čudo! Vozila se je u susret svomu suprugu s vrlo neugodnom viesti, koju mu je imala da izruči.

Protonotar Škrlec, muž sestre njegove, ležaše smrtno bolestan u Lomnici. Liečnik je imao malo nade, da će ostati živ. Jedina mlada njegova doba, — bješe navršio tek trideset četiri godine, — mogla bi ga spasiti. Vrativši se iz Varaždina, gdje je ban početkom mjeseca ožujka držao sjednice banske tabule, oboli od močvarne groznice, koju je u početku malovažio, nu koja se je poslije razvila u opasnu bolest. Sada je ležao na smrtnoj postelji.

To je pukovnica trebala da javi svomu suprugu, koga je imala pozvati, da odmah sjedne s njom u kočiju, ako želi svaka još živa zateći.

Kod Zaprešića susrela se pukovnica s četom svoga muža. Brigadir, prepoznav odmah svoju ženu, dojaši skokom do kočije. Nemalo se začudi, opaziv, da Marta plače i rubcem si tare suzne oči.

— Što je za Boga? — upita ju uplašen.

— Zlo je, Nikola ... Sjedni odmah k meni u kočiju, da što brže prispijemo u Lomnicu. Petar je na umoru.

— Petar? ... Moj dobri Petar! — reče Nikola, probliediv u licu.

— Žuri se, molim te, da ne zakasnimo, — siljaše Marta. Pukovnik predade četu svomu zamjeniku, dade mu kratke naputke, i sjahav s konja

skoči brzo u kočiju, koja odmah krenu natrag jureći put Zagreba, a odtuda dalje u Lomnicu.

Tiesnim srcem razmišljaše brigadir, što li će naći u Lomnici.

Došavši onamo i uvezav se u dvor, vidje, kako ga na stubah, uz koje se je uzlazilo u dvor, čeka sestra, lamajući rukama i očajno se hvatajući za glavu.

— Živi li? — priviknu joj brat, silazeći s kočije u velikoj uzbudjenosti.

— Ovaj je čas izdahnuo! — odgovori naričući protonotarovica. — Jadne li mene!

Unidjoše sve troje u sobu, gdje je još topao ležao u krevetu pokojnik.

Izraz boli počivaše mu na umnom licu. Sigurno mu bijaše težko razstati se sa svietom u toj dobi, pa ostaviti domovinu, ženu i dvoje drage nejačadi. Jedno je imalo tek godinu dana.

Brigadir, žena mu Marta i sestra Barbara klekoše kraj postelje pokojnikove i pomoliše mu se za dušu.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Tako svrši za rana svoj život Petar Škrlec.

Njegova smrt razcvili sve bolje duhove u kraljevini; jedini ban Nadaždi radovao se njegovoj smrti.

— Sada je čisto moje popriště! — kliknu veselo ban, kad mu dojaviše, da je protonotar kraljevstva, čuvar banskoga pečata, u Lomnici preminuo.

A njegovi štovatelji i prijatelji proliše gorke suze za uzor-čovjekom. Čiji će sada um svietliti u domovini; tko će odsada stati na braniku prava kraljevine?

Velikom slavom i počastmi bude sahranjen Petar

Škrlec. Položiše ga u porodičnu grobnicu u župnoj crkvi Odranskoj.

Za koji mjesec dodje na njegovo mjesto za protonotara kraljevine rodjeni mu brat Nikola Škrlec, blagajnik kraljevstva, kraljevski savjetnik i osobiti ljubimac banov. Bijaše to najdostojniji muž u Hrvatskoj, koji je mogao sliediti stope Petra Škrlca.

* * *

Stari barun Magdalenić bijaše nemilo dirnut glasom o smrti protonotarovoj, koga je u veliko cienio i ljubio.

Sama njegova supruga saobći mu vrlo oprezno tužnu viest, o kojoj je znala, da će bolestnoga joj muža silno uzbuditi i poraziti.

— Mladi mogu, stari moraju! — reče barun, razumjevši kobnu viest. — Ti ćeš vidjeti, ženo draga, da će i mene Bog skoro odazvati s ovoga svieta.

— Dragi Bolto! — uze ga tješiti valjana supruga. — Okani se tih misli! Tvoja bolest, hvala Bogu, ide na bolje; proljeće je pred vratima, ono ti je uviek pomoglo, pa ćeš ozdraviti i ove godine.

— Jest, jest! — primieti predsjednik. — Dosad mi je proljeće uviek pomoglo, ali ne znam, hoće li i ove godine. Sile mi malaksaju, ja to najbolje osjećam, a bolest biva svaki dan sve to jačom. Tako je uviek kod stara čovjeka. Bori se s boleśću, dok ga ona ipak ne svlada.

— Ne će te svladati, vjeruj meni, koja sam ti najiskrenija! — poče iznova gospodja predsjednikovica tješiti svoga muža. — Baš jučer rekao mi je liečnik, da će te za dva tri tjedna poslati u Du-

bravčak, gdje je blaži zrak i gdje ćeš se brzo oporaviti.

Sve to ne bijaše istina; što više, liečnik je gospodji predsjednikovici baš jučer izjavio, kako se čudi, da presvietli gospodin barun odolieva težkoj bolesti u visokoj svojoj starosti.

Bijaše mu sedamdeset i pet godina, doba, koju malo koji smrtnik doživi.

Barun, slušajući utješljive rieči vjerne i dobre svoje supruge, poniknuo očima i gledao preda se u zemlju; činilo se, kao da pravo ne vjeruje njezinim riečim, ali zato mu je ipak godilo uvjeravanje njezino, da će skoro ozdraviti.

— Samo Nacio da se skoro vrati! — poče opet barun. — Molim te, Barbaro, piši mu odmah sjutra, da ga željno očekujem. Kaži mu, da mi je puno gore.

— To ne ću, jer nije istina.

— Dobro, dobro! Al svakako mu piši, neka se žuri. Baš ga želim vidjeti, ... bar njega, kad ne mogu vidjeti i moju snahu! — uzdahnu barun.

— Ti bi ga želio vidjeti oženjena, je li dragi mužu? — pitaše barunica.

— Tako je! Zašto bi inače tražio barunstvo, kad ne bih želio, da mi se pleme dulji u potomstvu? Sada mi je to najvruća želja moja!

— Umiri se glede toga! On mi je rekao prije nekoliko mjeseci, kad je posljednji put bio kod kuće, da mu je došla volja ženiti se.

— To sam već čuo od tebe, ali od toga vremena on se ni ne javlja, reče barun. — Ne bih rado, da mi koga god dovede u kuću. Piši mu samo, draga ženo, neka se žuri kući!

Gospodja barunica napisa još isti dan dugačak

list Naciju, gdje mu javlja otčevu želju, da se što skorije vrati doma, jer ga otac želi vidjeti. Gospodja barunica nije zatajala sinu, da je siedi otac veoma oslabio i da bi mogao nenadano zatvoriti oči na vječni počinak.

Za nekoliko dana stiže Nacijevo pismo iz Beča, gdje piše roditeljem, da mu je sada vrlo težko izposlovati dopust. Vojska da još sveudilj prolazi s ratišta kroz priestolnicu carevine, a zahvalna vladarica da riedko kada propusti zgodu, da ne bi pozdravila na prolazu vojnike, koji su se tako uztrajno borili za nju i svoj život metali na kocku.

Cio dvor, bliže dvoranstvo i plemićke dvorske garde imale su svaki čas bit spremne, da prateći svietlu vladaricu, ili nasljednika priestola, uzveličaju te vojničke svečanosti.

Dok je stigao odgovor Nacijev, njegovu otcu okrenula je bolest za čudo na bolje. Oporavio se je u toliko, da su ga mogli odpremiti u Dubravčak, najmilije njegovo boravište, gdje se je počeo za čudo jačati i oporavljati. Usudio se čak izlaziti iz samoga dvora i oko podne šetati u voćnjaku, što ga je u mladjih godinah sam zasadio.

Moglo se je, dakle, mirne duše javiti Naciju, da je otcu mnogo bolje i da može ostati u Beču.

XXIV.

General grof Rhédey služio je još uviek kod ratnoga vieća u Beču i stanovao u starom svom stanu na Trgu sv. Mihalja.

Kod njega je živjela još uviek sestra mu grofica Judita, koja mu je vodila kućanstvo i nosila materine

brige s malim sinčićem. Dječak bijaše liep i zdrav kao jabuka. Bješe već navršio četvrtu godinu, kad djeca znadu biti najmilija. On bijaše jedina radost i sreća generalova. Uživao je i živio u sinčiću svom.

Izpod velike Arančine slike u dvorani, koja je slikana prve godine njegova braka s njom, visjele su dvie omanje slike, dva dječaka. Jedan bijaše Janko, kad je navršio četvrtu godinu, a drugi sam general, koga su dali roditelji slikati kao dječaka u toj istoj dobi.

General je bio uvjeren, da nije ni jaje jajetu tako slično, kao što jedan dječak drugomu, sin otcu, ili otac sinu, bivši u istoj dobi; on bi običavao na tu sličnost upozorivati svoje goste i pohodnike, koji su, znajući, da to generalu godi, potvrdjivali doduše, da si doista ti mali dječaci vrlo naliče, ali u sebi bijahu posve ine misli, ne mogavši tu naći nikakove sličnosti.

Prvih dana mjeseca kolovoza pohodi Nacio groficu Juditu. Ne bijaše kod nje riedak gost, nego ju je dapače vrlo često pohadjao, dugo posjedio kod nje, i zabavljao se s malim grofićem, koji je Nacija još uviek vanredno volio.

Mali Janko poleti skačući u susret Naciju i odvede ga grofici.

— Mama! — (Ovako je sada mali zvao svoju tetku odgojiteljicu) vikaše veselo dječak. — Nacio je došao!

— Vidim! Vidim! Drago mi je, barune! — reče grofica, pruživ ruku Naciju. — Izvolite sjesti! Čujem, da se spremate na put. Jučer se oprostiste s bratom?

— A sada dodjoh oprostiti se s vama grofice! — reče Nacio. — Sjutra krećem iz Beča. Tri godine

pretorijanske službe odslužio sam, i sada nemam već nikakva posla u priestolnici.

— Žurite se kući, pravo imate! Kazaše mi, da vam je otac vrlo bolestan.

— Njegova bolest traje već više godina, ali ove godine je najupornija i najviše ga je oslabila. Siromah starac nije više ni za kakav rad, majka je uviek uza nj, a s našimi dobri i ostalim imutkom nitko se pravo ne bavi.

— Bavite se vi, kad se vratite ... Vi ste, dragi barune, sada u dobi, gdje vam se ne može dosta preporučiti ozbiljan rad .... Svukav pretorijansku odoru, skinite sa sebe i sve, što se je nje držalo ... Vi me razumijete?

— Podpuno, grofice! — To sam čvrsto odlučio...

— Pa onda gledajte, da se što prije oženite ... Sada je već skrajnje vrieme, da se ženite. Sada još imate u srcu poezije i nježnijih osjećaja ... Za koju godinu moglo bi svega toga nestati, a onda ne biste više ni mislili na brak .... Dakle, poslušajte me i ženite se!

— To je već na pol gotova stvar! — odgovori Nacio.

— Drago mi je čuti! ... Vjerujte mi, ne ćete se nikada kajati .... Izaberite si ženu po srcu, ali ćudorednu, koja će vas ljubiti i biti vam vjerna ... Nema veće nesreće, nego li je nevjera u braku ...

Nacio mučeć gledaše preda se ... Činilo mu se, da grofica nišani na nekadašnji njegov odnošaj s Arankom.

— No, a kojim ćete putem putovati? — upita grofica, prekinuv kratku, ne baš ugodnu stanku.

— Morat ću najprije u Požun, gdje boravi sada

naš kapetan general Pállfy, da mu se poklonim i oprostim s njim. Onda ću najkraćim putem u Hrvatsku.

— Dakle ćete u Požun! .... — prihvati rieč grofica. — Ne zaboravite pohoditi Arančin grob u samostanskoj crkvi... Pomolite joj se za dušu!... Sirota Aranka!... Ja sve mislim, da je ona legla u grob s velikom tajnom na srcu, koju nikomu nije povjeriti htjela...

Naciju bijaše nepodnosiv taj grofičin govor. Našao se u velikoj smetnji, jer šta da on o toj stvari rekne? Učinio je najbolje, da je mučao. Srećom priskoči k njemu Janko i uvuče se Naciju medju koljena.

— Mi ćemo se razstati, moj mali prijatelju! — reče Nacio dječaku, pridigav ga i posadiv na lievo koljeno. — Ja odlazim!

— A kamo ideš, kaži! — pitaše dječak, vrpoljeći se nemirno na Nacijevu koljenu.

— Idem kući u Hrvatsku!

— A gdje je to?

— Daleko, daleko dolje! — odgovori Nacio, pokazav rukom prama jugu.

— Dalje od Pentzinga? (Ovamo se je naime dječak najčešće izvažao.)

— Mnogo, mnogo dalje!... Imam se voziti tri, četiri dana.

— Uzmi mene sobom! — reče ozbiljno mali, pomisliv, kako bi liepo bilo tako dugo voziti se.

— Ne, to ne ide, Janko! — reče strogo grofica. — Ti moraš ovdje ostati, a Nacio mora kući, jer ga otac njegov zove.

— Otac, ... zar i ti imaš tatu? — uze opet pitati razgovorljivo diete.

— Imam, Bogu hvala, tatu i mamu, dragi moj! — odgovori Nacio i svesrdno izljubi dječaka.

— Ja sad idem, — reče Nacio djetetu, — budi dobar i slušaj mamu!

— Hoću! — obeća pametno diete. — A kad ćeš opet doći? . . .

— Bog zna! — odgovori Nacio, gledajući postrance i kao da govori sam sobom, dodade sjetno: — Budi sretan, ako se možda ne bismo nikad vidjeli.

Grofica je medjutim otišla u drugu sobu i vratila se odmah natrag, noseći nešto u ruci.

— Evo, ponesite sobom ovu uspomenu na maloga, koji vas tako voli . . . — reče grofica, pružajući Naciju malu okruglu sličicu, obuhvaćenu bjelokošću. To je njegova slika, kad mu bijahu dvie godine . . . Aranka ju je uviek nosila na vratu . . .

Nacio bijaše silno tronut i uzbudjen, da se je jedva držati mogao.

Niemo pristupi grofici i poljubiv joj čuvstveno ruku, ode žurno iz njezinih odaja.

— Gle! ostavio je suzu na mojoj ruci! — reče grofica i pogledav za tim za Nacijem, uzkliknu: „Ah nema sumnje, taj čovjek dionik je Arančine tajne!“

Sašav Nacio na ulicu sukobi se s Baćankom, koja je baš išla u pohode Juditi.

— Želim vam još jednom sretan put, Nacio! — dobaci mu u prolazu Tereza, s kojom se bješe dan prije oprostio, i zamaknu u palaču.

Dopratio ju je do ulaza dekurio pretorijanske turme Amadej Abáffy, liep, čio momak, već više mjeseci Terezin milostnik.

XXV.

Polovicom kolovoza preselio se predsjednik judicijarne tabule barun Magdalenić u Zagreb. Ljetna vrućina, koja je vladala mjeseca srpnja i početkom kolovoza, nije mu dobro činila. Po noći nije mogao spavati, a to ga je još više oslabilo. Njegova kuća u Zagrebu bijaše sagradjena na bivšem gradskom bedemu, a naprama njoj prostirala se gradska šumica sve do podnožja zagrebačke gore, od koje je u ljetnih, toplih noćih duvao svježi gorski zrak. Bolestni barun kad ga je bezsanica mučila, dao bi otvoriti prozore u pobočnoj sobi, odkuda je u njegovu spavaću sobu strujao hladniji zrak sa gore i obično ga uspavao.

To je bio siguran liek za njegovu bezsanicu, kojoj nije mogao naći pomoći u Dubravčaku, u posavskoj ravnici.

Ali ne bijaše to jedina nevolja starčeva. Njegova probavila sve su lošija postajala, od dana do dana je sve to više gubio tek i volju k jelu. Sirota supruga njegova mučila se, kuhajući najizboritija jela, smišljala najpikantnije jestvine i dražila želudac, nu uzalud! Barunu se nije mililo već nikakovo jelo. Okusio bi od svega, što bi mu se nudilo, ali bi odmah i tisnuo zlovoljno tanjur od sebe.

— Ne mogu, ne ide! — rekao bi i niemo se zagledao preda se. Bojao se leći u postelju, jer mu je išlo po glavi, da se već ne će nikada pridići. Vukao se je podupiran od sluge ili supruge i upirući se o štap, od jednoga naslanjača do drugoga, gdje je na pol sjedio, na pol ležao.

Držalo ga je najviše na nogu to, da će mu jedinac doći. Ima već nekoliko dana, što je javio kući,

da sjutradan kreće iz Beča. Njegovi konji, Sultan i još drugi jedan englezke pasmine, koga je u Beču kupio, stigli su već u Zagreb, a po tom su računali roditelji, da i Nacio ne može dugo izostati.

Bijaše baš u oči Kraljeva u predvečernje doba. Sunce se je nagnulo k zapadu i još malo pa će ga nestati za žumberačkimi gorami. Kraj otvorena prozora sjedio je predsjednik i motrio goru, krasno obasjanu zapadajućim suncem. U mladjoj dobi, ili bar dok se je ćutio zdravim, uznosio je takav prirodni prizor njegovu dušu, a sada ovako bolestna, izmoždena, stojećeg na rubu groba, samo je tugom napunjavao liepi prirodni pojav. — Ah da, liep je sviet! — uzdahnu u sebi predsjednik, — al da ga uživaš, treba mladosti, treba zdravlja!

Doduše on ga se nauživao u svojoj mladosti, pa i u zrelijoj dobi. Nijednu priliku nije običavao propustiti, ako se je radilo o užitku, nu baš zato ga boli, što sada ništa, ama baš ništa uživati ne može. Mora da živi samo za to, da podnosi težke muke, kojimi ga ubija dugotrajna bolest, kojoj nema lieka. Ali zato ipak ne želi si smrti, pa ako i govori o njoj, ipak se u srcu nada, da će ozdraviti i veseliti se svietu. To kolebanje medju neprestanim očajanjem i nadom jesu najveće muke smrtna čovjeka, veće od muka, koje tielu bolest zadaju.

Predsjedniku orosile se oči suzami, kad je tako razmišljao o svojoj sadanjoj nevolji.

U to čuje vani veseo, preradostan uzklik svoje supruge:

— Nacio!

Taj uzklik ojača starca neopisivom silom.

— Došao je! — reče za se.

— Nacio, drago diete! — ponovi se na hodniku glas materin.

— Evo ga! — reče predsjednik silno uzbudjen i poče sav drhtati.

U to unidje Nacio s majkom. Starac ne znajući ni sam što radi, pokuša da ustane, ali ga izdaše i ruke i noge, ter obnemogao klonu u naslanjač.

— Nacio! — šaptnu starac, gledajući ukočeno sina, koji se je prignuo k njemu, cjelivajući mu usahle ruke.

— Umiri se, dragi Bolto! — uze sada tetošiti oko njega brižna supruga. — Kako si se uzrujao! Bože moj! Nacio je došao, sad će ostati kod nas.

Stari barun nije već čuo tih rieči. Spopala ga nesvjestica. Mati i sin pobojaše se, da nije se ugasila luč njegova života i silno se uzvrpoljiše.

Sluge se u kući uztrkaše. Jedan je skočio po liečnika, a drugi donese octa i svježe vode.

Dršćućom rukom i kao bez duše trla je barunica sljepočice svoga muža i držala mu ocat pod nosom . . . Nacio stajaše blied i sa stravom na licu uz naslanjač otčev, držeći mu glavu objema rukama.

— Ta ne ćeš valjda dopustiti, Bože, — govoraše očajno Nacio, — da ga ubije moj dolazak!

— Ne, ne će sinko! — progovori kroz plač barunica. — Evo mu se miču oči, osvješćuje se. Bila je samo nesvjestica!

— Hvala ti, Bože! — uzdahnu glasno Nacio, a na te rieči podiže starac opet drhtavo glavu i uze tražiti Nacija.

— Tu sam, otče dragi! — prikloni Nacio svoje svježe, mlado lice na ledeni, navorani obraz. — Tu sam!

— Dobro! sad je sve dobro! . . . Vodite me u postelju! — reče barun.

Dakako nije bilo govora o tom, da ga vode, jer se barun nije mogao držati na nogu. Bio je još svejednako vrlo uzbudjen, a povrh toga oslabila ga ta kratka nesvjestica.

Sluge odnesoše baruna s naslanjačem u spavaću sobu, gdje ga svukoše i položiše u postelju.

Već za nekoliko časaka usnuo je tvrdim snom i spavao do dana. Probudio se samo jedan put u noći i odmah opet zaspao.

Nacio i barunica sprovedoše večer i dobar dio noći sami prigledajući svaki čas, kako je otcu. Izprva spavao je tvrdo, ali težko, što se je poznalo po težkom disanju, poslije bivao je san sve to mirniji i tako se barunica i Nacio nisu trebali bojati, da bi se otcu moglo u noći šta dogoditi.

To isto tvrdio je i liečnik, koga je tek za jedan sat sluga našao i doveo u kuću, kad je barun već ležao bio u postelji i spavao.

Poslije večere razgovaraše se barunica s Nacijem poluglasno i više šapćući, da ne probude bolestnika.

— Što ti se čini, sinko, kako je s otcem?

— Mnogo gore, nego lani . . . Vrlo je oslabio.

— Pravo veliš, vrlo je oslabio. On siromah sam sluti, da mu nema dugo obstanka na svietu.

— Sreća, da sam još došao na vrieme . . .

— Oh, da znaš, sinko, kako te je željno izgledao; nikada tako, kao sada, — reče mati tarući suze.

— Siromah otac! — uzdahnu Nacio.

— Znam, da će već sjutra s tobom govoriti o stvari, koja mu je osobito na srcu . . .

— O čem, majko!

— Otac vruće želi, da se što skorije oženiš, . . . ako je ikako moguće, dok je on još živ . . .

— S moje strane je stvar gotova, majko! — reče Nacio.

— Šta, ti si već odabrao, sinko?

— Jesam, majko! Odabrao sam djevojku sebi ravnu committee stališem, čestitu, bogobojnu, liepu i meni nada sve milu.

— Ah, ne muči me sinko. Reci, tko je ta djevojka. Poznam li ju? — govoraše najvećom ljubopitnošću i nestrpljivošću barunica.

— Kako da ju ne poznaš. Koliko puta si ju grlila i cjelivala, dok bijaše još malena.

— Je li moguće, Nacio! Čekaj, da vidim, hoću li pogoditi; Lucija, je li?

— Da, mila majko! — potvrdi Nacio. — Lucija, nekadašnje tvoje i svih nas ljubimče, moja je zaručnica, bit će tomu već godina dana.

— Nacio, sine! . . . Pa kako da ja nisam o svem tom znala? — upita majka, uvriedjena u svom materinskom pravu. Ona bi ipak morala to prva znati, a on je zatajio takovu stvar pred njom.

Sada joj Nacio uze pričati poznatu zgodu o jezuitskoj Bogorodičinoj slavi lanjske godine. Izpričao joj je svu zgodu tako živo i istinski, da je mati umirena bila.

— To je prst Božji! — reče barunica. — A svete su stvari bile, jesu i bit će nekom tajnom obavite . . . Ja ti praštam, sinko! . . . Samo ne znam, što će otac reći, kad sve to čuje? . . . On se ni sada još ne gleda s Malenićevimi.

— Ali je sigurno u njegovu srcu ohladnjela mržnja na njih . . . — primieti Nacio. — Koliko ja

znam, nisu oni nikada skrivili, što je otac tako zamrzio na njih . . . . . Pa onda, ... što se ja sjetiti mogu . . . . i otac je vrlo volio Luciju . . . . . ma sav sviet ju voli . . . . . — reče razdragan Nacio.

— Jeste, sinko! — povladi mu mati. — Liepa, bogobojna, čestita djevojka . . . . . Nema joj prigovora . . . . I mi ju svi volimo, a ti, diete moje, ... ti najviše . . . Ne boj se . . . mi je ne ćemo tebi zakratiti . . . Neka nam bude snaha . . .

— Govorit ću s otcem! — obeća barunica, poljubi sina u čelo i oprosti se s njim.

Nacio bijaše sutra vrlo nespokojan. On je želio čuti, što će otac reći glede njegove zasnovane ženitbe. On je doduše slutio, da će otac blagosloviti njegovu vjeritbu s Lucijom, jer on ga ljubi, a djevojci nema prigovora, — — al ipak, ipak! Ona razmirica medju njim i Malenićem mogla bi izazvati nemile, vrlo nemile sukobe medju sinom i otcem.

Barunica je primietila, da Nacio jedva čeka, da čuje rieč otčevu. Vidjela je, da je kao na mukah i zato se je riešila, da će odmah, ali vrlo oprezno početi govoriti sa suprugom o ženitbi Nacijevoj.

O podne saznao je barun na male doze cielu istinu, sav dogadjaj. Da je bio zdrav i u punoj snazi života, tko zna, ne bi li bio planuo i na odgovornost pozvao drzovita sina, koji se je usudio sklapati tako zamašne sveze bez njegova znanja i odobrenja. Ali sada, tako slab na tielu i duši, bijaše siedi otac sretan, da mu je sin našao drugaricu budućega svoga života . . . To je glavno! . . . — Razgranat će se, ako Bog da, mlado barunsko stablo! . . . . . I to puno važi, da je vjerenica uzor-djevojka, najljepši cvietak u vrtu hrvatskoga kraljevstva . . . Uzgredno

je, — tako mišljaše predsjednik — da je ta djevojka kći moga neprijatelja. To ćemo već urediti!

— Nacio, neka k meni dodje! — reče predsjednik, svršiv razgovor sa svojom suprugom.

Majka dodje sva sretna k sinu i javi mu, da je — sve u redu!

— Idi k otcu, sinko, zove te!

Nacio ode u sobu k roditelju, koji ga dočeka, pružajući mu obje ruke u susret.

— Dodji amo, sinko!

— Što je, otče?

— Znam sve! . . . Učinio si dobar izbor . . . . . Lucija je dobro, milo djevojče . . . .

— Hvala ti, otče! Sto puta ti hvala! — reče ganuto Nacio, cjelivajući otca u čelo i ruke.

— Bit će ti dobra žena, vjeruj mi!

— Smijem li joj to kazati, otče?

— Otidji onamo i reci svim, da ih želim vidjeti, svim, znaš li!

To bijaše Naciju dosta. Odmah poslije objeda uzjaha na konja i zagrabce pojuri u Kurilovac.

Tamo su već znali, da je Nacio prije dva dana stigao u Zagreb i čudili se, brigovali, da ga nema k njima, koji su ga tako željno izčekivali. A istom sirotica Lucija, koliko je suza prolila, koliko se je nauzdisala, dok joj napokon ne ogranu sunce, kad je Nacio dojašio u njihov dvorac.

Veliko bijaše veselje, da su ga poslije duga razstanka opet ugledali pod svojim krovom, ali još veće veselje osvoji sve, kad im je Nacio izručio poruku svoga otca.

Dakle opet će se izmiriti dvie porodice, koje su tolike godine živjele u omrazu, s nikakova pravoga

razloga. To i Bog zna, ali sada će tomu biti kraj, a da nestane i najmanji trag neprijateljstvu, uzet će se djeca nekada zamraženih otaca i bit će čvršća veza izmedju obiju porodica, nego li je ikada bila.

Drugi dan oko podne, kako je s Nacijem ugovoreno bilo, pohodiše Malenićevi porodicu predsjednikovu. Starac dočeka svoje goste, sjedeći u naslanjaču. Prva unidje Lucija, koju Nacio odmah prihvati izpod ruke i povede k otcu. Tu klekoše pred starcem, a on razkrili ruke nad njima. Htio je da nešta progovori, ali ga počeo gušiti plač.

— Prestani za Boga! — priskoči predsjednikovica. — Ta svi znamo, da ih blagosivaš.

Barun pokima glavom i pokuša učiniti znak blagoslova.

— Prijatelju dragi! — pristupi Malenić poslije duže stanke predsjedniku. — Hoćeš li mi pružiti svoju staru, vjernu desnicu!

Predsjedniku se razvedrilo lice i pruživ desnu otcu buduće svoje snahe, povukao ga k sebi. Starci se izljubiše i ogrliše. To isto učiniše i njihove supruge, koje nisu nikada imale povoda, da jedna na drugu mrzi.

Takav je eto sviet!

Predsjednik se uze na to namještati u svom naslanjaču, želeći se prikazati jačim i čilijim, nego li je u istini bio. Tako je već više godina zavaravao svoju okolinu.

— Gdje je Lucija? — progovori u jedan put bolestnik, obazriev se oko sebe.

— Evo, tu sam, otče! — odazva se Lucija, pritrčav brzo k naslanjaču predsjednikovu od Nacija, s kojim je kraj prozora stajala.

— Čuj me, Lucijo! — poče govoriti predsjednik glasom, koji se je prisutnim činio kao oporuka umirućega čovjeka. — Čujte i svi vi drugi! . . . . Ti si mi, kćerko, predraga snaha, tim draža, jer te moj Nacio ljubi . . . Vjeruj mu, on te iskreno ljubi . . . . A ja, ja sam na rubu groba i samo želim doživjeti čas, da budete svoji . . . Prijatelju Mihalju! . . . . Ti si zdrav, mladji od mene, ti pazi, da to bude, ako bi možda prije reda . . .

Dalje nije govorio. Svi su prisutni znali, što im valja sada činiti. Svi su uvjeravali starca, da će doživjeti sretni taj dan, koji će sjediniti ljubeću se djecu, radost i nadu dviju uglednih porodica.

— Žurite se samo! Možda ću ipak i ja doživjeti! — opomenu prisutne barun, a ovi obećaše, da će za mjesec dana biti vjerenici vjenčani.

Ubogi starac! Ta mu se želja ipak nije izpunila.

Bolest ga je napokon tako shrvala, da je morao ostati u postelji, iz koje se nije više digao . . . . To ležanje još ga više oslabilo . . . Jesti nije mogao, a ni spavati . . . Strašni dani nastaše za nj. Osušio se do kostura, sama kost i koža! U takovih prilikah nije dakako nitko mislio na svatbu, ni isti bolestnik nije ju spominjao.

Dodijalo mu živjeti! Jedne noći, kad ga je bolest nepodnosivo mučila, te supruga i Nacio uza nj bdjeli, doleti ćuk na stablo pod prozor i uze pijukati.

Barunica protrnu i pogleda u Nacija, koji je sav probliedio u licu.

— Zove me! — reče barun, ležeći zatvorenih očiju.

— Tko, dragi Bolto?

— Ptić, čuješ li?

— Što ti pada na um . . . te noćne ptice svaki

se čas zaljetavaju u naš vrt .... osobito sada, kad vide luč!

Barun je pogodio ... Dva dana za tim, u noći na 13. listopada, umre starac i preseli se u vječnost, za kojom je već nekoliko dana uzdisao.

Iskrenom tugom oplakaše mati, Nacio i Malenićevi predsjednikovu smrt.

Po njegovoj vlastitoj odredbi sahraniše ga u crkvi sv. Marka u zidanu grobu pod sacellom sv. Fabijana i Sebastijana.

Pogreb, velik sjajan pogreb ovršio se u mrak, u kasno večernje doba. Mladi odvjetnici, jurati banske tabule i patuariste nosili su goruće baklje pred liesom, dajući počast predsjedniku judicijarne tabule hrvatskoga kraljevstva. Jezuita Šimatić držao je sjajan panegirik nad liesom u slavu pokojnikovu, prije nego ga položiše u grob.

Za vječnu uspomenu podiže mu udova nad grobom nov oltar, nad kojim se svaki dan molila Bogu za mir duše pokojnikove.

*
* *

Za tugom sliedi radost, a za pogrebnim opielom čuje se veselo svatbeno klikovanje. Tako već biva u svietu ... Jedan gine, drugi se radja, jedan zatvara za uviek oči, a drugi istom će da zirne u budućnost, u život ...

Pol godine bješe minulo poslije smrti predsjednikove, i otac Lucijin, sjećajući se rieči pokojnoga prijatelja, stade opominjati, da valja misliti na svatbu. Dani žalosti treba da prestanu, a veseli dan vjenčanja neka otvori novu dobu sreće i zadovoljstva u

obiju porodicah, koje će biti odsele uzko vezane brakom djece.

Gospodin je lektor došao radi vjenčanja u Kurilovac i tu se je onda u porodičnom vieću zaključilo, da ima biti svatba na dan sv. Ane, koje je ime nosila mati barunova i lektorova. Njezin duh radovat će se na onom svietu, kad vidi pred oltarom svoju unuku pod nevjestičkim viencem.

Velike bijahu priprave za taj sretni dan. Bijaše do stotine pozvanika iz najuglednijih plemićkih i velikaških porodica, koji će najprije prisustvovati vjenčanju u Zagrebu, a onda se odvezti na svatbeno veselje u Kurilovac.

U crkvi svete Katarine vjenčao je na urečeni dan lektor sretne mladence pred velikim žrtvenikom, na kom je namješten bio čudokip Bogorodičin, koji je Lucija prije dvie godine u svečanoj zgodi nosila. Crkva bijaše puna puncata svieta, koji je došao, da vidi krasne mladence, kakovih se ni najstariji ljudi nisu sjetiti mogli.

Nacio i Lucija postaše svoji. Sretni i blaženi stojeći pred oltarom primali su čestitke mnogobrojnih rodjaka i znanaca, koji su se s njima ljubili, grlili i rukovali. U jedanput stupi pred njih barun Kulmer. Njegov pojav sbuni Nacija i Luciju. Što ima on posla ovdje, nekadanji zaručnik, koga je djevojka odbila?

— Čestitam i ja, od srca čestitam! — reče barun, rukujući se toplo s mladencima.

— Ne srdiš se, Ferdinande? — upita iztiha Nacio.

— Nimalo! — odgovori nehinjenom iskrenošću barun. — Ja vas dapače oboje pozivam za dva mjeseca u moje svatove.

— Šta, i ti se ženiš? — pitaše u čudu Nacio.

— Dà, s Regicom Oršićevom, ali od ljubavi, razumiješ li me?

— Podpuno! — odvrati Nacio i srdačno se izrukova s prijateljem. — Čast i dika ljubavi!

— Amen! — dodade barun i vedrim licem podje s drugimi, koji iz crkve popratiše sretne i blažene mladence.

Nekoji podatci o glavnih osobah i zgodah ove pripoviesti iz rukopisnoga dnevnika: „Annuae“ zagrebačkoga kanonika i opata Baltazara Adama Krčelića.

1. Odnošaj grofice Tereze Baćanke, rodjene grofice Illyesházi, s barunom Kulmerom, kapetanom petrinjske satnije, napominje se na više raznih mjesta u Krčelićevu dnevniku. Kako je grofica u tom bezobzirno radila, dokazuje sliedeća bilježka o njoj: Barun Kulmer bijaše osudjen na zatvor, jer je jednoga svoga druga kapetana pozvao na dvoboj, koji bijaše u ono vrieme najstrožije zabranjen. »Bijaše zatvoren — tako glasi dnevnik — na najveću žalost grofice, koja ga na čudo svih češće u Petrinju prigledati došla, gdje je na sablazan puka k njemu na prozor u zatvor zalazila, dajući povoda raznim govorom, koji nisu štedili njezina poštenja.«

2. Adam grof Baćan, banski namjestnik, bijaše po Krčeliću muž »najljepših sposobnosti i najboljega srca, koji nikomu nije škoditi htjeo, a mnogim je pomogao. Trošio je silan novac u Hrvatskoj, jer je bio dobrotvorac i darežljiv, radi čega su njegov odlazak iz Hrvatske žalili mnogi, a osobito Zagrebčani. Dugova je imao sijaset i u Hrvatskoj, pa su vjerovnici njegovi bili težko zabrinuti, kada li će im njihove dugove namiriti, osobito, ako umre prije nego li nasliedi otčinska svoja imanja. Bijaše vrlo slobodan u obćenju s drugimi, pa i sa samimi služavkami, na koje je mnogo trošio i pomagao ih na svoju štetu za lahkoumnu njihovu službu. Nu taj porok će u njega doba popraviti.«

3. O asesoru Jurju Jelačiću zabilježeno je u dnevniku, da je »bio škrt i na zlu glasu radi svoje škrtosti, da se je bavio lihvom i radi dnevnica da je neprestano na ovrhe izilazio.« O kopanju blaga na Medvedgradu zabilježeno je u dnevniku posve onako, kao što se u pripoviesti opisuje.

4. O nevoljah rekrutskih (miseriae reclutarum) piše Krčelić, da je s njimi postupano »s najvećom tiranijom. Smješteni bijahu u tako zvane regnikolarne kuće njih do 1500 ljudi, gdje bijahu tako

zlo obskrbljeni, da su se svima smilovali. Po najvećoj zimi bijahu bez drva, odjeće, slame, tako da ih je od smrada i inih uzroka preko 300 pomrlo. Netko je glede toga pisao kraljici i opisao jadno stanje njihovo. Mislilo se, da su Isusovci to bili. Bio tko mu drago, pošteno je radio, i postignuto je, da su po nalogu kraljičinu rekruti dobivali slamu i 4 krajcara na dan.«

»Mjeseca lipnja Petar Botički, četnik u banskoj krajini, vodeći sobom na ratište 1000 momaka, odvede i uboge rekrute, bliede i drhćuće iz kraljevinskih kuća. Ali na putu do Susjedgrada, budi s nerazbora krajišnika, budi jer su se od svojih odielili, ili od pića, ili s pomanjkanja kretnje u petmjesečnom zatvoru, popadaše njih preko 100 ljudi, a do postaje Svetih triju Kralja isto toliko. One, koji su pali, odmah su i sahranili, ili su ih pobacali u bare i u potok Krapinu i rieku Savu. Mnogi kažu, da su mnogi živi tim načinom uginuli.«

5. Povodom ustrojenja pretorijanske čete »bijaše spravišće kraljevine, poglavito radi kontribucije za ustrojenje pretorijanske čete ugarske za prejasne zaručnike. Tu je zaključeno, ne bez potežkoća i uz naročiti uvjet, da obveza ima trajati samo do konca rata s Prusima, da kraljevstvo doprinosi za četiri mladića iz Hrvatske četiri tisuće forinti.«

6. O »novčanom sinodu« kod zagrebačkoga biskupa Tauzia opisana je stvar u pripoviesti točno, kao u izvoru. O zgodi s vrbovačkim župnikom Lisom piše Krčelić ovo: »Pošto su župnici kod svojih arhidiakonata upisali, što su nakanili dati iz svoga, što opet iz crkvenih novaca, lektor je Malenić sve ih redom sutra dan na sinodu čitao. I jer je iz arhidiakonata gorskoga i zagorskoga upisano bilo preko 5000 for., bijaše biskup zadovoljan, govoreći: hvala Bogu, dobro! Katredalat dao je 3908 for., komarovački arhidiakonat preko 2000, a gorički isto toliko forinti. Kad je došlo do kalničkoga arhidiakonata i kad je pročitano, da je upisano samo 1128 for., razjari se biskup i reče, da je to prevara. Kada je vrbovački župnik Lis počeo govoriti, biskup je nanj tako planuo, da bi bio u malo posvećene ruke na sebi osjetio, da ga nisu okolo stojeći u tom spriečili. Zapovjedi ipak, da ga odvedu u zatvor, kuću nemoćnih svećenika, gdje je osam dana nevoljno sproveo, i odkuda su ga izbavile samo molbe grofa Ljudevita Patačića i njegove vlastite. Nu prije morao je da plati 200 for., a iz njegova arhidiakonata imali su pridodati još 2000 for.«

7. O glavnom junaku ove pripoviesti piše Krčelić: »Predsjednik judicijarne tabule Baltazar Magdalenić imao je jedinoga sina, Ignacija imenom, darovita, ali zanemarena mladića. Toga je po Najšićevu savjetu poslao u Emanuelianum, bečku akademiju, zavod naime, gdje se mladež truje i gubi. Tu se je priučio raztrošnosti, preziru vjere, razbludi itd. Bivši još mladićem u akademiji dao se je zvati barunom. Godine 1760. radi elegantne svoje vanjštine uze ga princip Liechtenstein za efeba (kod zaruka kraljevićevih), pa je kao takav putovao u Parmu. Nakon svoga povratka tražio je odmah barunat pomoćju principovom.«

Njegova molba nije imala uspjeha »ob defectum meritorum et donorum« (sbog pomanjkanja zasluga i darova), pa je trebalo, da se toj molbi pridruži njegov otac, koji izprva ne htjede, nu kasnije to učini na »molbe sinove i suze materine«. Godine 1762 mjeseca lipnja bude Baltazar Magdalenić sa svojim sinom Ignacijem i suprugom uzvišen u stališ baruna.

8. O protonotaru Petru Škrlcu sudi Krčelić što se samo najljepše može, spominjući povodom njegove smrti, da je bio »po svojoj naravi, umu i uzgoju vanredan čovjek«. Sve o njegovu javnu radu, što je u pripoviesti navedeno, posve odgovara izvoru.

Konačno se mora navesti, da biskup Tauzi i umni Baltazar Adam Krčelić bijahu nepomirljivi protivnici. U svojih »annuah« ljuto napada svakom prigodom Krčelić biskupa, s kojim je osim toga i parnice vodio. Suvremenici sude o Krčeliću, da je kraj svih svojih umnih darova imao i puno mana, pa s toga može se uzeti, da njegovi podatci o biskupu Tauziu nisu bez pristranosti.

